

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

**The XII International Science Conference
«ABOUT MODERN PROBLEMS IN SCIENCE
AND WAYS TO SOLVE THEM»**

December 06 - 08, 2021

Graz, Austria

ABOUT MODERN PROBLEMS IN SCIENCE AND WAYS TO SOLVE THEM

Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference

Graz, Austria

(December 06 – 08, 2021)

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40363-342-8

The XII International Science Conference «About modern problems in science and ways to solve them», December 06 – 08, Graz, Austria. 416 p.

Text Copyright © 2021 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2021 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Borshosh Y. Rent as a form of citizens 'realization of their land rights // About modern problems in science and ways to solve them. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference. Graz, Austria 2021. Pp. 15-18.

URL: <https://eu-conf.com>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Borshosh Y. RENT AS A FORM OF CITIZENS 'REALIZATION OF THEIR LAND RIGHTS	15
2.	Горбась С.М., Карнач І.Ю. ВИБІР МІСЦЯ ТА ПРАВИЛА САДІННЯ АКТИДІДІЇ АРГУТА	18
3.	Лисиця А.В., Мандигра Ю.М. ЕЛЕКТРОХІМІЧНА АКТИВАЦІЯ ВОДИ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАДИЦІЙНИМ ДЕЗІНФЕКТАНТАМ	19
4.	Троценко Н. ОПТИМІЗАЦІЯ СХОЖОСТІ НАСІННЯ КІНОА	22
5.	Ющенко Л.П., Логойда О.І. ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ЛЬОТУ ГРОНОВОЇ ЛИСТОКРУТКИ (LOBESIA VOTRANA DEN. ET SCHIFF.) В УМОВАХ ЗАКАРПАТТЯ	25
ART HISTORY		
6.	Гіга С.П., Глуханіч О.М., Онищенко К.М. ВИЩА ХУДОЖНЯ ОСВІТА В РЕГІОНІ: ПРОБЛЕМНИЙ РЯД І ТЕНДЕНЦІЇ	28
7.	Омельченко-Агай Кухі Г.С. СТАНОВЛЕННЯ МИСТЕЦТВА BELL CANTO У ТВОРЧОСТІ КЛАУДІО МОНТЕВЕРДІ	31
BIOLOGICAL SCIENCES		
8.	Ковтунович М.І., Лисиця А.В. ВИВЧЕННЯ ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ ТЕРИТОРІЇ МІСТА РІВНЕ	34
9.	Ольхович О.П., Хорунженко К.О., Шевченко А.О. ОЦІНКА ФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЯГІДНИКІВ ЧОРНОЇ СМОРОДИНИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ПРЕПАРАТУ "ЕКСТРАКОН"	39

10.	Хвостова В.І. ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	42
CHEMICAL SCIENCES		
11.	Hasanova Z.T., Shukurova G.M., Mashadiyeva L.F. PHASE RELATIONS IN THE CU ₃ ASS ₄ -CU ₃ ASSE ₄ SYSTEM AND THERMODYNAMIC PROPERTIES OF THE SOLID SOLUTIONS	45
12.	Попович Я.І., Генчева В.І. ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ВЕРШКОВОГО МАСЛА ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА	47
CULTUROLOGY		
13.	Беляева Я.Д. НЕОПРЕДЕЛЕННОСТЬ ПРОСТРАНСТВА В ТЕКСТАХ РУССКОЙ ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ: СЕМАНТИКА И СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ	49
ECONOMIC SCIENCES		
14.	Gerasymchuk M., Ostapenko R. ECONOMIC AND ECOLOGICAL MODEL IN THE SYSTEM OF REGIONAL GOVERNANCE	53
15.	Kosheleva E.G., Galibin I.G. INNOVATIVE DIRECTIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX	56
16.	Stolyarova V.V. STRATEGIC MONITORING METHODOLOGY OF LOCAL, NATIONAL AND GLOBAL GOALS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT	60
17.	Volovyk I., Volovyk I. CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR AGRICULTURAL COOPERATIVES IN UKRAINE	67

18.	Zhagalbayeva M. DEVELOPMENT OF SMALL FORMS OF FARMING IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN	69
19.	Бабич Л.М., Головатий В.В. УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	74
20.	Бормотова М.В., Машошина Т.В., Тройнікова О.М. ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	79
21.	Гандак К. ОПТИМІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ ЯК ОДНА З ФУНКЦІЙ HR-ФАХІВЦЯ	82
22.	Головацька С.І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ, ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	84
23.	Давидюк Л.П. РОЗШИРЕННЯ ЗБУТУ ПРИ ВИХОДІ НА МІЖНАРОДНИЙ РИНОК	88
24.	Жидовська Н. КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ВИМІРИ	91
25.	Караван Н.А., Шилко А.С. ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НЕОРДИНАРНИХ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ	95
26.	Кемалатдинова К., Ильясова А.Е. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ӨСУ СЕБЕПТЕРІ	97
27.	Кулик О.М. ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ	100

28.	Купешова Б.К., Тохтарова М.А., Калмырза А.Е., Болат Н.Е. ОЛИГОПОЛИСТИК НАРЫҚҚА ЖӘНЕ ОЛИГОПОЛИСТ "ҚАЗАТОМӨНЕРКӘСІП" ҰАК" АҚ - НЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНА АНАЛИТИКАЛЫҚ ШОЛУ	104
29.	Кучер І.С., Спіцина В.І. РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ	109
30.	Малік М.Й., Беженар І.М., Демченко О.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ	113
31.	Обнявко В.О. ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	120
32.	Попова В.Д., Бургман М.К. СУЧАСНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	126
33.	Пушкарь І.В., Зачепило Д.А. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ ІНВЕСТИЦІЙ	128
34.	Рибальченко Л.В., кандидат Е.Н., , Каліджеєв Б.М. АНТИМОНОПОЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	131
35.	Усова М.О. ОПЕРАЦІЙНІ ДІДЖИТАЛ-РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ	134
36.	Шкригун В.Л., Хазанова Н.М. НАПРЯМИ ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ ВІДХОДАМИ	138
HISTORICAL SCIENCES		
37.	Сандыбаева А.Д. ИСТОРИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ КАК ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ ВАЖНЕЙШИХ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ КАЗАХСТАНА	142

LEGAL SCIENCES		
38.	Guyvan P.D. ON THE APPLICATION OF THE LIMITATION PERIOD UNDER THE NEW CIVIL LEGISLATION	147
39.	Блажиєвська Д.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	154
40.	Богомол А.І. РОЗВИТОК ВИТРИВАЛОСТІ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	157
41.	Бодирєв Д.А., Попко С.В. АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАТЬ ПРО БАЛІСТИЧНІ МІТКИ	161
42.	Володіна О.О., Малиновська Т.М. ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЩО ПОТЕРПІЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	165
43.	Гарбузова Є.О. ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ	171
44.	Гончаренко А., Тінін Д. МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ПОМИЛКОЮ «ЧЕКАННЯ ПОСТРІЛА» ПРИ НАВЧАННІ СТРІЛЬБИ КУРСАНТІВ	173
45.	Гусєва С.М. КАТЕГОРІЯ ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	176
46.	Дасюк В.В. ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИСОКОРІВНЕВОЇ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ В УКРАЇНІ	179
47.	Кулаковський В.А., Тінін Д.Г. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОЗБРОЄННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПРИКЛАДІ ПІСТОЛЄТА МАКАРОВА ТА GLOCK-21	183

48.	Лаговська Н.В., Бура О.В. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	186
49.	Лаговська Н.В., Микитенко В.С. СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	190
50.	Лаговська Н.В., Щербань К.С. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	193
51.	Свистонюк В.А., Рекун О.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ	197
52.	Стрільчук В.А., Сокол Я.В. ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	200
53.	Турій С.М., Тінін Д.Г. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН	203
54.	Харитонов С.А. УГОЛОВНАЯ ПРОТИВОПРАВНОСТЬ: СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ	206
55.	Шульга А.М. ЗЕМЕЛЬНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ	211
MANAGEMENT, MARKETING		
56.	Vasylieva Y.V., Krivda O.V. DIGITAL BRANDING. ADVANTAGES OF USING	216
57.	Мірошниченко А.А. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ АГРОКОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	220

58.	Апшай М.В., Телеп О.А., Митровка Я.Ю. РЕГІОНАЛЬНА ОСВІТА В ПРОСТОРИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН	224
59.	Довбишев Г.В. СПЕЦИФІКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	227
60.	Мельник О.В., Возна Л.Б. АДАПТАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ	230
MEDICAL SCIENCES		
61.	Sosnovenko D.S., Kobliuk Z.V., Skrypka N.V. THE COVID-19 PANDEMIC IMPACT ON THE CURRENT EPIDEMIOLOGICAL STATE OF HIV IN UKRAINE	236
62.	Holovkova T. ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL AND HYGIENIC SAFETY OF THE INFLUENCE OF HEAVY METALS OF TECHNOGENIC ORIGIN	238
63.	Onul N., Yuntunen H. THE PROBLEM OF ATMOSPHERIC AIR POLLUTION OF THE INDUSTRIAL CITY	241
64.	Wahi N., Kushniryk O. APPLICATION OF CRISPR TECHNOLOGY IN MEDICINE	243
65.	Іваненко М.О., Наконечна С.А. ДОБОВІ ХРОНОГРАМИ КРОВОТВОРНИХ ТА ІМУНОКОМПЕТЕНТНИХ КЛІТИН У ОНКОЛОГІЧНИХ ХВОРИХ	247
66.	Герасимова А.М., Самойленко І.Г., Кривошеєва В.В. СТАН ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ПОРУШЕНЬ ОБМІНУ ФЕНІЛАЛАНІНУ У НОВОНАРОДЖЕНИХ	249

67.	Погорелова І.А., Сичанова Е.В., Чистолинова Л.І. АНАЛІЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ ГАДЖЕТОВ СТУДЕНТАМИ МЕДИЦИНСКОГО ВУЗА ВО ВРЕМЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ	252
68.	Саєнко О.С., Майборода В.О., Ворожко О.А. КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРВИННОГО ПЕРЕБІГУ БЕШИХИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СУПУТНЬОЇ ПАТОЛОГІЇ	255
69.	Тріска С.Я., Клакова А.В., Бабюк Є.Б. ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ	258
PEDAGOGICAL SCIENCES		
70.	Галан О.М. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ- СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	263
71.	Генсерук Г.Р., Садовник В.О. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОЛИ НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ	266
72.	Гусаковська Т.М., Борико І.М. ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ	269
73.	Карпенко В.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	272
74.	Козубовська І.В., Неймет О.І. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗА РУБЕЖЕМ	276
75.	Лукіна Т.О. ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ КРИТЕРІЇВ САМООЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: СВІТОВА ПРАКТИКА ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ	280

76.	Нечипоренко М.О., Давидченко І.Д., Клеба А.І. ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	286
77.	Палкуш В.П. ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ	289
78.	Снопко О.Л., Яговенко Н.В., Немцова Л.О. ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ЗАСВОЄННЯ ПАРТИТУРИ	292
79.	Сажко Г.И., Чурсанова О.В. КОНСТАТИРУЮЩИЙ И ФОРМИРУЮЩИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ: ПРОВЕРКА ОДНОРОДНОСТИ КОНТРОЛЬНОЙ И ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ГРУПП	295
80.	Тан Ч. КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ДИТЯЧОЇ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ	302
81.	Халупа В.Р. ПРОПЕДЕВТИКА ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	304
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
82.	Romankova D., Bevz O., Perekhoda L. СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ФЛАВОНОЇДІВ У КУЛЬБАБИ ОСІННІЙ (LEONTODON AUTUMNALIS L.)	307
83.	Бородіна Н.В., Артемова І.Г., Войнарівська А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРО- ТА МІКРОЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ ЗБОРІВ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ У КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ ХРОНІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕЧОВИДІЛЬНОЇ СИСТЕМИ	309
84.	Горлачук Н.В. СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ФЛАВОНОЇДІВ У КУЛЬБАБИ ОСІННІЙ (LEONTODON AUTUMNALIS L.)	313

PHILOLOGICAL SCIENCES		
85.	Гарагедян М.А. THE CONCEPT OF WOMAN IN G. CHAUCER'S WORKS: SOCIOLINGUISTIC ASPECT (ON THE BASIS OF "THE CANTERBURY TALES")	316
86.	Жаманкулова М.Р., Мынжасарова А.А. РАЗВИТИЕ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ	321
87.	Зайцева О.О. LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING LOVE AND ENMITY IN W. SHAKESPEARE'S SONNETS	325
88.	Исмаилова Г.К., Табилтай А. МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ	329
89.	Співаковська Є.О., Вінник А.Д. ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЯК СПОСІБ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	336
POLITICAL SCIENCE		
90.	Рудик Я.Я. ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ЯК ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО НАТО	339
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
91.	Larin D. ETHNOCULTURAL STEREOTYPES OF SEXUALITY OF PERSONALITY	344
92.	Акрамова Ф.А. ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ И ФАКТОРЫ УКРЕПЛЕНИЯ СЕМЕЙ	347
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
93.	Atabayeva G.K. TRUST AS A SOCIAL INSTITUTION OF CIVIL SOCIETY	350

94.	Олійник Г.М., Главацька О.Л. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ	356
TECHNICAL SCIENCES		
95.	Kolesnikova T., Zarenbin V., Sakno O. ANALYSIS OF MATHEMATICAL MODELS FOR THE STUDY OF INTERNAL COMBUSTION ENGINES	360
96.	Акрамов А.М., Алиева Д.Г. ИЗМЕНЕНИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НАТЯЖЕНИЯ НИТЕЙ ОСНОВЫ НА ТКАЦКОМ СТАНКЕ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ПОЛОТЕНЧАТЫХ ТКАНЕЙ	365
97.	Заячук Я.І., Піяк О.М. ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМ ГОЛОСУВАННЯ ЗАСОБАМИ БЛОКЧЕЙН	368
98.	Кауымбаев Р.Т., Бескемпір Ж.Ж., Шатан О.М. МЕТРОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗДАНДЫРУ - ӨЛШЕУДІ ҚАМТАМАСЫЗДАНДЫРУ	371
99.	Кузьменко А.І., Довгошия В.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК КОНТЕЙНЕРИЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	378
100.	Пасічник К.М., Стрижак Г.О. ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ В АТМОСФЕРІ ТВЕРДИХ ДОМШОК	381
101.	Проданчук І.В., Татенко З.О. ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННЯ ЖІНОЧОГО ЖИЛЕТА З ХУТРОВИМ ОЗДОБЛЕННЯМ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ	384
102.	Проданчук І.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕРГОНОМІЧНО-КОМФОРТНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРИ СТВОРЕНІ ФОРМЕНОГО ОДЯГУ ДЛЯ УЧНІВ	387

103.	Проданчук І.В. АНАЛІЗ ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННЯ ЖІНОЧИХ ЖИЛЕТОК З НАТУРАЛЬНОГО ХУТРА	390
104.	Рубанка К.В. ЯКІСТЬ ТА БЕЗПЕЧНІСТЬ ПРЯНОЇ СИРОВИНИ	393
105.	Худайбердиев А.А., Хурмаматов А.М., Худайбердиев А.А. АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СВОЙСТВ ГИДРООЧИЩЕННЫХ ФРАКЦИЙ ПИРОЛИЗНОГО ДИСТИЛЛЯТА	395
106.	Яглінський В.П., Дінь К.К., Кнаїссі Л., Джербі С. ДИНАМІКА ВІЙСЬКОВИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ПІД ЧАС КРИЗИ, БОЙОВИХ ДІЙ ТА ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ	399
107.	Яглінський В.П., Дінь К.К., Кнаїссі Л., Джербі С. ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ МАТЕРІАЛЬНИХ ПОТОКІВ ТРАНСПОРТНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛОГІСТИКИ	402
TOURISM		
108.	Галасюк С.С., Парфенюк Д.В. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РИНКУ ПОСЛУГ ГЛЕМПІНГІВ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ	405
VETERINARY SCIENCES		
109.	Овчарук В.М., Овчарук Н.П., Огороднійчук С. ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВПЛИВУ НА РЕПРОДУКТИВНУ ЗДАТНІСТЬ ВРХ	412

RENT AS A FORM OF CITIZENS 'REALIZATION OF THEIR LAND RIGHTS

Borshosh Yuri

Student 2nd year
Lviv National Agrarian University

Scientific supervisor:

Berezhnytska Halyna
Ph.D., Acting Associate Professor of Law
Lviv National Agrarian University

Abstract. In the process of land and agrarian reforms in Ukraine, the main task of which is the formation of the peasant as the real owner of the land through the restructuring of agricultural production, the creation of effective diversified agriculture based on various forms of ownership and forms of agricultural land use. forms of land use as rent.

The adoption of the Constitution of Ukraine has created new legal bases for the development of various forms of land use, including land lease. The current stage of development of leased land relations is marked by the special Law of Ukraine "On Land Lease" adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on October 6, 1998, which is in force as of October 2, 2003. The Land Code of Ukraine of 2001 devoted a separate article to this legal institution. 93, which is called "The right to lease land" and is mainly blanket. Particular attention was paid to lease land relations and the Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 (Chapter 58, Article 792), again, in the norm of reference nature with reference to the relevant law.

Adoption of the Law "On Land Lease" and inclusion in the Land Code of Ukraine of a number of provisions on the settlement of land lease relations contributes to the resumption of land lease in Ukraine, gives a significant impetus to the conclusion of land lease agreements.

Thus, an important legal form of realization of citizens' land rights is the lease of land.

The study of land lease relations shows that the existence of rent is not a coincidence, but a regularity. Agreeing with PI Haidutsky, "the need for rent in the agricultural complex of modern Ukraine is due to the objectively existing factor-mismatch between land tenure and land use"[1]. The economic difference between these two categories determines the objective regularity of the existence of land lease, as not always a person who wants to use the land. The plot has the ability to own it on the right of ownership.

We meet with a violation of this principle in the law "On Land Lease", which provides for the possibility of renewal of the lease of land, establishing that after the expiration of the term for which the contract was concluded, the tenant who duly performed his duties under the contract, has, other things being equal, the preemptive right) to renew the contract (Part 1 of Article 33). This rule applies if the person who owns the land has decided to enter into a lease agreement for a new term. The Supreme Arbitration Court of Ukraine in its letter of January 14, 1999 "On the Law of Ukraine" On Land Lease "in clarification in this regard:" if after the expiration of the lease the landlord leased the land to another person, the lessee contract has the right to apply to the arbitral tribunal 1 with a statement to encourage the landlord to extend the lease of this contract for a new term and to declare the contract with the new tenant invalid. But if there is no evidence of a land lease agreement with another person, and vice versa, the landlord intends to use the land for their own needs, the arbitral tribunal has no legal grounds to satisfy the claim. " , who duly performed his duties under the contract, contradicts the principle of freedom of contractual relations, which consists in the free choice of partners, activities, restricts the right of disposal as one of the powers of the owner, etc.

Land lease is made out by the land lease agreement. According to the Law, the content of land lease is the authority to own and use the lessee (without granting the right to dispose of it). This provision is not indisputable. The authority to "dispose", as a general rule, remains with the landlord, in principle, not inherent in the tenant function. However, the content of the land lease agreement still contains certain elements. Thus, the lessee has the right in the prescribed manner to transfer for short-term use to another person all or part of the leased land. In particular, the tenant not only owns and uses the land under the contract with the owner, but has the right to sublease the leased land. Thus, it can be argued that the lease of land is the right of a particular entity to use, own, and in certain cases provided by law, and the disposal of an individually designated area. However, this provision is very limited, so to include it in the content of land lease, in our opinion, is not appropriate. This is the use and possession with a fee, which is provided by the lessee's payment of rent to the lessor in the amounts specified in the contract. The rent depends on the will of the parties and the cadastral assessment of the land. land lease provides for the transfer of land necessarily for temporary (temporary) use. The terms of the lease are determined in the land lease agreement by the parties. [2]

The object of the lease under the contract is a certain land plot, which can be used by the lessee to carry out, first of all, business activity, ie one that is carried out on its own initiative, systematically 1 at its own risk for profit, as well as for other types activities (for example, for personal farming, etc.).

Full economic independence of the tenant. This feature follows from the previous one. Each tenant independently disposes of the received production. Definition of "land lease" under Art. 1 is limited to these legal features. Analysis of the content of subsequent articles of the Law makes it possible to add to these features and additional (which should be included in the official definition of "land lease"). In particular, we are talking about the following additional legal features of land lease: Terms of use and purpose of the land plot to be leased. The specific nature of the

intended use also affects the content of the rights and obligations of the parties. This is legally reflected in Art. 24 and Art. 25 of the Law. Among the rights of the landlord in the first place is the right to require the tenant to use the land for its intended purpose in accordance with the lease agreement. Failure of the parties to fulfill these important obligations is grounds for termination of the lease agreement by its termination.[3]

Based on the fact that in determining the set of rights and obligations of the parties to the land lease agreement, the purpose of the land is taken as a basis, then, accordingly, the scope and nature of the powers of the parties depends on the purpose of the land.

Thus, the development of land lease relations is a natural manifestation of agrarian reform, which characterizes the transition of Ukraine as an independent state to market economic relations; lease of agricultural land characterizes the new agrarian economic system in the countryside, which has the prospect of further development in Ukraine.

Page 14 of the Law provides for a written form of land lease agreement. It is also indicated that at the request of one of the parties the contract may be notarized. The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 3, 2004 approved the Standard Land Lease Agreement. In order for the contract to enter into force, it is necessary to comply with another condition - state registration of the land lease agreement. State registration of land lease agreements is carried out in the manner prescribed by law.

List of references:

1. Gaidutsky P.I. Rent in the agricultural complex: Questions and answers. - Kyiv: Ukraine, 1991-P.7
2. Scientific and practical commentary on the Land Code of Ukraine. - Kyiv: VD "Professional" 2020 - P.244.
3. Law of Ukraine "On Land Lease". . - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1998, № 46-47.

ВИБІР МІСЦЯ ТА ПРАВИЛА САДІННЯ АКТИДІДІ АРГУТА

Горбась Сергій Миколайович

к. с-г. н. доцент кафедри
садово-паркового та лісового господарства
Сумського Національного Аграрного Університету
зав. навчальною лабораторією
садівництва та виноградарства
Сумського Національного Аграрного Університету

Карнач Ігор Юрійович

Студент 5 курсу
Спеціальність садово-паркове господарство
Сумського Національного Аграрного Університету

Актинидія гостра, або аргу́та - *Actinidia arguta*. У сприятливих умовах може досягти висоти близько 30 м, при діаметрі ствола в кореневої шийки 10-20 см. Стволи покриті світло-коричневою корою з сизим нальотом, яка на старих пагонах лущиться подовжніми смужками.

Актинидія здатна цвісти і плодоносити за сприятливих умов до 100 і більше років. Їм потрібна надійна довготривала опора. Під великі дерева ліани саджати не рекомендується, оскільки між ними йтиме боротьба за світло і вологу. Крім того, порізнному складаються взаємовідносини коренів різних рослин в ґрунті. Ученими доведено, наприклад, що актинидії не переносять сусідства яблунь, але люблять смородину. Не можна також повторно саджати ці культури на одно і те ж місце - актинидію після актинидії. Негативно відноситься до сухості ґрунту і повітря. Погано росте при повному освітленні, страждаючи від опіків. Не допускається глибоке перекопування ґрунту навколо ліан, а тільки дрібне розпушування. Тому їх не саджають біля плодкових дерев, де щорічно перекопують землю в при стовбуровому крузі. У саду слід ліанам відвести особливе місце - біля загорожі або біля будинку, давши можливість витися по опорі - драбинкам, шпалерам, з яких рослини на зиму не знімають. Зимостійкість сіянців повна, дорослі рослини можуть частково обмерзати.

Саджають рослини зазвичай ранньою весною в 2-3-річному віці, не пізніше за 4 роки. До посадочної ями або траншеї шириною 50-60 см і глибиною 40-50 см спочатку укладають шар дренажу - гальку, биту цеглину, камені. Будівельний щебінь для цього не годиться, оскільки в нім міститься вапно, яке актинидія не переносить. До посадочної ями вносять 10-12 кг органічних добрив(перегній, торф, компост) та суміш мінеральних: 100-150 г аміачної селітри, 150-200 г суперфосфату, 30-40 г сірчаноокислого калію або деревної золи. Хлористий калій або інші хлорвмісні добрива не застосовують. Спочатку на дренаж насипають родючу землю, потім горбком суміш добрив, піску і землі. На горбок саджають рослину, заглиблюючи кореневу шийку на 5-6 см. Поливають - по 2-3 відра води на кожне. Потім ґрунт мульчують торфом або компостом. Відстані між рослинами при посадці мають бути не менше 2 м.

ЕЛЕКТРОХІМІЧНА АКТИВАЦІЯ ВОДИ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАДИЦІЙНИМ ДЕЗІНФЕКТАНТАМ

Лисиця Андрій Валерійович,
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри екології, географії та туризму
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Мандигра Юлія Миколаївна,
кандидат сільськогосподарських наук,
директор Дослідної станції епізоотології ІВМ НААН, Україна

Сільське господарство, особливо тваринництво і птахівництво, не можуть обійтися без використання дезінфікуючих засобів. В контексті реалізації нового зеленого курсу ЄС доцільним є впровадження в сільськогосподарському виробництві нових екологічно безпечних засобів для дезінфекції. Важливо щоб ці препарати мали достатньо високу антимікробну активність і разом з тим були екологічно безпечними та не містили ксенобіотиків.

Однією з альтернатив застосування екологічно небезпечних дезінфективних ксенобіотиків, на нашу думку, може бути ширше впровадження в якості дезінфікуючих засобів електрохімічно активованої (ЕХА) води, зокрема аноліту [1]. За електрохімічної активації вода, яка накопичується біля катоду носить назву катодної (або католіт), біля аноду – анодної (аноліт). Під час електрохімічної активації 0,5-1,0 % розчину NaCl відбувається його розділення на дві фракції: в анодній зоні утворюється хлорноватиста кислота, гіпохлорид, хлорат і перхлорат натрію, перекис водню та інші сполуки, що спричинює бактерицидну, фунгіцидну і вірусцидну активність аноліту; у катодній зоні виділяється газоподібний водень, утворюються багато гідроксил-іонів, які є стимуляторами росту і розвитку тварин і рослин. В аноліті є окиснювачі, аналогічні тим, що постійно утворюються в еукаріотичних організмах. Тому клітини тіла вищих організмів є досить стійкими до агресивної дії аноліту. Інша справа мікроорганізми, у них зазвичай відсутня така резистентність. Після застосування аноліту для дезінфекції він порівняно швидко розпадається до H₂O і залишків NaCl. Тому не потрібна дезактивація препарату, а у бактерій не формується стійкість до нього як у випадку використання низки антибіотиків (антибіотикорезистентність), або дезінфективних виготовлених на основі четвертинних амонієвих сполук, або інших [2].

Для анолітів останнього покоління характерна низька мінералізація (менше 1 г/дм³) і здатність до тривалого збереження антимікробної активності (до кількох місяців). Редокс-потенціал зазвичай становить Eh = 800 – 1 200 мВ.

Отже вода, яка за звичайних умов може бути джерелом різних патогенів, під дією електричного струму не лише стає стерильною, але й набуває дезінфікуючих властивостей щодо широкого спектру мікроорганізмів. За ступенем дії на організм людини засіб відноситься до 4-го класу небезпечних

речовин, не спричинює мутагенної, ембріотоксичної і тератогенної дії, не подразнює шкіру, відсутні кумуляція, алергічні реакції, не накопичується у довкіллі, може зливатися у каналізацію без попередньої нейтралізації, на усіх технологічних етапах отримання та застосування не утворює токсичних речовин, як концентрований так і розведений засіб абсолютно безпечний для людей, тварин та довкілля.

Є підстави вважати, що аноліт може замінити більшість існуючих дезінфікуючих засобів. Він у 5-10 разів дешевший за традиційні препарати. Адже для отримання одного літру антимікробного розчину потрібно 0,5-1,0 г NaCl, звичайна вода і використання \approx 3-10 Вт електроенергії.

Після проведення дезінфекції анолітами першого-другого поколінь можлива поява слабкого запаху хлору, який зникає через декілька хвилин. А аноліти отримані за новітніми технологіями слабо мінералізовані, вони фактично не містять гіпохлориту натрію і вільного хлору, їх корозійна активність мінімальна.

Першими установками масового виробництва для отримання ЕХА води стали «СТЕЛ». Цю назву запровадив один з головних їх розробників – Вітольд Бахір [3], вона означає скорочення двох слів «СТерильність» і «ЕЛектрохімія». Установки СТЕЛ першого покоління типу СТЕЛ-10Н-120-01 почали випускати ще в 1990-х роках. Вони забезпечують отримання аноліту з загальною мінералізацією в межах від 3 до 5 г/л при вмісті оксидантів 500 мг/л. Проте, ці розчини через високу мінералізацію дуже швидко (протягом декількох десятків хвилин) втрачають активність і перетворюються просто в солоний розчин гіпохлориту і хлорноватистої кислоти. Звичайно, такий розчин володіє антимікробними властивостями, але не діє на спори бактерій, крім того, він має характерний запах хлору і при використанні, наприклад для дезінфекції води, утворює побічні продукти хлорування, зокрема, хлороформ. Співвідношення витрат солі до концентрації оксидантів становить $5,0 : 0,5 = 10$. Вміст баластних речовин приблизно в десять разів більше, ніж активно діючих речовин (АДР).

Аноліт отриманий в установках другого покоління типу «СТЕЛ-АНК-ПРО» має значно меншу загальну мінералізація при високій питомій концентрації оксидантів. Це обумовлює високу стійкість існуючих в розчині молекулярних комплексів з водневим зв'язком, компонентами яких можуть бути не тільки молекули в основному стані, але й іони, вільні радикали, молекули в збудженому стані (ексіплекси), які в свою чергу гідратують (явище далекої гідратації), перетворюючись в електронейтральні аквакомплекси. Подібні установки використовують в різних країнах. Але й такий аноліт не може вважатися ідеальним, для нього також характерні окремі недоліки анолітів першого покоління. Зокрема, наявність хлоридів призводить до хімічної корозії металів, зокрема, металевого обладнання в агровиробництві, переробній, харчовій та медичній промисловості, так само як і металевих трубопроводів, що застосовуються для транспортування води до споживача. Збільшення концентрації солі в ЕХА аноліті теж сприяє зсуву рівноваги в бік утворення молекулярного хлору, збільшуючи тим самим корозійну активність розчину та його руйнівний вплив на метали і полімерні матеріали, крім того, розчин препарату набуває характерного хлорного запаху. Через досить високу

мінералізацією розчинів термін придатності (зберігання) отриманого аноліту зазвичай не перевищує кількох діб. Співвідношення витрат солі до концентрації оксидантів $1,0 : 0,5 = 2$, баластних речовин приблизно стільки ж, скільки АДР.

Близько десяти років тому з'явилися установки третього покоління типу «СТЕЛ-АНК-СУПЕР». Співвідношення витрат солі до концентрації оксидантів: $0,6 : 0,5 \approx 1$. Вміст баластних іонів (хлору, натрію та ін.) в такому аноліті мінімальний [4]. Ця обставина надає препарату ряд нових властивостей, які не притаманні анолітам перших двох поколінь. Зокрема, його корозійна здатність виражена набагато слабше, ніж аноліту другого покоління, отриманого в установці СТЕЛ-АНК-ПРО, не кажучи вже про аноліти першого покоління з установок типу СТЕЛ-10Н-120-01. Крім того, час перебування біологічно активних сполук в метастабільному стані суттєво подовжується. Отже термін зберігання препарату без втрати ним бактерицидних властивостей зростає до шести і більше місяців. Аноліт АНК СУПЕР володіє також добре вираженою миучою здатністю, має дуже слабкий запах хлор-кисневих оксидантів, активно реагує з етиловим спиртом, перетворюючи його в надоцтову кислоту (дуже потужний дезінфектант), не залишає слідів на гладкій поверхні після висихання.

Таким чином, при органічному, як і будь-якому іншому, виробництві важко обійтися без спеціальних заходів із знезараження і дезінфекції. Особливо це стосується продукції тваринництва, птахівництва, а також зберігання вже виробленої продукції. Екологічно і економічно виправданою альтернативою використанню традиційних дезінфектантів, які зазвичай містять токсичні ксенобіотики, можуть бути електрохімічно-активовані водні розчини, зокрема аноліт. Перспективним напрямком застосування анолітів також є знезараження обладнання та трубопроводів для напування тварин і птиці, при виробництві молока, пива та ін.

Список літератури

1. Лисиця А.В. Перспективи використання електроактивованих водних розчинів в агровиробництві / Регіональні геоекологічні проблеми в умовах сталого розвитку. Зб. наук. праць IV Міжнар. наук.-практ. конференції (Рівне, 22-24 вересня 2020 р.) / Голова редкол. проф. Д.В. Лико [та ін.]. – Рівне: видавець О. Зень, 2020. – С. 121-124.
2. Мандигра М.С. Використання електрохімічно активованих (ЕХА) розчинів у ветеринарній медицині і органічному виробництві: (науково-практичні рекомендації) / Мандигра М.С., Лисиця А.В., Гнатюк Д.М. та ін. – Київ: «ПП Іванюк В.П.», 2020. – 48 с.
3. Прилуцкий В.И. Электрохимически активированная вода: аномальные свойства, механизмы биологического действия / В.И. Прилуцкий, В.М. Бахир. – Москва: ВНИИИМТ, 1997. – 228 с.
4. Прилуцкий В.И. Анолиты на рынке дезсредств: не ошибитесь в выборе! / В.И. Прилуцкий, В.И. Долгополов, Т.Б. Барабаш // Медицинский алфавит. Эпидемиология и гигиена, 2013. - №3. - С. 52-61.

ОПТИМІЗАЦІЯ СХОЖОСТІ НАСІННЯ КІНОА

Троценко Надія,

аспірант,

Сумський національний аграрний університет

Схожість насіння будь-якої культури залежить від внутрішніх особливостей насіння та факторів навколишнього середовища, таких як температура, вологість тощо. Якість насіння безпосередньо впливає на продуктивність майбутньої рослини. Важливо, щоб насіння, призначене для сівби, було найвищої якості за параметрами чистоти, схожості та здатністю до утворення повноцінних сходів. Тому отримання якісного насіння є одним із важливих етапів у виробництві будь-якої культури, оскільки обумовлює успіх формування врожаю. Цей процес пов'язаний із багатьма факторами, серед яких провідними є спадкові аспекти та системи вирощування (1)

Проростання насіння - критичний етап життєвого циклу рослин, перехід від латентної фази онтогенезу до активного росту та автотрофного живлення і залежить від генетичних особливостей кожного виду та умов навколишнього середовища. У посушливих і напівпосушливих регіонах із періодичними стресогенними періодами для розвитку рослин, такими як дефіцит води або засоленість ґрунту, процесу адсорбції води насінням на початку проростання перешкоджає негативний потенціал ґрунту (2). Надмірна кількість солей і нестача води в ґрунті є абіотичними факторами, які безпосередньо впливають на проростання насіння та потенційне формування врожаю, обмежуючи тим самим максимальну продуктивність рослин (3,4,5)

Проростання насіння регулюється фізіологічними факторами та умовами навколишнього середовища, оскільки кожен вид має специфічні вимоги до проростання, такі як доступність води, температура, світло та глибина заробки насіння в ґрунт. У виробничих умовах виникає необхідність маніпулювати з насіннєвим матеріалом щодо коригування та оптимізації швидкості та одночасності процесу проростання. Якість насіння визначається його генетичними, фізичними, фізіологічними характеристиками та ознаками якості, які й обумовлюють потенціал урожайності. Разом із тим, на проростання впливають внутрішні та зовнішні фактори, такі як температура, відносна вологість, кисень, а також вплив патогенної мікрофлори. (6)

Кіноа (*Chenopodium quinoa* Willd.) є представником родини Амарантові. Цей рід - *Chenopodium* - налічує близько 150 видів, які поширені в Америці, Азії та Європі (Bazile and Baudron, 2014). Останнім часом популярність культури зростає в Європі, Північній Америці та інших регіонах, особливо серед споживачів, які мають проблеми з ферментативною активністю та вимушені дотримуватися вегетаріанської безглютенової дієти. (7)

Якість насіння є основною вимогою для підтримки продуктивності. Насіння кіноа, як і інших культур, потребує особливих умов для проростання.

Насіння кіноа має особливу структуру оплодня, унікальну серед інших культур завдяки будові зовнішнього шару мертвих клітин, що його оточує (8). Завдяки складу крохмалю та ліпідів, насіння кіноа має більшу стабільність при зберіганні, ніж інші культури. Проте, оскільки насіння має пори в шкірці, які сприяють проникненню або виведенню води, воно швидше втрачає життєздатність за несприятливих умов зберігання. На якість насіння кіноа може впливати низький відсоток схожості та зниження енергії проростання, що впливає на його довговічність (9,10).

Насіння різних видів має унікальну реакцію на температуру, яка може бути оптимальним фактором, що розкриває максимальний потенціал проростання за найкоротший період. Температура впливає на швидкість адсорбції та хімічні реакції, що відбуваються в процесі проростання й обумовлюють однорідність і загальну швидкість цього процесу. Деякі види реагують на змінні температури, тоді як інші найкраще проростають при постійній температурі (11,12).

Досліди, проведені з кіноа в Сумському національному аграрному університеті, щодо особливостей проростання насіння за умов попереднього намочування та температурного режиму показали виразну дію цих факторів. Насіння різних строків зберігання (від 2 до 4-х років) намочували при експозиціях від 6 до 24 годин. Контроль - сухе насіння. Температурні режими: 10⁰, 20⁰, 30⁰. Якщо на контролі (залежно від строків зберігання) схожість насіння становила 75-95%, то намочування впродовж 12 годин за температури 25⁰ підвищувало цей показник на 25-30%. Таким чином, регулюючи температурний режим та застосовуючи такий доступний спосіб передпосівної обробки як намочування насіння, можна забезпечити підвищення рівня його схожості .

1. Belmonte C., Soares de Vasconcelos E., Lorenzetti E., Alexandra da Silva Martinez, Pan R. and Santos Brito T. (2019) Germination of quinoa seeds prevented from agroecological and conventional crop systems. *Communications in Plant Sciences*, vol. 9, 6-12, DOI: <http://dx.doi.org/10.26814/cps2019002>
2. Santos, C. A., Silva, N. V., Walter, L. S., Silva, E. C. A., & Nogueira, R. J. M. C. (2016). Germinação de sementes de duas espécies da caatinga sob déficit hídrico e salinidade. *Pesquisa Florestal Brasileira*, 36(87), 219-224. <https://doi.org/10.4336/2016.pfb.36.87.101>
3. Becker, V. I., Goessling, J. W., Duarte, B., Caçador, I., Liu, F., Rosenqvist, E., & Jacobsen, S.-E. (2017). Combined effects of soil salinity and high temperature on photosynthesis and growth of quinoa plants (*Chenopodium quinoa*). *Functional Plant Biology*, 44(7), 665. <https://doi.org/10.1071/fp16370>

4. Bosque-Sanchez, H., Lemeur, R., Van Damme, P., & Jacobsen, S. E. (2003). Ecophysiological analysis of drought and salinity stress of quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.). *Food Reviews International*, 19(1–2), 111–119. <https://doi.org/10.1081/FRI-120018874>
5. Facco Barbieri G., Stefanello R., Farias Menegaes J., Denardi Munareto J. & Ubirajara Russi Nunes (2019). Seed Germination and Initial Growth of Quinoa Seedlings Under Water and Salt Stress. *Journal of Agricultural Science*; Vol. 11, No. 15; doi:10.5539/jas.v11n15p153
6. Filho J.M. (2015) Seed vigor testing: an overview of the past, present and future perspective *Sci. agric. (Piracicaba, Braz.)* 72 (4), 2015. <https://doi.org/10.1590/0103-9016-2015-0007>
7. Bazile, D., Jacobsen, S.-E., & Verniau, A. (2016). The Global Expansion of Quinoa: Trends and Limits. *Frontiers in Plant Science*, 7(May), 1–6. <https://doi.org/10.3389/fpls.2016.00622>
- Burrieza H.P., López-Fernández M. and Maldonado S. (2014) Analogous reserve distribution and tissue characteristics in quinoa and grass seeds suggest convergent evolution *Front. Plant Sci.*, 16. <https://doi.org/10.3389/fpls.2014.00546>
8. Bustos-Vanegas, J. D., Corrêa, P. C., Zeymer, J. S., Baptestini, F. M., & Campos, R. C. (2018). Moisture sorption isotherms of quinoa seeds: Thermodynamic analysis. *Engenharia Agrícola*, 38(6), 941–950. <https://doi.org/10.1590/1809-4430-Eng.Agric.v38n6p941-950/2018>
9. Bois, J. F., Winkel, T., Lhomme, J. P., Raffailac, J. P., & Rocheteau, A. (2006). Response of some Andean cultivars of quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) to temperature: Effects on germination, phenology, growth and freezing. *European Journal of Agronomy*, 25(1), 299–308. <https://doi.org/10.1016/j.eja.2006.06.007>
10. Gómez-Ramírez, A., López-Santos, C., Cantos, M., García, J. L., Molina, R., Cotrino, J., González-Elipe, A. R. (2017). Surface chemistry and germination improvement of Quinoa seeds subjected to plasma activation. *Scientific Reports*, 7(1), 1–12. <https://doi.org/10.1038/s41598-017-06164-5>
11. Mamedi, A., Tavakkol, R., & Oveisi, M. (2017). Cardinal temperatures for seed germination of three Quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) cultivars. *Iranian Journal of Field Crop Science*, 1(1), 89–100. <https://doi.org/10.22059/ijfcs.2017.206204.654106>
12. Chaparro-Zambran H.N., Romero G.A. (2018). Germinative potential in quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) seeds stored under cool conditions *Revista U D C A Actualidad & Divulgación Científica*, 21(2), DOI:10.31910/rudca.v21.n2.2018.1076
13. Oveisi M. (2017) Cardinal temperatures for seed germination of three Quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) cultivars . *Iranian Journal of Medical Sciences* DOI:10.22059/ijfcs.2017.206204.654106

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ЛЬОТУ ГРОНОВОЇ ЛИСТОКРУТКИ (*LOBESIA BOTRANA DEN. ET SCHIFF.*) В УМОВАХ ЗАКАРПАТТЯ

Ющенко Л.П.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, м. Київ

Логойда О.І.

магістр, Національний університет біоресурсів та
природокористування України, м. Київ

Виноградарська та виноробна справа є бюджетоутворюючою галуззю, яка дає гарні прибутки. Далеко не всюди можна вирощувати виноград, а Україна має для цього ресурси. Зокрема, на півдні та заході країни. Результатом роботи селекціонерів в Україні стали площі промислових виноградників, закладених вітчизняними сортами, які становлять близько 13-15% зайнятих територій.

Одним з найбільших виноградарських регіонів України є Закарпаття. Завдяки сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам тут є значні перспективи для вирощування столових сортів винограду як безпосередньо для експорту, так і повноцінного задоволення попиту населення й інших потреб вітчизняного продовольчого ринку.

Але щорічно спостерігаються втрати врожаю, причиною цього є шкідники та хвороби. Особливої шкоди завдає гронова листокрутка (*Lobesia botrana Den. et Schiff.*) [2].

Дослідження проводились в 2018–2020 роках на базі ТОВ «Chateau Chizay» Закарпатської області. За динамікою льоту шкідника спостерігали за допомогою методу феромоніторингу [1]. Для встановлення початку льоту гронової листокрутки та обліку чисельності шкідника використовували феромонні пастки "Атракон" з площею клеєвої поверхні 27 x 12 см (Рис. 2). Використовували ентомологічний клей "Пестифікс" та синтетичні статеві феромони фірми "Csalomon" (Угорщина).

Для визначення строку льоту метеликів першої генерації гронової листокрутки на початку квітня на ділянці виноградників розміщували по три сигнальні феромонні пастки на висоті розташування суцвіть, на відстані не менше 50 м одна від одної. До початку льоту обліку імаго проводили щоденно. Після початку льоту - один раз у сім днів. В подальшому аналогічним чином проводили моніторинг другої генерацій гронової листокрутки та визначали фенологію розвитку. Диспенсери замінювали перед початком льоту кожної генерації шкідника. Клейові вкладки заміняли за необхідністю (в середньому 2 рази на місяць), що залежало від кількості виловлених комах та погодних умов.

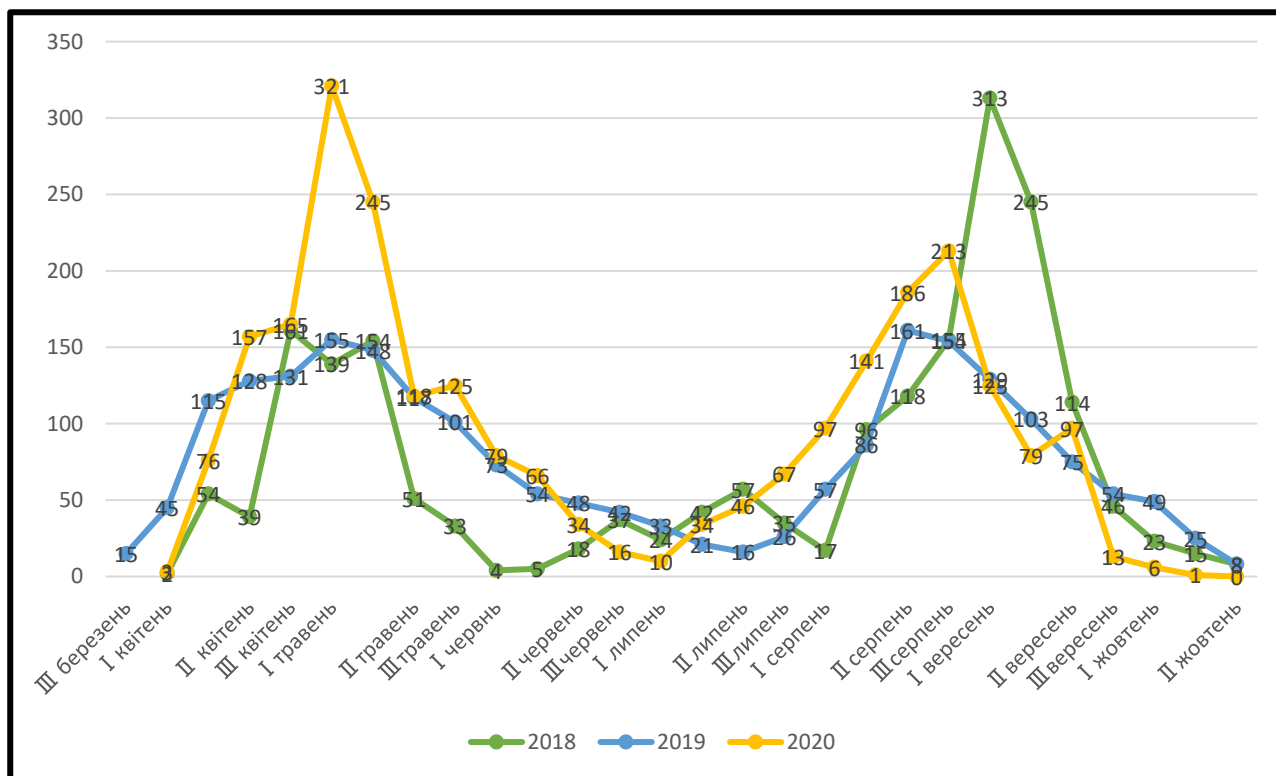

Рис. 1 Динаміка льоту гронової листокрутки (*Lobesia botrana* Den. et Schiff.) на виноградниках, ТОВ «Chateau Chizay», м. Берегове, Закарпатська обл., 2018–2020 рр.

В 2018 році пік льоту першого покоління гронової листокрутки пройшов досить стабільно без різких спалахів поширення шкідника. Згодом стрімко розвивалось друге покоління листокрутки, це пов'язано з оптимальними погодними умовами, які сприяли масовому розмноженню листокрутки [4,5]. Максимальна кількість шкідника становила 313 метеликів на пастку за тиждень. В 2019 році літ шкідника почався доволі рано в третій декаді березня, весь період льоту пройшов доволі стабільно без спалахів поширення листокрутки. Максимальна чисельність метеликів першого покоління становила 155 екз./пастку, другого 161 екз./пастку. В 2020 році досить різко почався розвиток першого покоління листокрутки і досягав піку в середині травня до 321 метелика на пастку. Слід відмітити, що цей період високої активності гронової листокрутки було зумовлено досить високою температурою повітря та незначною кількістю опадів ($t = 23-35^{\circ}\text{C}$, $P = 63\%$) та посприяло високій продуктивності розмноження шкідника, а відтак і значній чисельності другого покоління до 213 екз./пастку.

Рис.2 Феромонна пастка

Рис.3 Пошкодження ягід листокруткою

Висока чисельність метеликів шкідника веде безумовно до значного пошкодження винограду [3]. Гусениці листокрутки пошкоджують зав'язі, зелені та дозрілі ягоди, котрі, або осипаються, або загнивають (Рис. 3). Втрати врожаю можуть становити 25–30%, а за високої чисельності шкідника — навіть 100%. Шкідливість гусениць останніх поколінь полягає в тому, що за вологої дощової погоди пошкоджені ягоди загнивають і стають джерелом розвитку різних видів гнилей. Якість винограду суттєво погіршується. Пошкодження винограду гроною листокруткою в умовах господарства становило 20–27%.

Список використаної літератури

1. Бедный В.Д. Рекомендации по испытанию феромонных ловушек.- Кишинев, 1980. – 10 с.
2. Добей В.О. Біоценотична приуроченість листовійок (Tortricidae) Закарпаття //Тези доп. 49 наук. конф.УжДУ, серія біологія.- Ужгород, 1995. - С. 38.
3. Феделеш І.М. Закономірності динаміки чисельності гронової листокрутки (*Lobesia botrana* Den. et Schiff.) та інтегровані методи регуляції її розмноження в Закарпатті: Автореф. дис. канд. с-х. наук: НАУ. - К., 1997.
4. Ющенко Л.П., Логойда О.І. Захист виноградників від гронової листокрутки (*Lobesia botrana* Den. et Schiff.)// Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми сучасної ентомології», 25-30 серпня 2020 року. - Світязь Шацького району Волинської області.- Том 11, № 1. С. 96-98.
5. Ющенко Л.П., Логойда О.І. Чисельність і шкідливість гронової листокрутки (*lobesia botrana* (denis & schifferrmüller, 1775)) в умовах Закарпатської обл. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та екологічно орієнтованого захисту рослин» Харківський національний аграрний університету ім. В. В. Докучаєва, 29–30 жовтня 2020 р., С.162- 166.

ВИЩА ХУДОЖНЯ ОСВІТА В РЕГІОНІ: ПРОБЛЕМНИЙ РЯД І ТЕНДЕНЦІЇ

Гіга Степан Петрович

доцент кафедри музичного мистецтва,
КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Глуханіч Олеся Мирославівна

викладач кафедри музичного мистецтва
КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради, м. Ужгород,
членкиня Української бібліотечної асоціації, Україна

Онищенко Катерина Миколаївна

доцент кафедри музичного мистецтва КЗВО «Ужгородський
інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради,
м. Ужгород, Україна

Трансформаційні зміни, що відбуваються в українському соціумі, впливають і на систему організації освітнього простору, який виступає стимулюючим чинником цих змін. До того ж, освіта завжди вважалася важливим стратегічним напрямом держави. І від якості її організації, науково-методичного та фінансового забезпечення залежатиме й подальше майбутнє цієї держави. Розглянемо найбільш актуальні питання цього процесу, виявлені крізь призму регіональної культурно-мистецької практики.

Автономія закладу вищої освіти хоча й вважається важливим стимулюючим фактором для пошуку альтернативних ідей чи загалом власної ініціативи працюючих у забезпеченні регіону кваліфікованими кадрами (омінаючи колишні традиційні стандарти контролюючих чи координуючих органів), у той же час на регіональному рівні, через перенасиченість різноманітних за назвами, однак тотожних за сутністю, тобто переліком спеціальностей, за якими готуються фахівці, навчальних закладів, не лише створює нездорову конкуренцію між ними у боротьбі за абітурієнта, але й дезорієнтує молоду людину стосовно її вступу на «модні» чи традиційні спеціальності.

Знижує якість майбутнього навчання й надзвичайно розширена система обрання ЗВО абітурієнтом, який наприкінці вступної кампанії фактично не орієнтується де саме він бажав би здобувати освіту.

Не ставлячи за мету давати поради, спробуємо висловити власне бачення проблеми та окреслити шляхи її можливого розв'язання.

- виходячи зі сформованої практики, було б цілком доречним, на нашу думку, за допомогою будь-якого координуючого органу освіти в регіоні (до прикладу, Управління освіти і науки облдержадміністрацій), уточнити напрями фахової підготовки, які могли б взяти на себе комунальні заклади, як найбільш обізнані з системою духовних потреб молоді чи ринком праці, так і ЗВО, за якими б залишилися, так би мовити, магістральні напрями професійної освіти, включаючи і підтримку державних її стандартів;

- це значною мірою, при належному подальшому контролі, унормувало б практику регіонального замовлення, розширило потенціал регіональної освіти та, врешті-решт, унормувало б освітянський попит. Допомогла б ця форма й у системі розподілу майбутніх фахівців, оскільки сьогодні окреслена практика залишається фактично аморфною і неефективною;

- у той же час це надало б можливість спробувати повернутися до практики розподілу випускників, адже навіть незначна частка тих, що навчалася в регіоні на бюджетній формі, жодним чином не відшкодовує державі витрачені на її підготовку кошти й надалі обирає собі будь-яку форму працевлаштування. А все це загалом нівелює бюджетну форму як таку, адже держава не може забезпечити професійними кадрами навіть ті структури, які іманентно їй належать;

- тому пошук нових моделей підготовки, а головне, – розподілу фахівців у регіонах допоміг би структурувати всю систему професійної освіти, піднести її престиж, зробити її більш мобільною, конкретною і відповідальною перед різними рівнями державної чи комунальної влади;

- з іншого боку, започаткування нових форм акредитації художніх спеціальностей уже в структурі галузевих експертних рад та НАЗЯВО помітно стимулює й навчальний заклад на оптимізацію власної організаційної діяльності через створення відповідного наукового середовища, за допомогою якого можливо постійно коригувати власну педагогічну творчість. Сюди можна віднести й активізацію власної наукової діяльності, оскільки критерій «Академічна мобільність викладача» змушує науково-педагогічних працівників постійно тримати себе у належній фаховій формі, що, в свою чергу, стимулюватиме й залучення ними студентів до наукового пошуку чи художньої діяльності і таким чином розширює потенціал освітньої системи загалом;

- зважаючи на той факт, що регіональна мережа закладів вищої освіти художнього спрямування поповнюється в основному за рахунок оригінальних практиків, що мають яскраві художні колективи чи досвід власного концертного життя, або вони є представниками професіональних мистецьких структур в особі філармоній, музично-драматичних театрів чи інших аналогічних організацій, вони також змушені активно публікувати власні методики роботи з художнім колективом чи окремим виконавцем, технології сприйняття художнього матеріалу чи його запису й наукової обробки, що, на загал, суттєво розширює й науково-методичний потенціал закладу, а з іншого боку, – стимулює до широкого ознайомлення з наявними педагогічними технологіями безпосередньо тих, хто навчається;

- розширюють практику власного позиціонування науково-педагогічних працівників у культурно-мистецькому просторі, ведучи мову про акредитаційні

вимоги, й нові стандарти до підвищення кваліфікації педагога, покращення його міжкультурної комунікації, що стимулює педагогів-практиків частіше виїздити за кордон, здобувати досвід роботи в інокультурному середовищі (організації персональних чи групових художніх виставок, спробі виконання обов'язків «чергового» режисера чи репетиційній практиці з іноземними художніми колективами під час організації фестивального руху, звітних концертів, «обмінних» гастролей тощо), що робить їх більш мобільними, покращує рівень педагогічного досвіду, який змінює й здобувача вищої освіти;

- впливають ці нові вимоги й на створення різноманітних освітньо-культурних структур, сформованих безпосередньо на кафедрах чи циклових комісіях (студентські клуби, наукові товариства, фольклорні гуртки, курсові художні колективи), практика роботи в яких також розширює потенціал сучасної художньої освіти, робить її більш прагматичною та цілеспрямованою, впливає на соціальну активність. Відтак усе це допомагає сформувати й самому студенту, здобувачу вищої освіти, власну професійну траєкторію, вибудувати нові форми спілкування з академічною групою та педагогами в процесі роботи в художньому колективі, оскільки практика проведення академічних концертів та різноманітних творчих звітів відтепер набуває інших ознак.

Таким чином, нова система акредитаційних вимог, як результат трансформації сучасної вищої освіти, стимулюватиме всіх учасників освітнього простору і процесу до пошуку нових форм спілкування, здобуття фахової освіти. На це впливає й перманентно запроваджуваний режим он-лайн навчання, який також, при всіх його негативних характеристиках, розширює потенційні можливості у здобутті фахової освіти навіть через збільшення фактичного часу на навчання та спілкування з педагогом.

СТАНОВЛЕННЯ МИСТЕЦТВА BELL CANTO У ТВОРЧОСТІ КЛАУДІО МОНТЕВЕРДІ

Омельченко-Агай Кухі Галина Сергіївна,

кандидат мистецтвознавства, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Клаудіо Монтеверді (1567–1643) – композитор, співак, виконавець на струнних інструментах, в творчості якого були продовжені ідеї флорентійської камерати. Він приділив увагу як ансамблевому співу так і сольному, відкривши новий стиль у вокальній музиці – «схвильваний». Його творчі смаки формувались наприкінці XVI століття, а основні свої відкриття він втілює вже в першій половині XVII ст. Зокрема це стосується жанрів мадригалу (8 збірок 1587–1638), опери («Орфей» – 1607 р., «Аріадна» – 1608 р., «Повернення Улліса на батьківщину» – 1640 р., «Коронація Поппеї» – 1642 р.) та свіцької вокальної музики, на яку значним чином вплинула його оперна творчість.

Обрана тема дослідження має практичне спрямування. Саме цим і визначається її актуальність. Адже в наш час завдяки дослідженням музики попередніх епох стає можливим її історично достовірне (аутентичне) виконання. Тому, базуючись на дотичні дослідження І. Драч [1], Л. Дьячкової [2], Г. Куколь [3], здійснюємо спробу окреслити основні засади мистецтва співу bell canto у творчості композитора доби бароко Клаудіо Монтеверді. Опрацювання та систематизація матеріалу дають можливість виокремити стильові ознаки композиторської творчості.

Досліджуючи розвідку Г. Куколь про стиль оперної творчості композитора, де порівнюються дві перші в історії музики опери «Еврідіка» Я. Пері – 1600 р., Д. Качіні – 1602 р. (на тексти О. Рінучіні) та «Орфей» Монтеверді (1607 р., на тексти трагедії А. Стріджо), виявляємо, що науковець усвідомила процес формування концертно-театральної естетики, яка змінює роль і функцію соліста-виконавця на сцені [3].

Г. Куколь прийшла до висновку, що для творців «Еврідіки» Я. Пері та Д. Качіні (представників флорентійської композиторської школи) важливою була сама ідея, а не персонаж. За їх представленням, Еврідіка в опері є лише символом натхнення, музою, котру оспівує божественний співець. Образ Орфея – символ творчості, котра дарує муки і страждання, а також радість і щастя. В опері відсутні зовнішні події, вони відбуваються ніби за кадром. Досить аскетичний тон оформлення театральної вистави говорить про буквальне розуміння театру, як трибуни ідей, у вираженні яких не можна було допускати сценічних «надлишок». Звідси і декларативні самообмеження і «аскетизм» (тобто суто декламаційне начало у партії соліста, який мислиться лише як виразник філософських, високих ідей).

Монтеверді ж ставиться до сюжету інакше. В своїй опері, розвиваючи наскрізно події, він прискіпливо зпривертає увагу до героя опери, як до простої

людини. Такий акцент був характерним більше для побутової драми, аніж для античної трагедії. Відношення до героя змінює і оформлення його партії, це вже не лише чистий речитатив, а й інші прийоми вокального мистецтва (зокрема розвинені мелодичні фрази кантиленного типу та підвищене значення рухливості голосу, його технічних можливостей). Таким чином, продовжуючи втілювати свої драматургічні принципи в наступних операх, зокрема в «Коронації Поппеї» та «Повернення Улліса», Монтеверді вибудовує **механізм нової драми** – не зовні (скерування подій Божественною силою), а зсередини завдяки внутрішній динаміці характерів. Саме з творчістю Монтеверді пов'язують введення в оперу (і таким чином у вокальну музику, або, точніше, у жанр арії як сольного висловлювання) поняття **«характер героя»** та його **«воля»**, що набуває рис стильового компоненту в драматургії опери [3, с. 3–5].

Ідеї Г. Куколь співпадають із характеристикою зародження мистецтва бельканто, та накопичення в ньому виразових можливостей, які представила у статті «Художественная выразительность итальянского бельканто как системы музыкального интонирования» І. Драч [1]. Вона відмічає, що феномен мистецтва прекрасного співу виник на межі пошуку «нових форм співу». Це стало можливим лише завдяки «життєздатності» ренесансних гуманістичних та мистецьких установок, адже «першовідкривачів» сольного співу можна сміливо причислити до універсальних ренесансних особистостей, які займались і мистецтвом (спів, гра на інструментах, композиція) і наукою (теорія музики, філософія, методика викладання сольного співу). Зокрема це такі особистості як – Вінченцо Галілеї, Якобо Пері, Джуліо Каччіні. Вони експериментують із новим способом вираження емоцій, завдяки чому мова висловлювання дещо неоднорідна (зокрема протягом одного сольного уривку герой змінює декілька психологічних станів – від заціпеніння до сплеску відчаю).

Наступним етапом становлення мистецтва *bell canto* стали вокальні твори Монтеверді, творчість якого формувалась під впливом ідей ренесансу. Дослідниця відмічає як в арії Орфея (із однойменної опери Монтеверді) фактично створено музичний маніфест ще не існуючого вокального стилю *bell canto*. Зокрема, **сценічна ситуація** благання Орфея до стражей смерті **моделює постановку проблеми**: *яким повинно бути мистецтво співу Орфея?* І потім, у п'яти строфах пісні Орфея, подана відповідь: ні звитяга віртуозності, ні ефектні прийоми видобування звуку (що хаотично змінюють один одного), окремо одне від одного, не зрівнюються з оволодінням своїми емоціями, очищеними від всього випадкового, що втілиться у рівень високого художнього узагальнення, прагнення розмірності і пропорційності всіх компонентів сольного висловлювання. Це і стало своєрідним творчим «неписаним» маніфестом концепції «людини співаючої» [1, с. 67–69].

Такі зміни в відношенні до самої ідеї і ситуації сольного висловлювання чи в опері, чи в камерній сольній музиці, провокують розвиток техніки написання творів. Це виражено у синкретичному, на той час, понятті **«стиль»**. Зокрема, Л. Дьячкова у статті «Общие принципы гармонической системы К. Монтеверди: стилевая и структурная дифференциация гармонического языка в «Коронации Поппеи» [2, 76 с.] реконструює зміну та градації поняття стилю,

та його різновиди в музичному мистецтві. Зокрема вона відмічає, що К. Монтеверді поділяє стиль на три різновиди – схвильваний (*concitato*), м'який (*molle*), помірний (*temperato*).

К. Монтеверді – представник раннього барокко. Його творчі пошуки та результати композиторської діяльності зафіксовані у мадриалах, операх та вокальній музиці. Зокрема згадаємо, що як композитор він впевнено пропагував свою теорію «схвильованного» стилю, і якнайкраще висвітлив теоретичні пояснення нового стилю в передумовах до зібрань мадригалів. У опері та у камерному вокальному жанрі відбувається дещо інший процес. Всі якості, якими має володіти вокаліст раннього бароко, зафіксовані композитором у нотному тексті. Це говорить про те, що йому було важливо усунення надмірного використання саме вокальних прикрас (трелі, мелізми, форшлаги, пасажі) у вокальній партії задля усунення надмірної бравурності у солістів, яка часто-густо відволікала публіку від сюжетної лінії та загального художнього задуму дійства. У зв'язку з цим, композитор сам аналізував та відбирав форми прикрас і записував їх аби той, хто долучався до його музики, мав змогу опиратись на уже зафіксовані зразки.

Отож, систематизувавши матеріал, можемо зауважити наступні характерні стильові ознаки *bell canto* у вокальній та оперній творчості К. Монтеверді: увага до сюжета та побудова сценічної ситуації; підпорядкування співу сюжету; конкретизація звуковедення – схвильвано (*concitato*), м'яко (*molle*), помірною (*temperato*); деталізація нотного тексту (чітко виписані прикраси вокальної партії) та вимога щодо їх точного відтворення у потрібному місці. Ці риси творчого почерку визначили розвиток вокальної музики у наступні історичні періоди та вплинули на вокальну педагогіку академічної постановки голосу.

Список літератури:

1. Драч І. Художественная выразительность итальянского бельканто как системы музыкального интонирования. *Из истории национальных оперных школ / Тематический сборник научных трудов ред. Безгин И.Д. Київ, 1988. С. 64–76.*
2. Дьячкова Л. Общие принципы гармонической системы Монтеверди: стилевая и структурная дифференциация гармонического языка в «Коронации Поппеи». *История гармонических стилей: зарубежная музыка доклассического периода. Сб. трудов вып.92 / ГМПИ им. Гнесиных.: Москва, 1978. С. 73–102.*
3. Куколь Г. О стиле оперного творчества К. Монтеверди. *Музыка Западной Европы XVII-XIX в.: Творчество, исполнительство, педагогика: Сб. науч. трудов / Министерство образования Украины. Сумы., 1994. С. 3–15.*

ВИВЧЕННЯ ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ ТЕРИТОРІЇ МІСТА РІВНЕ

Ковтунович Михайло Іванович,
здобувач вищої освіти психолого-природничого факультету
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Лисиця Андрій Валерійович,
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри екології, географії та туризму
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Сучасні процеси урбанізації супроводжуються значним антропогенним впливом на природну складову міста. Найбільш інтенсивного навантаження в умовах урбоєкосистеми зазнає людина. Зростання кількості населення, збільшення автотранспортного навантаження вулиць, зменшення частки зелених насаджень та ущільнення міської забудови безпосередньо впливає на підвищення акустичного забруднення населених пунктів.

Прийняте 44-ою Всесвітньою медичною асамблеєю (ВМА) у вересні 1992 р. Положенні про шумове забруднення, зазначає, що підвищений рівень шуму негативно впливає на стан здоров'я людини. З метою вирішення цієї проблеми ВМА рекомендувала забезпечувати відповідне правове регулювання діяльності, пов'язаної із шумовими впливами у громадських містах, містах відпочинку тощо [1]. Шум може викликати біологічні та функціональні несприятливі ефекти в організмі. Так, шум негативно впливає на різні системи організму: серцево-судинну, нервову, порушує сон, увагу, збільшує роздратованість, депресію, неспокій, подразнення, може впливати на дихання і травну систему; відволікає уваги від звичайних занять; змінює фізіологічні реакції людини на стресові сигнали; впливає на трудову діяльність і продуктивність праці. Сутність впливу шуму на організм залежить від діапазону частот, рівня інтенсивності, тривалості дії, відстані до джерела шуму, розмірів тіла, індивідуальних особливостей організму тощо.

Незважаючи на різноманітність джерел шумового забруднення техногенного походження, в межах сучасних урбанізованих територій основним джерелом виступає транспортний шум [2]. Транспортний шум є одним із головних негативних наслідків впливу транспортних потоків на екосистеми та населення міст. Сучасні міста перевантажені кількістю автотранспортних засобів: транспортні потоки на магістралях мегаполісів досягають 7 тис. одиниць за годину. Рівень транспортного шуму обумовлюється інтенсивністю, швидкістю і характером транспортного потоку. Крім того, він залежить від типу і якості дорожнього покриття, планувальних рішень території (повздовжній та

поперечний профіль вулиць, архітектура забудови, світлофори) та наявності зелених насаджень. Кожен з цих чинників може змінити рівень шуму до 10 дБ [3].

У промислових містах, як правило, високий відсоток вантажного транспорту на магістралях. Загалом збільшення в транспортному потоці вантажівок, особливо з дизельними двигунами, в поєднанні з легковими автомобілями, створює на території міст важкий шумовий режим.

Шум, що створюється транспортним потоком поширюється не лише на примігистральні смуги, але й вглиб житлових забудов, транспортний шум є основним акустичним забруднювачем практично всіх сучасних міст, а його внесок у загальну частку шуму в житлових зонах складає 60–80%. На примігистральних територіях транспортний шум триває 18–20 годин на добу, іноді цілодобово. Встановлено, що зона впливу автомобільної дороги залежно від інтенсивності дорожнього руху, метеорологічних та топографічних умов місцевості поширюється на відстань до трьох кілометрів від кромки проїзної частини. Дослідження проведені у великих містах України, показали, що шуми транспортних потоків складають 80% усіх зовнішніх шумів міста [4, 5, 6]. Так у м. Києві більшість транспортних потоків створюють шум, який перевищує допустимі норми (для районів житлової забудови норма складає 50 дБ у денний час та 45 дБ – у нічний, а на транспортних магістралях – 65 дБ) та сягають рівня 85 дБ [3].

Значний вклад у загальну звукову потужність транспортного шуму вносять саме легкові автомобілі. Вони є джерелами низькочастотного шуму, який має високу проникну здатність. Збільшення кількості вантажного та громадського транспорту на 13% у транспортних потоках посилює шум на 1 дБ [3], до цього долучаються машини і обладнання на будівництві та в комунальному господарстві. На рівень шумового забруднення також впливає тип дорожнього покриття, інтенсивність руху, організація та склад транспортного потоку. В середньому, сила звуку біля доріг коливається в межах 65–80 дБ, а біля будинків розташованих на відстані 100 м шум досягає 57–65 дБ.

У міському середовищі, крім комунікаційного шуму, небезпечним є і шум побутовий. Понад 25% жителів міст підпадають під дію наднормативного шуму в приміщеннях внаслідок використання в будівництві недосконалих матеріалів і конструкцій (панелі). Шум у квартирах створюють автомашини, що вивозять сміття, доставляють до магазинів товари, обслуговують офіси, а також голосна музика, недосконала робота водно-каналізаційних систем. Дошкульним у сучасних містах є шум від петард, феєрверків [7].

Вимірювання рівня шуму у місті Рівне проводили у погожі осінні дні із сприятливими погодними умовами (температура повітря 5-12°C, відносна вологість повітря 80-92%, вітер слабкий-помірний). Враховуючи особливість транспортних потоків у місті Рівне вимірювання рівня шуму проводили у робочі дні (вівторок - четвер). У понеділок і п'ятницю спостерігаються нерівномірність транспортних потоків і тижневе «пікове» навантаження, що спричиняє появу більшої кількості автотранспорту на дорогах. У вихідні дні в місті інтенсивність транспортних потоків знижується в рази. Беручи до уваги те, що у Рівному вранці

та в обідню пору спостерігаються різкі зміни транспортних потоків, час для проведення вимірювань було обрано з 15.00 год. до 18.00 год. (т. зв. «вечірній час пік»). Адже, вранці та в обідню пору дослідження не забезпечать оптимальних показників через різкі зміни транспортних потоків [5].

Місця для проведення вимірювань шумових характеристик автотранспортних потоків вибирали на прямолінійних ділянках вулиць і автомобільних доріг з чистою і сухою поверхнею проїжджої частини, з усталеною швидкістю руху автотранспортних засобів і на відстані не менше 50 м від перехресть і зупинок пасажирського громадського транспорту.

Вимірювання шумового забруднення проводили за допомогою цифрового шумоміра моделі Venetech GM 1352, діапазон вимірів 30-130 дБ. Для вимірювання шумового забруднення міста Рівне було підібрано 18 точок розподілених по різних районах міста переважно з пріоритетом на найбільш жвавих транспортних артеріях (рис. 1).

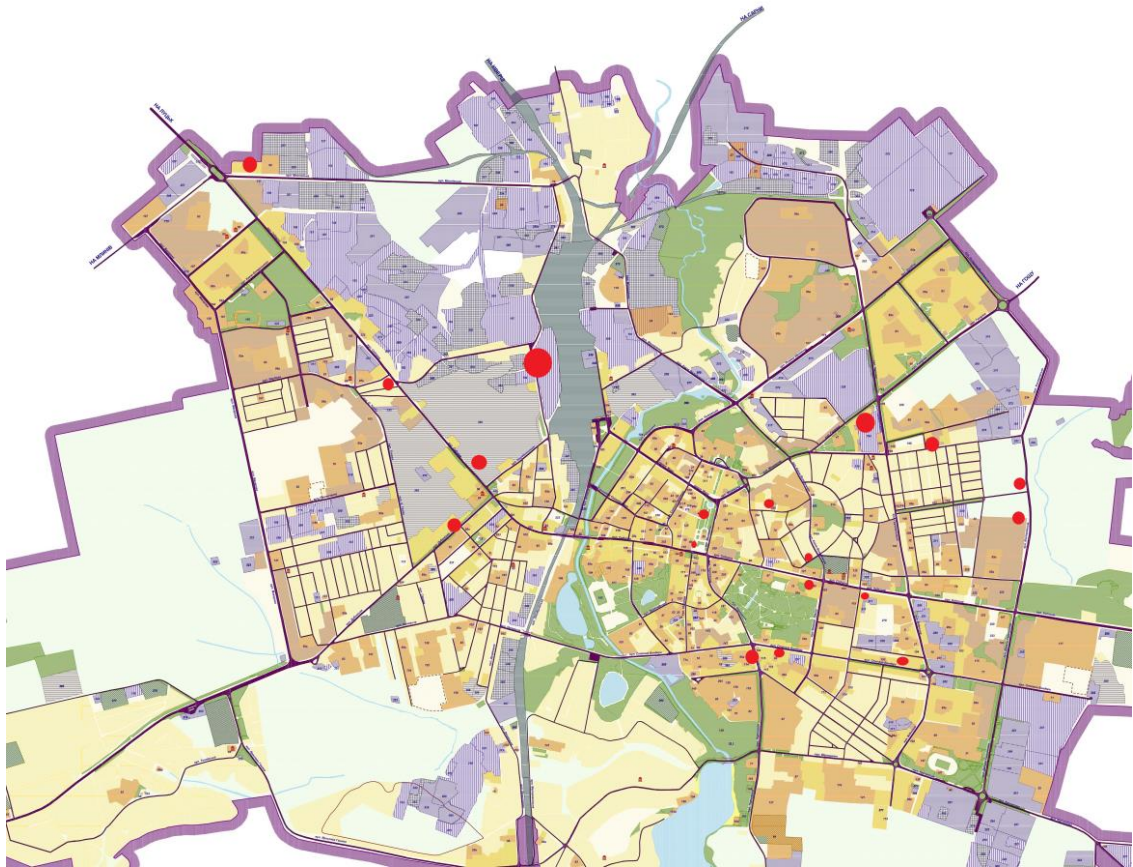

Рисунок 1. Точки вимірювання рівня шуму на території міста Рівне

Вимірювання шумового забруднення вулиць міста Рівне підтвердило, що переважаючим чинником шумового забруднення є автомобільний транспорт, найвищий рівень шуму спостерігається на регульованих автомагістралях із найбільшим рівнем транспортного навантаження. Зокрема, понад 70 дБ рівня шуму фіксуємо по вулицях Дубенській, Костромській, Соборній та Степана

Бандери (табл. 1). Не високим є рівень шуму у дворах багатоповерхових будинків, зокрема по вулиці Соломії Крушельницької та Пластовій.

Таблиця 1
Результати вимірювання рівня шуму у місті Рівне

№ точки	Назва точки (вулиця, будинок)	Середнє значення рівня шуму, дБ, n = 3-5
1	Біла, 4	68±3
2	Бульвар Незалежності, 7	79±5
3	В'ячеслава Чорновола, 69	71±4
4	Гагаріна, 34	74±8
5	Дубенська, 33	67±4
6	Євгена Гребінки, 2	68±4
7	Кобзарська, 15	65±4
8	Костромська, 11	70±3
9	Костромська, 36	75±4
10	Майдан Незалежності, 3	75±4
11	Млинівська, 26	69±4
12	Пластова 29	67±3
13	Соборна, 1а	75±5
14	Соборна, 249	77,4
15	Соборна, 360	73±4
16	Соломії Крушельницької, 62а	62±3
17	Степана Бандери, 26	72±4
18	Степана Бандери, 63	74±4

Висновки та рекомендації. Для зменшення акустичного забруднення доцільно вдосконалити систему планування міської інфраструктури, переглянути плани забудови, транспортні розв'язки, для громадських перевезень ширше застосовувати тролейбуси, розвантажити основні транспортні артерії міста, збільшити чисельність шумозахисних смуг. У житлових районах для зменшення рівня шуму необхідні додаткові зелені насадження, як у внутрішньо кварталних, так і в прилеглих до магістралей територіях. Оскільки шумопоглинальна здатність листяних дерев у зимовий період знижується, потрібно суттєво збільшити насадження хвойних порід.

Список літератури

1. Положення про шумове забруднення прийняте 44-ою Всесвітньою медичною асамблеєю, 1992 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_051#Text
2. Ветошкин А.Г. Теоретические основы защиты окружающей среды: Учебное пособие. - М.: Абрис, 2012. - 397 с. Ветошкин А.Г. Теоретические основы защиты окружающей среды: Учебное пособие. - М.: Абрис, 2012. - 397 с.
3. Денісов В.Н., Рогальов В.А. Проблеми екологізації автомобільного транспорту. – Київ: «Просіт», 2005. — 311 с.
4. Результати дослідження шумового навантаження на вулицях, дорогах та проспектах м. Києва / І.А. Лучко, докт. техн. наук, А.В. Дмитренко: Збірник «Геоєкологія та охорона праці». – Київ: Вид. НТУУ «КПІ», 2014. – 156 с.
5. Сердюк С. М. Актуальні проблеми екологічної трансформації міського середовища в умовах високого автотранспортного навантаження (на прикладі м. Дніпропетровськ) / С.Н. Сердюк, Е.Г. Христьян // Тези наук. досліджень «Географія, екологія, геологія: перший досвід наукових досліджень». – Дніпропетровськ, 2013. – С. 101-108.
6. Екологічний паспорт регіону Одеська область на 2012 р. [Електронний ресурс] / Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації. URL: http://www.menr.gov.ua/docs/protection1/odeska/Odeska_ekopasport_2012.doc
7. Залеський І.І., Клименко М.О. Екологія людини: Підручник. – К.: «Академія», 2005. – 288 с.

ОЦІНКА ФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЯГІДНИКІВ ЧОРНОЇ СМОРОДИНИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ПРЕПАРАТУ “ЕКСТРАКОН”

Ольхович Ольга Петрівна,

Кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології рослин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Хорунженко Карина Олександрівна

Студентка IV курсу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Шевченко Анастасія Олександрівна

Студентка IV курсу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Одним із засобів покращення родючості ґрунтів і отримання високих врожаїв ягідних культур є використання мультифункціональних мікробних біопрепаратів. Розроблений ННЦ “Інститут землеробства” НААН України препарат “Екстракон” є природним консорціумом ґрунтових мікроорганізмів, використання якого сприяє трансформації органічних решток, оздоровленню ґрунту від патогенів та зниженню ґрунтової токсичності. Показано, що у разі використання препарату “Екстракон” у насадженнях ягідних культур цілеспрямовано активізується корисна мікрофлора, яка сприяє трансформації речовин ґрунту і утворенню гумусу [1,2], що зумовлює підвищення врожаю та покращення якості продукції.

Здійснювати моніторинг фізіологічного стану рослин можна одним із методів неруйнівного та швидкого отримання даних про стан та перебіг основних фізіологічних процесів у рослинному організмі – методом індукції флуоресценції хлорофілу (ІФХ) [3]. Цей метод було покладено в основу розробленого Інститутом кібернетики ім. В.М.Глушкова портативного приладу “Флоратест” [4]. Цей прилад дає змогу реєструвати індукційну криву флуоресценції (“криву Каутського”), параметри якої характеризують перебіг процесів світлової та темної фаз фотосинтезу, які є залежними від умов вирощування рослин. Прилад є чутливим до будь-яких змін у процесі фотосинтезу, спричинених як біотичними, так і абіотичними чинниками [5].

Метою нашої роботи було з’ясувати за допомогою портативного приладу “Флоратест” вплив біопрепарату “Екстракон” на фізіологічний стан ягідників смородини чорної.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження були саджанці смородини чорної сорту «Козацька» (сорт української селекції 1992 року, автори К.М.

Копань, В.П. Копань), висаджені на сірих лісових ґрунтах дослідної ділянки Інституту садівництва НААНУ.

Мінеральні добрива (60 кг/га) та препарат “Екстракон” (3 кг/га), вносили в ґрунт у фазу інтенсивного росту рослин (кінець травня – початок червня).

Індукцію флуоресценції хлорофілу визначали портативним приладом «Флоратест», розробленим державним науково-інженерним центром мікроелектроніки Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАНУ [2, 4].

Спостереження за індукцією флуоресценції хлорофілу проводили на живих листках рослин після їх п’ятихвилинної адаптації до темряви. Виміри проводили у 4-ри кратній повторності з 3-х хвилинним інтервалом.

Вимірювали показники: F_0 – початкове значення флуоресценції після ввімкнення освітлення; F_{pl} – рівень її на час досягнення тимчасового сповільнення зростання її сигналу, так зване “плато”; F_p – максимальне значення флуоресценції; F_t – стаціонарний рівень її через 1,5-3 хвилини після початку освітлювання. Всі показники індукційної кривої представлено у відносних одиницях еталона флуоресценції (світлофільтр ОС-14) з емісією в тому ж спектральному діапазоні, що й флуоресценція хлорофілу листка.

При визначенні ефективності роботи фотосинтетичного апарату листків рослин розраховували коефіцієнти K_{pl} , K_1 та K_2 , які обчислювали за формулами:

$K_{pl} = (F_{pl} - F_0) / F_v$ – частка центрів, що не відновлюють первинний акцептор електронів Q_A ;

$K_1 = (F_p - F_0) / F_p$ - коефіцієнт ефективності електронного транспорту поблизу реакційних центрів фотосистеми II (ФС II);

$K_2 = (F_p - F_t) / F_p$ - коефіцієнт ефективності темнових фотохімічних процесів [34].

Статистичну обробку проводили у програмі Statistica.

Результати роботи. Дослідження та оцінку впливу препарату “Екстракон” проводили порівнянням інформативних показників ІФХ дослідних і контрольних рослин. Результати досліджень представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Параметри індукції флуоресценції хлорофілу листків смородини за різних варіантів живлення

Варіант	F_0 , від. од.	F_{pl} , від. од.	F_p , від. од.	F_t , від. од.	K_{pl}	K_1	K_2
Контроль	656±24	988± 49	1520±38	364±11	0,38±0,02	0,58±0,03	3,08±0,4
Добриво	784±30	1100±37	1772± 49	400±21	0,33±0,01	0,56± 0,02	3,32±0,3
Екстракон	680±12	904± 35	1604± 43	364±9	0,24± 0,015	0,58±0,023	3,23±0,3
Екстракон+ добриво	732±28	1008± 32	1708± 56	384±18	0,25± 0,014	0,57±0,023	3,31± 0,3

* – різниця статистично значуща за $p \leq 0,05$.

За впливу добрива усі значення досліджуваних параметрів (F_0 , F_{pl} , F_p , F_t) збільшувалися більше, ніж за впливу препарату “Екстракон”. За сумісної дії

препарату “Екстракон” з добривами усі значення були нижчими за дію тільки добрив, але вищими за впливу препарату “Екстракон”. Це свідчить про те, що сумісна дія спричинювала на рослину менший стресовий вплив, ніж добрива. Це можна пояснити тим, що добрива за високої концентрації можуть пригнічувати діяльність фотосинтетичних систем рослинної клітини до моменту її адаптації, а отже виступати стресовим чинником.

Підживлення комплексно препаратом “Екстракон” та добривами мало оптимальний ефект. Препарат “Екстракон” зменшував стресовий вплив добрив на рослину.

Однак, незважаючи на те, що добрива виступають стресовим чинником, ми спостерігаємо позитивну зміну зменшення долі реакційних центрів, що характеризує параметр K_{pl} . У варіантах із застосуванням препарату “Екстракон” та його комплексної дії з добривами цей показник покращується на 58 % проти 16%-ти при підживленні виключно добривами. Також можна відмітити покращення темнових фотохімічних процесів на 10 %, що характеризує параметр $K1$. Показник $K2$, який характеризує транспорт електронів поблизу реакційних центрів ФС II, не змінився.

Результатами дослідження підтверджено, що застосування препарату “Екстракон” та його сумісної дії із добривом мають набагато вищу ефективність, порівняно з підживленням лише добривом.

Список літератури

1. Петриченко В.Ф., Бомба М.Я., Патица М.В. Землеробство з основами екології, ґрунтознавства та агрохімії. – Київ: Аграрна наука, 2011. – 492 с.
2. Патыка Н.В., Круглов Ю.В., Шеин Е.В. Микроорганизмы почвы: структура и функциональное разнообразие // Агрохімія і ґрунтознавство. Охорона ґрунтів – основа сталого розвитку України. – Харків, 2014. – С. 312.
3. Карапетян Н.В., Бухов Н.Г. Переменная флуоресценция хлорофилла как показатель физиологического состояния растений// Физиология растений. – Т. 33. - 1986. –№ 5. – С. 1013 – 1026.
4. Войтович І.Д., Китаєв О.І., Клочан П.С. Пристрій для визначення стану нативного хлорофілу. Деклараційний патент на корисну модель. Україна (19)(UA)(11) 12382 (51) МПК (2006) G09B 23/28 (2006.01) G01N 21/64. Бюл. № 2, від 15.02.2006. – С. 1-6.
5. Китаєв О., Клочан П., Романов В. Портативний хронофлуорометр для експрес-діагностики фотосинтезу «Флоратест» // Збірник доповідей конференції-звіту з комплексної програми фундаментальних досліджень НАН України у галузі сенсорних систем та технологій. Київ, 2005. – С. 59.

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Хвостова Вікторія Іванівна

студентка 2-го курсу (магістр) біологічного факультету
Запорізький Національний Університет, Україна

Вивчаються зв'язок росту і розвитку тіла у юнацькому віці. Показано, що у цьому віці йде подальше формування органів кровообігу й дихання. В цей період продовжується ріст серця, удосконалюється його регуляція, збільшується потужність серцевого м'язу, в результаті чого значно зростає ударний та хвилинний об'єм серця (об'єм крові, яка викидається серцем при одному скороченні та на протязі хвилини), збільшується сила серцевих скорочень при одночасному зменшенні частоти скорочень [36].

Динаміка показників серцево-судинної системи.

Був проведений моніторинг серцево-судинної системи, для оцінки її працездатності під час навантаження, за допомогою функціональної проби Руф'є.

Таблиця 1.1. Оцінка працездатності серцево-судинної системи за допомогою функціональної проби Руф'є.

Оцінка результатів	Значення функціональної проби Руф'є у дітей шкільного віку				
	15-16 років	13-14 років	11-12 років	9-10 років	7-8 років
Незадовільна	14	17	18	19	21
Слабка	12-14	11-15,5	15-17	16,5-18,5	17-20
Задовільна	7-10	7,5-12	10-13	10-14	11-15
Добра	1-5,5	2-5	4-7	5,5-7	7-11
Відмінна	0	1	3	5	7

Індивідуальні показники ЧСС в обстеженій групі при стані спокою становлять від 60 до 90 ударів в хвилину, що не відрідає їхній віковій нормі. Відзначалося підвищення ЧСС в середньому за групою на 15 уд. / хв. При цьому індивідуальний показник цих значень досить великий: зміни ЧСС в окремих піддослідних коливалися від 6-8 до 20-22 уд. / хв. Показник СКО на початковому рівні без використання інформаційного навантаження, залишався майже не змінним (на рівні спокою). Навідміну від показників що були під впливом інформаційного навантаження тому їхні середні величини

збільшувалися, а ВР декілька знижувався. З цього випливає, що в цілому в групі переважали симпатичні реакції на вплив інформаційного навантаження.

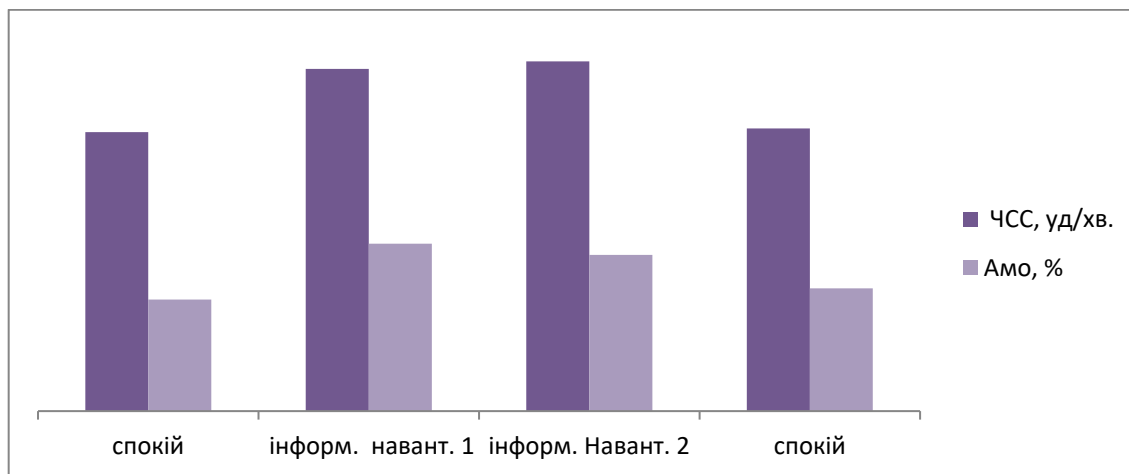

Рисунок 3.3 – Динаміка показників варіаційної пульсометрії

Дослідження індивідуальної динаміки статистичних показників серцевого ритму показав їхню значну індивідуальну варіативність. У 44% випробовуваних було виявлено виражене посилення симпатичної активації (збільшення Амо, зниження ВР), у 35% учнів під час інформаційного навантаження відбувалося збільшення парасимпатичної активації (зниження Амо і збільшення ВР), а решті 21% притаманні різноспрямовані зміни Амо і ВР, що свідчить про одночасне посилення парасимпатичної і симпатичної компонент. Шляхом зіставлення цих даних з величинами індексу Кердо було виявило їх взаємозв'язок. Тобто характер вегетативного реагування на інформаційне навантаження формається вихідним індивідуальним вегетативним балансом. У симпатотоників при навантаженні проявляється активізація регуляторних процесів, а у парасимпатотоників навпаки гальмування цих процесів.

У стані спокою «пост робочий стан» на період дослідження, показав у 9% учнів не суттєве зниження ЧСС і Амо при одночасному збільшенні ВР. Це свідчить про підвищення процесів гальмування вегетативних реакцій, після отримання інформаційних завдань, що в свою чергу, можуть відображати як індивідуальні особливості реагування, так і складності виконання завдань для даних обстежуваних.

Список використаної літератури

1. Ханецька Н. В. Психосоматика : теоретико-практичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. В. Ханецька. – Хмельницький, 2019. – 123 с.
2. Аносов І. П. Хоматов В. Х., Сидоряк Н. Г. Вікова фізіологія з основами шкільної гігієни : навчальний посібник. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. 433 с.

3. Лысова Н. Ф., Айзман Р. И., Завьялова Я. Л. Возрастная анатомия, физиология и школьная гигиена : учебное пособие. Новосибирск : Сиб. университет. изд-во, 2009. 398 с.
4. Плахтій П. Д. Фізіологія людини. Обмін речовин і енергозабезпечення м'язової діяльності: навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2008. 464 с.
5. Безруких М. М., Сонькин В. Д., Фарбер Д. А. Возрастная физиология (физиология развития ребёнка) : учебное пособие. Москва : Изд. Центр «Академия», 2006. 416 с.

PHASE RELATIONS IN THE Cu_3AsS_4 - Cu_3AsSe_4 SYSTEM AND THERMODYNAMIC PROPERTIES OF THE SOLID SOLUTIONS

Hasanova Ziver Tofiq

Scientific fellow

Chemistry department Baku State University

Shukurova Guntekin Miralam

PhD on chemistry, Scientific fellow

Chemistry department Baku State University

Mashadiyeva Leyla Farkhad

PhD on chemistry, associate professor

Institute of Catalysis and Inorganic chemistry, Azerbaijan NAS

Complex copper chalcogenides have attracted considerable attention due to their thermoelectric, photovoltaic, optical and other properties [1-6]. Some of them are superionic conductors with high conductivity for Cu^+ cations, and are considered promising for use as ion-selective electrodes and solid electrolytes [7,8].

Understanding the phase relationships and thermodynamic properties of intermediate phases in the corresponding systems is necessary for the development of bases of the synthesis of new complex materials [9]. In particular, ternary and more complex systems consisting of isostructural compounds represent certain interest for obtaining wide areas of solid solutions since by varying the composition of which, you can vary the properties of the material.

This work presents the results of studying phase equilibria and thermodynamic properties in the Cu_3AsS_4 - Cu_3AsSe_4 system.

For the investigations, the differential thermal (DTA) and powder X-ray diffraction (XRD) analyses as well as by EMF measurements of the concentrations cells concerning Cu electrode, were used. DTA was performed using a NETZSCH 404 F1 Pegasus differential scanning calorimeter. The crystal structure was analyzed using a Bruker D8 diffractometer (CuK_α radiation). The method for assembling electrochemical cells was similar to those given in [7].

Based on experimental results, the phase diagram of the Cu_3AsS_4 - Cu_3AsSe_4 system was constructed. It is shown that in a wide range of compositions (0-90 mol% Cu_3AsSe_4) the solid solutions with tetragonal structure primarily crystallize from the melt. The formation of this phase is accompanied by a decrease in the polymorphic transition temperature of Cu_3AsS_4 and an increase in the phase transition temperature of Cu_3AsSe_4 . The cubic phase based on the high-temperature modification of Cu_3AsSe_4

exists in the 715-733 K temperature range and its homogeneity region does not exceed ~ 5 mol.%. The homogeneity range of solid solutions based on the low-temperature rhombic modification of Cu_3AsS_4 at room temperature is ~ 20 mol.%.

Based on the EMF measurements of the concentration cells with solid electrolyte $\text{Cu}_4\text{RbCl}_3\text{I}_2$ the partial molar functions of copper in alloys and standard integral thermodynamic functions of solid solutions $\text{Cu}_3\text{AsS}_{4-x}\text{Se}_x$ were calculated

References

1. Babanly M.B., Yusibov Y.A., Abishev V.T. Ternary Chalcogenides Based on Copper and Silver, BSU Publ., 1993. 342 P.
2. Coughlan C., Ibáñez M., Dobrozhan O., Singh A., Cabot A., Ryan K.M. Compound Copper Chalcogenide Nanocrystals. // *Chemical Reviews*. 2017. V. 117. P. 5865-6109
3. Prem-Kumar D. S., Ren M., Osipowicz T., Mallik R. C., Malar P. Tetrahedrite ($\text{Cu}_{12}\text{Sb}_4\text{S}_{13}$) thin films for photovoltaic and thermoelectric applications. // *Solar Energy*. 2018. V. 174. P. 422–430
4. Jin X., Zhang L., Jiang G., Liu W., Zhu C. High open-circuit voltage of ternary Cu_2GeS_3 thin film solar cells from combustion synthesized Cu-Ge alloy. // *Solar Energy Materials and Solar Cells*. 2017. V. 160. P. 319-32
5. Sun F.-H., Wu C.-F., Li Z., Pan Y., Asfandiyar A., Dong J., Li J.-F. Powder metallurgically synthesized $\text{Cu}_{12}\text{Sb}_4\text{S}_{13}$ tetrahedrites: phase transition and high thermoelectricity. // *RSC Advances*. 2017. V.31. P. 18909–18916.
6. Prem-Kumar D. S., Ren M., Osipowicz T., Mallik R. C., Malar P. Tetrahedrite ($\text{Cu}_{12}\text{Sb}_4\text{S}_{13}$) thin films for photovoltaic and thermoelectric applications. // *Solar Energy*. 2018. V. 174. P. 422–430
7. Babanly M.B., Yusibov Y.A, Babanly N.B. The EMF method with solid-state electrolyte in the thermodynamic investigation of ternary Copper and Silver Chalcogenides. Electromotive force and measurement in several systems. Ed. S.Kara. Intechweb.Org, 2011. p.57-78
8. Fu L., Shang C., Ma J., Zhang C., Zang X., Chai J., Li J., Cui G. Cu_2GeS_3 derived ultrafine nanoparticles as high-performance anode for sodium ion battery. // *Sci. China Mater*. 2018. V. 61. P. 1177-1184
9. Babanly M.B., Chulkov E.V., Aliev Z. S., Shevel'kov A.V., and Amiraslanov I. R. Phase diagrams in materials science of topological insulators based on metal chalcogenides. *Russ. J. Inorg. Chem*. 2017. V. 62. no. 13. P. 1703–1729.

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ВЕРШКОВОГО МАСЛА ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА

Попович Яна Ігорівна,
студентка II курсу магістратури
Запорізький національний університет, Україна

Генчева Вікторія Іванівна,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Запорізький національний університет, Україна

Вершкове масло – це продукт з високою концентрацією молочного жиру, що володіє найбільшою харчовою та біологічною цінністю серед природних жирів; являє собою жироводну емульсію, дисперсійною фазою якої є жир, де рівномірно розподілена волога і сухий знежирений молочний залишок. Натуральне вершкове масло в Україні виробляється у незначному обсязі. Це пояснюється високою собівартістю готового продукту та дефіциту сировини, тому піддається фальсифікації [1].

На сьогоднішній день є такі групи масла: бутербродне, селянське, екстра та топлене масло. Вони відрізняються відсотковим вмістом жиру [2].

Також існують види вершкового масла: солодковершкове, кисловершкове та з додаванням кухонної солі [2].

В роботі досліджувалося масло екстра солодковершкове 82,5% та масло домашнього приготування; порівнювалися органолептичні [2] та їх фізико-хімічні властивості; визначали наявність рослинних жирів в маслі, вміст яких не виявлено. Перевіряли відповідність отриманих даних до стандарту [2].

Був застосований нестандартний метод аналізу на вміст молочного жиру, за допомогою якого було виявлено якісну фальсифікацію масла вершкового вітчизняного виробника [3].

Масло домашнє майже повністю відповідало органолептичним показникам: (чистий, добре виражений вершковий смак і запах, але без присмаку пастеризації; однорідна консистенція, що має зернисту структуру затверділого жиру, яка дозволяється для топленого масла, світло-жовтий колір, однорідний за всією масою – відповідає стандарту), але не відповідало нормам стандарту за фізико-хімічними.

Список літератури

1. Щербакова Н.С., Передера Ж.О., Передера С.Б. Визначення натуральності вершкового масла. *Вісник ЖНАЕУ*. 2016. №1 (53). Т. 1. С. 355-360.

2. ДСТУ 4399:2005 Масло вершкове. Київ, 2005. С. 3-4 [чинний від 01.07.2006].

3. Зубарева Т.Г., Малюкова М.А. Разработка бутафорного метода определения массовой доли жира в молоке и его использование в учебном процессе. *Вестник АПК Верхневолжья*. Ярославль, 2014. №2 (26). С. 89-91.

НЕОПРЕДЕЛЕННОСТЬ ПРОСТРАНСТВА В ТЕКСТАХ РУССКОЙ ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ: СЕМАНТИКА И СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ

Беляева Яна Дмитриевна

студентка III курса

Уральский государственный педагогический университет

Понятие неопределенности является сложным и долгое время привлекает внимание различных исследователей: «... разнообразие подходов к изучению сущности неопределенности подтверждает сложность данного явления, что, в свою очередь, является прямым доказательством гносеологического статуса исследуемого феномена» [9-132]. Однако при всей своей противоречивости и парадоксальности понятие неопределенности является важным инструментом для лингвокультурологических исследований: благодаря изучению данного понятия мы можем «косвенно судить о том, каким является мышление того или иного народа, реконструировать в какой-то степени, в основных чертах, его когнитивную картину мира в определенный период времени» [9-133].

Понятие *неопределенный* — «это точно не установленный, не вполне отчетливый, уклончивый» [10-284]. Психологическую реальность семантических компонентов, являющихся идентификаторами понятия в словарной дефиниции, можно подтвердить данными «Русского ассоциативного словаря» (далее – РАС): «В отличие от обычного словаря (толкового, орфографического, синонимов, словообразовательного и т.п.), который хочет быть бесстрастным зеркалом состояния языка, ассоциативный словарь принципиально "пристрастен": он тоже является своего рода "зеркалом", но уже не "состояния языка" в целом, а ментально-эмоционального состояния среднего носителя языка, состояния, свойственного определенному историческому моменту, или периоду его жизни (а значит, жизни общества) и отраженному в его языке (= речи, предречевой готовности), т.е. в его ассоциативно-вербальной сети» [4-212].

В «РАС» на стимул *неопределенный* приводятся следующие реакции: *жизнь, конец, мир, никакой, смысл, темный, закон природы, не совсем понятный, непонятный, потерянный, размыто, смутный, бесформенный* (выделены ассоциаты, которые можно рассматривать как психологические синонимы к семантическим компонентам дефиниции из словаря С.И. Ожегова). Далее методом ступенчатой идентификации попробуем смоделировать ассоциативное поле *неопределенный*, включающее реакции из соответствующих ассоциативных полей РАС, соотносительные по семантике с исходным толкованием понятия (в скобках указаны индексы частотности, единичные реакции не индексируются):

«никакой»: *всякий, ничто, нигде, ничего конкретно, неопределенность;*

«темный»: непонятный (2), неясный, мрачный (2), мутный, скрытный, тайна;

«неясный»: непонятный, темный (2), туманный (3), смутный (2), смысл (2), сон (2);

«бесформенный»: неясный, непонятный (2), расплывчатый (4), безобразный (3), абстрактный, безликий, неопределенный.

Все рассматриваемые слова конкретизируют, дополняют, уточняют значение стимула *неопределенный*, а сами ассоциативные поля пересекаются друг с другом.

Некоторые реакции привлекают внимание, во-первых, своей многозначностью, во-вторых, обращенностью к сфере сакрального: *темный, тайна, сон, безликий* и т.д. Кроме того, можно предположить, что «неопределенность» связана также с понятием *нереальности, нереального хронотопа (сон, тайна, ничто, нигде* и т.д.), так как в них моделируется особое пространство, в котором соединяется реальное и нереальное.

Получается следующий ряд взаимосвязанных слов:

Неопределенный – неясный – темный – мутный – невидимый

В этот ряд слов также входит слово *непонятный*, но оно отсутствует в «РАС», поэтому рассмотрим его семантическую структуру с помощью словаря антонимов, в котором представлены следующие антонимические пары: *непонятный – понятный, ясный – неясный, понятный – неясный, ясный – непонятный, ясный – туманный*. Таким образом, слово *непонятный* также имеет отношение к представленной выше цепочке. Все цепочки слов начинаются с понятия *неопределенность* и заканчиваются им же.

Важно то, что на все слова-стимулы есть одинаковая реакция — человек. Получается, что в русском языковом сознании все представленные выше слова ассоциируются со словами *неопределенность, неопределенный*, и с характеристиками человека. А значит, *неопределенным может быть* все что имеет отношение к человеку: объекты и явления окружающего мира, время, пространство и т.п. Последнее особенно нас интересует в связи с целью исследования: неопределенное пространство представлено в различных фольклорных жанрах. Оно представлено и в сказках, и в заговорах, в том числе и в лечебных, и в устойчивых словосочетаниях — фразеологизмах. Таким образом, неопределенное пространство — это пространство, не имеющее конкретных характеристик, четко установленных границ. И в заговорах оно может выражаться различными языковыми средствами. Рассмотрим на конкретных примерах, как проявляется неопределенность в текстах русских народных заговоров и пословиц.

Так, например, в заговоре от болезней ушей: *«Егорий храбрый едет на коне через огненную реку, копьем колет, шестом тычет. Из уш вон кочьму выживает вон. Вон, кочьма, из раба Божьего. Слухи — в уши, слухи — в уши, слухи — в уши»* [1-232] неопределенное пространство представлено следующим нереальным локусом: *«через огненную реку»*. Семантика неопределенности ярко проявляется здесь с помощью качественного прилагательного *«огненную»*. Мы понимаем, что огненной реки не существует, более того, в тексте заговорной формулы мы не

можем найти каких-либо уточнений представленного пространства. *«Егорий едет через реку»* — какую конкретно реку? Стоит отметить, что *река* как локус имеет множество значений, это не только «водный источник, играющий важную хозяйственную и социальную связь с внешним миром», но также и «путь в иной мир», «демонический локус: место обитания водяного, русалки, чертей, шуликунов и др. водных духов» [11 - 416-419]. Если река огненная, значит, она необычна, значит, это либо метафора, либо способ метафорического, эвфемистического обозначения опасного, разрушающего пространства [6].

Кроме того, Егорий *«из уш вон кочьму выживает вон»* — то есть, *неизвестно куда, в неопределенное, абстрактное место* изгоняет болезнь и скорее всего это происходит благодаря тому, что он *«копьем колет, шестом тычет»*. Получается, что в данном сакральном тексте пространство неопределенно, оно нереально, и его роль здесь заключается в создании эффекта суггестивности сакрального текста, который должен восприниматься «на веру», без рациональной оценки (см. об этом: [5]).

В заговоре *«Добро в дом и в поле, а зло-змеи и ящерицы – в лес и в воду»* [2-386] неопределённое пространство представлено локусами *леса* и *воды*. «Лес – в славянской мифологии и фольклоре локус, наделенный признаками *удаленности, непроходимости, необъятности*, сближаемый с «тем светом» и понимаемый как место обитания хозяина леса и других мифологических существ, а также как пространство небытия» [11 - 97-100]. То есть в заговоре называется неопределенное, неконкретное место, в которое направляют *«зло-змей»* и *«ящериц»* (= нечистое, негативное). *Вода* – так же, как и *река* «среда обитания нечистой силы и душ умерших людей», «в воде обитают черти» [11 - 386-390], является абстрактным местом, куда прогоняется болезнь, негативное и т.д.

Таким образом, мы можем сделать общий вывод о способах моделирования семантики неопределенности в различных сакральных текстах. Благодаря неопределенному пространству возможно усиление суггестивного эффекта и таинственности заговора, что играет важную роль при организации неопределенного хронотопа сакрального текста.

Список литературы

1. Аникин В. П. Русские заговоры и заклинания. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – 480 с.
2. Ђорђевић Др.М. Српски етнографски зборник. Књ. 70: Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави // Српски етнографски зборник, Београд, 1958– 724 с.
3. Караулов Ю.Н. Русский Ассоциативный Словарь [Электронный ресурс] URL: <http://thesaurus.ru/dict/> (дата обращения: 14.05.2021)
4. Караулов Ю.Н. Русский ассоциативный словарь. Книга 1. Прямой словарь: от стимула к реакции, М.: Институт языкознания РАН, 1994 – 784 с.
5. Коновалова Н. И. Сакральный текст как лингвокультурный феномен: специальность 10.02.01 "Русский язык": диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук. – Екатеринбург, 2007. – 354 с.

6. Коновалова Н. И. Творческие стратегии табуирования и эвфемизации в сакральном тексте // Лингвистика креатива. – Екатеринбург, 2013. С. 124-147.
7. Лингвистика креатива. Коллект. монография / под общей ред. Т.А. Гридиной. – Екатеринбург, 2013. (2-е издание). 369 с.
8. Львов М.Р. Словарь антонимов русского языка: более 2000 антоним. Пар / Под ред. Л. А. Новикова – 2-е изд. – М.: Рус. Яз., 1984. – 384 с.
9. Мартынова И. А. Трактовка понятия "неопределенность" в лингвистике: обзор и оценка существующих теорий / Лучшая научно-исследовательская работа 2017. – Пенза, 2017. С. 129-135.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 53 000 слов / Под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова – 24-е изд., испр. – М.:ООО «Издательство Оникс» 2008. – 680 с.
11. Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5 т. / Под общ. ред. Н.И. Толстого. – Москва: Междунар. отношения, 1995-2014.

ECONOMIC AND ECOLOGICAL MODEL IN THE SYSTEM OF REGIONAL GOVERNANCE

Gerasymchuk Mykola

student, Department of Accounting, Auditing and Taxation
State Biotechnological University,
Kharkov, Ukraine

Ostapenko Roman

PhD in Economics, Associate Professor,
State Biotechnological University,
Kharkov, Ukraine

Incomplete administrative-territorial reform in Ukraine contributes to the search for the optimal model of local self-government, forcing domestic specialists and scientists to analyze foreign practice, taking into account the organization of public and state control over their activities. Designing the latest economic and environmental models and forecasts based on their principle, allow to develop promising concepts for improving the environmental condition of the state, taking into account the characteristics of the respective regions.

At the beginning of reforms in Ukraine, the basis for the formation of a new system of regional economic management is decentralization, established on the basis of adapted conditions of the European Union, with appropriate methods of planned economy, which can not be applied without environmental security. In this regard, there is the existence of an optimal model of the regional system, forecasting and programming of the economy, as it would be independent in calculating the local and state interests of government, with the preparation of more detailed development in the coming years. The impact on the environment must be taken into account at each stage, using aggregate models to forecast for a longer period.

During the preparation of the concept it is necessary to develop a long-term forecast for 15-25 years, which allows on the basis of simple models to build options for forecasts of socio-economic development, to assess their effectiveness in achieving this goal. In this case, the model should include several sectors with significantly different characteristics (including environmental impact) in the development of several options for economic development. Accordingly, the analysis of the necessary models will allow to compare different investment decisions.

Comparative analysis of these forecasts uses the development strategy of the region for a shorter period - about 10-15 years. At this stage, the most important development goals of both the territory and individual sectors of the economy are detailed, priorities and constraints (including environmental ones) are specified, and the mechanism for their inclusion in the current government policy is determined. During the

decomposition of goals, a system is built that focuses on the existing management system, which allows to formulate medium-term goals and objectives for agencies, institutions and organizations, as well as to coordinate with them ways to achieve them. Thus, the strategy should be complemented by concepts of development of individual sectors, including the concept of environmental situation.

Based on this strategy, more detailed models of development of certain types of economic activity are developed with an assessment of their impact on the environment. The analysis of medium-term forecasts obtained with the help of such models makes it possible to clarify strategic documents, specify the mechanisms for their implementation and develop medium-term target programs, including environmental security.

The construction of ecological-economic model is usually based on the synthesis of rather complex models of ecology and economy, which are time-consuming to calculate economic analysis. Therefore, for the purposes of long- and long-term forecasting is a promising approach associated with the construction of simpler models, the results of calculations for which in retrospect give a relatively small number of alternative management solutions. This approach is largely based on work on the theory of production functions.

Forecast of economic impacts is carried out on separate components of environment:

- impacts on air and water environment (surface waters);
- soils and groundwater; noise situation;
- ecosystems, flora and fauna;
- landscape, climate
- socio-economic situation (in particular - public health.

The source information for the forecast is officially published by region statistical and environmental indicators provided by experts - on emissions of pollutants into the atmosphere from stationary sources, discharge of polluted wastewater into surface water, water fence from natural water sources for further use, waste generation. On the basis of simple indicators for long-term forecasting, complex indicators are built that reflect the overall impact of economic development on the natural environment of the region.

The following indicators (quantitative and structural) are used for the factors influencing the ecology of the region:

- gross regional product;
- turnover of organizations;
- fixed assets;
- fixed capital investments and their structure;
- investments in environmental protection and rational use of natural resources;
- current expenditures on environmental protection, etc.

The impact of production on the environment varies considerably and when analyzing the data, it is advisable to use aggregation of activities in several sectors according to the level of their impact on the environment. Aggregation allows in this

case to study the impact of structural and investment policies, building scenarios for economic development of the region with different distribution of investment in sectors and areas (new construction, modernization or environmental activities), assess the impact on the environment.

Therefore, regional economic and environmental policy should be aimed at attracting investment in new industries with the use of advanced technologies in existing enterprises. Due to this, the transition to the regulation of the load on the environment will be made. This approach involves the establishment of uniform technical standards achieved through the use of specific technology.

INNOVATIVE DIRECTIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL AGRO- INDUSTRIAL COMPLEX

Kosheleva E. G.

candidate of economic sciences, associate professor,
head of the department of national and regional economics
SO HPE «Donetsk National University»

Galibin I. G.

postgraduate student of the national and regional economics
SO HPE «Donetsk National University»,
deputy head of the representative office of the Trans-Baikal Territory
under the Government of the Russian Federation, Russia

Ensuring sustainable development is one of the main strategic aspects of strategic reforms in all countries of the world. The main «arena» for the implementation of the principles and mechanisms of sustainable development is the sphere of the agro-industrial complex, which plays an irreplaceable role in meeting the vital vital needs of the population for food. Modern trends in the development of socially-oriented agricultural production, market economic relations, increasing consumer requirements for agro-industrial complex products, an increase in requests for organic food and an increased interest in personalizing the food and service market in the HoReCa segment, the frequency and scale of changes in environmental factors, necessitate the development of innovative mechanisms and methods for managing sustainable development of the agro-industrial complex.

Modern agribusiness needs new mobile analysis tools available to the management team in order to respond to modern challenges of the external environment, to understand its impact, to reform the strategy, business model, and processes. Ensuring sustainable development of the agro-industrial complex is based on the implementation of its multifunctional mission as a whole, as well as the harmonization of the main components (economic, social and environmental). Formulation and implementation of the paradigm of sustainable development in the business model of enterprises in the agricultural sector contributes to overcoming the environmental crisis, reducing anthropogenic impact on the environment, creating conditions for the socio-economic well-being of the population, economic development and increasing the level of competitiveness of agricultural producers, strengthening the position of the agro-industrial complex in the national economy country.

The global nature of the concept of sustainable development, the controversial nature of its perception, the need to take into account regional and sectoral features of its implementation determine the advisability of further scientific research in this direction. The study of scientific literature on the management of sustainable development of the agro-industrial complex [1-7] made it possible to identify the

problem of innovative renewal of traditional business models of enterprises in the agro-industrial complex, the implementation of which is a key driver of sustainable development, since it has a direct impact on food, demographic and economic security. The existing mechanisms for managing sustainable development of the agro-industrial complex require improvement on the basis of the implementation of the business model concept. Of particular relevance are the issues of building the architecture of business models of enterprises in the agro-industrial complex, as well as the development of strategic directions for the sustainable development of the agro-industrial complex.

Changes in the environment for the functioning of agricultural enterprises (including those caused by the COVID-19 crisis) are intensifying the search for new concepts to achieve sustainable development goals. Objectively necessary is the transition to a new ideology of value management of enterprises in the agro-industrial complex and the development of a mechanism for managing the sustainable development of the agro-industrial complex of the region based on

The concept of sustainable development is of exceptional importance for the efficient functioning of the agro-industrial complex, which is facilitated by several important factors:

- 1) agricultural producers are one of the main consumers of natural resources;
- 2) the agro-industrial complex plays an important role in ensuring interaction between the development of society and the external environment;
- 3) the agricultural sector is multifunctional: it includes the production of food products (the priority needs of society are met), as well as the production of non-food products (subsidizing non-renewable natural resources);
- 4) The agro-industrial complex makes a significant contribution to the vitality of rural areas.

The key goals of sustainable development of the agro-industrial complex are:

- ensuring the rational use of the available natural resource potential, taking into account the promising opportunities that are the basis of the economic component;
- reduction of the destructive impact of environmental externalities on the environment and agricultural areas (ecological component);
- the social component is guaranteed by an increase in the level of employment, incomes of economic entities of the agro-industrial complex. It is also important to involve in the process of spreading ideas of sustainable development and the formation of awareness of the participation of individual business entities to ensure sustainable development of the entire agro-industrial complex of the region and the country as a whole.

It should be noted that government measures and programs to ensure food security in Russia contribute to the transformation of agriculture into a high-tech industry capable of providing food not only to the domestic market, but also to many countries of the world, as well as to create opportunities for the introduction of new innovative developments [6].

The strategic focus of agribusiness enterprises on achieving sustainable development goals makes the search for new effective tools and mechanisms focused on supporting and developing their competitive advantages actual.

Studies of existing innovative technologies and tools in the field of management made it possible to conclude that the business model is an effective tool for organizing the activities of agricultural enterprises. The innovative business model of the agro-industrial complex allows you to create a unique offer for the consumer and determines the strategic perspective for sustainable development of both individual business units and the agro-industrial complex as a whole at the level of individual regions and the country as a whole.

The expediency of choosing the concept of a business model for the formation of an integration mechanism for sustainable development of agricultural enterprises is explained by the following reasons:

- business networks of agricultural enterprises, taking into account the popularization of the theses of the sharing economy (shared economy), act as organizational innovations. The sharing economy is the result of the simultaneous action of long-term mega-trends driven mainly by advances in technology, resource scarcity and social change [5];

- business models are focused on explaining the network interaction of enterprises [3], and can also serve as a subject of competition between players (the interaction of stakeholders in the network takes place on a competitive market basis) [1, p. 198];

- business networks in the agro-industrial complex are built on the basis of not only formal, but also mostly informally interacting groups of enterprises, which necessitates the exchange and integration of knowledge. Business modeling is aimed at increasing the group interaction of enterprises, developing the creative potential of employees of each member of the business network based on solving social and cognitive problems [2, p. 125].

Guided by the main provisions of the Codex Alimentarius (Codex Alimentarius - a set of international food standards adopted by the FAO / WHO International Commission for the Implementation of a Code of Standards and Regulations for Food Products [7]), we identified the following types of innovative business models for agribusiness enterprises:

- business model of a clean producer (B2B-model) - involves the attraction of key resources to the main business processes for the production of high-quality agricultural products;

- business model «from the field to the counter» (upstream-model) - focuses on the business processes of commercial and logistic interaction with the segments of wholesale and retail trade (FMCG-segment), as well as business networks of the HoReCa segment;

- business model «from counter to plate» (downstream-model) - focuses on business processes of commercial and logistic interaction with the segments of wholesale and retail trade (FMCG-segment), as well as business networks of the HoReCa segment;

- the integrated business model of the agro-industrial complex is a vertically integrated agro-industrial holding with its own retail network and involves the implementation of a full cycle of production and sales of products in the «from field to fork» format.

Thus, innovative business models of agricultural enterprises are the basis for ensuring sustainable development of the region.

References:

1. Casadesus-Masanell R., Ricart J.E. From strategy to business models and to tactics / R. Casadesus-Masanell. Long Range Planning. 2010. № 43. P. 195–215.
2. Gavetti G., Levinthal D. Looking forward and looking backward: Cognitive and experiential search. Administrative Science Quarterly. 2000. Vol. 45. №1. P. 113–137.
3. Osterwalder A., Pigneur Y. Business model generation – A handbook for visionaries, game changers, and challengers. New York: Wiley, 2010 288 p.
4. Sachs J. The Age of Sustainable Development. Columbia University Press. 2015. 341 p.
5. Vaughan R., Hawksworth J. The sharing economy: How will it disrupt your business? Megatrends: The collisions. PwC Presentation. 2014. URL: https://pwc.blogs.com/files/sharing-economy-final_0814.pdf
6. Информационный анализ состояния и планов развития цифровизации в сельском хозяйстве Российской Федерации. URL: https://agrardialog.ru/files/prints/informatsionniy_analiz_sostoyaniya_i_planov_razvitiya_tsifrovizatsii_v_selskom_hozyaystve_aprel_may_2020.pdf
7. Кодекс Алиментариус [Электронный ресурс] – URL: <https://www.rsm-cert.com/articles/kodeksalimentarius-Codex-Alimentarius.-ot-fermi-do-vilki-From-farm-to-fork..18.html>

STRATEGIC MONITORING METHODOLOGY OF LOCAL, NATIONAL AND GLOBAL GOALS OF SOCIO- ECONOMIC DEVELOPMENT

Stolyarova Victoria Vasilievna,

Doctor of Philosophy in Economics,
leading researcher

Institute of Physical Economy under name Podolinsky S.A.,
Kiev, Ukraine

ORCID 0000-0002-9483-5126

Ukraine was the first post-Soviet republic to master the methodological provisions of the Concept of Human Development as the basis of civilizational progress. In 1993, a sovereign and independent Ukraine was first assessed by the world community on the components of the Human Development Index (HDI) in the global dimension: the state of health of the nation; the level of its awareness; welfare of the population (standard of living). This year, the Ukrainian state ranked 45th among 178 countries and territories in terms of HDI and was ranked among the top 55 countries in the world community in terms of human development.

Developing the metrology of the global dimension of human development through its implementation at the national level, Ukrainian scientists have developed and since 1999 introduced into the system of state statistics the National Methodology for Measuring the Regional Human Development Index (RHDI).

The National Methodology for Measuring RHDI provided for the generalization of 92 indicators of 9 main aspects of regional human development at the level of administrative oblasts and the republic as a whole:

1. Demographic development of regions (8 indicators).
2. Development of regional labor markets (9 indicators).
3. Material well-being of the population of the regions (12 indicators).
4. Living conditions of the population of the regions (20 indicators).
5. Education of the population of the regions (8 indicators).
6. Status and health of the population of the regions (10 indicators).
7. Social environment of regions (11 indicators).
8. Ecological situation of regions (6 indicators).
9. Financing of human development in the regions (8 indicators).

During 13 years of statistical observations of the level and dynamics of regional human development in Ukraine (1999-2012), the first places were confidently occupied by Kyiv and M. Sevastopol, Kharkiv, Poltava and Kyiv regions. Donetsk, Luhansk and Zhytomyr administrative regions took the last places in the RHDI rating. However, constructive state decisions on changing the negative trends of RHDI in the last 3 oblasts to positive ones were not made either at the national or local levels of state regulation of the national economy.

The recommendations of Ukrainian economists and humanities were not taken into account by the central executive and legislative bodies. Preference was given to

overseas consultants and experts and domestic eaters of financial assistance financial grants.

Proposals for the development of National and Regional Human Development Programs, which were contained in the Scientific and Practical Commentary on the Budget Code of Ukraine updated in 2010, were ignored by central and regional authorities. The same led to the idea of budgetary federalization of unitary Ukraine [1].

The formation of National and Regional human development programs is based on a human-centered approach to substantiate the integrated state socio-economic policy, which should be implemented in the relevant long-term (10-15 years) and medium-term (5-7 years) Strategies and Programs of public authorities at the national and regional levels.

In 2013, the National and Regional Human Development Programs were to be the basis for the development of the State Strategy for Regional Development of Ukraine until 2020 (and in 2015 - until 2027), as well as Regional Development Strategies for the period up to 2020 and 2027 . Action plans for the implementation of strategies are developed for 3 and 4-year periods: for 2015-2017, 2018-2020, 2021-2023 and 2024-2027.

In 2003, Ukraine was also the first post-Soviet republic to join the 7th Millennium Development Goals (MDGs) for the period 2001-2015 [2]:

- 1) Overcoming poverty (5 indicators).
- 2) Ensuring quality lifelong learning (6 indicators).
- 3) Ensuring gender equality (4 indicators).
- 4) Reduction of infant mortality (2 indicators).
- 5) Improving maternal health (2 indicators).
- 6) Limiting the spread of HIV / AIDS and tuberculosis and initiating trends to reduce their scale (6 indicators).
- 7) Sustainable environmental development (8 indicators).

In 2005, the numerical values of the 33 targets were determined for 2015 in the whole country and in Lviv region and Chernivtsi region of Western Ukraine and Luhansk and Donetsk regions of Eastern Ukraine. In 2005-2006 pilot projects "Luhansk Region-MDGs", "Donetsk Region-MDGs" and "Lviv Region-MDGs" were identified. But the tasks and indicators of the pilot projects for 2006-2010 were not provided neither in the Programs and Budgets of social and economic development of areas of Donbass, nor on Ukraine as a whole.

Instead, it is the implementation of the pilot project "Lviv Region-MDG" in the revised 2014-2015. Regional Development Strategy of the region for the period up to 2020 and the Action Plan for its implementation for 2016-2018. Program 2 "Quality of Life" appeared, which included tasks on 18 strategic indicators of sustainable human development in Lviv region. In addition, the Lviv Regional State Administration and the Regional Council implemented the Agreement with the Cabinet of Ministers of Ukraine on the implementation of the Action Plan in accordance with the state priorities of the region's development.

In Ukraine, the practice of concluding Agreements between the Government and Regional Councils took place in: 2007-2011 (Donetsk region), 2009-2013 (Lviv

region), 2010-2014 (Vinnytsia, Volyn, Kherson regions), 2011-201 (Ivano-Frankivsk region).

In 2011, other draft Agreements with all other administrative regions of Ukraine were prepared, but for lack of opportunities to finance government commitments The Government has decided to postpone their approval (mainly due to the need to finance Euro 2012) [3].

In 2012, Ukraine developed a new National Methodology for Measuring RHDI, which included 33 indicators, including 22 - stimulators of development, 11 - disincentives for the development of the following 6 block aspects:

1. Reproduction of the population (5 indicators, including 1 destimulator).
2. Social status (5 indicators - disincentives to development).
3. Comfortable life (6 indicators - stimulators of development).
4. Welfare (5 indicators, including 1 development disincentive).
5. Decent work (6 indicators, including 3 destimulators).
6. Education (5 indicators - stimulators of development).

Forecasting 33 indicators of regional human development in Luhansk and Donetsk regions for 2014-2020 (since the beginning of the civil conflict) based on the use of actual data from 2004-2013 allowed to determine the strategic priorities of socio-economic development of the Ukrainian Donbass, which were determined the need to change the negative dynamics to positive of the following indicators [4, 5]:

- crime rate (number of registered crimes per 100 thousand population);
- the number of patients with a newly diagnosed alcoholism and alcoholic psychosis, mental and behavioral disorders due to drug and other psychoactive substances (per 100 thousand population);
- the number of orphans and children deprived of parental care (per 100 thousand children aged 0-17);
- adolescent birth rate (15-17 years);
- the level of poverty according to the relative criterion,% (share of the population whose equivalent total expenditures do not exceed 75% of the median level);
- share of households that made savings or bought real estate,%;
- employment rate (share of employed population aged 18-65),%;
- share of persons with higher education among the population aged 25 and over,%.

Additional priorities: for Luhansk oblast, it is housing provision in cities (total area per 1 person), m², and for Donetsk oblast - unemployment rate (share of unemployed people aged 18-65),%.

Forecasting indicators and the consolidated Index of Regional Human Development (RHDI) in the medium term (at the stages of economic reintegration of the Ukrainian Donbass) allows substantiate the relevant measures based on the desired level and forecast estimates of structural components of RHDI (depending on the objectives and dynamics of human and socio-economic factors of Luhansk and Donetsk regions).

Specialists of the Institute of Physical Economics under name S.A.Podolinsky developed a system of coordinated strategic monitoring of 14 tasks and 33 indicators of 7 Millennium Development Goals with 28 indicators of 6 block aspects of regional human development [5, p.264-266].

In 2015, Ukraine joined the implementation of 17 Sustainable Development Goals for the period up to 2030. In 2016, with the participation of UNDP, 11 Regional Consultations were held in the form of "World Cafe": 1 - in Kyiv and 10 - in the administrative centers of the regions (Dnipro, Sumy, Zhytomyr, Ternopil, Lutsk, Mariupol, Cherkasy, Zaporizhia, Chernivtsi, Uzhhorod). Participants of the Regional Consultations selected 3-4 priority Sustainable Development Goals of the region and Ukraine as a whole.

The national system of global 17 Sustainable Development Goals developed in Ukraine includes 86 tasks and 172 indicators for their monitoring. Under the leadership of the Ministry of Economic Development and Trade and the High-Level Interdepartmental Working Group, which included 17 representatives of ministries and departments at the level of Deputy Ministers, organized processes for implementing global goals to national goals. More than 800 leading specialists in thematic areas of sustainable development were involved under the scientific support of the Department of Economics of the National Academy of Sciences.

The 2017 National Report "Sustainable Development Goals: Ukraine" reveals the issues of strategic planning of socio-economic development for the long term [6].

Of the 17 Sustainable Development Goals, which are adapted for Ukraine, specialists of the Institute of Physical Economics under name S.A.Podolinsky chose 8 Sustainable Development Goals, which are directly related to the strategic monitoring of the Regional Human Development Index [7]:

- Goal 1. Overcoming poverty (3 tasks / 5 indicators);
- Goal 2. Overcoming hunger, agricultural development (4/9);
- Goal 3. Good health and well-being (9/16);
- Goal 4. Quality education (7/11);
- Goal 5. Gender equality (6/12);
- Goal 6. Clean water and proper sanitation (5/13);
- Goal 8. Decent work and economic growth (6/16);
- Goal 11. Sustainable development of cities and communities (6/18).

There is a preservation of the target orientation of socio-economic development in Ukraine during the transition from the implementation of the MDGs for the period up to 2015 to achieving the Sustainable Development Goals for the periods 2027 and 2030. In the first place, the first goal of the MDGs - "Overcoming Poverty" (3 tasks, 5 indicators) (*Table 1*).

Strategic monitoring of Goal "Overcoming Poverty" in Ukraine

Millennium Development Goals 2001-2015		Sustainable Development Goals 2016–2030				Regional Human Development Index (RHDI) indicators
MDG objectives	MDG indicator	Tasks of SDG	Indicator of SDG	Disaggregation	Goal value	
Task 1.A: To eradicate poverty by 2015 according to the criterion of 5 dollars. US per day for Purchasing Power Parity (PPP)	1.1. The share of the population whose daily consumption is less than 5 dollars. US per day for PPP,%	1.1. Reduce poverty by 4 times, in particular by eliminating its extreme forms	1.1.1. The share of the population whose average per capita equivalent total expenditures is lower than the actual (estimated) subsistence level,%	<ul style="list-style-type: none"> • By age (under 18, 18-34, 35-59, over 60) • For gender • By the presence of children in the household 	2015 – 58,3 2020 – 30,0 2025 – 20,0 2030 – 15,0	<p>Block 4. Welfare</p> <p>4.1. Poverty level by relative criterion (share of the population whose equivalent total expenditures do not exceed 75% of the median level),%.</p> <p>4.2. Share of households that saved or bought real estate,%.</p> <p>4.3. The number of minimum food baskets that can be purchased for per capita income.</p> <p>4.4. Gross regional product (per 1 person).</p> <p>4.5. Proportion of households that have all durable goods of the basic set (TV, refrigerator, washing machine),%</p>
			1.1.2. The share of people whose daily consumption is below \$ 5.05. US for PPP,%		2015 – 2,2 2020 – 0,5 2025 – 0,0 2030 – 0,0	
Task 1.B: Reduce the proportion of the poor (according to the national poverty criterion) to 25% by reducing the number of poor children and workers	1.2. The share of the poor population by national criteria,% 1.3. Proportion of poor among children,% 1.4. Proportion of poor among working people,%	1.2. Increase the coverage of the poor with targeted social support programs	1.2.1. The share of the poor covered by state social support in the total poor population,%	<ul style="list-style-type: none"> • By age (under 18, 18-34, 35-59, over 60) • For gender • By the presence of children in the household 	2014 – 56,3 2020 – 65,0 2025 – 75,0 2030 – 85,0	
			1.3. Increase the resilience of socially vulnerable groups		2015 – 1,77 2020 – 1,60 2025 – 1,40 2030 – 1,27	
Task 1.C: To reduce tenfold by 2015 the share of the population whose consumption is below the actual subsistence level	1.5. Share of population whose consumption is below the actual subsistence level,%	1.3. Increase the resilience of socially vulnerable groups	1.3.1. Ratio of poverty levels of households with children and households without children, times	<ul style="list-style-type: none"> • By type of residence (city / village) • For the gender of the head of the household 	2015 – 1,77 2020 – 1,60 2025 – 1,40 2030 – 1,27	
			1.3.2. Share of food expenditures in total household expenditures,%		By type of residence (city / village)	2015 – 54,6 2020 – 50,0 2025 – 40,0 2030 – 30,0

Coordinated strategic monitoring system of 26 national tasks and 46 indicators of 8 Sustainable Development Goals (1,2,3,4,5,6,8,11) with 34 indicators of 6 block aspects of RHDI measurement is designed to ensure control over their implementation for the periods up to 2027 and 2030.

Decree of the President of Ukraine №722/ 2019 of 30.09.2019 "On Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030" instructed the Cabinet of Ministers of Ukraine to ensure the implementation of an effective system for monitoring the implementation of Sustainable Development Goals for Ukraine until 2030 and publication of its results annually by March 1 year following the reporting year.

National objectives of the Sustainable Development Goals for the periods up to 2027 and 2030 include their disaggregation by characteristics: age; for gender; if there are children in the household; for the sex of the head of the household; by type of place of residence (city / village); by regions; by main types of products; by types of educational training; by types of economic activity; by type of planning area (region / Kyiv).

That is, monitoring the level and dynamics of indicators of the Regional Human Development Index provides monitoring of the implementation of national objectives of the Sustainable Development Goals at the regional level.

It is only necessary to expand the list of indicators of Regional Human Development Methodology in 2012 in accordance with the needs of assessing the implementation of national objectives of the Sustainable Development Goals: Goal 1 - 2/3; Goal 2 - 2/5; Goal 3 - 3/3; Goal 4 - 4/6; Goal 5 - 5/11; Goal 6 - 2/5; Goal 8 - 2/4; Goal 11 - 3/10.

Signs of the allocation of subprograms of the National Human Development Program are aspects of metrology of human development at the national level:

- 1) increase in life expectancy;
- 2) improving the birth and death rates;
- 3) the health of the nation;
- 4) education of the nation;
- 5) the standard of living of the nation;
- 6) standard of living;
- 7) quality of life as a ratio of living standards and accepted standards.

Indicators of the allocation of subprograms of the Regional Human Development Program at the oblast level are block aspects of the Regional Human Development Index: 1) population reproduction; 2) social status; 3) comfortable life; 4) welfare; 5) decent work; 6) education.

Strategic monitoring of local, national and global Sustainable Development Goals is designed to help increase the sociality of the national economy and, consequently, strengthen the statehood of Ukraine.

References

1. Naukovo-praktychnyi komentar do Biudzhetnoho Kodeksu Ukrainy (2011). [Scientific and Practical Commentary to the Budget Code of Ukraine]. (2nd ed., rev.). Kyiv, State Educational and Scientific Institution "Academy of Financial

Management", Ukrainian State University of Finance and International Trade. 560p. [in Ukrainian].

2. Tsili rozvytku tysiacholittia "Ukraina-2010": Natsionalna dopovid (2010) [Millennium Development Goals "Ukraine-2010": National Report]. Kyiv: Ministry of Economy of Ukraine. 108p. [in Ukrainian].

3. Romaniuk S.A. (2013). Rozvytok rehioniv u vidkrytii ekonomitsi: teoriia, polityka, praktyka: monohrafiia [Development of regions in open economy: theory, policy, practice: monograph]. Kyiv: NADU, 408p. [in Ukrainian].

4. Stolyarov V.F., Shynkariuk O.V. (2019). Sotsialno adekvatnyi menedzhment rehionalnogo liudskoho rozvytku v Ukrainському Donbasi ta na Podilli (vyklyky, namiry ta realii vymiru 2003-2013; 2017-2027): chastyna 1 Metrolohiia liudskoho rozvytku ta problemy menedzhmentu v rehioni [Socially adequate management of regional human development in the Ukrainian Donbass and Podillya (challenges, intentions and realities of measurement 2003-2013; 2017-2027): part 1 Metrology of human development and management problems in the region]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu - Economic Bulletin of Donbass*, 2 (56), pp. 229-256 [in Ukrainian].

5. Stolyarov V.F., Shynkariuk O.V. (2019). Sotsialno adekvatnyi menedzhment rehionalnogo liudskoho rozvytku v Ukrainському Donbasi ta na Podilli (vyklyky, namiry ta realii vymiru 2003-2013; 2017-2027): chastyna 2 Paradyhma liudianosti, harmonii ta misii rehionu. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu* [Socially adequate management of regional human development in the Ukrainian Donbass and Podillya (challenges, intentions and realities of measurement 2003-2013; 2017-2027): part 2 Paradigm of humanity, harmony and mission of the region]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu - Economic Bulletin of Donbass*, 3 (57), pp. 241-281 [in Ukrainian].

6. Tsili Staloho Rozytku "Ukraina-2030": natsionalna dopovid (2017) [Goals of the Sustainable Rosette "Ukraine-2030": national report]. Kyiv: Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. 174p. [in Ukrainian].

7. Stolyarov V.F., Shynkariuk O.V., Stolyarova V.V. (2020). Metodolohichni osnovy dosiahnennia uzghodzhenosti i zbalansovanosti Rehionalnykh stratehii z Derzhavnoiu stratehiieiu rehionalnogo rozvytku Ukrainy/ Priorytetni napriamy sotsialno-ekonomichnogo rozvytku Ukrainy: kolektyvna monohrafiia [Methodological bases of achievement of coherence and balance of Regional strategies with the State strategy of regional development of Ukraine / Priority directions of social and economic development of Ukraine: collective monograph]. – K.: Talkom. 536p. (pp.177-214) [in Ukrainian].

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR AGRICULTURAL COOPERATIVES IN UKRAINE

Volovyk Iryna

PhD in Economics, associate professor
as. prof. of Management and Public Administration Department
Dnipro State Agrarian and Economic University

Volovyk Ivan

student of Master Program in Management
Dnipro State Agrarian and Economic University

Since the proclamation of Ukraine's independence, the strategy for the development of agricultural cooperation has been discussed. With the new changes in the Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" in July 2020 [1], Ukrainian cooperators received new opportunities and with them new challenges for their organizations.

Under the new law, agricultural production and agricultural service cooperatives will not exist anymore and the Law gives the new definition "agricultural cooperatives". All cooperative organizations have to be registered or reregistered in the nearest future. The new law provides the possibility for the functioning of agricultural cooperatives as:

- acting for profit;
- those that operate without the purpose of making a profit.

Some experts have the opinion that the new law will slow down or even stop the development of agricultural cooperatives, and their views create many myths. But the others more and more promote the idea, that cooperatives have now more opportunities to be competitive and attractive from the economic point of view.

The main benefits for farmers and persons who produce agricultural products without legal entity registration are:

1. Better access to the markets (better price, shared marketing costs, transportation, trade-mark development, retail, and online sales).
2. Attracting resources, knowledge, technologies (with better price).
3. Democratic governance (possibilities to influence the decision-making process).
4. Investing and increasing the income of producers (if the cooperative is a for-profit one).
5. Stimulating entrepreneurship in communities.

For every point of the benefit there is the opposite opinion about additional challenges:

1. Cooperatives need properly organize the marketing of services in accordance with the status of profitability or non-profitability of the cooperative.

Under the new legislation, a non-profit-making agricultural cooperative has the right to provide services exclusively to its members and a cooperative itself cannot be a producer. Only members of the cooperative have the right to own their products. The

cooperative builds its sales service on the basis of the power of attorney agreements from members of the cooperative for the sale of products.

A cooperative that has received the status of a profitable organization has the right to provide purchase and sale services to non-members of the cooperative and/or associate members in an amount not exceeding 20% of the cooperative's revenue per year.

2. Cooperatives need properly organize joint procurement services for members in accordance with the status of profitability or non-profitability of the cooperative.

This challenge can be explained by the same factors as in the case of organizing a joint sales service (see above). It is important to note that joint procurement can be carried out without the establishment of a cooperative, in agreement with the supplier by establishing appropriate logistics. However, if there are many members of the cooperative and they are able to generate a large demand for a resource, joint procurement can greatly simplify calculations and stimulate a significant reduction in product prices.

3. To participate in international or national supporting programs cooperatives need to confirm their cooperative identity and efficient use of resources.

To participate in international projects, especially at the stage of attracting logistical or financial resources, the ability of the cooperative to confirm its identity is important. In other words, provide evidence that the cooperative is not fake.

In addition to the economic component, there is also an associative component. If the cooperative does not have a proper member of the minutes drawn up by the general meeting, board meeting, election procedure of the chairman of the board (cooperative) - this cooperative will not be able to confirm its identity.

4. The formation and promotion of quality membership is the key to the successful development of the cooperative.

It is very important for making important economic and financial decisions, to hold elections, to amend the statute, etc. An important provision of the new law is the possibility to exclude those members of the cooperative who for more than 6 months without respected reason do not conduct business with the cooperative if a longer period is not provided by the statute of the cooperative.

5. Agricultural cooperatives that are established for non-profit purposes are not entitled to dividends.

Cooperatives can only return part of the previously overpaid value of services provided by such a cooperative to its members in the manner prescribed by the Rules of Internal Economic Activity.

Therefore, each cooperative is unique, with its own successes and challenges, but with common values for all cooperators in the world: self-help, self-responsibility, democracy, equality, justice, and solidarity.

References:

1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20_

DEVELOPMENT OF SMALL FORMS OF FARMING IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN

Zhagalbayeva Meruyert

3-year PhD student, Faculty of Economics,
Northwest Agriculture and Forestry University, China

Annotation

In the agro-industrial complex of Kazakhstan a diversified rural economy has developed, characterized by an organic combination of large and small forms of farming. The issue of the development of small businesses is currently receiving increased attention, expressed in the adoption of the State Program "State program on development of agroindustrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021". The importance of the role of small businesses in the regional economy requires the generalization and development of methods for assessing their activities, determining measures for their further sustainable development, which determines the relevance of the research topic.

The article examines the modern conditions for the transformation of the agro-industrial complex, the development of small forms of management, which are of an economic, social and political nature, which is due to their role in the self-sufficiency of each region with agricultural products, the preservation of rural traditions and lifestyle, the sustainability of rural areas. Furthermore, the measures to create a sustainable forage base to increase the productivity of farm animals are considered.

Key words: *small business, agricultural development, agrarian sector, livestock breeding, state support.*

State support is necessary to realize the potential of small businesses, which, in turn, will increase the production and processing of agricultural products.

On average, one small enterprise of agricultural land: in the Northern region - 724 hectares, arable land - 225 hectares, other lands - 499 hectares, in the Western region, respectively - 1106 hectares, 46 hectares, 1509 hectares; The central area is 1615 hectares, 89 hectares and 1526 hectares, on average in Kazakhstan - 273 hectares, 38 hectares and 236 hectares. With the rapid development of the agricultural sector, including small business, problems arise: insufficiently high rates of modernization of production, low incomes of many farms, difficulties in selling products, high risk of rapid trends due to the specifics of agriculture, lack of investment, high rates of bank lending.

In accordance with the standards, the country has developed long-term sectoral programs for 10 or more years in the main areas of the agro-industrial complex. These are programs for the development of meat and dairy farms, poultry farming, and expansion of irrigated land.

The implementation is based on a set of measures, the implementation of which will increase the economic potential of small business, the level of material and technical base, increase production efficiency, create new jobs, employment of the able-bodied population, income of the rural population, sale of agricultural products to the budget, tax revenues, provision of regional markets with their own food products, import substitution.

There are 30 types of support for agricultural producers in Kazakhstan. Considering the types of state support for the agro-industrial complex, one of its main directions today is the implementation of state and regional programs aimed at developing and supporting the village. In 2019, gross agricultural output will reach \$ 5.216 billion. tenge, the total support amounted to 6.9% or 357.3 billion tenge.

This figure is higher than in 2018 (5.0%). - 6.4%. In particular, investments in the agro-industrial complex - \$ 107.7 billion. tenge, crop production - 74.1 billion tenge, livestock - 115.6 billion tenge at a preferential interest rate - 22.0 billion tenge, processing of agricultural products - 9.3 billion tenge and other services - 28.6 billion tenge.

In 2019, 115,617 million tenge of subsidies were allocated for the development of animal husbandry, taking into account the specialization of regions, of which 59,796 million tenge were allocated for the purchase of breeding animals, and 55,821 million tenge - for production.

The largest share in the total amount of allocated subsidies: for beef cattle - 45.6%, including pedigree cattle - 69.2%, food - 20.3%, dairy cattle - 16.8%, including pedigree cattle - 6 , 7%, food - 27.7%, sheep breeding - 16.8%, including pedigree livestock - 18.5%, food - 1.4%.

Targeted programs are being implemented to improve the economic situation of the agro-industrial complex of the republic at the regional level - the development of independent production based on the rational use of the available resource potential of the region. Based on the indicators and activities of the program, the country has developed long-term sectoral plans for 10 or more years for the development of meat and poultry farming, poultry farming, irrigated land in key areas of the agro-industrial complex in the country in accordance with the standards [1].

The basis for the development of beef cattle breeding is small family farms. The program is structured in the form of cooperation, consisting of livestock farms, industrial feedlots and modern meat processing complexes [2]. Individual support conditions are provided for the project participants: priority allocation of land plots, soft loans for the purchase of livestock, machinery and equipment, creation of pasture infrastructure.

The plan for the implementation of the beef production program is to increase the number of farms by 10 years, that is, from 2018 to 2027 to 80 thousand units by 2027. The goal is to increase exports of beef and reduce dependence on imports. In this regard, by 2027 it is planned to increase the number of sheep from 370 thousand to 3 997 thousand, respectively, to increase the export of beef to 1 304 thousand tons.

The construction of feedlots will increase from 20 thousand to 62 thousand units. The production of fodder crops will be increased by subsidizing production and

investment costs for the purchase of specialized machinery and equipment for providing livestock with fodder. By 2027, it is planned to increase the amount of irrigated land to 1 million hectares for the production of hay and fodder.

The bulls' potential will be used in personal subsidiary plots and farms to increase the efficiency of breeding and feeding. There are already 30 feedlots in Kazakhstan with a total capacity of 134 thousand heads [3].

The program for the development of dairy farming provides for the creation of family and industrial commercial farms, which will increase the level of mechanization and industrial production. Special programs to support and subsidize the dairy sector are always aimed at diversifying and improving product quality [4].

Government assistance is provided on favorable terms to create the most favorable conditions for the sustainable development of small businesses. The Ministry of Agriculture and financial institutions of the country have many programs to support the dairy industry. Government grants allow start-ups to receive financial incentives by purchasing livestock and reimbursing them for major costs, such as a fraction of the cost of feed.

Concessional loans allow small businesses to purchase modern equipment that will significantly improve the quality of products. There is also support in the form of a value added tax refund to the budget for producers in the agricultural sector.

The program plans to increase the number of new family farms to 220 units by 2022 and 550 units by 2027.

The purchase of breeding stock by 2023 should amount to 525 thousand heads. To implement the program, second-tier banks and other financial institutions should introduce such financial instruments as preferential interest rates on loans, subsidies, vacation for investment activities - 3 years, period - 15 years, up to 4%. The potential of Kazakhstan is very high - the total area of agricultural land, including land resources, exceeds 225 million hectares, of which 60 million hectares belong to small businesses. This, in turn, will increase the number of sheep and goats.

According to the sectoral program, it is planned to double the number of sheep in 10 years. As a result of the implementation of the program, it is planned to open about 5 thousand commercial farms and 500-700 thousand sheep farms. The main share of sheep in Kazakhstan is concentrated in households - 57%, and in farms - 38.1%.

The number of sheep in agricultural enterprises is 4.7%, and breeding is carried out here [5]. The priority direction in sheep breeding is the production of lamb and fine wool in quantities that can ensure the use of the facilities of enterprises for the primary processing of wool.

Actions required for the development of animal husbandry:

- priority allocation of pastures to farmers (76 million hectares);
 - concessional loans to farmers (4% for 15 years);
- single agrarian tax for agriculture (1% of turnover);
- import of purebred heifers (1 million heads in 10 years);
- synchronization with the Nurly Zhol program for farm infrastructure and projects;
- creation of training farms;
- isolation of all associated machine production;

- insurance of veterinary risks.

Measures to create a sustainable forage base will increase the productivity of farm animals. In order to reduce the cost of purchasing livestock through private investment, a livestock trade infrastructure will be created:

- To increase the production of commercial milk, measures will be taken to create family and industrial dairy farms, to increase the level of mechanization of production, selection and breeding work;
- To encourage the creation of breeding breeders and the use of quality breeding material;
- Sheep breeding is dominated by sheep and fine wool production;
- Technologies of year-round raising and raising of lambs for mutton production will be introduced;
- Selection and breeding work for the production of fine wool will be stimulated by the use of 47 breeds of ton-wool sheep, taking into account the regional scheme of specialization, which will ensure the use of the capacities of enterprises for the primary processing of fine wool through the development of rural cooperation;
- In horse and camel breeding, the emphasis will be on commodity production, for which agricultural cooperatives will establish a pasture irrigation program by providing services, purchasing and processing horse and camel products, and subsidizing the cost of wells. and improvement of pastures;
- Measures will be taken to stimulate the production and consumption of chilled poultry in poultry farming, the creation of family and industrial poultry farms for meat production, as well as incubation stations, deep processing of eggs and the development of non-traditional poultry farms (waterfowl and quail) through regional programs [6];
- To improve the efficiency of pork production, the availability of breeding material will be ensured and measures will be taken to stimulate the modernization of existing pig farms and farms [7].

Conclusions:

1. The lending mechanism should include: soft loans for long-term loans, lower interest rates, direct lending from the state through the mechanism of guarantee operations, the development of mortgage lending in the system of commercial banks.
2. It is necessary to create a system and institutions of credit instruments (agro-credit banks, commercial banks, credit cooperatives).
3. In the context of expanding the range of previously manufactured products and improving technology, it is necessary to ensure at the regional level favorable economic conditions for the implementation of roads on the basis of outdated production.
4. The transition to a targeted programmatic approach to production management shows that, in addition to creating sectoral programs, it is necessary to substantiate the parameters of the location of production in the regions of the country.
5. Budgetary funds within the framework of sectoral programs should be distributed over territories with industrial development potential and favorable natural and climatic conditions.

References

1 State program on development of agroindustrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021 [Electronic resource].– 2017.– URL: <http://www.adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000423> (date of access: 06.08.2020).

2 The concept of implementation of the investment sector program of beef cattle breeding for 2018-2027.-Astana, 2018. - 17 p.

3 Long-term sector program on development of dairy farming for 2018-2027 [Electronic resource].– 2018.– URL:<http://www.kazsut.com/wp-content/uploads/Dolgosrochnaja-programma-molochnogo-zhivotnovodstva.pdf> (date of access: 07.10.2020).

4 National program on development of beef cattle breeding for 2018-2027. [Electronic resource].– 2018.– URL:<http://www.meatunion.kz/images/nacionalnayaprogramma.pdf> (date of access: 12.10.2020).

5 Concept of implementation of a long-term investment program on development of poultry farming for 2018-2027.- Astana, 2018.- 13 p.

6 Concept of implementation of the investment sector program on development of pigbreeding for 2018-2027. [Electronic resource]. – 2018. – URL: <http://www.attach/16050926861866817601/0%3B4/?folder-id=0&x> (date of access: 19.10.2020).

7 Nurkuzhaev, Zh.M., Sigarev M.I. Development potential of small farms in agricultural production in the regions of Kazakhstan: recommendations / Zh.M. Nurkuzhaev, M.I.Sigarev. - Almaty: KazRI of AIC Economy and RD, 2018. - 38p

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Бабич Людмила Миколаївна

доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна

Головатий Вадим Володимирович

студент 4 курсу Національного
транспортного університету, Україна

Оборотними активами, як відомо, визнаються грошові кошти та їх еквіваленти, що необмежені у використанні, а також інші активи, що призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або ж протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Значну частку оборотних активів на підприємствах складають запаси – предмети праці, що призначені для обробки, переробки, використання у виробництві для господарських потреб, а також засоби праці, які підприємство включає до складу малоцінних та швидкозношуваних предметів.[7]

Варто відразу ж зазначити, що, не дивлячись на вже значний обсяг наукових досліджень у царині проблем оборотного капіталу, в економічній літературі все ж досі не висвітлено єдиного підходу щодо визначення економічної сутності оборотних активів. Найчастіше дану економічну категорію трактують як механічне об'єднання різних за роллю в процесі кругообігу економічних категорій, або як поєднання активів, які протягом одного виробничого циклу можуть бути перетворені на гроші. Наприклад, згідно з думкою Ковальчук І.В. “Кошти підприємства, авансовані в предмети праці, разом із залишками грошей на його банківському рахунку, становлять оборотні засоби підприємства. Оборотні засоби є найбільш мобільною частиною його активів, за умов звичайної господарської діяльності вони безперервно здійснюють кругообіг, знаходячись то на стадії виробництва, то в сфері обігу, змінюючи при цьому свою форму у відносно короткий строк (менший за рік або операційний цикл). Виробничі запаси сировини і матеріалів передаються на подальшу обробку у виробничі цехи, де з них виготовляється продукція. Запаси готової продукції шляхом продажу переходять у дебіторську заборгованість, яка, в свою чергу, за настанням строку платежу перетворюється на грошові кошти” [6].

Найбільш поширеним в наукових джерелах є твердження, що оборотні активи – це вартість, що авансується в грошовій формі і приймає в процесі безперервного, планомірного кругообігу коштів форму оборотних виробничих фондів і фондів обігу [1,5,8]

Розгалуженість трактувань дає підстави прийти до висновку, що категорія оборотних активів є дещо складнішою для сприйняття, а ніж категорія основних засобів, адже оборотні кошти підприємства більш неоднорідні за своїм складом, і

мають суттєвий складник з окремих елементів. Так, серед них можуть бути матеріальні елементи (запаси сировини, матеріалів), які в подальшому становитимуть матеріальну основу виготовленої продукції, або ж будуть спожиті в процесі виробництва, але в речовій формі не увійдуть у створений продукт (запас пального); також будуть грошові кошти (готівка в касі підприємства або кошти на банківських рахунках), і, як правило, будуть різні види дебіторської заборгованості.

Та все ж, головне, що об'єднує всі елементи оборотних активів, це те, що вони використовуються протягом періоду, що не перевищує один рік у процесі здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, і які спрямовуються на забезпечення стабільності його функціонування.

Оборотні активи за своєю величиною займають друге місце після основних засобів в загальному обсязі ресурсів, які визначають економіку підприємства з позиції вимог ефективного ведення його фінансово-господарської діяльності. При цьому важливо, що обсяг оборотних активів повинен бути достатнім для здійснення виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) в асортименті та у кількості, що може сприйнятися ринком, і в той же час, цей обсяг має бути такий, що не призводить до збільшення виробничих витрат.

Нині підприємствам надано право самостійно розраховувати нормативи оборотних коштів за допомогою використання нормативного методу, що враховує специфіку розрахунку для виробничих фондів і окремих елементів фондів обігу.

При цьому, важливо підкреслити, що формування оборотних активів починає відбуватися вже в момент заснування підприємства, тобто коли створюється його статутний (zareєстрований) капітал. Далі у процесі роботи джерелом поповнення оборотних активів стає отриманий прибуток та кошти, які прирівнюються до власних, тобто ті, що належать підприємству, але постійно знаходяться в обороті. До них включаються: мінімальна заборгованість з оплати праці працівників підприємства, яка переходить з місяця в місяць; резерви на покриття майбутніх витрат; мінімальна заборгованість перед бюджетом та позабюджетними фондами, яка також переходить; кошти кредиторів, отримані як передплати за продукцію (товари, роботи, послуги); кошти покупців, тощо.

Головною метою управління оборотними активами на підприємстві є забезпечення оптимальних їх обсягів за всіма складовими для отримання передбачених у фінансовій стратегії та у поточних фінансових планах економічних вигод.

З метою ж оптимізації загальної структури оборотних активів підприємствам доцільно невідкладно впроваджувати використання методу оптимізації фінансових рішень, який передбачає реалізацію комплексної моделі грошових розрахунків, що включає розрахунки за дебіторською заборгованістю і яка зорієнтована на: максимізацію вартості капіталу підприємства; мінімізацію накладних витрат; максимізацію абсолютної суми прибутку підприємства та максимізацію прибутку на одиницю вкладеного капіталу; максимізацію рентабельності власного капіталу; мінімізацію тривалості обороту капіталу, тобто загального прискорення оборотності капіталу підприємства[9].

Запропоновані заходи, на наш погляд, дозволять підвищити рівень платоспроможності, ліквідності та прибутковості кожного з вітчизняних підприємств різних галузей економіки в тому числі і надто важливої для розвитку економіки країни транспортної галузі.

Як бачимо, для досягнення основної мети в системі менеджменту щодо забезпечення оптимальних обсягів та оптимальної структури оборотного капіталу підприємства, управління оборотними активами має спрямовуватись на вирішення певних завдань, серед яких найважливішими та найсуттєвішими, на наш погляд, є наступні:

- формування достатніх обсягів оборотних активів на основі їх раціонального планування (нормування);
- забезпечення певних пропорцій між обсягами окремих складових оборотних активів;
- оптимізація структури складових оборотних активів з акцентом на частку дебіторської заборгованості;
- аналіз впливу оборотних активів на фінансовий стан підприємства.

Не можна при цьому не враховувати, що із реалізацією завдань щодо управління оборотними активами тісно пов'язуються основні засадничі принципи, на яких ці процеси повинні базуватися, а також провідні функції, здійснення яких врешті і забезпечить реалізацію поставлених завдань.

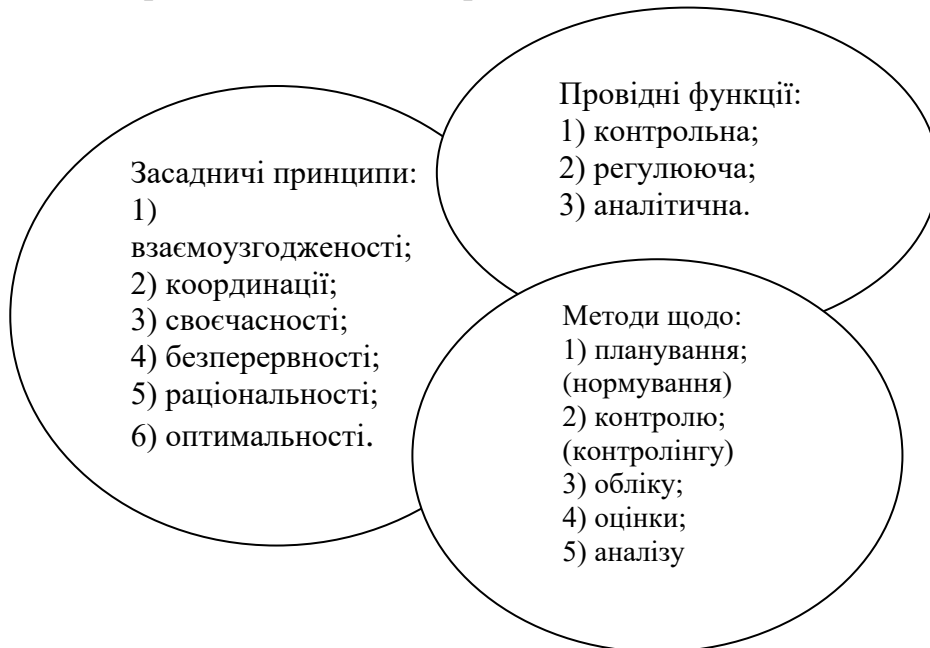

Рисунок 1. Науково-теоретичні засади управління оборотними активами на сучасному підприємстві

Розглядаючи базові науково-теоретичні засади з управління оборотними активами в сучасних економічних умовах, стосовно, зокрема, основних принципів можна відмітити, що управління оборотним капіталом має здійснюватись в системі загального менеджменту на підприємстві, тому важливо всі заходи розглядати в комплексі взаємоузгодження, координації та своєчасності прийняття управлінських рішень. Враховуючи необхідність безперервності процесу

формування оборотних активів для забезпечення безперебійності, передовсім, основних операційних процесів, вкрай необхідним постає дотримання принципу раціональності в обґрунтуванні обсягів оборотних активів та пов'язаних з ними витрат, що в кінцевому підсумку цілеспрямовано сприятиме реалізації принципу оптимізації як цільового і визначального у досягненні поставленої загальної мети.

Саме завдяки послідовному дотриманню всіх вказаних принципів можна очікувати на дієвість функцій, що мають супроводжувати управління оборотними активами на підприємстві, а саме: контрольна, регулююча, аналітична – як таких, що цілковито проявляються головним чином через досягнення підприємством достатнього рівня ліквідності та платоспроможності. Зрозуміло, що утримання на достатньому рівні показників платоспроможності підприємства в значній мірі визначатиметься тим, в який спосіб здійснюватиметься їх планування, аналіз та контроль за виконанням. З огляду на це, варто завжди обмірковано робити вибір стосовно методів і моделей, які підприємство вважає за доцільне застосовувати в управлінні оборотними активами, маючи на увазі, передовсім, новітні методи сучасних облікових та фінансово-аналітичних процесів[4].

Отже, оборотні активи, що є вагомою складовою загальної величини активів підприємства, на нашу думку, слід розглядати як сукупність матеріальних і грошових коштів, які використовуються підприємством протягом періоду, що не перевищує один рік, для забезпечення планової реалізації процесів в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності. Для нормально ж функціонування підприємств важливо, щоб їх менеджери та керівники, приймаючи рішення стосовно загальної оцінки фінансового стану підприємства, своєчасно б мали об'єктивну й ґрунтовну інформацію щодо руху обсягів оборотних активів з детальними розрахунками структурних співвідношень окремих їх складових за відповідні періоди.

Список літератури

1. Бабич Л.М. Формування оптимальної структури оборотних коштів // Актуальні проблеми економіки, 2001 – № 9-10, С. 12-24.
2. Бабич Л.М., Перещ Н.П. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних економічних умовах [Електронний ресурс] / Л.М. Бабич, Н.П.Перещ // Приазовський економічний вісник. – 2019. – №3 (14). – С. 129-135, - Режим доступу: [http:// rev.kpu.zp.ua/vypusk-3-14](http://rev.kpu.zp.ua/vypusk-3-14)
3. Бондаренко О.С. Управління поточними активами: теоретичні основи та практичне застосування // Вісник Хмельницького національного університету, - 2005. - №3. – С.51-56
4. Digital – технології облікових і фінансово-аналітичних процесів на транспортних підприємствах. Навч.-метод. посібник / За ред.. проф. Базилюк А.В., доц. Гошовської В.В. – К.: НТУ, 2019.- 263 с.
5. Добровольська О. В. Пріоритети формування оборотного капіталу підприємства у нестабільному середовищі / О. В. Добровольська // Інвестиції: практика та досвід – 2010. – №8 – С. 45–49.

6. Ковальчук І.В. Реальна економіка: навчальний посібник з економіки підприємства / І.В.Ковальчук. – К.:ВІПОЛ, 2004 – 393с.

7. Наказ Мінфін від 7 лютого 2013 року № 73 «Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 року за № 336/22868

8. Фінанси підприємств: Підручник /А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д.Буряк 6-те видання, 2006. – 552 с.

9. Фінансовий менеджмент: підручник / [А.М.Поддєрьогін, Н.Д.Бабяк, М.Д.Біликта ін]; кер.авт. і наук. ред. проф. А.М.Поддєрьогін. – 2-ге вид. перероб. – Київ: КНЕУ, 2017. – 534 с.

ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Бормотова Марина Валентинівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління державними і корпоративними фінансами
Український державний університет залізничного транспорту, Україна

Машошина Тетяна Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління державними і корпоративними фінансами
Український державний університет залізничного транспорту, Україна

Тройнікова Олена Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління державними і корпоративними фінансами
Український державний університет залізничного транспорту, Україна

Фінансовий ринок як сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів представляє собою складну систему, що є показником розвитку економіки країни в цілому. В умовах глобальних викликів розширюються тенденції розвитку фінансового ринку та його складових. Ринок цінних паперів займає все більший сегмент фінансового ринку, незважаючи на те, що знаходиться в стадії розбудови. Останнім часом для нього є характерним високий рівень динамічності та отримання позитивних результатів для учасників ринку.

На фондовому ринку існують біржовий та позабіржовий ринки. Фондовий ринок характеризується, насамперед, обсягом біржової торгівлі цінними паперами. Станом на 31.12.2020р. ліцензії на провадження професійної діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку України мали п'ять фондових бірж: АТ «Українська біржа»; АТ «Фондова біржа «ПФТС»; ПрАТ «Фондова біржа «Перспектива»; ПрАТ «Українська фондова біржа», ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» [1].

В Україні близько 95 % загального обсягу біржових контрактів з цінними паперами укладаються лише на двох біржах, що свідчить о нерозвинутості українського фондового ринку. Згідно класифікації компанії Morgan Stanley Capital International (MSCI), фондові ринки країн світу розподіляються на: розвинуті (developedmarkets); фондові ринки, що формуються (emergingmarkets); «прикордонні» фондові ринки (frontiermarkets); «окремі» фондові ринки (standalonemarkets), тобто найменш розвинуті.

Відповідно до класифікації MSCI станом на червень 2021 року до групи розвинутих потрапили фондові ринки 24 країн світу, зокрема, США, Канади, Сінгапуру, Нової Зеландії, Гонконгу, Австралії, Японії, Німеччини,

Великобританії, Франції, Австрії. До групи країн з фондовим ринком, що формується належить 28 країн світу, зокрема, Аргентина, Бразилія, Катар, Чехія, Колумбія, Єгипет, Угорщина, Польща, Туреччина, Китай, Індія, Індонезія, Корея. До групи країн з «прикордонним» фондовим ринком потрапила 20 країн, зокрема, Хорватія, Естонія, Литва, Казахстан, Румунія, Сербія, Словенія, Кенія, Нігерія, Бахрейн, Кувейт, Бангладеш, Шрі-Ланка, В'єтнам. Четверта група країн з найменш розвинутим фондовим ринком містить 12 країн. Наряду з такими країнами як Панама, Палестина, Зімбабве, Болгарія, Боснія і Герцеговина в цю групу входить і Україна [2].

Значну частку на фондовому ринку України займають державні облігації. Питома вага ОВДП в загальному обсязі торгів на операторах організованих ринків в 2020 році склала 98,% в той час коли в 2018 – 94,5 %. За період січень-серпень 2021 року цей показник склав 98,5 % [3]. Частка торгів держаним облігаціями в загальному обсязі торгів на фінансовому ринку України в 2020 році склала 82,5 %. Таким чином, як на організованому ринку цінних паперів, так і в загальному обсязі торгів найбільшу питому вагу займають державні облігації. Частка усіх інших цінних паперів в загальному обсязі торгів в 2020 році склала лише 17,5 %, що ще раз свідчить про недостатню розвинутість українського фондового ринку. Друге місце за обсягами торгів на українському фінансовому ринку займають акції.

Якщо офіційна статистична інформація по облігаціях та акціях ще доволі широко представлена, то такий сектор фондового ринку, як ринок векселів, навіть немає офіційної звітності, хоча вексель є ефективним фінансовим інструментом як альтернатива банківського кредитування для суб'єктів господарювання. Особливо це стосується аграрного сектору, який визнаний в Україні як пріоритетний напрямок розвитку економіки. Щороку в нашій країні авалується векселів аграрних компаній на суму від 2 до 3 млрд грн. На думку експертів, в середньому вартість операції авалування векселів в порівнянні з вартістю банківського кредиту в 4-5 разів менша [4].

В країнах с розвинутою економікою роль вексельного обігу набагато більша незважаючи на тенденцію зниження ролі векселя як кредитного інструменту. Але у тих же країнах набагато простіше і дешевше залучити фінансові ресурси через банківське кредитування. З цим, мабуть, і пов'язане поступове зниження вексельного обігу. Іноді залучення кредитних ресурсів у країнах з розвинутою економікою можливо навіть за від'ємною ставкою особливо наприкінці року.

Дослідження деяких аспектів сучасного стану вітчизняного фондового ринку свідчить про наступне: Україна згідно Market Classification MSCI належить до групи країн з низьким рівнем розвитку фондового ринку. Останнім часом основним фінансовим інструментом на фондовому ринку України виступають облігації внутрішньої державної позики за допомогою яких держава позичає фінансові ресурси. У зв'язку з все ще високою вартістю кредитних ресурсів, суб'єктам господарювання не слід недооцінювати вексельний сегмент фондового ринку України як альтернативу банківського кредитування.

Список літератури

- 1 Річний звіт НКЦПФР за 2020 рік
file:///C:/Users/Admins/AppData/Local/Temp/Richniy_zvit_NKTPFR_2020_.pdf
(дані звернення 19.11.2021)
- 2 Market classification. Morgan Stanley Capital International. URL:
<https://www.msci.com/our-solutions/indexes/market-classification> (дата звернення:
20.11.2021).
- 3 Державні цінні папери URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/296050/derzhavni-tsinni-papery>(дата звернення 10.11.2021)
- 4 Финансовые инструменты для аграриев: какие выбрать?
URL:<https://latifundist.com/spetsproekt/727-finansovye-instrumenty-dlya-agrariyev-kakie-vybrat> (дані звернення 19.11.2021)

ОПТИМІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ ЯК ОДНА З ФУНКЦІЙ HR- ФАХІВЦЯ

Гандак Катерина

здобувачка ОПП «Менеджмент»

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

В сучасних реаліях розвитку управлінського менеджменту постає потреба в оновленій культурі HR-менеджменту, де основним ресурсом підприємства вважається персонал. Термін «кадри» тепер частіше заміщується поняттям «людські ресурси» і привертає до себе увагу управлінців. Враховуючи нестабільність економічного середовища в Україні, стрімкий ріст рівня трудової еміграції та зростаючу конкуренцію, підприємці прагнуть залучити та втримати найкращих фахівців. У зв'язку з цим, усе більшої актуальності набуває забезпечення оптимального морально-психологічного клімату в колективі, адже, як відомо, влаштовується працівник у компанію, а звільняється від поганого керівника, трудового вигорання та несприятливих психологічних умов в колективі.

Кваліфікований HR-менеджер, з погляду керівництва підприємства, вже не вважається «статтею затрат», а все частіше оцінюється як інвестиція в майбутнє організації. HR-експерт – це центр відповідальності, на якого покладається побудова сильного трудового колективу. Одна з функцій, що покладається на HR-менеджера – це створення сприятливих умов функціонування колективу, забезпечення психологічного комфорту, що впливає на продуктивність праці.

Морально-психологічний клімат колективу – це особливості та стан емоційного забарвлення його настрою, що являє собою систему взаємовідносин між членами даного колективу. Він впливає на результативність діяльності колективу в цілому.

Вважається, що 90% людей, які звільнились протягом першого року, прийняли це рішення в перший день свого перебування в організації з причини відсутності достатньої інформації про порядок роботи, її місце, соціальну інфраструктуру, особливості колективу, та, найважливіше, зависоку психологічну напругу. Таким чином, підприємство може втрачати цінні одиниці персоналу через недостатній рівень підтримки стабільності сприятливого морально-психологічного клімату.

Для забезпечення оптимізації морально-психологічного клімату в колективі HR-фахівець використовує наступні заходи:

- сприяти розвитку у кожного члена колективу відчуття причетності до спільних цілей;
- підтримувати індивідуальну ініціативу окремих працівників;
- зміцнювати корпоративну культуру підприємства;
- формувати комфортні проектні групи для сумісної роботи;

- підтримувати і стимулювати трудову етику в колективі;
- модернізувати комунікаційну систему між працівниками;
- підтримувати віру в успіх, в себе, в цінності організації;
- розвивати систему адаптації нових працівників;
- аналізувати рівень задоволеності колективу його психологічною атмосферою.

Відносини між працівниками колективу завжди мають емоційний вияв, що в подальшому може впливати на результативність праці – такий вплив називають «людським фактором». Практика функціонування багатьох підприємств засвідчує, що тривала напруга формує несприятливий соціально-психологічний клімат як наслідок практичних взаємовідносин людей у процесі спільної діяльності, що виявляється в поведінці, способах спілкування. Психічна напруга визначається психічним станом, що зумовлений передбаченням несприятливого для суб'єкта розвитку подій, що супроводжується відчуттям тривоги, дискомфорту.

Регулювання соціально-психологічного клімату може відбуватися стихійно (самими членами колективу), без втручання адміністрації. Організоване ж регулювання соціально-психологічного клімату передбачає попереднє вивчення причин, що потребують регуляції, а також вироблення відповідних стратегічних заходів.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ, ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Головацька Світлана Іванівна,
кандидат економічних наук, професор
кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівський торговельно-економічний університет

У діяльності українських і міжнародних компаній електронний документообіг уже тривалий час відіграє чи не найважливішу роль в організації ефективного управління та налагодження автономної і повноцінної діяльності компанії в нинішніх реаліях. Сучасні системи, що дають змогу створювати, підписувати та обмінюватися електронними документами, а також електронні системи, що дають змогу проходити процедури електронної ідентифікації, покликані значно спростити щоденну діяльність бізнесу. Порядок функціонування таких електронних систем та їх використання врегульовано національним законодавством, яким встановлено правила й умови щодо їх використання, тому застосувати ці механізми не завжди можливо без складних для бізнесу механізмів, для скасування яких вони й покликані.

Електронний документообіг (обіг електронних документів) — сукупність процесів створення, оброблення, правлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством. Це тлумачення визначено у статті 9 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року N 851-IV.

Переваги електронного документообігу:

- однократна реєстрація документа;
- паралельне виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їхнього виконання;
- безперервність руху документа;
- єдина база документарної інформації для централізованого зберігання документів, що виключає дублювання документів;
- ефективно організована система пошуку документа.

Розглянемо найпопулярніші сервіси електронного документообігу в Україні.

Сервіс «Paperless». «Paperless» – сервіс для компаній та підприємців з обміну документами між собою в електронній формі. Це безкоштовний сервіс, який працює коректно з ЕЦП усіх основних АЦСК України, включаючи ключі, видані Державною фіскальною службою України, Міністерством юстиції тощо. Для користування ним не потрібно встановлювати додаткове програмне забезпечення.

Щоб коректно використовувати його, необхідно лише встановити додаток для браузера та зареєструватися.

Усі документи зберігаються в трьох екземплярах на незалежних серверах, що фактично є стовідсотковою гарантією того, що з цими документами нічого не трапиться. Окрім цього, для додаткового страхування є можливість завантажувати документи на комп'ютер. Також заплановано найближчим часом додати функцію синхронізації документів із сервісами Dropbox та GoogleDrive.

Сервіс «Document.Online». На відміну від попереднього, сервіс «Document.Online» є умовно безкоштовним. Це означає, що є тариф, який дозволяє користуватися сервісом безкоштовно, але він має обмеження щодо кількості документів, якими можна користуватися протягом місяця. Цей сервіс дозволяє завантажувати документи, створювати шаблони для подальшого використання, обмінюватись документами або направляти їх декільком отримувачам. «Document.Online» підтримує роботу з усіма акредитованими центрами сертифікації ключів України. «Document.Online» можна встановити на будь-який стаціонарний чи мобільний пристрій, що має доступ до інтернету, незалежно від операційної системи, встановленої на нього.

Документи зберігаються на серверах Microsoft Azure. Доступ до документів гарантується на рівні 99.98%. Це означає, що тільки 5 хвилин на місяць існує перерва у доступі до даних (між серверами Microsoft Azure автоматично підтримується зв'язок та завдяки багаторазовому копіюванню даних імовірність втрати їх у разі виходу з ладу одного з серверів незначна).

«ІТ Користувач ЦСК-1» - частковий функціонал для здійснення електронного документообігу надає програма «ІТ Користувач ЦСК-1», розроблена на замовлення Державної фіскальної служби України. Цей сервіс відрізняється більш інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом та спеціалізацією саме на роботі з ЕЦП.

Програма надає такий функціонал:

- накладення кваліфікованого електронного підпису чи печатки на будь-яку інформацію в електронному вигляді (текстові, відео-, аудіо- файли, файли баз даних тощо), а також для криптографічного захисту інформації шляхом її направлено шифрування;

- генерацію ключів заявників кваліфікованого надавача ЕДП ІДД ДПС, резервне копіювання особистого ключа з одного носія ключової інформації на інший, знищення особистого ключа;

- перевірку сертифіката користувача;

- формування та передачу до кваліфікованого надавача ЕДП ІДД ДПС запиту на блокування / скасування сертифіката користувача;

- доступ до сертифікатів кваліфікованого надавача ЕДП ІДД ДПС, серверів кваліфікованого надавача ЕДП ІДД ДПС, сертифікатів інших користувачів та списку відкликаних сертифікатів з метою перегляду, пошуку сертифікатів користувачів у файловому сховищі, визначення статусу сертифікатів користувачів, перевірку цілісності сертифікатів.

Виділяють чотири основних типи СЕД:

- Діловодство. Це система кореспонденції і руху документів між агентами і контрагентами.

- Workflow. Це настройка бізнес-процесів, пов'язаних з документообігом.

- Архіви. Це зберігання документів з різним рівнем доступу і з можливістю швидкого пошуку.

- ЕСМ. Комплексна система управління контентом, включаючи документи, таблиці, файли PDF і так далі. Включає функції всіх перерахованих вище систем.

Впровадження СЕД на підприємстві дозволяє скоротити рутинні процеси, пов'язані з обробкою, заповненням та обміном документами, в кілька разів! Крім економії часу, СЕД зменшує ризик втрати даних, прискорює робочі процеси, і покращує взаємодію усередині компанії, а також з контрагентами.

Згідно ст. ПКУ 49.3. Податкова декларація подається за вибором платника податків, якщо інше не передбачено цим Кодексом, в один із таких способів:

а) особисто платником податків або уповноваженою на це особою;

б) надсилається поштою з повідомленням про вручення та з описом вкладення;

в) засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням вимог законів України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронні довірчі послуги".

Згідно ст. ПКУ 49.4. Платники податків, що належать до великих та середніх підприємств, подають податкові декларації контролюючому органу в електронній формі з дотриманням вимог законів України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронні довірчі послуги".

Українські сервіси обліку та звітності суб'єктів господарювання:

Отримання електронного цифрового підпису та сертифікатів ключів – <https://czo.gov.ua/ca-registry>

Електронний кабінет платника податків – <https://cabinet.tax.gov.ua/>

«Спеціалізоване клієнтське програмне забезпечення для формування та подання звітності до "Єдиного вікна подання електронної звітності"»

Єдине вікно подання електронної звітності

ReportTax – <https://reportax.com.ua/>

ReportTax – бот-бухгалтер підприємця.

LigaReport – <https://report.ligazakon.net/>

Приват24 для Бізнесу – <https://privatbank.ua/business/elektronnyje-otchety>

iFin – <https://www.ifin.ua/>

Taxer – <https://taxer.ua/uk/>

Art-Звіт – <https://art-zvit.com.ua/>

«М.Е.Дос» (поширене українське програмне забезпечення для подання звітності до контролюючих органів та обміну юридично значущими первинними документами між контрагентами в електронному вигляді).

СОТА у модульному складі:

- Модуль «Звітність»

- Модуль «Облік ПДВ»

- Модуль «Облік акцизного податку».

Соната (популярна програма для електронної звітності, яка дозволяє звітуватись до Державної податкової служби, ФСС, Держстату).

Підприємства організують діловодство на підставі самостійно розроблених локальних документів з організації документообігу, але з урахуванням вимог Наказу № 1886. Наприклад, у ньому (п. 4 розд. I) міститься така вимога до документів постійного і тривалого (більше 10 років) зберігання: підприємства зобов'язані створювати їх у двох формах – паперовій та електронній.

Електронні документи повинні зберігатися на електронних носіях інформації у формі, що дозволяє перевірити їхню цілісність на цих носіях. Строк їх зберігання повинен бути не менше строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері.

Якщо існує ймовірність того, що документи не збережуться на електронних носіях протягом усього встановленого строку, підприємство зобов'язане продублювати їх на декілька електронних носіїв або зберігати у вигляді паперової копії (ст. 13 Закону № 851).

При зберіганні електронних документів необхідно дотримуватися таких умов:

- інформація, яка міститься в електронних документах, повинна бути доступною для подальшого використання;
- повинна бути забезпечена можливість відновлення електронного документа в тому форматі, у якому він був створений, відправлений або отриманий;
- необхідно зберігати інформацію (при наявності), що дозволяє встановити походження та призначення електронного документа, а також дату й час його відправлення або отримання.

Отже, електронний документообіг є інструментом організації та адміністрування інформації, що також виступає каталізатором управління знаннями та постійного вдосконалення. Ефективність публічного управління та адміністрування значною мірою залежить від швидкого вирішення завдань створення, відправлення, одержання, оброблення, передавання, зберігання електронних документів. Системи електронного документообігу підвищують ефективність роботи, скорочують тривалість вирішення завдань, пов'язаних із діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування.

Список використаної літератури

1. Головацька С.І. Методичні аспекти обліково-інформаційного забезпечення ризик-орієнтованого управління будівельним підприємством - Підприємництво і торгівля, 2018 — С. 70-76
2. Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання. Наказ Міністерства юстиції України 11.11.2014 № 1886/5. - Режим доступу : [http:// www.zakon1.rada.gov.ua](http://www.zakon1.rada.gov.ua).
3. Про електронні довірчі послуги. Закон України № 2155-IX від 30.06.2021. - Режим доступу : [http:// www.zakon1.rada.gov.ua](http://www.zakon1.rada.gov.ua).
4. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України № 851 від 30.06.2021. - Режим доступу : [http:// www.zakon1.rada.gov.ua](http://www.zakon1.rada.gov.ua).
5. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/naypopulyarnishi-servisi-elektronного-dokumentobigu.html>

РОЗШИРЕННЯ ЗБУТУ ПРИ ВИХОДІ НА МІЖНАРОДНИЙ РИНОК

Давидюк Людмила Петрівна

кандидат економічних наук кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Щоб керувати підприємством, впливаючи на попит, потрібно вивчити не тільки самі методи дії, різні концепції (прийоми) управління попитом, але і можливі види стану попиту. Задачі методів прийняття управлінських рішень полягають в моніторингу стану і рівня попиту, підтримки на цьому рівні пропозиції. Задача управління попитом полягає в дії на рівень, час і характер попиту так, щоб це допомогло організації в досягненні цілей, що стоять перед нею. Ринкова система включає, принаймні, три елементи: учасників, ділові відносини і канали розподілу товарів.

У збутовій політиці традиційно підприємствами приділялася менша увага в порівнянні з розробкою товарної, цінової, комунікаційної та сервісної політик. Лише при неможливості досягнення конкурентних переваг в перерахованих сферах погляд звертався до збутової політики.

Тим часом, саме в сфері збуту найбільш складно скопіювати успішні рішення, оскільки це пов'язано з комплексністю розв'язуваних проблем, відносної «прихованістю» кроків від стороннього погляду і відкладеним у часі проявом вдалого поєднання організаційних і людських ресурсів.

Збут є сферою діяльності, де в кінцевому підсумку реалізуються цілі фірми. Тому організацію збуту необхідно розглядати в якості найважливішої складової маркетингових заходів на обраному ринку.

У силу своєї складності процес збуту не може розглядатися як одноразовий захід, він повинен бути частиною глибоко продуманої довгострокової стратегії фірми. Відповідно до цілей фірми повинен розроблятися план по збуту в цілому, потім план по товарних групах і окремих товарах, план по окремих ринках, план по торговим представникам і, в разі великих споживачів, – план по споживачах.

Якщо брати до уваги самий ринок, на який буде здійснюватись збут, з'являється багато питань. Наприклад масштабність ринку. Самий ринок поділяється на міжнародний, регіональний, національний. Розширення ринку збуту підприємства це не тільки знаходження нових ринків, але і захоплення нового сегменту ринку. В першому випадку з новими ринками це саме вихід на нові міжнародні рівні, а випуск нових модернізованих товарів, з урахуванням попиту на товари групами споживачів.

Збутова політика – це поведінкова філософія чи загальні принципи діяльності, яких фірма збирається дотримуватися в сфері побудови каналів розподілу свого товару і переміщення товарів в часі і просторі.

Іншими словами збутова політика являє собою свідоме керівництво діяльністю з розповсюдження товару.

Інструментом впливу на споживача з боку підприємства в рамках збутової політики є збутової механізм. Цей механізм включає, з одного боку, канали розподілу, їх структура, сам процес вибору збутових каналів, а з іншого – дії по розробці і реалізації маркетингових заходів з фізичної дистрибуції товару.

Територіальна і тимчасова роз'єднаність вимагає значних додаткових витрат на доставку споживачеві товарів і надання послуг клієнтам.

В якості критеріїв прийняття рішень при здійсненні заходів збутової політики можуть застосовуватися: величина товарообігу; частка ринку; витрати по збуту; ступінь розгалуженості мережі розподілу; імідж каналів збуту, тобто організацій, які забезпечують розподіл і збут товарів; рівень кооперації суб'єктів у системі розподілу, який би зниження конфліктності і комерційного ризику; гнучкість і живучість розподільній мережі.

Розподільна мережа може включати наступних суб'єктів: розподільні органи фірми-виробника; збутових посередників; збутових партнерів.

Як збутових посередників, як правило, виступають оптові та роздрібні підприємства, що володіють економічної та юридичної самостійності.

Ці підприємства розробляють самостійну, незалежну від фірми- виробника збутову політику і заходи щодо її проведення. Тоді як органи фірми- виробника, наприклад, відділи з продажу та реалізації товару, не мають такої самостійності.

Незважаючи на те, що партнери по збуту володіють правової самостійністю, вони виконують підтримуючу функцію (агенти, експедитори, маклери і т. д). Залежно від наявності в розподільній мережі органів фірми-виробника, збутових посередників і збутових партнерів, їх структурної зв'язку розподільна мережа може бути простою або складною.

Для характеристики договірних і комунікативних зв'язків суб'єктів збутової мережі використовуються такі поняття, як канал збуту і шлях збуту.

Тому можна зробити наступні висновки перелічені функції можуть бути покладені і виконані як фірмою-виробником, так і посередницько-збутовою організацією, вибір носія комерційно-збутових комунікацій являє собою питання про відносну ефективності каналу розподілу. Ефективність визначається відношенням ймовірного ефекту від використання того чи іншого каналу збуту до витрат на створення і експлуатацію цього каналу.

Список літератури:

1. Абрамович І. А. Методичні підходи оцінки ефективності збутової діяльності переробних підприємств / І. А. Абрамович // Агросвіт. – 2017. – № 4. – С. 25-28.
2. Петухова О. М., Стасішена К. В. Удосконалення збутової діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/11.pdf.
3. Макаренко А. П., Пугач К. Д. Удосконалення обліку товарів та пошук інших шляхів їх реалізації. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/10.pdf.

4. Мельник Л. Г., Дериколенко А. О. Інструменти digital-маркетингу як засіб просування продукції вітчизняних промислових підприємств. Ефективна економіка. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/9.pdf.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ВИМІРИ

Жидовська Наталія

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Львівський національний аграрний університет

Однією з важливих проблем управління є економічна ефективність функціонування підприємства, яка дозволяє виявити фактори, що впливають на процеси використання ресурсів для виробництва продуктів та надання послуг. Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність відповідно до визначених стратегічних цілей, що містять, як правило, мету підвищення економічної ефективності, яка вимірюється визначеним економічним ефектом за оптимальним розподілом наявних ресурсів. Ринкове середовище генерує сигнали попиту і пропозиції, підвищує відповідальність і самостійність підприємств всіх форм власності для прийняття управлінських рішень із забезпечення економічної ефективності підприємств. Фактори розвитку технічного прогресу, потреб споживачів, наявності сировинних, трудових та матеріальних ресурсів, державного регулювання взаємодіють між собою й впливають на показники ефективності на всіх економічних рівнях. [1]

Економічна ефективність виробництва визначається за окремими видами продукції, за групами однорідних культур, наприклад, за цукровими буряками чи зерновими культурами, за окремими галузями тваринництва і загалом у сільському господарстві. У цілому щодо галузі вона визначається ефективністю виробництва кожного продукту і часткою витрат на певний продукт у загальних витратах.

Категорія ефективності є провідною в системі економічних категорій. З погляду економічної теорії, а також практики, від правильності її розуміння, трактування і використання залежить правильність усієї системи ефективності ведення виробництва та її оцінки через систему відповідних показників. Вона належить до категорій, які в економічних науках є найбільш дискусійними і водночас найбільш застосовуваними для оцінки процесу господарювання певних суб'єктів ринкової економіки. [2] Тому увагу треба приділити з'ясуванню основних вимірів ефективності.

Охарактеризуємо окремі виміри ефективності в таблиці 1.

Характеристика вимірів ефективності

Вимір ефективності	Характеристика
Речовий	Передбачає генотипову функцію підприємства як організації (вид діяльності, який реалізує організація як суспільна підсистема) – ефективність підприємства виражається в задоволенні певних потреб суспільства і (або) в досягненні своїх зовнішніх цілей (цей вимір не враховує витрати, необхідні до досягнення цілей).
Технологічний	Становить звужений речовий вимір ефективності до категорії продуктивності і розуміється як продуктивність технічна, включених технічних чинників, наприклад: продуктивність майна (вартість продукції); продуктивність праці (загальної, живої і уречевленої); продуктивність технічних засобів тощо.
Ринковий	Характерна цільова інтерпретація категорії ефективності: охоплює критерії, які поєднують зв'язок у двох площинах: цілі-ефекти і цілі-витрати. Цілі-ефекти: вимір суто ринковий – визначення, створення і задоволення зовнішніх потреб клієнтів підприємства. Цілі-витрати: вимір ринково-економічний – задоволення зовнішніх потреб клієнтів підприємства за раціонально обґрунтованого рівня витрат.
Системний	Можна застосувати вираз “здорова система” (підприємство як система чи підсистема) у світлі досягнення довгострокових цілей підприємства (розвиток, пристосування до змін тощо), а також потенціальних характеристик системи.
Політичний	Охоплює зв'язки підприємства з оточенням у сфері опрацювання і реалізації замовлень, компетенції в укладенні договорів, правильність вибору інвестицій, поєднання партнерів серед державних організацій, місцевого управління, економічних, соціальних.
Культурний	Акцентує здатність підприємства до дотримання норм і цінностей, що дозволяє зберегти відповідність культурі суспільства, а також вклад у її розвиток.
Суспільний	Виражає інтереси власників і працівників підприємства в категоріях потреб і суспільної ролі.
Екологічний	Вказує на вплив підприємства на середовище і його зв'язки з природним середовищем.
Економічний	Охоплює критерії, які пов'язують одержані ефекти з здійсненими витратами.

Ефективність виробництва зумовлюється наявністю чинників і, можливістю їх формування, взаємозаміни, координації та раціонального використання.

Вирішальним чинником виступає людський чинник, як сукупність знань, здібностей, професійних навичок і умінь. Враховуючи значення цього чинника, відповідною повинна бути й пріоритетна інноваційна діяльність щодо нього.

Класифікація чинників за різними критеріями поділу наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація чинників, які визначають ефективність*

Критерій поділу	Класифікація детермінант (визначників)	
Поняття (інтерпретація) ефективності	<p>Цілісність (доцільність) (пов'язане з цілісною інтерпретацією ефективності)</p> <ul style="list-style-type: none"> – суть (сенс) діяльності підприємства (організації), яка виражається в досягненні очікуваних ефектів (бажаних цілей) при здійсненні певних витрат; – детермінанти ефективності визначені з огляду на поступовість (порядковість, значимість) бажаних цілей (закладених, реалізованих); – рух у тріаді “цілі – ефекти – витрати” 	<p>Системне (пов'язане з системною інтерпретацією категорії ефективності)</p> <ul style="list-style-type: none"> – використання здібностей (вміння, компетенції) підприємства в пошуку з оточення рідкісних і цінних засобів; – продуктивність підприємства як ключова детермінанта ефективності, в даному випадку як повернення витрат на трансформацію підприємства; – рух у площині тріади: “вхід до системи – процес трансформації – вихід з системи”
Відповідність (відносність) підприємства і оточення	<p>Внутрішнє (ендогенне)</p> <ul style="list-style-type: none"> – пов'язане з процесами (функціями) підприємства; – пов'язане з місією, цілями і стратегічною діяльністю підприємства; – пов'язане з істотою, сферою та часом здійснюваної діяльності 	<p>Зовнішнє (екзогенне)</p> <ul style="list-style-type: none"> – пов'язане з актуальною економічною ситуацією в країні; – пов'язане з ближчим оточенням підприємства (ринок, конкуренція, поставальники, споживачі, посередники тощо); – пов'язане з макроекономічними трендами в дальшому оточенні підприємства
Часовий розріз	<p>Статичний</p> <ul style="list-style-type: none"> – показники часткової ефективності в даному часовому моменті (денна продуктивність праці тощо) 	<p>Динамічний</p> <ul style="list-style-type: none"> – показники ефективності за певний період часу, що утворюють динаміку (зростання, спадання продуктивності праці за певний період тощо)
Квантитативність	<p>Кількісні</p> <ul style="list-style-type: none"> – кількісна оцінка часткових вимірів ефективності (продуктивність праці, ефективність майна (фондів) тощо) 	<p>Якісні (невимірні)</p> <ul style="list-style-type: none"> – складне або неможливе кількісне визначення ефективності (задоволення клієнтів, працівників та акціонерів, ринкова позиція підприємства)
Комплексність оцінки	<p>Часткова (одновимірна)</p> <ul style="list-style-type: none"> – ефективність мікроекономічна, наприклад, стосовно функціонування окремих суб'єктів, реалізації процесу чи завдань і т. д. 	<p>Цілісна (багатовимірна)</p> <ul style="list-style-type: none"> – ефективність макроекономічна, наприклад, оцінка стосовно галузей, секторів, стратегічних груп, цілої економіки і т. д.
Спосіб впливу	<p>Безпосередній</p> <ul style="list-style-type: none"> – вплив безпосередньо на даний процес, завдання, функції, які реалізуються підприємством чи його підрозділами 	<p>Посередній</p> <ul style="list-style-type: none"> – впливаючий на оточення (ближнє і дальнє) підприємства і (або ні) на ефективність діяльності підприємства

* Джерело: [3].

Таким чином, усе викладене вказує на багатовимірність та багатоаспектність категорії ефективності, яка, в свою чергу, є невід'ємною ознакою існування соціальної економічної системи.

Список літератури

1. Британська Н.Н. Економічна ефективність підприємств цукрової промисловості. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/08_2020/Brytanska_dis.pdf
2. Жидовська Н.М. Основні напрями функціонування та регуляційних дій держави на ринку цукру. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. Дубляни. 2019. С.67-69.
3. Zuckermarktreform treibt Weltmarktpreis hoch. Zuckerrübe. 2005. № 6. S. 301.

ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НЕОРДИНАРНИХ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ

Караван Наталія Анатоліївна,

кандидат економічних наук, доцент,

декан факультету менеджменту,

економіки, соціології та філології

Дніпровський державний технічний університет, Україна

Шилко Ангеліна Сергіївна,

Студентка III курсу,

Дніпровський державний технічний університет, Україна

Важливим аспектом проектного аналізу є оцінка ефективності окремих інвестиційних проектів. Вибір критеріальних показників та методики аналізу обумовлюється різними чинниками, у тому числі і характером грошового потоку, який генерується в процесі реалізації інвестиційного проекту. Так в залежності від послідовності появи від'ємних грошових елементів протягом усього терміну реалізації проекту його грошовий потік поділяється на два види: ординарний та неординарний. При цьому оцінка ефективності саме неординарних грошових потоків потребує залучення спеціального методичного інструментарію.

Для оцінки ефективності неординарного грошового потоку використовують усю сукупність критеріальних показників. Так чиста приведена вартість (*NPV*), індекс рентабельності інвестицій та строк окупності первісних інвестицій використовуються у своєму звичайному виді. Певні особливості та припущення виникають при визначенні внутрішньої норми рентабельності проекту. Для уможливлення такої оцінки в економічній літературі пропонується два шляхи: використання показника «модифікована внутрішня норма рентабельності» та перетворення неординарного грошового потоку у ординарний шляхом перенесення від'ємних грошових елементів.

Разом із перевагами застосування модифікованої внутрішньої норми рентабельності існують і певні труднощі щодо вибору напрямку перенесення від'ємних елементів. При цьому розглядаються два варіанти: 1) перенесення від'ємних елементів в зворотному напрямку на початок строку реалізації проекту із використанням процедури дисконтування; 2) перенесення від'ємних елементів в прямому напрямку на кінець строку реалізації проекту із використанням процедури нарощування. Важливо, що вибір напрямку перенесення від'ємних елементів впливає на величину *NPV* інвестиційного проекту. Їх співвідношення представлено на Рис.1.

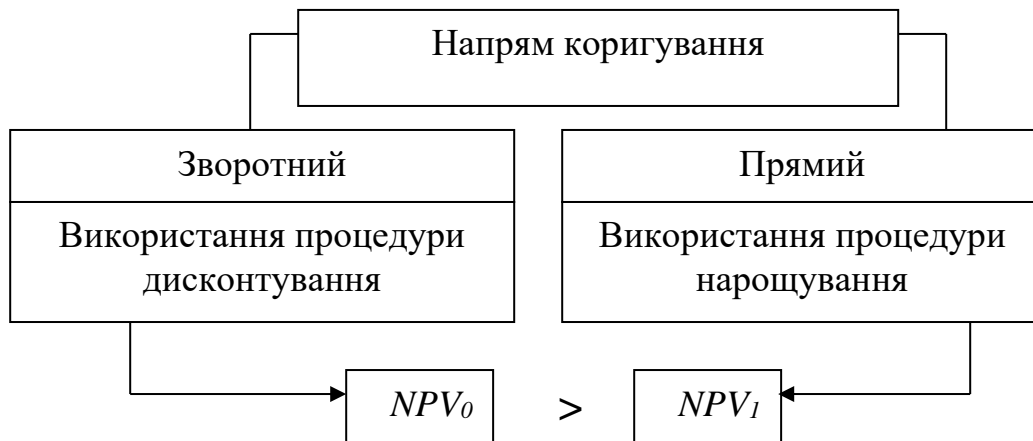

Рисунок 1. Співвідношення NPV при різних варіантах коригування від’ємних елементів грошового потоку

Наприклад, інвестиційний проект, термін реалізації якого становить п’ять років, характеризується наступним розподілом грошових елементів у часі, млн. грн.: -80; 20; 42; -15; 45; 47. Таким чином, наприкінці третього року з’являється від’ємний елемент, що свідчить про неординарний характер грошового потоку. Перетворення його у ординарний грошовий потік із використанням процедури дисконтування, яка спричинить збільшення інвестиційних витрат на 6,48 млн.грн. (поступове зменшення вартості від’ємного елементу у часі: -13,04; -9,86; -6,48). Інший шлях - перетворення у ординарний грошовий потік із використанням процедури нарощування, яка спричинить зменшення доходу на 22,81 млн.грн. (поступове збільшення вартості від’ємного елементу у часі: -17,25; -22,81).

Таким чином, використання різних процедур модифікації неординарного грошового потоку призводить до формування різних їх вартісних характеристик ($NPV_0=11,76$ млн.грн.; $NPV_1=6,90$ млн.грн.). На нашу думку, з метою мінімізації проектних ризиків перевагу слід віддати перетворенню із використанням процедури нарощування. Це дозволить передбачити певний запас щодо зниження вартості грошей у часі.

Список літератури

1. Верба В.А., Гребешкова Н.М., Востряков О.В. Проектний аналіз, Київ, 2002. 297 с.
2. Загородній А.Г., Стадницький Ю.І. Менеджмент реальних інвестицій, Київ, 2000. 209 с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ӨСУ СЕБЕПТЕРІ

Кемалатдинова Клара

Нархоз университетінің 2 курс студенті,Қазақстан.

Ильясова Айгерим Ерлановна.

Нархоз университетінің 2 курс студенті,Қазақстан.

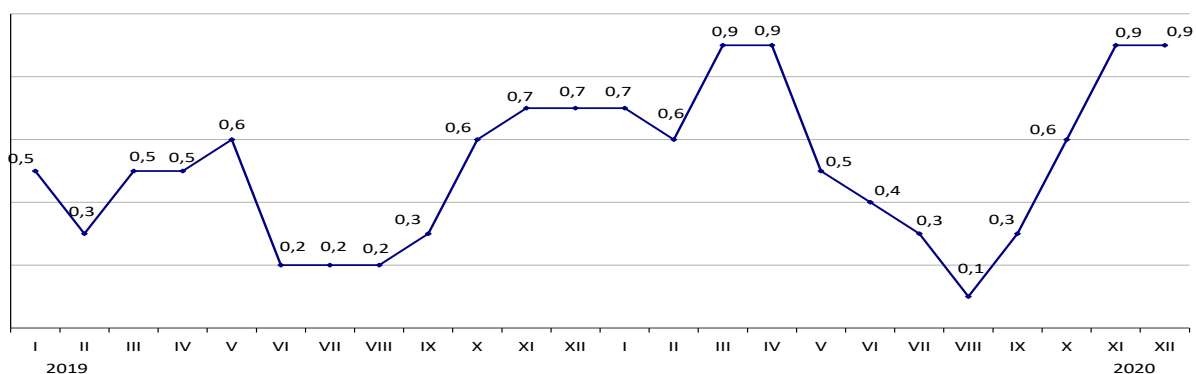
Инфляция (лат. inflatio – «қабыну», «ісіну») — бұл бағаның өсуінен, тауарлар тапшылығынан және тауарлар мен қызметтер сапасының төмендеуінен туындайтын ақшаның құнсыздануы, сондай-ақ оның сатып алу қабілетінің төмендеуі.

Пандемия басталғалы елімізде инфляция деңгейі жыл сайын өсуде. Тіпті осы ағымдағы 2021 жылы инфляция көрсеткіші болжамды нормадан 2 есеге дейін көтеріліп жаз және күз айларында 8% құраған болатын. Бұл өсімнің көп бөлігін азық-түлік тауарлар құрайды. Әлеуметтік маңызды азық-түліктің қымбаттауына жұмыртқа, тауық еті, қырыққабат, қант пен сиыр еті бағасының өсуі әсер етті. Мысалы, күз айында сәбіздің бағасы 600 теңгеге яғни 2 есеге өсіп, картоп бағасы 250 теңге, 25 %ға өскен болатын.

	2020 жылғы желтоқсан			2020 жылғы қаңтар-желтоқсан 2019 жылғы қаңтар-желтоқсанға
	2020 жылғы қарашаға	2019 жылғы желтоқсанға	2015 жылғы желтоқсанға	
Тауарлар мен қызметтер	0,9	7,5	38,5	6,8
Азық-түлік тауарлары	1,5	11,3	49,7	10,4
Азық-түлік емес тауарлар	0,5	5,5	40,6	5,5
Ақылы қызметтер	0,4	4,2	23,2	3,3

2020 жылда (2020 жылғы желтоқсан 2019 жылғы желтоқсанға) баға азық-түлік тауарларына –11,3%, азық-түлік емес тауарларына –5,5%, ақылы қызметтерге 4,2% жоғарылады.

Тұтыну тауарлары мен қызметтеріне бағаның өзгеруі
өткен айға пайызбен, өсуі

Графиктен көріп тұрғанмыздай, ең жоғарғы өсім 2020 жылдың ақпан-наурыз және қараша- желтоқсан айларында өткен аймен салыстырғанда 0,9 пайыздық көрсеткішпен өскенін байқай аламыз. Ал ең төменгі көрсеткіш 2020 жылдың тамыз айында өткен аймен салыстырғанда 0,1 пайызбен байқалады. Инфляцияның өсуінің басты себептері бұл мұнайдың әлемдік нарықтағы бағасымен және де әлемді жаулаған пандемияның рекорттық көрсеткіштерде өсуіен байланысты. Менің мәліметтерім бойынша, жалпы соңғы айларда Қазақстанда байқалған бағаның өсуі бірінші кезекте сыртқы инфляциялық аяның нашарлауына байланысты. Жаһандық коронавирустық пандемия бүкіл әлем бойынша инфляциялық процестерді жеделдете бастады. Көптеген елдерде локдаунның енгізілуі және шекаралардың жабылуы шикізат пен дайын тауарларды жеткізу тізбегінің бұзылуына, сондай-ақ өндірістің төмендеуіне әкелді. Нәтижесінде азық-түлік жеткізілімін шектеу біртіндеп әлемдік аграрлық азық-түлік нарықтарындағы бағалардың өсуіне әкелді. БҰҰ Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымының Азық-түлік бағаларының индексі (FAO UN) ағымдағы жылғы қыркүйектің қорытындысы бойынша (2020 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда) 32,8 пайызды құрады. Нәтижесінде бүгінде инфляция өсімі бүкіл әлемде байқалып отыр. Елімізде мұндай инфляция соңғы 2016 жылдан бері алғаш рет болды.

Инфляцияны есептеу үшін негізінен тұтынушылар баға индексі қолданылады. Ол өз кезегінде тауарлар не қызметтердің белгілі бір түрінің орташа өлшенген индексі секілді есептеледі. Инфляция өсуіне негізінен азық-түлік бағасының 11,4 пайыздан 11,5 пайызға өсуін жеделдету қатысты деген болжам бар. Бірақ одан басқа, өз үлесін қосқан – әлемдік пандемия. Локдаун әсерінен көптеген елдерде шикізатты және дайын өнімді жеткізу, бағаның өсуі, халықтың өмір сүру деңгейінің төмендеуі, әлеуметтік шиеленіс, жұмыссыздықтың өсуі және т.б. көптеген кедергіге келген. Жоғарыда айтылып кеткендей Қазақстанда инфляция 8 пайызды құраған болатын, ал инфляция жалпы, орта есеппен 6 пайыздан көп болмауы керек. Сондықтан, бұл бізге инфляция проблемасын шешу керектігін көрсетіп отыр.

Инфляцияның қазіргі туындауы сұранысқа да, ұсынысқа да тікелей байланысты. Инфляцияны төмендетудің мынадай шешімдер бар:

1. Мемлекеттік шығындар азайту. Бұл шара айқын инфляциялық процестер кезінде қолданылады, ал елде айтарлықтай тапшылық байқалғанда;
2. Банктердің салықтары мен есеп мөлшерлемелері арттырылуда;
3. Кредиттердің қысқаруы және жинақтардың өсуі ынталандырылады.
4. Деноминация (ақша белгілерін ауыстыру);
5. Ақша жүйесін реформалау;
6. Эмиссияны тоқтату. Қаражатының эмиссиясын бақылау инфляциялық процестердің дамуына жол бермейді ;
7. Баға және кіріс саясаты. Бұл тәсіл кірістер мен бағалардың өсуі арасындағы тепе-теңдікті сақтауды қамтиды. Мемлекет халықтың бағалары мен кірістерін тоқтата алады: кірістің төмендеуі айналыстағы ақша массасының төмендеуіне әкеледі, ал салық міндеттемелерінің төмендеуі немесе сақталуы халықтың кірістерінің өсуін тоқтату үшін өтемақы ретінде қызмет етуі мүмкін.Т.б.

Инфляцияның -көптеген факторлар мен жағдайлар әсер ететін күрделі процесс. Сондықтан осы факторларды, жоғарыда айтылған мысалдар пайдалану арқылы шешу қажет деген ойдамыз.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Ұлттық статистика бюросы- <https://stat.gov.kz/>
2. «Инфляция в Казахстане: от чего зависит и стоит ли ждать снижения в 2022 году» мақаласынан- <https://tengrinews.kz/news/inflyatsiya-kazahstane-chego-zavisit-stoit-jdat-snijeniya-452887/>

ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

Кулик Оксана Михайлівна,

викладачка кафедри туризму,
стейкхолдерка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівського державного університету фізичної культури
ім. Івана Боберського

Питання туристичних дестинацій на сьогоднішній день стає щораз популярнішим і набуває дедалі більшої ефективності для розвитку ринкової економіки. Беручи до уваги туристичну індустрію, можемо сказати наступне: поняття «туристична дестинація» є актуальним та має чимало вагомих важелів. Поняття «дестинація» зводиться до основної суті, яка висвітлює всі аспекти формування туристичної атрактивності територіальних громад. Наявні ресурси, які існують у межах певних дестинацій, їхній позитивний імідж є основною мотивацією для подорожі як внутрішніх, так і зовнішніх туристів, що, відповідно, заохочує їх до здійснення певної мандрівки. Функціонування туристичних дестинацій залежить від формування і використання туристичного потенціалу територіальної громади за допомогою просування комплексного туристичного продукту, який пропонується туристу або споживачеві туристичних послуг. Саме це формує атрактивність пропонованого продукту на території дестинації відповідно до споживчих потреб ринку і забезпечує ефективність у діяльності туристичних дестинацій, що дає їм фінансову незалежність та можливість подальшого розвитку.

Дестинація (лат. destino – «призначення», «місцеперебування») – приваблива для туриста завдяки наявності унікальних або специфічних туристсько-рекреаційних ресурсів та відповідної інфраструктури географічна територія, куди він здійснює поїздку і де проводить певний час. Іншими словами, це – місце призначення туриста, де він має реалізувати мету своєї подорожі [1].

Діяльність туристичної галузі характеризується великою кількістю взаємозв'язків і взаємозалежності, тому результативність та ефективність її складових оцінюють різними способами. Міжнародна стандартизація класифікується ISO 9000-2005 і розглядає ефективність як співвідношення досягнутих результатів і використаних ресурсів певної території [2].

Беручи до уваги територіально-географічні підходи, туристичні дестинації розглядаються вченими і науковцями як різні за розмірами територіальні утворення – континенти, країни, регіони, місцеві територіальні утворення, курорти і навіть окремі атракції, які туристи вибирають як пункти призначення своєї подорожі. Варто зазначити: досить часто спостерігається, що туристичні дестинації поєднуються з рекреаційними дестинаціями, які володіють різноманітними атракціями і можуть приваблювати та задовольняти потреби

багатьох верств населення та значної групи туристів, котрі мають намір відпочити.

Рекреаційна дестинація є необхідним елементом лікувально-оздоровчого туризму, її репутація та імідж приваблюють туристів і є мотивуючим чинником першого, а загалом і наступних візитів з метою поєднання відпочинку та покращення фізичного стану здоров'я потребуючого туриста. Варто зазначити, що вагомим елементом формування туристичних дестинацій є прогнозування ефективності всіх суб'єктів господарювання, розташованих у певному регіоні, та зосередженість їх на ефективній туристичній діяльності з метою отримання максимального прибутку як для суб'єкта господарювання, так і територіальної громади, де розташована туристична дестинація, як наслідок додаткових надходжень до регіональних бюджетів від діяльності туристичної галузі [3].

Для ефективного розвитку туристичних дестинацій необхідно враховувати прямий вплив туристичної діяльності на економіку регіону. Позитивним результатом правильного розташування туристичної дестинації є аналіз прямих витрат туриста на придбання туристичних послуг і товарів, що входять до складу туристичного продукту. Такий вплив сприяє діяльності туристичних підприємств дестинації, підприємств і організацій, що надають супутні послуги. Економічна ефективність туристичної дестинації – це процес, який відображає господарські операції всіх підприємств та організацій, дотичних до туристичної галузі.

Кошти, витрачені туристами в місці їхнього перебування, тобто туристичній дестинації, створюють дохід, який призводить до ланцюгової реакції, а саме: (див. рис. 1).

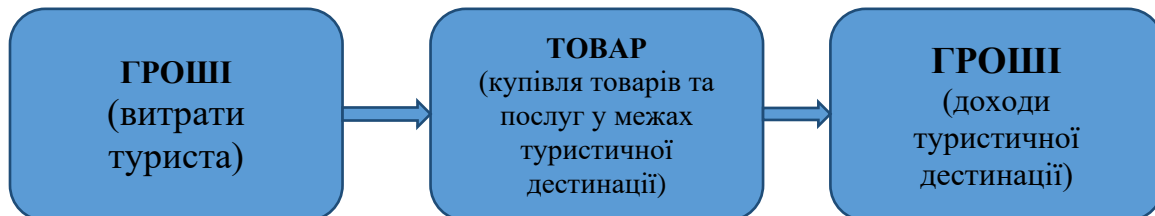

Рисунок 1. Схема витрат коштів туристом у межах туристичної дестинації

Вивчаючи праці іноземних науковців, учених та аналізуючи практичний досвід існування туристичних дестинацій, можемо сказати наступне: за наявності ресурсів та ідеї туристичну дестинацію можна вважати атрактивною для будь-якого споживача туристичних послуг. Для цього необхідні наявні в достатній кількості ресурси та основна ідея, що містить свою ексклюзивність, яку потрібно послідовно розвивати, втілювати в життя та в подальшому за наявності правильного маркетингового підходу продавати споживачеві туристичних послуг. Маркетинговий підхід розширює уявлення про дестинації як про територію, що існує не тільки фізично, а й ментально у свідомості реальних і потенційних туристів.

Успіх громади, яка просуває свою туристичну атрактивність, безпосередньо залежить від доступності туристичної дестинації. Маркетингова політика комунікацій зі споживачем, спрямована на просування туристичної дестинації, базується на алгоритмі прийняття рішень туристів про відвідування туристичної дестинації і включає в себе три етапи, а саме:

- вибір туристом місця для подорожі;
- відвідування туристичної дестинації;
- оцінка подорожі після перебування туриста на привабливій географічній території та рекламна кампанія в межах певної туристичної дестинації.

У межах маркетингової діяльності та просування рекламної кампанії щодо відвідин певних туристичних дестинацій використовується інтегрований підхід. У результаті – відбувається об'єднання різних інструментів для того, щоб донести до цільової аудиторії (тобто, до споживача туристичних послуг) основну, домінуючу туристичну пропозицію. Інтеграція маркетингових комунікацій сприяє ефективному позиціонуванню дестинацій у свідомості туриста і максимальному впливу на його рішення щодо відвідування певної дестинації.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок, що туристичні дестинації на території регіону мають вагомий вплив на розвиток суміжних видів економічної діяльності. Можна стверджувати, що вони сприяють отриманню максимального результату для зростання економіки регіону. Зокрема, туристичні дестинації мають безпосередній вплив на:

- соціальну складову, тобто, розвиток нових робочих місць, підвищення рівня життя населення, впливають, відповідно, на відрахування та нарахування коштів, які сплачують підприємства до регіонального бюджету;
- розвивають перспективу будівництва готельно-ресторанних комплексів, а також суміжних до туристичної сфери підприємств;
- сприяють розвитку туристичної інфраструктури на регіональному рівні для задоволення потреб туристів, але з максимальною вигодою для місцевого населення;
- розвивають історично-культурну спадщину регіону;
- максимально впливають на виробництво нових товарів, які збільшують товарообіг у регіоні. Від реалізації цих товарів підприємства отримують прибуток, а, відповідно, згідно з чинним законодавством України, з прибутку підприємства сплачують податок, що складає одну з дохідних частин регіонального бюджету.

Отже, туристичні дестинації мають надзвичайно вагомий вплив на розвиток регіону зокрема та розвиток держави загалом.

Список літератури:

1. Л. А. Бурняшева. Принципы организации и сегментации сферы делового туризма. / Л. А. Бурняшева, Ф. Х. Османова. // Материалы научно-методических чтений ПГУ. «Университетские чтения-2018». – 2018. – С. 147-151.

2. Quality management systems – Fundamentals and vocabulary: BS EN ISO 9000:2015. URL: <https://www.borhanjooyan.com/DL/ISO-9000-2015.pdf>

3. І. М. Буднікевич. Напрямки маркетингових досліджень рекреаційно-туристичної сфери Чернівецької області: стан та перспективи розвитку / І. М. Буднікевич, О. В. Кифяк. // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. № 3. – 2010. – С. 122-127.

ОЛИГОПОЛИСТИК НАРЫҚҚА ЖӘНЕ ОЛИГОПОЛИСТ "ҚАЗАТОМӨНЕРКӘСІП" ҰАК" АҚ - НЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНА АНАЛИТИКАЛЫҚ ШОЛУ

Купешова Баян Куанышбековна

«Қаржы және деректерді талдау»,
э.ғ.м. аға оқытушысы, Нархоз Университеті Қазақстан

Тохтарова Мерей Абдимажитовна,

Калмырза Айбек Едилбайұлы,

Болат Нұрсултан Ерланұлы

II курс , Нархоз Университеті, Қазақстан

Олигополия - бұл сатушылардың салыстырмалы түрде аз саны көптеген сатып алушыларға қызмет ететін нарық. Олигополия жетілмеген бәсекелестіктің нарықтық құрылымының түріне жатады, онда фирмалардың өте аз саны басым болады. Олигополиялардың мысалдарын "Boeing" немесе "Airbus" сияқты жолаушылар ұшақтарын өндірушілер, "Mercedes", "BMW" сияқты автомобиль өндірушілері деп атауға болады [1].

Олигополияның пайда болу шарттары

Олигополиялар көбінесе табиғи түрде пайда болады, өйткені компаниялар өсіп, нарықтың өсіп келе жатқан үлесін тартып ала бастайды, бәсекелестерді біртіндеп ығыстырады немесе сіңіреді. Уақыт өте келе белгілі бір өнімдер мен қызметтерді ұсынатын компаниялардың саны бірнеше ірі корпорацияларға дейін төмендей бастайды. Клиенттер, өз кезегінде, өнімдерді таңдағанда, танымал және беделді брендтерге сенуге бейім. Қалыптасқан олигополияда үстем компаниялар өздерін еркін сезінеді және бағаны толық бақылауға мүмкіндік алады. Мәселен, мысалы, көптеген ұялы телефон компаниялары өз өнімдерінің бағасын айтарлықтай көтереді, өйткені олар танымал және оған қол жеткізе алады.

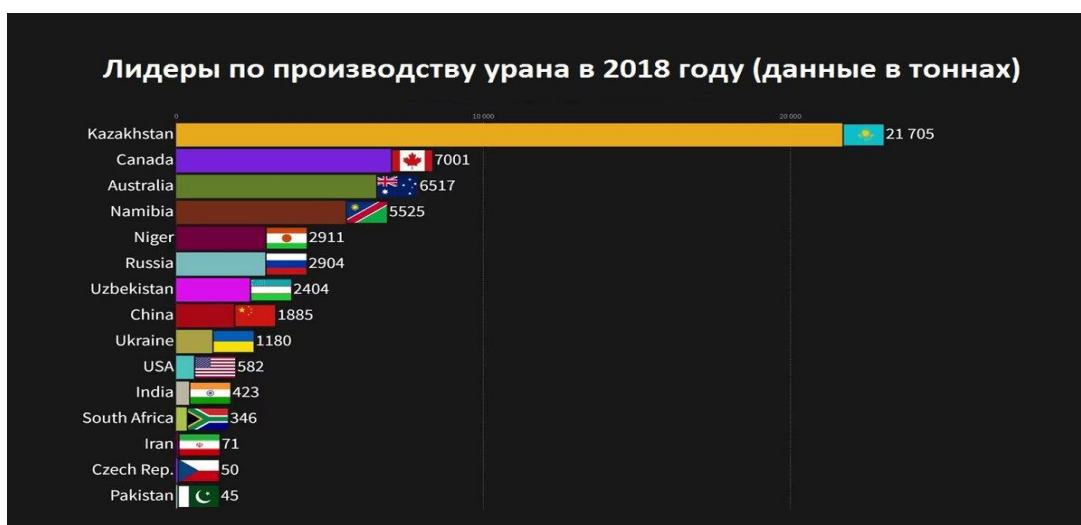
Олигополияның негізгі белгілері

Нарықта фирмалар аз болған кезде оларды олигополиялар деп атайды. Кейбір жағдайларда олигополиялар саладағы ең ірі фирмалар деп аталуы мүмкін. Олигополия нарығына жеткізетін өнімдер бәсекелестердің өнімдерімен бірдей (мысалы, ұялы байланыс) немесе саралануы бар (мысалы, кір жуғыш ұнтақтар). Сонымен қатар, олигополиялық нарықта(рда баға бәсекелестігі өте сирек кездеседі. Әдетте, жаңа фирмалардың олигополиялық нарығына кіру өте қиын. Кедергілер-бұл заңнамалық шектеулер немесе үлкен көлемдегі бастапқы капиталға қажеттілік. Сондықтан олигополияның мысалы-ірі бизнес [1].

"Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ қаржылық басқаруына аналитикалық шолу

"Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ - уран, сирек металдар, атом электр станцияларына арналған ядролық отын импорты мен экспорты бойынша Қазақстан Республикасының ұлттық операторы. 2009 жылдан бері Қазақстан табиғи уран өндіру бойынша әлемдік көшбасшы [2].

Ұлттық атом компаниясының активтері геологиялық барлау, уран өндіру, ядролық отын циклының өнімдерін өндіруден бастап, ғылым, әлеуметтік қамтамасыз ету және маман даярлауға дейінгі түпкі өнім өндіру тізбегіне қатысатын кәсіпорындар кешенін қамтиды.

Сурет-1. Әлемдік нарықтағы Уран өндірісі (2018 жыл)

Кесте – 1

«Қазатомөнеркәсіп Ұлттық атом компаниясы» АҚ-ның кірісі тіралы есебі

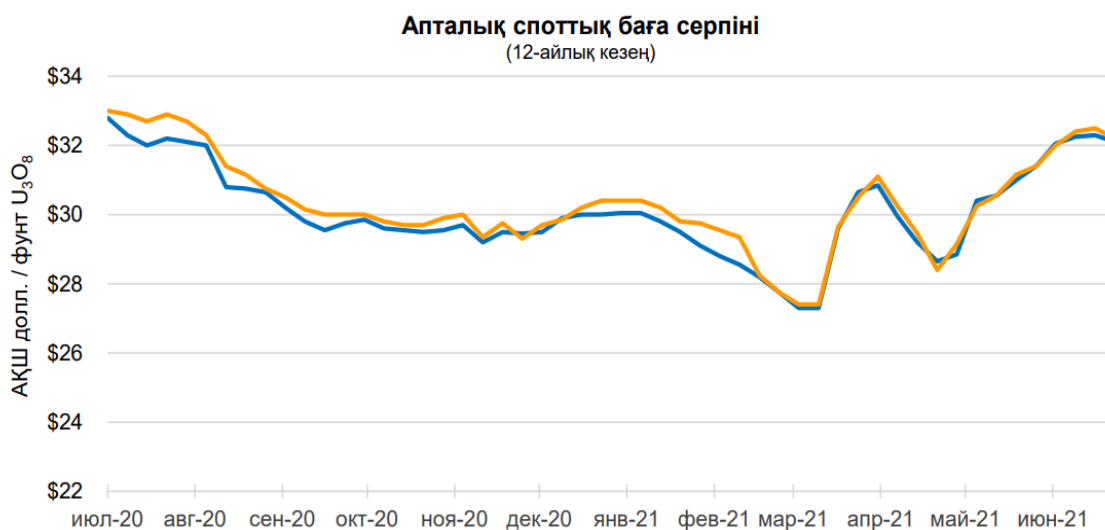
"Қазатомөнеркәсіп "Ұлттық атом компаниясы" АҚ

Пайда немесе шығын және өзге де жиынтық кіріс туралы шоғырландырылған есеп

Қазақстандық миллион теңгемен	Ескерт.	Аяқталған жыл үшін 2020 жылғы 31 желтоқсан	2019 жылғы 31 желтоқсанда аяқталған жыл үшін
Түсім	9	587,457	502,269
Өткізудің өзіндік құны	10	(319,624)	(307,498)
Жалпы пайда		267,833	194,771
Сату бойынша шығыстар	11	(14,352)	(10,827)
Жалпы және өкімшілік шығыстар	12	(29,582)	(32,024)
Қаржылық емес активтердің құнсыздануынан болған шығындарды қалпына келтіру	13	1,044	1,373
Қаржылық емес активтердің құнсыздануынан болған шығындар	13	(3,132)	(4,549)
Қаржы активтерінің құнсыздануынан залалды/ (залалдарды) қалпына келтіру	13	357	(223)
Бірлескен кәсіпорынның шығуынан түсетін пайда	1	22,063	8
Бағамдық айырма бойынша таза пайда	15	3,759	83
Бизнесі сатып алудан түскен таза пайда	43	-	54,649
Басқа кірістер	14	7,370	25,345
Өзге де шығыстар	15	(7,605)	(6,797)
Қаржылық кірістер	17	4,983	3,990
Қаржылық шығындар	17	(7,680)	(11,955)
Қауымдасқан кәсіпорындар нәтижелеріндегі үлес	25	39,482	23,547
Бірлескен кәсіпорындар нәтижелеріндегі үлес	26	604	9,864
Салық салынғанға дейінгі пайда		285,144	247,255
Табыс салығы бойынша шығыстар	18	(63,776)	(33,506)
Жалғасатын қызметтен түсетін пайда		221,368	213,749
ЖЫЛ ІШІНДЕГІ ПАЙДА		221,368	213,749

Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ тобы және оның қызметі туралы жалпы мәліметтер Осы шоғырландырылған қаржылық есептілік "Қазатомөнеркәсіп" Ұлттық атом компаниясы" АҚ (бұдан әрі – "Компания") және оның еншілес кәсіпорындары (бұдан әрі бірлесіп – "Топ" немесе "Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ) үшін 2020 жылғы 31 желтоқсанда аяқталған жыл үшін қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына (ХҚЕС) сәйкес дайындалды. Компания Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес құрылған акционерлік қоғам. Компания Қазақстан Республикасы Президентінің "Қазатомөнеркәсіп" Ұлттық атом компаниясын құру туралы" 1997 жылғы 14 шілдедегі № 3593 Жарлығына және "Қазатомөнеркәсіп" Ұлттық атом компаниясының мәселелері" туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1997 жылғы 22 шілдедегі № 1148 қаулысына сәйкес жарғылық капиталына мемлекет жүз пайыз қатысатын жабық акционерлік қоғам түрінде құрылды. 2017 жылғы 31 желтоқсанда компания акцияларының 100%-ы мемлекетке "Самұрық – Қазына" ұлттық әлауқат қоры" АҚ (бұдан әрі - "Самұрық-Қазына" АҚ) арқылы тиесілі болды. 2020 жылғы 31 желтоқсанда Компания акцияларының 75%-ы "Самұрық-Қазына" АҚ-ға тиесілі және акциялардың 25% - ы еркін айналымда. Компания Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан Қ., Е-10 к-сі, 17/12 үй мекенжайы бойынша тіркелген. Негізгі қызмет орны-Қазақстан Республикасы. Топ қызметінің негізгі түрі-уран өндіру және уран өнімін сату. Топ әлемдегі жетекші уран өндіруші компаниялардың қатарына кіреді. Бұдан басқа, топ сирек металдарды қайта өңдеу, бериллий және тантал өнімдерін өндіру және өткізу, операциялық қызметті ғылыми сүйемелдеу жөніндегі қызметті жүзеге асырады. "Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ-ядролық отын циклінің бастапқы кезеңдерінде және жылу бөлетін құрамалар мен олардың компоненттерін өндіруде Қазақстан Республикасының мүдделерін білдіретін компания. Топ өзінің ағымдағы және перспективалық табыс көздерінің едәуір бөлігін өндіретін бірқатар бірлескен және қауымдасқан кәсіпорындардың қатысушысы. (25 және 26 Ескертпелер). 2018 жылы Топтың Даму стратегиясы қызметтің негізгі түрлеріне, атап айтқанда, уран мен ілеспе табиғи ресурстарды өндіру мен өңдеуге шоғырландыру мақсатында қайта қаралды. Даму стратегиясы нарық жағдайлары негізінде өндіру көлемін оңтайландыру және сала көшбасшысы ретінде топтың ұстанымына сәйкес келетін корпоративтік мәдениетті тұрақты дамыту кезінде бизнес-қызметте озық практикаларды қолдана отырып, өнімді өткізу мүмкіндіктеріне нарықтық бағдарланған тәсілді қолдану арқылы орнықты даму қағидастарына сәйкес топтың барлық мүдделі тараптары үшін құнның ұзақ мерзімді өсуін қамтамасыз етуге арналған [2].

Нарықтық белсенділік және бағаның қалыптасуы

Сурет-2. "Қазатомөнеркәсіп" ҰАҚ –ның апталық споттық баға серпіні

Sprott физикалық Uranium Trust-тің күтілетін әсерін бағалады. Спот бағасы алдымен сәуір айында айдың аяғында бір фунт үшін 31,00 доллардан 28,50 долларға дейін күрт төмендеді, бірақ мамыр мен маусымда өсіп келе жатқан сатып алу белсенділігі тоқсанның соңында бағаны бір фунт үшін 32,00 долларға дейін көтерді. Екінші тоқсанда нарық қатысушыларының барлық санаттары – энергия компаниялары, өндірушілер, трейдерлер және қаржы компаниялары сатып алушылар рөлінде болды. Үшінші тарап көздерінің мәліметтері бойынша, 2021 жылдың екінші тоқсанында спот транзакциялар өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 50% төмен болды. Транзакциялар көлемі бір фунт үшін 30,58 АҚШ доллар құрайтын орташа апталық спот бағасымен 14,3 млн фунт U₃O₈ (5 500 тонна U) құрады, ал 2020 жылдың екінші тоқсандағы көрсеткіштермен салыстырсақ бір фунт үшін 32,56 АҚШ доллары орташа апталық спот бағасымен 29,3 млн фунт U₃O₈ (11 300 тонна U) болды [3].

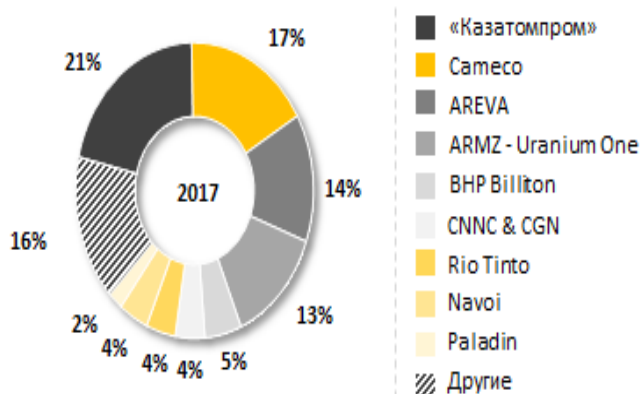
Кесте – 2

"Қазатомөнеркәсіп" ҰАҚ –ның уран өндірісінің көлемі.

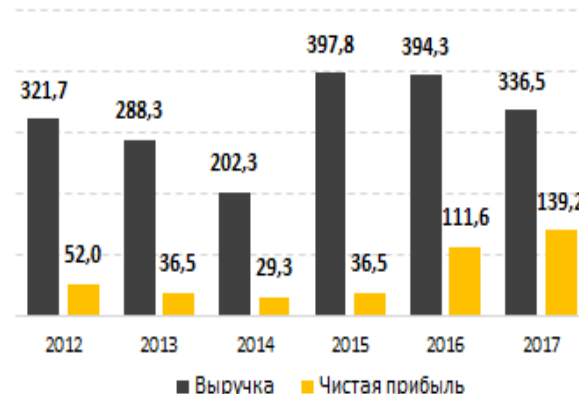
(мың тонна U ₃ O ₈ формадағы табиғи уран, егер басқасы көрсетілмесе)	30 маусымда аяқталған үш ай			30 маусымда аяқталған алты ай		
	2021	2020	Өзгеріс	2021	2020	Өзгеріс
Өндіріс көлемі (т. уран) (100% негізде) ²	5 527	5 213	6%	10 451	10 434	-
Өндіріс көлемі (қатысу үлесіне пропорционалды) (т. уран) ³	3 073	2 809	9%	5 864	5 790	1%
Топ бойынша сату көлемі (т. уран) ⁴	4 915	2 466	99%	6 193	4 220	47%
ҚАӨ сату көлемі (Топ бойынша сату көлеміне енгізілген) (т. уран) ⁵	3 901	2 231	75%	5 179	3 749	38%
ҚАӨ мәмілелері бойынша сатудың орташа бағасы (АҚШ долл. / фунт U ₃ O ₈) ⁶	29,60	28,75	3%	29,63	27,81	7%
Ай соңындағы споттық бағаның орташа бағасы (АҚШ долл. /фунт U ₃ O ₈) ⁷	30,85	33,33	(7%)	30,18	29,46	2%

2021 жылдың екінші тоқсанындағы өндіріс көлемі қатысу үлесіне барабар және 100% негізде 2020 жылдың ұқсас кезеңінен сәл жоғары болды, бұл 2020 жылы COVID-19 пандемия әсерінен өндіріс көлемінің төмендеуімен байланысты [4]. Ал үстіміздегі жылдың бірінші жартыжылдығындағы өндіріс көлемі өткен жылдың ұқсас кезеңімен бірдей деңгейде болды. 2021 жылдың екінші тоқсан мен бірінші жартыжылдықта сату көлемі Топ деңгейінде де, ҚАӨ деңгейінде де айтарлықтай өсті, бұл маусымдылық пен 2020 және 2021 жылдардағы жеткізу кестелерінің айырмашылығына байланысты болды. Уранға споттық бағаның өсуі Қазатомөнеркәсіптің орташа сату бағасына оң әсерін тигізіп, 2020 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда бірінші жартыжылдықта жоғары болды. Егер үстіміздегі жылдың соңына дейін споттық бағалар 2020 жылдың деңгейінен жоғары болып қалса, сату бағасының өсу үрдісі сақталады деп күтілуде, бұл ретте Компанияның жеткізулері негізінен 2021 жылдың екінші жартыжылдығына жоспарланған.

Доли компаний в мировой добыче урана

Доходы АО «НАК „Казатомпром“»
I полугодие (млрд тг)

Finprom.kz

На основе данных годового отчёта АО «НАК „Казатомпром“»; финотчётности АО «НАК „Казатомпром“»

Сурет – 3. Әлемдік нарықтағы "Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ – ның уран өндірісіндегі алатын орны (2019)

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Гребенников П.И. Микроэкономика / Тарасевич Л.С., Гребенников П.И., Леусский А.И., 2006.
2. https://www.kazatomprom.kz/kz/investors/finansovaya_otchetnost/page-1.
3. Темирбекова Л.А, Садуакасова М.Б, Бердиходжаева М.С. Статистический анализ доходов населения страны. СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ 2018 (стр. 348-352).
4. https://www.kazatomprom.kz/kz/investors/finansovaya_otchetnost/page-1. (стр.. 323-326).

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ

Кучер Інга Сергіївна

старший викладач кафедри Менеджменту
та економіки морського транспорту
Національний університет
«Одеська морська академія», Україна

Спіцина Вікторія Ігоревна

здобувач першого рівня вищої
освіти 4 курсу
Національний університет
«Одеська морська академія», Україна

Під інноваційною діяльністю передусім розуміють процес створення нового товару та його реалізація, а згодом і отримання комерційного ефекту. З такої позиції інноваційна діяльність є одним із видів продуктивної творчої діяльності, під якою слід розуміти вироблення нових цілей та відповідних їм засобів. Зрештою, інноваційна діяльність є наслідком високої конкуренції, оскільки виживанню на ринку можуть сприяти лише якісь новаторства, які привернуть увагу клієнтів (споживачів), а згодом можуть підвищити фінансовий результат діяльності підприємства. Таким чином, конкурентний фактор сприяє відбору інновацій на споживчому ринку, що задовольняють попит, який свідчить про нерозривний зв'язок конкуренції та інновацій.

Всесвітній досвід свідчить, що ключовими умовами досягнення більш високого рівня конкурентоспроможності підприємства є:

- створення конкурентних переваг шляхом використання у своїй діяльності інновацій та нових технологій;
- здатність підприємства в цілому впроваджувати нововведення, удосконалювати та модернізувати їх;
- розуміння того, що утримати конкурентні переваги можна тільки шляхом безперервного впровадження нових та удосконалення вже існуючих інновацій;

Іншими словами, для підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідна постійна спрямованість його на пошук, здійснення і впровадження нововведень.

Основою конкуренції в сучасному світі в умовах глобалізації стають інновації в усіх сферах бізнесу. Підприємства, за для забезпечення своєї конкурентоспроможності на ринку, повинні інвестувати в наукові дослідження в сфері маркетингу, людських ресурсів, технологій та інших напрямках діяльності. За рахунок впровадження інновацій підприємство може отримати домінуюче становище на ринку. Інновації сприяють підвищенню якості продукції, що має своїм наслідком підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Враховуючи вплив інновацій на конкурентоспроможність, доцільно виділити два їх основних види [1]:

1. Зростаючі інновації (incremental innovation) - це інновації з метою удосконалення існуючої продукції та наявних на підприємстві технологій і процесів. Вони забезпечують послідовний, лінійний вплив на зростання конкурентоспроможності підприємства.

2. Радикальні інновації (radical innovation). Цей вид інновації передбачає появу нового способу виробництва чи раніше невідомого продукту, які започатковують або дають імпульс розвитку нової галузі, нової концепції бізнесу. Їх стрибкоподібний, загалом революційний характер викликає те, що вони забезпечують часто порівняно тривалу конкурентну перевагу, створюючи нові умови конкуренції.

Однак, слід розуміти, що одноразове використання інновацій або одноразовий випуск інноваційної продукції, або одиначне залучення інноваційних технологій не дає підприємству вагомих та довгострокових переваг на ринку. Це зрозуміло з позиції конкурентного середовища, оскільки конкуренти не гають часу і впроваджують ще більш ефективні технології, процеси, моделі тощо. Тому, діяльність підприємств у інноваційному напрямку має бути цілеспрямованою та здійснюватись на постійних засадах.

Як свідчить світова практика, ефект інноваційної діяльності підприємства з точки зору його конкурентоспроможності має три складові [2]:

1. Підвищення конкурентоспроможності продукції, що створює конкурентні переваги на найближчу і середньострокову перспективу.

2. Поява нових споживчих потреб, що створює конкурентні переваги на віддалену перспективу.

3. Підвищення ефективності виробництва, яка своїм впливом трансформує конкурентоспроможність продукції в конкурентоспроможність підприємства.

Відповідно до цього, застосування інновацій у своїй діяльності допоможе вітчизняним підприємствам не лише налагодити внутрішні процеси з виробництва продукції за рахунок прогресивних технологій, а й сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності та збереженні конкурентних переваг у часі.

Більшість вітчизняних підприємств розуміють значимість інновацій у контексті підвищення конкурентоспроможності, але проявляють це лише у заміні морально застарілого обладнання більш новим. Враховуючи стрімке «старіння» існуючих та розвиток нових технологій у більшості галузей, цього не достатньо. Задля підвищення рівня конкурентоспроможності підприємствам необхідно постійно слідкувати за інноваційним розвитком та впроваджувати інновації, випереджаючи конкурентів [3].

Таким чином, стратегічно правильно впроваджені новації в будь-якій сфері діяльності підприємницької структури сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємства загалом (рис.1).

На рисунку спостерігається чіткий взаємозв'язок впливу інноваційної

діяльності на конкурентоспроможність підприємства. Інновації в ринковій економіці являють собою вагоме знаряддя конкуренції, оскільки наслідками інновацій може бути виникнення нових потреб, зниження витрат виробництва, зростання прибутку, поліпшення іміджу виробника, приплив інвестицій та вихід на нові ринки збуту.

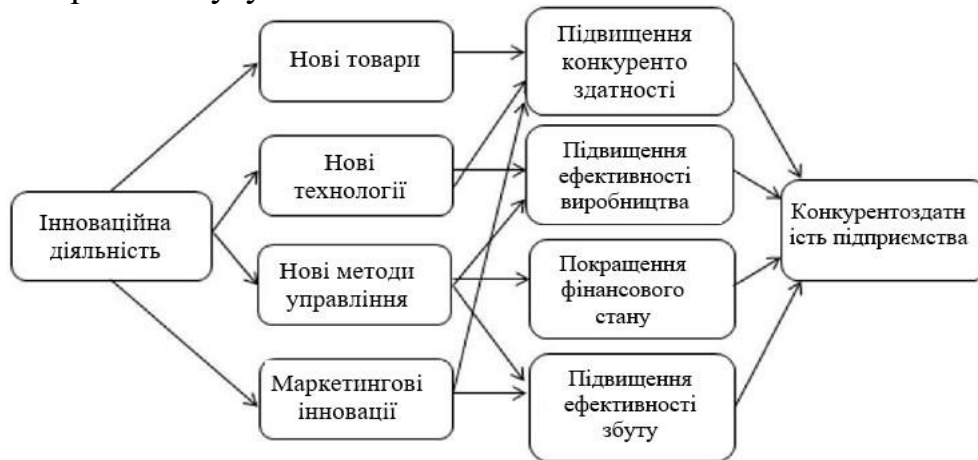

Рис. 1. Взаємозв'язок інноваційної діяльності та конкурентоспроможності підприємства

Отже, використання у всьому світі інновацій сьогодні – це не бажання, а необхідність виживання, підтримання конкурентоспроможності та зміцнення становища на ринку.

Але слід розуміти, що інноваційна діяльність передбачає здійснення певних капіталовкладень. Без повноцінного фінансування дуже складно досягти поліпшення виробничих показників – у більшості випадків це спричинить випуск товарів і послуг низької якості за високими цінами, і в результаті постраждають пересічні споживачі. Звичайно, у світовій практиці траплялися випадки, коли саме обмеженість фінансування стимулювала інноваційні розробки, які у результаті суттєво підвищували конкурентоспроможність підприємства, але це скоріше виняток із правил. Отже, найважливішим чинником, який впливає на інноваційну активність, є достатнє ресурсне забезпечення [4].

Наявність та обсяг залучених інвестицій для впровадження інноваційних проектів значною мірою залежать від розміру підприємства – малий та середній бізнес має набагато менше можливостей для фінансування інноваційних проектів порівняно з великими організаціями.

Не дивно, що рівень інноваційної активності невеликих компаній, що у більшості випадків не мають у своїй структурі маркетингових, науково-дослідних і конструкторських відділів і не мають достатньої матеріальної бази для замовлення подібних послуг на стороні, поступається показниками великих організацій.

Вочевидь, що при аналізі інноваційної та інвестиційної активності підприємства на перший план виходять завдання виявлення чинників, які впливають на його діяльність. До основних факторів, що стимулюють інноваційний розвиток підприємства, можна віднести внутрішні та зовнішні. У

свою чергу до внутрішніх факторів відносять:

- наявність ресурсів організації, які можливо направити на інноваційний розвиток і впровадження нововведень (сюди можна віднести матеріально-технічну базу підприємства, кадровий потенціал, наявність науково-технічних розробок, а також самі кошти, які можливо направити на інновації);
- наявність ефективною системи маркетингу, який здійснює своєчасні комунікації з кінцевим споживачем;
- наявність системи управління якістю продукції;
- висока продуктивність праці;
- ефективна система управління персоналом;
- інтеграція технологічних та організаційних інновацій.

Усі вищезгадані внутрішні чинники сприятимуть розвитку інноваційної діяльності підприємства. Але зазначимо, що розвиток внутрішніх факторів не можливий без зовнішніх, наприклад, таких як зовнішні джерела підтримки інноваційного розвитку (державна підтримка), комунікації з партнерами, інвесторами, конкурентами, замовниками, науково-дослідними інститутами.

Взаємодія внутрішніх та зовнішніх факторів у сукупності сприятиме якнайшвидшому впровадженню інновацій на підприємстві.

В умовах посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішніх ринках українські виробники повинні виробляти конкурентоспроможну продукцію та постійно підвищувати її якість, удосконалювати технології виробництва та максимально забезпечувати продовольством не тільки Україну, а і виходити на міжнародні ринки. Тому, забезпечення та утримання конкурентоспроможності на достатньо високому рівні неможливе без реалізації активної інноваційної діяльності.

Список літератури

1. Зянько В.В., Єпіфанова І. Ю. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2015. 168 с.
2. Клепікова О.В. Інноваційна діяльність на підприємстві як об'єкт управління. Економіка транспортного комплексу. 2017. Вип. 14. С. 71-76.
3. Луциків І.В. Інноваційна діяльність в Україні: реалії, сьогодення та перспективи розвитку / І. Луциків // Інноваційна економіка. 2010. № 4. С. 23–26.
4. Цюцюпа С.В. Вплив конкуренції на інноваційну діяльність підприємства. Вчені записки Університету «КРОК» : зб. наук. праць. Київ : Вид-во Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2019. Вип. №1(53). 230с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

Малік Микола Йосипович

доктор економічних наук , професор, академік НААН,
головний науковий співробітник
відділу розвитку підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Україна

Беженар Інна Миколаївна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
відділу розвитку підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» , Україна

Демченко Олена Віталіївна

старший науковий співробітник
відділу розвитку підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Поглиблення поділу праці призводить до спеціалізації і концентрації виробництва, що потребує відповідного управління (координації) розвитком сільських територій.

Необхідність координації нових виробничих суб'єктів зумовлює появу і розвиток процесів їх об'єднання, як чинника управління виробництвом. Такі дії зумовлюють появу кооперативів і інтеграційних процесів, що підвищує рівень економічної діяльності.

Світова практика кооперативного руху вже близько двох століть (з 1824 р.) доводить та продовжує виявляти високу результативність його економічних та соціальних функцій [1]. Кооперація покликана надати сільськогосподарському товаровиробнику можливість брати участь у великомасштабному бізнесі, розподіляти ризики, контролювати канали збуту своєї продукції, впливати на ціни і бути рівноправним партнером у ринкових відносинах.

Формування кооперативів стримується недосконалістю законодавства, слабкою матеріальною базою, відсутністю кваліфікованих кадрів – організаторів кооперативного руху, недостатньою обізнаністю селян у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для подальшого розвитку й відсутністю належної державної підтримки.

Як наслідок, в Україні процес створення сільськогосподарських кооперативів є досить повільним. Дані проблеми вимагають наукової дискусії з акцентуванням уваги науковців на розвитку сільськогосподарської кооперації. Недостатньо уваги приділяється організаційно-економічним, соціологічним заходам,

залученню інвестицій у розвиток кооперації та відстоюванню інтересів дрібних товаровиробників.

Нині, в сільському господарстві України спостерігається значна кількість особистих селянських, фермерських господарств і фізичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників потенційних учасників кооперативного руху.

Організаційна структура, а також формальні й неформальні кооперативні зв'язки активно мобілізують внутрішні резерви учасників кооперації на досягнення максимуму в діяльності кожного кооператора та їх об'єднань різних рівнів. Кооперування є логічною стадією подальшого розвитку реформ, яка стає можливою завдяки виникненню значної кількості незалежних приватних власників. Мова йде про утворення нової організаційної структури сільського господарства, побудованої "знизу-вгору" на таких фундаментальних засадах ринкової економічної системи, як провідна роль індивідуального матеріального інтересу, реалізація можливості економічного вибору, розвиток здорової конкуренції, обмеження державного втручання і регулювання в аграрному секторі економіки.

Важливою є місія кооперації сільських товаровиробників у протистоянні безконтрольному поширенню посередницького бізнесу. Ця проблема існує не тільки в нашій країні – кожна країна ринкової економіки пройшла шлях обмеження посередницького бізнесу. Проте в Україні посередницькі структури – проблема національного масштабу, адже вони зазвичай отримують значні грошові надходження на відміну від виробників. Село страждає від надмірно високих цін на матеріально-технічні ресурси та занижених цін на вироблену сільськогосподарську продукцію. Найефективніший спосіб змінити це – розвиток альтернативної структури обслуговування агропромислового комплексу на кооперативних засадах, яку контролюватимуть ті, хто нею користуватиметься.

Якщо життєздатність фермерського господарства ґрунтується на тому, що тут в одній особі фермера поєднується власник, суб'єкт господарювання й працівник, то у великих приватних сільськогосподарських підприємствах суб'єкту господарювання протистоять наймані працівники, в яких відсутня мотивація до високопродуктивної праці як у фермера. Тому завдання полягає в тому, щоб знайти в існуючих господарських структурах такі форми господарювання, які б максимально сприяли мотивації праці – основи ефективності виробництва. Але розвитку виробничої кооперації не приділяється достатньої уваги як із боку владних структур так і самих власників землі та майна.

Масового переходу до "фермеризації" при реформуванні аграрного сектора в Україні не відбулося, тому альтернативою повинно бути кооперування селян-власників. Кооперативи виконують важливі соціальні функції – сприяють розвитку соціального відродження села, сільської території.

Сільськогосподарські кооперативи – це добровільне об'єднання (капіталів і зусиль) самостійно господарюючих суб'єктів (сільськогосподарських виробників) із метою досягнення вищої ефективності їхніх приватних господарств. Аналізуючи ці процеси ми приходимо до висновку, що кооперація є формою

організації виробництва, при якій господарюючі суб'єкти беруть участь в пов'язаних виробничих процесах зберігаючи юридичну самостійність. Кооперація покликана надати сільським товаровиробникам можливість одержувати зиск не тільки від виробництва, але й від подальших стадій руху виробленої ними продукції, брати участь у великомасштабному бізнесі, використовувати професійних управлінців, ділити ризик, контролювати канали збуту своєї продукції і постачання, впливати на ціни, бути рівноправними партнерами.

Сучасний стан розвитку кооперації свідчить, що окремі кооперативи працюють із порушеннями кооперативних принципів, а інша частина лише формально може належати до кооперативів. Кооперативами задіяно лише 0,3% населення України.

Проте динаміка формування сільськогосподарських кооперативів є вкрай повільною. Хоча спостерігається тенденція зростання (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка формування сільськогосподарських кооперативів в Україні
Джерело: За даними Державної служби статистики України [2]

Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» 819-ІХ, від 24.07.2021 [3] визначено, що сільськогосподарський кооператив може здійснювати діяльність з метою одержання прибутку або без мети одержання прибутку. Кооперативи без мети одержання прибутку є «неприбутковою організацією у разі, якщо його діяльність відповідає сукупності таких ознак: кооператив не здійснює виробництва сільськогосподарської продукції і надає послуги виключно своїм членам; кооператив не набуває права власності на сільськогосподарську продукцію, вироблену, вирощену, відгодовану, виловлену або зібрану (заготовлену) його членами - виробниками сільськогосподарської продукції, при цьому власниками сільськогосподарської продукції, що заготовлюється, переробляється, постачається, збувається (продається) таким кооперативом, є його члени». Детальніше розглянемо діяльність таких кооперативів у табл. 1., які орієнтовані не на отримання прибутку, а на якісне обслуговування своїх клієнтів-власників для забезпечення прибуткової діяльності шляхом обслуговування за цінами, максимально наближеними до собівартості.

Таблиця 1

Діяльність кооперативів без мети одержання прибутку

Рік	Кількість кооперативів	Кількість членів кооперативу, осіб	Кількість працюючих у СОК, осіб	Отримано за рік фінпідтримки з місцевого бюджету, тис. грн	Обсяг сплачених податків, зборів, тис. грн	Розмір пайового фонду, тис. грн	Наявність основних засобів, тис. грн	Наявність активів на початок року, тис. грн	Отримано коштів від реалізації продукції, тис. грн
2014	1035	25839	2068	1051,2	7837,6	23481,8	154934	0	77762,9
2015	928	29998	2401	1814	21168,9	41600,4	114339	44789,2	196238
2016	949	26515	1497	1274,5	16174,5	36008,6	77198,8	37444,8	87113,6
2017	1017	23520	1519	995,2	5952,6	87627,9	74939,5	38563,1	81694,1
2018	1073	24818	1636	3438,7	13981,5	26263,3	91449,2	54498,4	109624,2
2019	1207	25736	1742	-	14635,5	28936,5	91896,3	54689,3	122896,1

Джерело: Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України [4]

Проте, незважаючи на окремі негативні тенденції можна відмітити і позитивні результати діяльності окремих кооперативів. Наприклад, до них можна віднести: «Південний союз» с. Чукалівка Херсонської, «Авігайл» з м. Берегово Закарпатської, «Західний» Рівненської, «Ратай» Тернопільської областей та інші.

В червні 2017 року було реалізовано проект «Кооперативне навчальна ферма та послуги» для навчання членів кооперативного об'єднання «Господар» Дніпропетровської області. Метою проекту крім навчання членів кооперативів була демонстрація прогресивних методів виробництва високоякісного молока, збільшення доходів членів кооперативного об'єднання. Бюджет проекту становив понад 1 800 тис. євро. Донорами та партнерами проекту виступили фонд «Данон», Данон Україна, «Heifer project International», Департамент міжнародних зв'язків торгівлі та розвитку Канади та ВГО «Сільськогосподарська консультаційна служба». Значну матеріальну допомогу надав МБФ «Добробут громад».

В обласне об'єднання «Господар» наразі входить шість сільськогосподарських кооперативів які надають своїм членам такі послуги: збір молока, штучне осіменіння, ветеринарні послуги, спільне користування пасовищем. Кооперативна навчальна ферма стала центром для бажаючих створити кооператив, також для членів кооперативів, які цікавляться питанням реконструктуризації сімейних ферм, або їх будівництвом.

Набувають розвитку і полуничні кооперативи з використанням сучасних технологій. Кооператив у селі Лосятин Тернопільської області надає своїм членам послуги з вирощування полуниці, зберіганням та збутом готової продукції. За час роботи кооперативу площі зросли в тричі.

Сільськогосподарський кооператив «Іванковецький світанок» Кіровоградської області в складі 50 членів створив лінію з переробки молока, яка побудована із

вітчизняних агрегатів та може переробляти 3 тони сировини за зміну. Виробляється молоко, сметана, кефір, ряжанка та кисломолочний сир. Продукцію кооператив реалізовує шкільним та освітнім закладам. До впровадження проекту залучили два кооперативи та 150 сільських родин.

Кооператив «Братковицький» функціонує у Львівській області в с. Братковичі, об'єднує 140 членів, які займаються виробництвом молока. Для його створення була проведена значна навчально-просвітницька робота, яка включала семінари, круглі столи, прямі контакти, а також популяризацію кооперативної ідеї через пресу, радіо, телебачення, що, власне, дало можливість сформувати ініціативну групу. Період від створення ініціативної групи, розробки проекту кооперативу, визначення цілей і членства в кооперативі, підготовки матеріальної бази та концепції кооперативу і до прийняття його статуту та початку діяльності тривав понад чотири роки.

Яскравим прикладом практики створення потужностей для переробки сировини на основі кооперації є об'єднання «Господар підгір'я» Сторожинецького району Чернівецької області, створене на базі трьох кооперативів. За підтримки органів місцевої влади та міжнародних проектів технічної підтримки, вдалося запустити кооперативний молокопереробний завод «Молочний Край» потужністю 12 т за зміну.

Феномен сільськогосподарської кооперації полягає в тому, що вона має подвійну природу. З одного боку, це економічна структура – підприємство, що виконує певні бізнесові функції, керуючись економічними інтересами своїх клієнтів-власників, з іншого, – соціальне утворення, де ті, хто кооперуються, знаходять соціальний захист, разом задовольняючи свої економічні інтереси, що надто важливо для дрібних товаровиробників.

Другий важливий аспект розвитку кооперації полягає в тому, що кооперативи є базою формування соціального капіталу населення, допомагають у розвитку сільської місцевості, створюють робочі місця, сприяють зростанню кваліфікації сільських мешканців.

Розвиток сільськогосподарської кооперації досягається через організаційну громадську діяльність, законодавчу ініціативу, утворення та розвиток господарських організацій [5].

Держава підтримує кооперативну діяльність шляхом створення гарантійно-кредитних установ; вирішення питання диференційованого підходу до оподаткування кооперативів, сприяння кадровому забезпеченню кооперативного сектору економіки й розвитку інтеграційних формувань [6].

На шляху розвитку кооперативів можуть бути і перешкоди. Кооперативам важче забезпечити належну конкурентоспроможність з об'єктивних причин. Зокрема, колективно прийняті рішення менш гнучкі порівняно з комерційними структурами. Виражений соціальний характер кооперативу утруднює проведення агресивної аграрної маркетингової політики. Можуть бути і внутрішні чинники, які перешкоджають становленню кооперативного сектору, а саме: нестача кваліфікованих менеджерів, слабка активність членів у підтримці своєї організації в здійсненні прийнятої стратегії. Правове регулювання, адміністрування діяльності

відносно складне і потребує спеціальної підготовки персоналу та накладних витрат, що є однією з причин недостатнього розвитку кооперації.

Не завжди у членів кооперативу є свідоме переконання в правильності обраного шляху, взаємна довіра й особиста віддача, до того ж за умови обмежених фінансових ресурсів. Особисті селянські господарства шукають більш прості форми інтеграції та кооперації (у широкому розумінні) [7]. Такою формою може бути і вже є (неформально) інститут спільної діяльності. Як менш складна форма, що передбачено і Цивільним кодексом України [8]. Сторони зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення поставленої мети.

Формування кооперативної форми господарювання має свої особливості об'єктивного порядку, що стримують організацію кооперативів. Тому шлях переходу до кооперативної форми господарювання є складним [9, 10, 11].

Проблемним питанням є інвестування кооперативного сектору. Відсутність зовнішніх джерел надходження коштів і обмеженість власних ресурсів гальмує створення матеріально технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [9, 10].

Висновки . Як показує практика зарубіжних країн забезпечення сталого розвитку сільських територій базується на розширенні інтеграційних процесів. Серед найбільш розповсюджених організаційних структур виступають сільськогосподарські кооперативи. Світова практика кооперативного руху вже півтора століття доводить і продовжує виявляти високу результативність його економічних та соціальних функцій. Соціальна місія кооперативу реалізується концентрацією уваги на таких напрямках, як ріст добробуту, рівень освіти, розвиток соціальної інфраструктури і збереження села як основи нації.

Сільськогосподарські кооперативи будують свою діяльність на міжнародних принципах кооперації і відповідають концепції кооперативного підприємництва. В Україні такі структури знаходяться в зародковому стані. Таких кооперативних структур в Україні налічується біля 1300 одиниць. Вони своєю діяльністю залучають особисті селянські господарства, які їх створили до розширення підприємництва і розвитку соціального капіталу на селі.

Як свідчить досвід, ефективна господарська діяльність будь-яких організаційно-правових структур – виробників сільськогосподарської продукції можлива лише за достатнього їх нормативного і правового забезпечення.

Для розвитку кооперації необхідна реальна підтримка з боку державних органів, розуміння того, що кооперація – ефективна форма господарювання, здатна створити умови щодо економічної підтримки сільськогосподарських товаровиробників через формування фонду підтримки кооперативів. Крім того, слід запровадити пільгове кредитування кооперативів за схемами, що застосовуються для сільськогосподарських підприємств.

Утворення кооперативів в аграрній сфері економіки завдяки розвитку організаційних форм виробництва забезпечить високу ефективність і конкурентоспроможність галузей та сприятиме успішному сільському розвитку і формуванню соціального капіталу.

Список використаних джерел

1. *Hans Landstrom. Entrepreneurship, Competitiveness and Local Development: Frontiers in European Entrepreneurship Research.* - Edward Elgar Publishing, 2007. - 296 p.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України: Статистична інформація. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 02.11. 2021).
3. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» 819-IX, від 24.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 02.11. 2021)
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 02.09. 2021).
5. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. - 50 с.
6. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Логос, 1999. – 254 с.
7. Корінець Р.Я. Просте товариство як форма кооперації виробників сільськогосподарської продукції. Економіка АПК. 2019. №7. – С. 32-37
8. Цивільний кодекс України . База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 02.11. 2021)
9. Малік М.Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. Економіка АПК, 2016. – С. 97-103.
10. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки: монографія / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Мамчур В.А. та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2019. – 374 с.
11. Скрипник С.В. Пріоритети розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств: монографія. Херсон: Айлант, 2020. 385 с.

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Обнявко Владислав Олександрович

аспірант кафедри економіки, права та управління бізнесом,
Одеський національний економічний університет, Україна

Дослідження проблем та перспектив розвитку цифрової трансформації економіки та інших сфер життя суспільства є актуальними в сучасних умовах для кожної країни. Дослідження проблем та цифрової трансформації економіки особливо актуальні для України на шляху євроінтеграції та досягнення рівня соціально-економічного розвитку розвинутих країн. Важливі питання цифрової трансформації і для вітчизняних виноградарсько-виноробних підприємств. Виноградарство в Україні має багатовікову історію і необхідні кліматичні умови. Україна знаходиться на так званій «Винній широті», як і відомі своїми традиціями виноробства Франція, Іспанія, Італія. Проте в період 2016-2020 років загальна площа насаджень винограду в Україні скоротилася з 42,7 тис. га у 2016 році до 39,1 тис. га у 2020 році, тобто на 3,6 тис. га (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка площ насаджень винограду в Україні
у 2016-2020 роках, тис. га

Джерело: побудовано автором на підставі [1]

Починаючи з 2018 року, сформувалася тенденція до скорочення обсягу виробництва винограду в Україні (рис. 2).

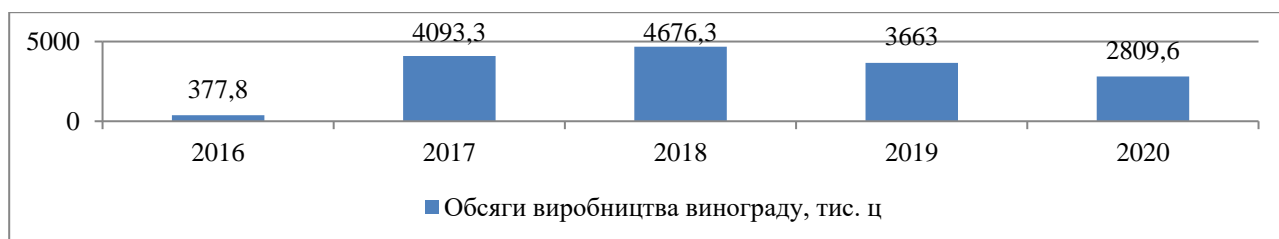

Рис. 2. Динаміка обсягів виробництва винограду в Україні
у 2016-2020 роках, тис. ц

Джерело: побудовано автором на підставі [1]

Криза у вітчизняному виноробстві ще гостріша. В періоді, що аналізується, загальне перероблення винограду скоротилося з 253856,3 т у 2016 році до 75982,3

т у 2020 році, – на 177874,0 т, тобто рівень 2020 року складає лише 29,93 % від рівня 2016 року. Сформувалася тенденція до значного скорочення перероблення винограду на виноматеріали, починаючи з 2018 року (рис. 3).

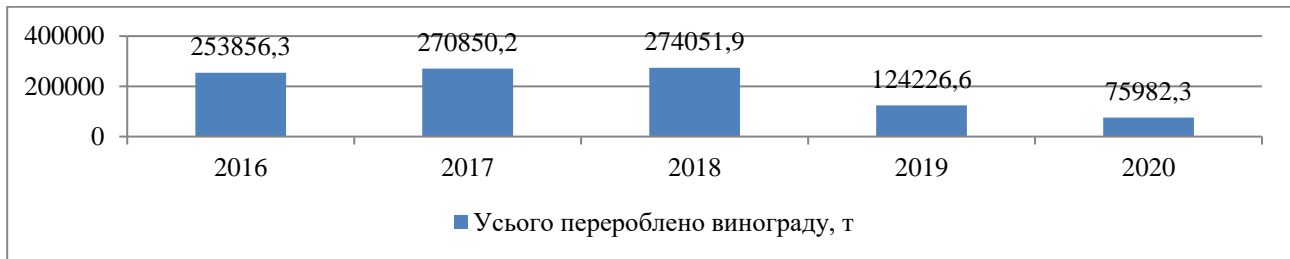

Рис. 3. Динаміка показників перероблення винограду на виноматеріали в Україні у 2016-2020 роках, усього, т

Джерело: побудовано автором на підставі [1]

Загальні проблеми, що обмежують розвиток виробництва вина – ті ж, що притаманні АПК та харчовій промисловості в цілому: нестабільність забезпечення підприємств сировиною належної якості в необхідних обсягах; низька продуктивність праці при виробництві сировини та на переробних підприємствах; низька конкурентоспроможність вітчизняних вин і кон'ячної продукції порівняно з аналогічною продукцією країн ЄС та інших розвинених країн світу; високий рівень зношування основних засобів, що обмежує можливості випуску якісних та конкурентоспроможних вин; ускладнення доступу до фінансування малих та середніх підприємств; дефіцит кваліфікованих кадрів, які мають навички роботи та обслуговування високотехнологічної техніки; втрата традиційного ринку в РФ тощо [2, с. 35].

Виправити цей стан галузі та реального сектору економіки в цілому може допомогти цифрова трансформація, яка, зокрема, передбачає впровадження цифрового землеробства – принципово нової стратегії менеджменту, що базується на застосуванні цифрових технологій, та новий етап розвитку агросфери, пов'язаний з використанням геоінформаційних систем, глобального позиціонування, бортових комп'ютерів та смарт-устаткування, а також управлінських та виконавських процесів, здатних диференціювати способи оброблення, внесення добрив, хімічних меліорантів і засобів захисту рослин [3]. Крім того, як зазначають дослідники [4, с. 312], цифровізація агросектору позитивно вплине і на цифровізацію сільської інфраструктури, зокрема у частині підключення сіл до високошвидкісного Інтернету, що підвищить якість та умови життя у сільській місцевості, надасть змогу досягти вищих соціальних стандартів. Цифровізація змінить всі ланки агропродовольчого ланцюжка, управління ресурсами будь-якого елемента системи можна буде будувати на засадах оптимізації, індивідуального підходу, розумності та передбачуваності [4, с. 313].

В літературі наголошується, що для впровадження цифрового сільського господарства важливо враховувати ряд факторів [4, с. 313]:

1) можливість використання цифрових інновацій залежить від комп'ютерної грамотності та навиків роботи персоналу з цифровими технологіями;

2) можливість фінансового забезпечення впровадження цифрового сільського господарства, тобто придбання необхідного обладнання, яке дозволить отримувати бажані результати для управління аграрним виробництвом;

3) готовність підприємств до внутрішніх перетворень, що неминучі через впровадження сучасних цифрових технологій, а також створення підприємств нового типу, для яких буде характерним використання цифрових технологій з метою удосконалення діяльності, розробка нових бізнес-моделей та взаємодія з замовниками та зацікавленими сторонами.

Світовими трендами цифрової трансформації економіки є: перетворення існуючих підприємств через впровадження сучасних цифрових технологій та створення підприємств нового типу, для яких характерні використання цифрових технологій з метою вдосконалення ділової діяльності, розробка нових (цифрових) бізнес-моделей та взаємодія із замовниками та зацікавленими сторонами за допомогою нових (цифрових) каналів [5, с. 8]; застосування технології Інтернету речей (ІВ) – побудова точного землеробства (ТЗ), яке передбачає використання систем управління сільськогосподарською технікою, що дозволяє скоротити витрати на насіннєвий матеріал, добрива та паливо для тракторів та комбайнів, зменшити витрати часу на здійснення польових робіт; використання технології змінного нормування (ТЗН) та безпілотних літальних апаратів (БПЛА), що допомагає скоротити витрати води та пестицидів, знизити трудомісткі витрати на ресурси [5, с. 12]; застосування інтелектуальних систем на основі аналізу великих даних, віртуальних помічників для управління виноградниками та винокурнями; використання цифрових рішень у логістиці та продажах винограду та вина тощо.

В Україні слід ретельно вивчати вже існуючий досвід застосування цифрових технологій у виноградарстві та виноробстві.

Так, Корнелльським університетом (США) розроблено проект «Ефективний виноградник» («Efficient Vineyard Project»), в якому використовуються датчики для спостереження за станом ґрунту та зростанням рослинного покриву, а зібрані дані поєднуються із наземними спостереженнями [6].

Платформа «TracoVino» на базі «Ericsson Device Connection Platform» (DCP), створена фірмами «Ericsson», «Intel», «MyOmega System Technologies» і «Telenor Connexion», дозволяє виноробням Німеччини контролювати дистанційно і в режимі реального часу вологість повітря, температуру та активність сонця на виноградниках, що знижує витрати та скорочує залежність вегетації винограду від погоди [7].

У Німеччині почали використовувати на виноградниках дрони-обприскувачі (БПЛА) фірми DRONEPARTS, які можуть замінити до 90 % ручної праці [8].

Також у Німеччині в умовах пандемії Covid-19 проводять віртуальні винні фестивалі для продажу вина та ознайомлення з особливостями різних вин за допомогою тематичних онлайн-дегустацій. Так, близько 12000 любителів вина взяли участь у другому «Віртуальному винному турі» Німецького інституту вина (DWI) з 16 до 25 квітня 2021 року, що майже на 50 % більше, ніж було учасників

на першому цифровому заході такого типу, що відбувся у листопаді 2020 року [9].

Компанія «Саппоро біру» впровадила на виноробні Адзуміно-Ікеда (м. Ікеда, Японія) компактні сільськогосподарські датчики «e-kakashi», які не тільки збирають дані про температуру повітря та ґрунту, рівень інсоляції та суму температур по кожній рослині, але й пояснюють користувачу сенс цих даних [10].

У Франції створено робота «Wall-Ye V.I.N.» спеціально для роботи на виноградниках, який бере на себе найважчі обов'язки, наприклад, обрізання лоз – видалення непродуктивних молодих пагонів, а також збір даних про стан ґрунту, плода та запасів винограду [11]. Цей робот працює за трекінг-технологією, має штучний інтелект і пересувається згідно з заданою картою, він може визначати особливості кожної рослини, збирати і записувати дані, запам'ятати кожен лозу, синхронізувати всі шість камер для керування своїми руками та інструментом.

Також у Франції при продажу вин проект «Smartbottle» з демонстрацією винних етикеток з доповненою реальністю дозволяє споживачам сканувати за допомогою смартфона інформацію з етикетки, щоб побачити анімований контент (наприклад, записане відео про продукцію) [12].

Всі ці приклади демонструють, що в світі почали відбуватись незворотні процеси цифрової трансформації виноградарсько-виноробних підприємств. Лише використання роботів надає такі переваги [13]:

1. Роботи зможуть вирішити проблему нестачі робочої сили у сільському господарстві. Крім того, роботи зменшать витрати на заробітну плату та інші витрати на робочу силу, стимулюють підвищення рівня кваліфікації працівників підприємств, де ці працівники будуть керувати сучасним обладнанням. Роботи часто окупаються протягом першого року експлуатації, оскільки потрібна лише невелика кількість працівників для обслуговування цієї техніки.

2. Роботи зможуть доглядати за великою кількістю рослин, це торкнеться навіть процесу збирання врожаю. Наприклад, збиральна машина для винограду, вироблена французькою фірмою «Pellenc», може збирати від 15 до 20 тон винограду на годину, що еквівалентно навантаженню, яке виконують 30 чоловік-збирачів. Цей комбайн також видаляє більшу частину виноградного листя, полегшуючи фермерам доступ до грон.

3. Робототехніка збільшить урожайність. Наприклад, робот «TerraSentia», розроблений компанією «EarthSense», може автономно переміщатися полями і вимірювати різні параметри рослин при аналізі культур, використовуючи вдосконалені датчики, та повідомляти про це операторам. Він може виявити загальні захворювання рослин, що дає змогу застосувати засоби для їх лікування.

4. Фермери приділятимуть більше уваги розвитку свого бізнесу. Ці передові системи дозволяють заощаджувати працю та час.

Для України цифрова трансформація реального сектора економіки, у тому числі виноградарсько-виноробних підприємств, є викликом, оскільки країна поки що має слабку економіку та низький рівень цифровізації. Як свідчать дослідження, відсоток проникнення високих технологій в агросекторі поки що досить низький

– близько 10–12% порівняно зі світовими лідерами – Австралією, США, Ізраїлем, Нідерландами, Канадою, де ІТ-рішення в сільському господарстві використовуються досить широко [4, с. 311].

Нині в Україні на агроринку популярні такі рішення, як: впровадження систем точного землеробства, аерозйомка з метою контролю якості посівів, ведення історії полів для вибору оптимальної культури, лабораторні дослідження ґрунту для отримання інформації про біохімічний склад. Ці технології дають можливість збільшити врожайність та знизити собівартість продукції завдяки скороченню витрат на паливо, насіння й добрива [4, с. 311].

В літературі зазначається, що цифровізація сільського господарства в Україні потребує активного розвитку, що дозволить знизити затрати на виробництво сільськогосподарської продукції; дасть реальну можливість для пошуку, обробки, аналізу та передачі інформації; забезпечить створення конкурентних переваг вітчизняних агровиробників [4, с. 318]. Все це в повному обсязі стосується і виноградарсько-виноробних підприємств.

На нашу думку, для прискорення цифрової трансформації виноградарсько-виноробних підприємств необхідно здійснити такі заходи:

1. Розробити нову Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України, оскільки дія попередньої програми була передбачена до 2020 року.

2. Згідно з актуалізованою Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України розробити Стратегії цифрової трансформації («Дорожні карти») всіх галузей національної економіки та суспільства.

3. Розробити галузеву Стратегію («Дорожню карту») цифрової трансформації для виноградарсько-виноробних підприємств, з чітким виділенням цілей та етапів цифрової трансформації.

4. Для створення робочих місць та підтримки вітчизняних виробників необхідного обладнання та цифрових рішень (програмного забезпечення, виробництва роботів, БПЛА тощо) надати державне фінансування відповідним українським розробникам.

5. У виноробних районах України створити державні підприємства, які могли б здавати необхідне обладнання виноградарсько-виноробним підприємствам у лізинг або надавати платні послуги з його використання.

6. Стимулювати та підтримувати об'єднання фермерів, малих та середніх виноградарсько-виноробних підприємств у кооперативи та спілки для сумісного застосування сучасного обладнання, наприклад, роботів та БПЛА. Так, за оцінками фахівців, використання дронів економічно доцільно на площі від 10 до 15 гектарів [8], тому самостійно використовувати їх невеликим господарствам буде недоцільним.

7. Організувати підготовку технічних фахівців та управлінців, здатних компетентно використовувати цифрові технології та працювати із сучасною технікою.

Список літератури:

1. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналіт. доповідь НАН України / за ред. Л.В. Дейнеко. К., 2018. 158 с.
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки», що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
4. Шерстюк Л.М., Нездойминога О.Є., Цифрове сільське господарство: зарубіжний досвід та особливості впровадження й використання в Україні. Економічний, організаційний та правовий механізм підтримки і розвитку підприємництва : колективна монографія / за ред. О.В. Калашник, Х.З. Махмудова, І.О. Яснолоб. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2019. С. 310-318.
5. Трендов Никола М., Варас Самуэль, Мэн Цзэн. Цифровые технологии на службе сельского хозяйства и сельских районов: справ. док. Прод. и сельскохоз. организации Объединенных Наций, Рим : **FAO**, 2019. 18 с.
6. Проект «Эффективный виноградник» URL: <https://vinograd.info/novosti/proekt-effektivnyu-vinogradnik.html>.
7. Интернету вещей нашли применение в виноделии. URL: https://iot.ru/selskoe-khozyaystvo/internetu_veschej_nashli_primenenie_v_vinodelii.
8. Дроны на виноградниках совершают революцию в защите растений. URL: <https://vinograd.info/novosti/drony-na-vinogradnikah-sovershayut-revolyuciyu-v-zaschite-rasteniy.html>.
9. Онлайн-дегустации вин приобретают всё большую популярность. URL: <https://vinograd.info/novosti/onlayn-degustacii-vin-priobretayut-vse-bolshuyu-populyarnost.html>.
10. Большие данные изменяют японское виноделие. URL: <https://www.nippon.com/ru/features/c04602/>.
11. Волли – робот на винограднике. URL: <https://vinograd.info/novosti/novosti/volli-robot-na-vinogradnike.html>
12. 11 винных стартапов во Франции. URL: <https://vinograd.info/novosti/11-vinnyh-startapov-vo-francii.html>.
13. Как робототехника будет влиять на сельское хозяйство в 2019 году. URL: <https://vinograd.info/novosti/novosti/kak-robototehnika-budet-vliyat-na-selskoe-hozyaystvo-v-2019-godu.html>.

СУЧАСНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Попова Вікторія Давидівна
к.е.н., доцент кафедри економіки
Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Бургман Марина Костянтинівна,
к.е.н., доцент кафедри національної економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин
Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Проблема залучення коштів стала однією з найгостріших для українських промислових підприємств після розпаду Радянського Союзу та руйнування централізованої системи фінансування. У нових економічних реаліях вітчизняним підприємствам необхідно адаптуватися до вимог глобального фінансового ринку та диверсифікувати портфель інструментів залучення інвестицій. Інвестиційна політика на промисловому підприємстві здійснюється за двома напрямками. З одного боку, промислове підприємство є реципієнтом коштів і тому використовує інструменти інвестиційної політики їхнього залучення. З іншого боку, промислові підприємства, особливо великі, можуть на деякому інтервалі часу виявитися донорами за рахунок надходжень великих обсягів виручки. Останнє можливе, наприклад, якщо промислове підприємство отримує разову виплату за якесь дороге обладнання і має вкласти ці гроші в чужі цінні папери до наступного замовлення. Крім того, інвестиції використовуються всіма типами організацій як інструмент диверсифікації ризиків. Найчастіше компанії інвестують частину своїх коштів у цінні папери інших підприємств, ризики яких негативно корельовані зі своїми власними ризиками.

Насамперед, при виборі інструментів інвестиційної політики промислове підприємство має визначитися з цілями, під які залучаються інвестиції, та умовами взаємодії з інвесторами. Для підприємств, що швидко ростуть, готових виплачувати відносно високі дивіденди за відносно низького рівня ризику найбільш перспективним інструментом інвестиційної політики є залучення прямих інвестицій за допомогою продажу акцій на світовому фондовому ринку. При цьому слід виходити з первинного розміщення акцій (ІРО) на ринки тих країн, які займають конструктивну позицію щодо українського бізнесу та зацікавлені у розвитку відносин. Вихід таких підприємств на вторинний ринок акцій доцільний переважно у разі його співвласників консенсусу щодо перспектив розвитку цього підприємства. Використання ІРО та виходу на вторинні ринки має супроводжуватися змінами у самій компанії, у тому числі переходом на стандарти, які використовуються за кордоном.

Особливу увагу під час виборів даного інструменту інвестиційної політики слід приділити особливостям процедури лістингу тієї біржі, де планується розміщення цінних паперів підприємства міста і присвоєння інвестиційного рейтингу. Ще одним інструментом, що забезпечує ефективність розміщення цінних паперів організації на міжнародному фондовому ринку, є вибір андеррайтера, тобто компанії, яка приймає на себе ризики за емітента за певну плату. Таким чином, навіть у разі успішного розміщення акцій організації, початкові витрати, пов'язані з виходом на фондовий ринок, будуть великі, тому потребують якісної оцінки пропорційності можливостям організації. Оскільки в даний час експерти рекомендують переорієнтацію організацій на ранні малоосвоєні ринки, необхідно також вирішити проблему із залученням фахівців, які володіють ситуацією щодо обраного ринку.

Слід зазначити, що якщо підприємство не досягне успіху в розміщенні цінних паперів, особливо на стадії IPO, воно зазнає значних репутаційних втрат, що істотно знизить ефективність її інвестиційної політики в майбутньому. При виборі інструменту інвестиційної політики слід враховувати масштаби та терміни інвестування.

Вибір інструменту інвестиційної політики значною мірою залежить від цілей організації. При агресивній інвестиційній політиці, підприємствам слід активніше використовувати прямі інвестиції, набувати дочірні структури конкурентів, і бізнес-партнерів. Слід зазначити, що для багатьох підприємств української промисловості, питання забезпечення економічної безпеки все ще не вирішене через залежність від постачальників і посередників. Правильний підбір структури інвестиційного портфеля міг би вирішити це завдання та забезпечити підвищення ефективності основного бізнесу вітчизняних промислових підприємств. При консервативної інвестиційної політики слід орієнтуватися на інструменти, які мінімізують ризик. Це може бути державні цінні папери, цінні папери великих зарубіжних підприємств, облігації та інші ліквідні зобов'язання, і навіть інвестування в інші підприємства з допомогою кредитування їх товарів.

Як інструмент залучення інвестицій у власний бізнес при неможливості залучити кредити, консервативна інвестиційна політика передбачає використання привілейованих акцій та деривативів. Слід відмітити, що потенціал деривативів, навіть широко поширених на вітчизняному фінансовому ринку, наприклад, ф'ючерсів, не повною мірою використовуються вітчизняними підприємствами, частково через небажання керівництва змінювати звичну інвестиційну політику, частково через відсутність у компаніях фахівців належного рівня. Крім того, недостатньо використовується валюта як інструмент інвестиційної політики та зниження валютних та кредитних ризиків.

Таким чином, в Україні існують необхідні інструменти для підвищення ефективності інвестиційної політики промислового підприємства, проте існуючі на даний час інвестиційні портфелі можуть бути покращені за рахунок їх диверсифікації та наповнення нестандартними та комбінованими інструментами.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ ІНВЕСТИЦІЙ

Пушкарь Ірина Володимирівна

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри Облік та
оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Зачепило Дар'я Анатоліївна

Студентка IV курсу
Запорізький національний університет, Україна

Сьогодні, в умовах ринкових відносин, головною умовою ефективного управління інвестиціями суб'єкта господарювання є повне використання процесу планування, координації та контролю вкладень. Дані етапи можна охарактеризувати як організацію системи контролінгу інвестицій.

Сутність поняття інвестиційного контролінгу в сучасній науковій літературі розглядається із двох позицій, а саме: інвестиційний контролінг – внутрішній контроль та спостереження за реалізацією інвестиційних завдань, діагностика відхилень фактичних результатів від передбачуваних, розробка управлінських рішень по корегуванню поточної інвестиційної діяльності або її цілей; інвестиційний контролінг – моніторинг, оцінювання і контролювання інвестиційних проєктів, тобто ототожнюється з проєкт-контролінгом. На основі теоретичного узагальнення, можна надати наступне визначення. Інвестиційний контролінг – сукупність механізмів, які спрямовані на підтримку управлінського персоналу для прийняття відповідних рішень а також на формування ефективної політики підприємства на ринку інвестицій.

До основних елементів системи інвестиційного контролінгу належать: об'єкти (управлінські рішення в сфері інвестиційної діяльності), предмети (індикатори, які характеризують стан інвестиційної діяльності), суб'єкти (служби контролінгу чи окремі працівники, які є відповідальним за виконання завдань контролінгу), інструменти (методи і процедури, які використовуються в процесі інвестиційного контролінгу), функції та завдання контролінгу [1]

Головною метою інвестиційного контролінгу є надання своєчасної та оперативної інформації в сфері інвестиційної діяльності підприємства для досягнення стратегічних цілей суб'єктом господарювання. Досягнення зазначеної мети передбачає реалізацію комплексу завдань (рис.1).

Побудова системи інвестиційного контролінгу на підприємстві потребує певної послідовності дій, тому до алгоритму можна віднести:

- аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єкта господарювання.
- формування інвестиційної програми зв змістом та часом відповідно до стратегічних цілей.
- відбір інвестиційних проектів, на основі попередньої оцінки.
- визначення факторів ризику реалізації
- моніторинг реалізації окремих проектів інвестиційної діяльності
- обґрунтування прийняття управлінських рішень.

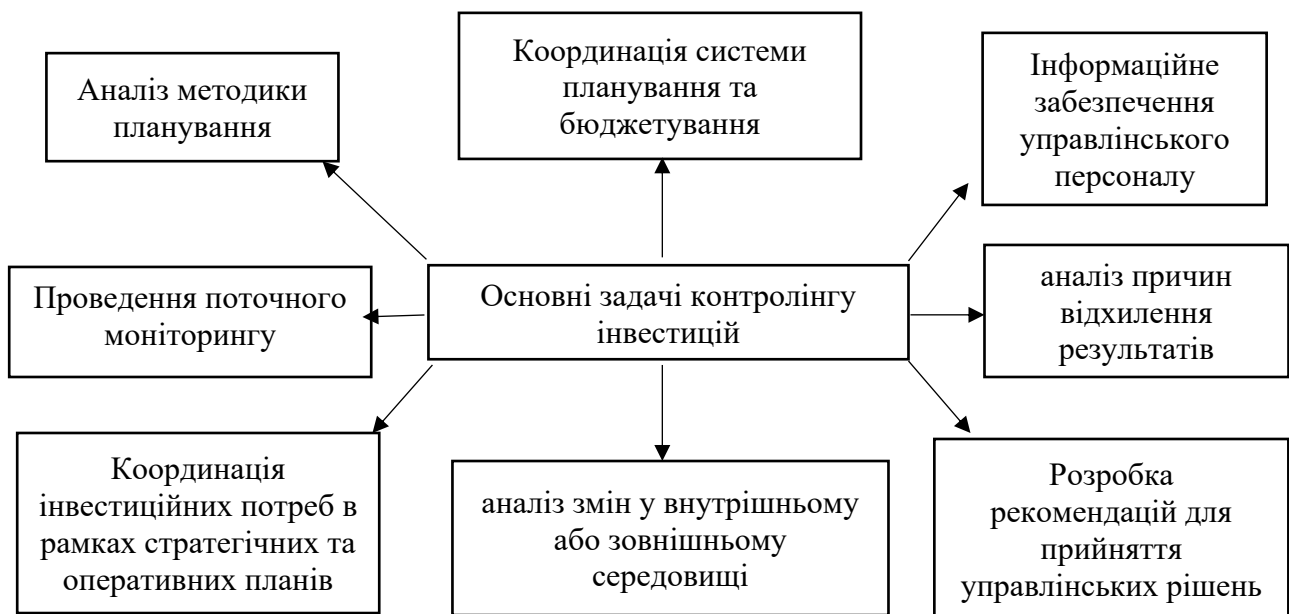

Рисунок 1. Основні задачі контролінгу інвестицій.

Інвестиційна діяльність містить у собі процес аналізу ефективних форм вкладень капіталу, які спрямовані на збільшення потенціалу суб'єкта господарювання.

В наукових працях виділяють два типи рішень, які стосуються інвестицій:

- 1) Рішення, щодо оновлення основних засобів та автоматизація виробництва
- 2) Рішення, які пов'язані з придбанням додаткових одиниць основних засобів, що включають у себе: капітальне вкладення в майно; розробка нових видів продукції; злиття або поглинання іншої компанії.

Отже, контролінг інвестицій характеризується низкою особливостей, що дають змогу виділити його як науково обґрунтовану інвестиційну політику: контролінг інвестиційних проектів орієнтований на досягнення не оперативних, а стратегічних цілей, тобто за своєю сутністю є стратегічним контролінгом;

контролінг оперативної діяльності здійснюється за центрами відповідальності, а контролінг інвестиційних проектів – за проектами [2].

Список використаних джерел:

1. Бойко В.В. Система інвестиційного контролінгу на автотранспортних підприємствах. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2018-07/112.pdf>

2. Пазуцан А.В., Черкас В.В. Інвестиційний контролінг як індикатор стабілізації системи антикризової політики підприємства та України у цілому. Економічний простір. № 161. 2020. С. 78-81.

АНТИМОНОПОЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Рибальченко Людмила Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,

Каліджесв Богдан Миколайович,
студент групи Б-ПД-032
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м.Дніпро, Україна

Антимонopolьне законодавство України – система юридичних норм і правових інститутів, покликана регулювати суспільні відносини в процесі обмеження монопольної діяльності та запобігання зловживанням монопольним становищем у національному господарстві країни, недопущення неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності, а також здійснення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства і системи захисту інтересів підприємців та споживачів від його порушень. Суспільна роль антимонопольного законодавства полягає в стимулюванні виробництва необхідних для споживача товарів, зменшенні їх собівартості, підвищенні якості продукції та ефективності виробництва.

До актуальних питань щодо конкуренції на ринку, належать питання правового врегулювання, серед яких: порушення законодавства про конкуренцію, обтяжлива система контролю за економічними концентраціями, недостатнє правове врегулювання відносин щодо відшкодування завданої шкоди за порушення законодавства про конкуренцію, недостатнє методичне забезпечення визначення товарних ринків та інше.

Створення правової бази конкурентної економіки в Україні відбувається в умовах, коли необхідно залучати професійних фахівців для побудови нових відносин з конкурентами в межах країни та залучення досвіду провідних країн світу.

В Конституції України статтею 42 гарантується підтримка конкуренції та не допускається зловживання монопольним становищем. Важливим є для регулювання антимонопольної діяльності в Україні Закон "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності". Для захисту від недобросовісної конкуренції та монополії створено правові норми, які регулюють дані питання на законодавчому рівні. До таких законів належать: Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції",

Закон України "Про природні монополії", Закон України "Про захист економічної конкуренції" та інші. Монопольне становище підприємств, які функціонують на вітчизняному ринку, визначається Антимонопольним комітетом України та його територіальними управліннями.

Зловживання монопольним становищем - це нав'язування умов договору, які ставлять конкурентів у нерівне становище, чи додаткових умов, які стосуються предмета договору, зокрема нав'язування товару, непотрібного контрагенту. Це обмеження чи припинення виробництва, вилучення з обігу товарів із єдиною метою створення чи підтримки дефіциту над ринком і встановлення монопольних цін. Зловживанням є часткова чи повна відмова від реалізації чи закупівлі товару за відсутності альтернативних джерел постачання чи збуту з метою створення чи підтримки дефіциту над ринком чи встановлення монопольних цін.

До несумлінної конкуренції належить неправомірне використання товарного знаку, фірмового найменування чи маркування продукту. Також деякі підприємства копіюють форму, обгортку та упаковку. Компанії використовують та розголошують комерційну таємницю для створення шкоди іншій компанії чи фірмі, чим вводять споживачів в оману та продають товари низької якості.

Підприємства, які порушують антимонопольне законодавство, сплачують штрафні санкції, які накладаються на підприємців та їх посадових осіб. Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції та її види передбачена розділом VIII Закону "Про захист економічної конкуренції".

За правопорушення у сфері економічної конкуренції передбачаються такі види відповідальності: господарсько-організаційні санкції, господарсько-адміністративні штрафи, безоплатне вилучення майна та відшкодування шкоди.

Господарсько-організаційні санкції застосовуються у формі: примусового поділу суб'єкта господарювання, що зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку (застосовується антимонопольними органами за умови, якщо це можливо з організаційних, територіальних й технологічних міркувань).

Реорганізація суб'єкта господарювання, що підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд впродовж встановленого строку, який не може бути меншим шести місяців; надання обов'язкових до виконання вказівок стосовно припинення виявлених порушень (у тому числі скасування чи зміна органом влади, органом місцевого самоврядування, органом адміністративно-господарського управління та контролю прийнятого ним рішення чи розірвання угоди, що визнані антиконкурентними діями зазначених органів), відновлення попереднього стану на ринку; блокування цінних паперів; скасування дозволу на узгоджені дії у випадку порушення умов його надання; вимога щодо

обов'язкового спростування порушником в офіційних органах преси неправдивих, неточних або неповних відомостей (у разі встановлення факту дискредитації господарюючого суб'єкта (підприємця); скасування на вимогу антимонопольних органів ліцензій, припинення операцій зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання у випадку порушення ними антимонопольного законодавства.

Посилення конкуренції іноземних товарів та імпортного тиску на внутрішньому ринку України і витіснення з нього українських виробників, у сегментах виробництва кінцевої промислової продукції, високотехнологічної та наукоємної продукції, відбувається через відсутність в Україні цілих сегментів виробництв з високою доданою вартістю та низькою конкурентоспроможністю вітчизняних виробників на внутрішньому ринку.

Найпоширенішими є цінові зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку, до яких відносяться зловживання у вигляді встановлення дискримінаційних і монополюючих цін, причому як монополюючих високих, так і монополюючих низьких. Відбуваються такі зловживання в основному суб'єктами, що функціонують на соціально значимих ринках (житлово-комунальних послуг, енергопостачання, зв'язку, транспорту), тому впливають на життєво важливі інтереси значно широкій категорії споживачів, що має негативні наслідки.

Таким чином, антимонопольне законодавство вимагає ефективного його застосування, що вплине на стабільність та розвиток економіки в державі та її перспективи на міжнародному просторі.

Список літератури

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» (Редакція від 06.10.2021). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
2. Закон України «Про природні монополії» від 20.04.2000 № 1682-III. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2000_04_20/T001682.html
3. Закон України Про Антимонопольний комітет України № 3660-ХІІ від 26.11.93 (Редакція від 05.08.2021). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

ОПЕРАЦІЙНІ ДІДЖИТАЛ-РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Усова М. О.

аспірант кафедри економіки та бізнесу
Державного біотехнологічного університету
аспірант кафедри економіки і управління
Харківського державного університету харчування та торгівлі
м. Харків, Україна

Ми живемо в епоху цифрової революції. Сьогодні практично кожна людина не може уявити своє життя без digital-технологій (інтернету, гаджетів і сервісів). Чим швидше розвиваються digital-технології, тим швидше змінюється реальність, що нас оточує. В епоху таких швидких змін бізнес не може працювати за старими бізнес-моделями. Під впливом безлічі факторів бізнес зазнає серйозних змін, що призводять до перегляду моделей управління. Це пов'язано, перш за все, з такими умовами, як трансформація споживчої поведінки, зокрема [2]:

- зростають вимоги до зручності й швидкості здійснення покупки товару або послуги не виходячи з дому;
- все частішими стають бажання оплати за товари (послуги) сучасними електронними платіжними засобами.

Ігнорування підприємством необхідності трансформації бізнесу відповідно до сучасних тенденцій розвитку digital-технологій призводить до запуску механізму зниження ризикостійкості та, відповідно, втрати конкурентних позицій на рику.

Діджиталізація – рушійна сила бізнесу, що сприяє його динамічному розвитку. Основними перевагами діджиталізації для підприємства є наступні [4]:

- економія часу і підвищення продуктивності бізнес-процесів;
- оптимізація та покращення комунікацій - як внутрішніх, так і зовнішніх;
- можливості крос-продажів/upsell-продажів - вихід на новий рівень обслуговування клієнтів і заохочення їх до придбання більшої кількості продуктів;
- конкурентні можливості за рахунок поліпшення клієнтського досвіду і загальної оптимізації робочого процесу.

Для підприємств роздрібною торгівлі характерна наявність величезних масивів даних, обумовлених необхідністю обліку товарів, покупок, фінансових та товарних транзакцій, а також даних про покупців. Аналітика та звітність, що

формується на цих даних є основою для прийняття необхідних бізнес-рішень. Нові технологічні можливості (хмари, великі дані, машинне навчання, Інтернет речей) стимулюють появу нових підходів та методів просування товарів (цифрова реклама, омніканальність), прийомів продажів (кіберпонеділок, «чорна п'ятниця», електронні сертифікати) та можливостей щодо взаємодії з покупцем (мобільні програми, мобільні версії сайтів, онлайн-каси, месенджери та соціальні мережі).

Діджиталізація динамічно швидкими темпами проникає в життя споживача, породжуючи нові форми його поведінки та уподобань. Ці процеси багато в чому обумовлені можливостями технології, які породжують для підприємств роздрібною торгівлі як нові перспективи, так і нові ризики і виклики. Такі ризики пов'язані з інформацією, з технологіями її обробки та використання, у тому числі з порушенням інформаційної безпеки. Для побудови системи управління операційними діджитал-ризиками, насамперед, необхідно визначити джерела їх виникнення, здійснити їх ідентифікацію та оцінити вплив на зміну ризикостійкості підприємства роздрібною торгівлі.

Діджиталізація розвивається з неймовірною швидкістю завдяки її здатності збирати, використовувати і аналізувати величезні обсяги інформації (цифрових даних) практично про все. Такі цифрові дані збираються на основі аналізу «цифрових слідів», які залишаються на різних цифрових платформах у результаті активності фізичних осіб, соціальних груп або підприємств [1, с. 253]. «Цифрові сліди» можуть негативно вплинути на імідж та репутацію підприємства (негативні відгуки споживачів про продукції підприємства, торгове обслуговування, тощо). Як результат, виникає репутаційний ризик та ризик зниження споживчої лояльності.

Діджиталізація сприяє зміні традиційного підходу до побудови бізнес-процесів на оцифровані, які з одного боку, перекривають ризики помилок персоналу, проте, породжують технологічні ризики ІТ-обладнання та програмного забезпечення. Смарт-контракти на базі блокчейн спрощують процедуру складання та виконання договорів. Сучасний клієнт не мислить свого життя без використання безконтактної оплати продуктів чи послуг. разом з тим, такі зручності можуть призвести до ризику шахрайства.

Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму, кібератаки належать до п'ятірки головних небезпек. За останні роки кіберзлочинність зросла в десятки разів. Сьогодні основні ризики характерні для фінансово-кредитної галузі, а отже, можуть негативно вплинути на фінансову стійкість підприємства [5, с.105]. Зберігаючи тенденцію до зростання, тривалість DDoS-атак у 2020 році зросла у 2 рази [6]. Загроза кібератак є актуальною практично для всіх галузей. Кіберзагрози характеризуються тим, що вони постійно змінюються і з'являються практично щодня [6].

У сучасних великих роздрібних мережах досить поширено використовується технологія авто замовлення (відповідно до параметрів товарної матриці, система сама розраховує для кожної товарної позиції обсяг поповнення для кожного окремого магазину). Розраховані обсяги кожного SKU консолідуються в замовлення (або закупівлі) і відправляються на склади у вигляді заявок на переміщення в магазин. Враховуючи обсяги товарообігу та масштаби роздрібної мережі, вручну робити такі операції вже давно неможливо, тому цю роботу виконує комп'ютер. Будь-яке порушення у функціонуванні інформаційної системи, будь воно навмисним або ненавмисним, несе ризик втрат від порушення складської інформаційної системи SKU, ігнорування якого призводить до матеріальних та фінансових втрат.

Слід також відзначити, що загрозою для діджитал трансформації бізнес-моделі підприємств є дефіцит фахівців, які мають необхідні цифрові навички. За даними дослідження компанії «PwC» [5] тільки 18% керівників компаній зазначили, що є певні зрушення у створенні програм підвищення кваліфікації персоналу щодо розвитку цифрових навичок [3, с. 107]. Дефіцит фахівців, які мають необхідні цифрові навички та недостатній рівень готовності до цифровізації, відсутність повноти інформації про об'єкт, явища, недостатність необхідних компетенцій учасників проекту, утворюють ризики неефективності впровадження цифрових рішень та непередбачених витрат.

Серйозну стурбованість викликають і можливості запровадження загального контролю над громадянами за допомогою цифрових технологій, коли з'являється можливість відстежувати кожен крок, кожне слово людини, а в подальшому – і його думки [3, с. 110]. Дана «можливість» може бути використана нечесними конкурентами, що, своєю чергою, породжує ризик міграції споживачів.

Таким чином, діджиталізація сьогодні стала об'єктивним процесом, що швидкими темпами розвивається в сучасному суспільстві. Безумовно, діджиталізація збільшує можливості ефективної взаємодії підприємства та споживача. Разом з тим, зростаючі переваги цифрових інструментів породжують нові види діджитал-ризиків, кіберзагрози змінюють уявлення про безпеку бізнесу. При цьому, як відзначається у Доповіді «Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти» - «...нові загрози цифровій безпеці підвищують уразливість як підприємств, так і окремих громадян» [3, с. 116].

Список літератури:

1. Варламова М., Дем'янова Ю. Основні тенденції діджиталізації у глобальному вимірі. Галицький економічний вісник. 2020. №2 (63). С. 251-260
2. Жигалкевич Ж. М., Залуцький Р. О. Діджиталізація як основний фактор розвитку бізнес-структур. Ефективна економіка. 2020. URL:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/99.pdf (дата звернення: 25.11.2021).

3. Піщуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти: доповідь / Центр Разумкова. Київ, жовтень 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення: 30.11.2021).

4. Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 21.11.2021).

5. Navigating the rising tide of uncertainty. 23rd Annual Global CEO Survey. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/ceo-survey/2020/reports/pwc-23rd-global-ceo-survey.pdf> (дата звернення: 27.11.2021).

6. The Global Risks Report 2019. 14th Edition. – World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf (дата звернення: 28.11.2021).

НАПРЯМИ ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ ВІДХОДАМИ

Шкригун В.Л.,

кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН
України, Україна

Хазанова Н.М.,

головний економіст, Інститут економіки
промисловості НАН України, Україна

На сьогодні металургійна галузь є найважливішою для економіки України, яка забезпечує експортні позиції, зайнятість населення, фінансування заходів щодо захисту довкілля від негативного впливу металургійного виробництва, наповнює місцеві бюджети міст, в яких вона розташована, реалізує програми соціального партнерства, спрямовує значні кошти на охорону навколишнього середовища.

Бюджети міст, в яких розташовані підприємства, наприклад, групи Метінвест значною мірою формуються податковими платежами підприємств Метінвеста. Так, станом на 2020 рік в Маріуполі це – 35%, Кривому Розі – 17%, Авдіївці – 69%. В 2020 році програмою соціального партнерства охоплено 2 млн. осіб.

Метінвест вживає заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля на стадії виробничого процесу. Основними напрямками такої роботи є: газоочисне обладнання; системи пиловловлювання. Метінвест забезпечує 40% сумарних капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища в Україні. Він витрачає 32% від загального обсягу інвестицій у сталий розвиток на промислову безпеку [1].

Тим часом на підприємствах металургійної галузі утворюється величезна кількість промислових відходів, які забруднюють довкілля. 160 тис. гектарів землі в Україні зайнято промисловими відходами. Щорічно на цих підприємствах утворюється тисячі тонн шлаків, наприклад, на «АрселорМіттал» (Кривий Ріг) біля 800 т/рік [2].

Металургійна галузь використовує ресурси, які за своїм складом є багатокомпонентними, частка яких використовується в основному виробництві, а значна частка є відходами, які накопичуються в відвалах розкривних порід, хвостах збагачувальних фабрик, шлаках та шламах металургійних виробництв. В цих відходах залишається біля 20 різних

компонентів, які є вторинними мінеральними ресурсами, максимальна переробка яких здатна багатократно підвищити соціально-економічну ефективність металургійного виробництва та зменшити негативне навантаження на довкілля. До того ж багато видів продукції з відходів гірничорудного виробництва у 2-4 рази дешевше, ніж з первинної сировини, а окупність такого виробництва не перевищує 1-2 роки [3].

У зв'язку з світовим впровадженням нових технологій, в тому числі «зелених», з'явилась потреба в літії, кобальті та інших стратегічних металах. Ці елементи є у відходах металургійного виробництва і вже є нові технології, які здатні «видобути» їх звідти. Це є значно вигіднішим, ніж розробка нових родовищ, і значно важливішим щодо зменшення негативного навантаження на довкілля.

На даний час відсоток утилізації шлаків в Україні приблизно 45% [4], хоча широко відомо, що відвальні, доменні та сталеливарні шлаки є не відходами, а є цінною сировиною, яка здатна приносити додаткову вартість.

На сьогодні ефективність використання ресурсів в країнах ЄС-15 в 20 разів, а в ЄС-10 і ЮВЄ в декілька разів вищою, ніж в країнах ВЕКЦА.

Ключовим моментом досягнення такої високої ефективності є максимальна переробка промислових відходів, особливо в металургійній галузі, тому що найбільша кількість відходів є сировиною для інших виробництв. Практика використання вторинних ресурсів в країнах ЄС-15 і ЄС-10 дозволяє сформулювати основні напрями роботи щодо забезпечення бережного відношення до ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля, підвищення енергоефективності виробництва:

інвестування в інноваційні технології, які забезпечують організацію виробничого процесу із застосуванням принципів циркулярної економіки;

наявність розвиненої регіональної інституціональної мережі, яка забезпечує впровадження цих технологій на ринку;

широке застосування «принципу життєвого циклу» – «від колиски до могили» в організації виробництва на усіх рівнях, що дозволяє державі здійснювати контроль за діяльністю підприємств щодо їх впливу на довкілля, не дозволяючи саме виробництво або його окремі етапи переміщати в інші регіони, країни.

Переробка відходів – це напрям вирішення завдання, екосистемного підходу до поводження з промисловими відходами, яке є найбільш затребуваним і яке є ефективним щодо економії первинних матеріальних ресурсів у виробництві та подальшої їх заміни на вторинні матеріальні ресурси, яке ставить Міністерство розвитку громад та територій України. Крім того воно має сприяти розвитку інфраструктури ринку вторинних ресурсів, залученню до цього середнього і малого бізнесу територіальних громад і відповідному його розвитку.

В Україні зараз є значний запит щодо системного та комплексного поводження з відходами гірничо-металургійного виробництва. Вирішення цього завдання можна провести таким чином:

необхідність економії первинних мінеральних ресурсів шляхом запровадження переходу до циркулярної економіки;

запровадження «зелених технологій» у виробництві.

Щодо металургійного комплексу «зелені технології» мають забезпечити екосистемний підхід до рекультивації земель не тільки під хвостосховищами, а й до ландшафту регіону в цілому.

Згідно ст. 166 Земельного кодексу України «землі, які зазнали змін в структурі рельєфу, екологічному стані ґрунту і материнських порід, гідрологічному режимі у результаті проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, підлягають рекультивації» [5]. Загальноприйнятим є поняття «рекультивації» – повернення землі до сфери землеробства, лісівництва.

Законодавством України визначені напрями рекультивації земель. Вони є такими:

- санітарно-гігієнічні;
- природоохоронні;
- рекреаційні;
- сільськогосподарські;
- будівельні.

Напрями рекультивації залежать від природно-господарських умов регіону.

Для сучасного «зеленого» природокористування необхідним є ландшафтний підхід, який визначається як ревіталізація – системний і комплексний підхід, що забезпечує створення оновленого ландшафту з відновлення екосистемних функцій території.

Висновки

1. Формування можливості переходу поводження з промисловими відходами на засадах циркулярної економіки.

2. Удосконалення системи поводження з промисловими відходами на інноваційній основі.

3. Стимулювання рециркуляції природних ресурсів шляхом розвитку інфраструктури щодо переходу до поновлюваних, повторно-використовуваних, перероблених ресурсів, матеріалів, відходів.

4. Впровадження «зелених технологій» у рекультивацію земель під хвостосховищами, спираючись на ландшафтний підхід до збереження екосистемних функцій території.

Список літератури

1. Довгий шлях за короткий час. Внесок Групи Метінвест до економічного та соціального розвитку України. URL: <https://gmk.center/special-projects/dlinniy-put-za-korotkoe-vremya/>
2. Лавникевич Д. Как получить выгоду из мусора. 2018. 08 окт. URL: <https://minprom.ua/opinion/247984.html>
3. Архипов А.В. Техногенные месторождения. Разработка и формирование: монография / А.В. Архипов, С.П. Решетняк; под науч. ред. акад. Н.Н. Мельникова. Апатиты: КНЦ РАН. 2017. С. 5. URL: rio.ksc.ru/data/documents/7_arhipov_resh_17.pdf
4. Григоренко Ю. Государство неэффективно использует свои промышленные отходы. 2018. 29 июня. URL: <https://gmk.center/news/gosudarstvo-neeffektivno-ispolzuet-svoi-promyshlennye-othody/>
5. Земельный кодекс України. Стаття 166. Рекультивация порушенных земель. URL: <https://kga.gov.ua/files/doc/normy-derjavy/zakony/ZEMELNYJ-KODEKS-UKRAINY.pdf>

ИСТОРИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ КАК ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ ВАЖНЕЙШИХ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ КАЗАХСТАНА

Сандыбаева Акмарал Даировна

кандидат исторических наук, доцент

Международный казахско-турецкий университет имени Ахмеда Ясави,
г.Туркестан, Республика Казахстан

Создание объективной картины прошлого сейчас становится одним из основных факторов, влияющих на формирование национального единства Республики Казахстан, на становление его государственности, укрепление суверенитета. Поэтому научное познание истории, в которой заключена судьба народа, развитие его самосознания, служит воспитанию в отдельном человеке и обществе в целом гражданственности, патриотизма.

В современных условиях главной проблемой является не то, что новые интересные факты об истории Казахстана недоступны. Главная проблема здесь состоит в отсутствии или в слабой эффективности усилий по популяризации истории Казахстана.

Первый Президент РК Нурсултан Назарбаев в своей программной статье "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" выделил, что центром популяризации науки, культуры и истории Казахстана должен стать QazaqGeography, задачей которого должно стать внести вклад в сохранении культурного кода страны. Все более заметно входит в практику исторических исследований построение моделей. Между тем теоретико-методологические проблемы моделирования исторического развития еще не получили должной разработки. А она необходима для правильного понимания сути, принципов и путей построения моделей исторической реальности и их содержательной интерпретации. Именно эти приоритеты и объясняют актуальность моделирования на современном этапе развития исторической науки в целом.

Сохранение национального самосознания и его адаптация под современные реалии – дело государственной важности. Елбасы Н.А.Назарбаев в своей программной статье «Взгляд в будущее: модернизация сознания» отметил необходимость возрождения общественного сознания. Только модернизировав наше сознание, мы откроем новые возможности для развития страны в XXI веке.

В современных условиях мы все должны уделить внимание развитию и популяризации исторической науки. Слово «популяризация» происходит от

латинского «populus», что в переводе на русский язык означает «народ». Во французском переводе «populariser» означает «сделать что-то доступным для всех». Таким образом, популяризация означает некое «обнародование», своеобразную публичную публикацию, доведение до всеобщего (народного) сведения, переведение во всеобщее достояние, всеобщее (народное) пользование и использование. В качестве синонимов популяризации науки используются такие выражения как занимательная наука (термин введен Я. Перельманом), пропаганда, разъяснение, распространение, растолкование, реклама, рекламирование и др.

Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона содержит следующее определение: «Популяризация, франц.-лат., изложение научного вопроса в общедоступной форме. Популярный, общепонятно изложенный; пользующийся успехом, общим уважением» [1].

Толковый словарь русского языка Ожегова включает в себя несколько иные значения: «ПОПУЛЯРИЗОВАТЬ, 1. Сделать (делать) понятным, доступным, популярным (в 1 знач.). П. специальные знания. 2. Сделать (делать) популярным (во 2 знач.); распространить (-нять) в широких кругах... ПОПУЛЯРНЫЙ, 1. Общедоступный, вполне понятный по простоте, ясности изложения... 2. Пользующийся широкой известностью. П. артист. П. журнал...» [2]. В словаре иностранных слов Чудинова: «Популяризация – это изложение науки так, чтобы было понятно всем, даже незнакомым специально с предметом». Соответственно, «Популяризатор – ученый, который старается излагать научные истины языком, доступным, не только всем образованным, но и только грамотным людям» [3]. В словаре иностранных слов Попова: «Популяризация – изложение в общедоступной форме, распространение идей или знаний среди широких слоев населения». Соответственно, «Популяризатор – это тот, кто делают что-либо доступным для понимания простому народу, общепонятным, легко усвояемым».

Таким образом, популяризация - это процесс распространения специализированных знаний в доступной форме для широкого круга людей, даже для малоподготовленного слушателя. Популяризация науки может быть направлена как на общество в целом, так и на его часть.

Средства популяризации науки — источники научно-популярных знаний. Наиболее эффективным средством популяризации науки являются СМИ. Благодаря многомиллионным читателям, слушателям и зрителям, наука проникает в широкие массы людей. Одним из главных средств популяризации научного знания являлись научно-популярные лекции и научно-популярная литература, которые в своем содержании очень часто использовали сведения из истории науки.

Научно-популярная литература включает в себя не только книги о науке, предназначенные для широкого круга читателей, но и научно-популярные журналы. Очень важными средствами популяризации науки являются научно-

популярные телеканалы и телепередачи, радиостанции, радиопередачи и фильмы, которые предоставляют занимательную научную информацию (компьютерные анимации, занимательные эксперименты, инсценировки и т. д.).

Особое следует отметить как средство популяризации науки – это интернет. Пользователи интернета могут сделать предлагаемую информацию интерактивной, прокомментировать или даже внести в нее изменения.

Есть конечно и свои проблемы. Неудачные, плохо продуманные и недостаточно качественно выполненные популярные работы по научной тематике могут приводить к результатам, прямо противоположным целям, которые стоят перед популяризацией науки. Основными популяризаторами науки выступали ведущие ученые, преподаватели университетов и других высших учебных заведений.

Популяризация истории – междисциплинарное понятие, объединяющее специалистов различных областей: охрана памятников, туризм, культурная политика, воспитание и образование, социальная работа, экономика, средства массовой информации и др. Одна из важнейших задач популяризации – привлечение к активному и творческому сохранению культурного наследия местных сообществ (общественных организаций, частных компаний, творческих и профессиональных объединений, клубов, местных жителей и т.п.), формирование общественного сознания в духе понимания ценности исторической среды, сопричастности к задачам ее изучения и сохранения.

Еще одна важная тема – сохранение непрерывности в понимании истории страны. Это не значит, что прошлое законсервировано и не требует переосмысления. Право на существование имеют разные взгляды.

Все прошлое человечества соткано из множества исторических фактов. Исторический факт - это реальное событие прошлого. Конкретно-исторические факты извлекаются из источников. Для получения исторической картины факты необходимо выстроить в логической последовательности и по возможности объяснить их. В исторической науке могут быть выделены простые и сложные исторические факты. Если первые сводятся к реальным событиям, то вторые уже включают в себя момент интерпретации. К сложным историческим фактам относятся такие, которые объясняют процессы и исторические структуры: войны, социальные катаклизмы, масштабные изменения, трансформации

Теперь что касается привлекательности нашей истории. В современных условиях главной проблемой является не то, что новые интересные факты об истории Казахстана недоступны. Главная проблема здесь состоит в отсутствии или в слабой эффективности усилий по популяризации истории Казахстана [4]. Нужно разработать единую методологию, которая не должна попасть под влияние западной или советской. Она должна быть пронизана казахским пониманием истории, казахскими ценностями и ориентирами. Очень важна популяризация истории через средства массовой информации, социальные сети.

Нужно объединить все ресурсы и где-то их разместить. Мы должны заинтересовать аудиторию, провоцировать их, чтобы они эту информацию искали. Если мы будем говорить об истории родного края только на уроках, толку не будет. Дети будут слушать, но ничего не запоминать. Их память будет работать, когда будет поставлена задача и они начнут искать информацию через поисковые системы. Надо работать с учителями, с краеведами.

Художественная литература, основанная на исторических фактах, более привлекательна для молодежи, она заполняет исторические факты сильнейшей эмоциональной доминантой. Поэтому задача ученого написать историю достоверно, на более популярном и доступном языке. И этому нужно учиться. История должна основываться на достоверном научном знании, а не мифах, строиться на принципах комплексных междисциплинарных исследований, быть преемственной, объективной, использовать новые методологические основы.

К написанию учебников надо привлекать практиков, педагогов, филологов, тех, кто может адаптировать тексты для их более легкого усвоения [5]. Главная задача сегодняшнего дня – популяризация знаний, нести эти знания в массы различными способами. Информация об истории родного края должна быть доступной.

Тема «Моделирование исторических процессов» звучит довольно дискуссионно, потому что если для представителей естественных наук моделирование является главным или одним из главных инструментов познания, то в социально-гуманитарных науках это не так просто. Тем не менее в социальных науках, таких как экономика, социология, политология и другие области социального знания, моделирование активно используется в основном для целей прогноза: мы можем прогнозировать разные сценарии экономических реформ, разные варианты социальной политики с помощью компьютерных моделей, и это понятно. Но зачем модели историку? Историк не прогнозист, у него задача — это изучать прошлое, а не прогнозировать будущее. Но развитие исторической методологии за последние 40 лет показало, что и историкам могут оказаться полезны построение модели. Историческое моделирование вызывает интерес у историков и исследователей современных процессов. Это способ проложить мостик от истории к современности. Модели - это одно из достижений современной информационной цивилизации.

Можно назвать три основных направления. Это модели, которые позволяют изучить роль тех или иных факторов в развитии какого-то исторического процесса, взвесить, какую роль сыграли те или иные факторы экономической, социальной, политической природы и дали изучаемому процессу такой ход, который реализовался в истории. Это могут быть модели-реконструкции, когда исторический источник содержит пробелы, содержит такие моменты, которые не нашли отражения, и модели позволяют их правдоподобно реконструировать.

Может быть, наиболее интересный вариант приложения этих моделей — это изучение исторических альтернатив.

Моделирование является общепризнанным средством познания действительности и позволяет исследовать суть сложных процессов и явлений с помощью экспериментов не с реальной системой, а с ее моделью. Если реальность уничтожена, то существует только виртуальная реальность, представляемая фотографиями, рисунками, записями, схемами, чертежами, графическими построениями, 3D пространственная реконструкция и т.д. Что позволит смоделировать ситуационную схему.

Методы создания виртуальной реальности в исторической науке позволяют сделать информацию, которую сложно увидеть, доступной, визуальной, диалоговой (интерактивной), а также открывают новые пути презентации исследования. На основе трехмерных моделей создана серия стереофотографий, а также анимированных полетов над объектами, рассматривать которые можно при помощи стереочков.

На сегодняшний день в Казахстане не хватает координации усилий как в сфере профессиональной и национальной истории, так и в сфере ее популяризации. Возможно, стоит инициировать открытие национального агентства по истории, которое смогло бы на системном уровне решать проблемы в этих трех сферах (профессиональная история, национальная история и популяризация исторического знания). Сегодня актуален призыв: «Если не существует возможности сохранить реальность, она должна быть трансформирована в виртуальный мир».

Список использованной литературы

1. Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / В современной орфографии. – Петербург. – Издательское общество «Ф.А. Брокгауз – И.А. Ефрон», 1907-1909.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка (С – Я). – М. – Азъ, 1992.
3. Словарь иностранных слов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inslov.ru/html-komlev/p/popul8rizaci8.html. Дата обращения: 30.11.2021
4. Жаксылык Сабитов. Учебники опаздывают на 30 лет. Особенности преподавания Истории Казахстана. <https://newtimes.kz/mneniya/121729-uchebniki-opazdyvaiut-na-30-let-osobennosti-prepodavaniia-istorii-kazakhstanana>. Дата обращения: 30.11.2021
5. Историческое знание и национальное самосознание. http://iie.kz/?page_id=1935. Дата обращения: 30.11.2021

ON THE APPLICATION OF THE LIMITATION PERIOD UNDER THE NEW CIVIL LEGISLATION

Guyvan Petro Dmitrovich,

Professor of Poltava Institute of Business,
k. yu. Sciences, Honored Lawyer of Ukraine.

It is generally accepted that the right to go to court to consider a dispute and make a decision is not limited by the statute of limitations. This rule is enshrined in Part 2 of Art. 267 of the CCU and in fact characterizes the fact that the right to sue in the procedural sense is not expired: a person can not be denied a statement of claim in connection with the omission of the statute of limitations. The obligation of the court to accept the application for protection of a civil right or interest, regardless of the expiration of the statute of limitations, is fully consistent with the provisions of civil law on the need to protect the right if the reasons for its omission are valid. However, it is noteworthy that this interaction of the two rules may be violated under the new provisions of the law on the application of the statute of limitations only at the request of the party in the dispute over its expiration (Part 3 of Article 267 CCU). Therefore, in a situation where the plaintiff's omission of the statute of limitations is generally obvious, with such a legal construction, the issue of satisfaction of claims may not arise at all when considering the case by the court. Let's take a closer look at the commented legal tools. In Ukraine, there is currently a law under which the court has no right to deny a claim to a plaintiff who has expired if the defendant does not make a relevant statement during the trial before the decision is made. We have opposed and continue to strongly oppose this approach, because we believe that it is not based on the real nature of the relationship that actually takes place, moreover, it distorts one of the fundamental concepts of civilization - subjective substantive law and its content.

The rule of judicial application of the statute of limitations solely on the basis of the statement of the party to the dispute (read - the defendant) Ukraine adopted from foreign civil codifications, according to which the issue of statute of limitations is not raised by the court unless the body asks it (parag. 1501 of Austria Civil Code, Article 200 of the Belarusian Civil Code, Article 199 of the Civil Code of the Russian Federation, etc.). A similar rule has also been introduced for relations of international purchase and sale (Article 24 of the Convention on Limitation Periods in International Sale of Goods). It is all the more unfortunate that the essentially incorrect legal configuration has developed internationally. It would still be possible to talk about

the expediency of this mechanism within the doctrine of a single ten-year statute of limitations, which was enshrined in law more than a century ago [1, p. 4-5]. After all, this concept was used exclusively to satisfy property law, and the position of the untitled acquirer on the application of prescription was essential. As pointed out by I.E. Engelman, "the ten-year term is only the minimum, with the expiration of which the long-time owner has the opportunity to somehow show his decision to use the statute of limitations. Until it is revealed in some form, the statute of limitations cannot carry out its legal effect, because there is no condition for that - the manifestation of the will of the owner "[2, p. 137]. Nowadays, when the institutions of statute of limitations and acquisitive prescription are regulated by different legal instruments and are not related to each other, the rule of mandatory reference to prescription is, to say the least, unwise.

Despite the imperfections and inconveniences of the commented mechanism itself, which, in the end, could be eliminated by law, it has such shortcomings that cannot be corrected or changed. It is about its influence on the general theoretical substantiation of the legal nature of civil material terms and their significance for the exercise of subjective rights and responsibilities. Civil law period is the period of time with the onset or expiration of which occur legally significant phenomena. In this case, the term is an element of the subjective substantive law of the person, and its expiration, as well as the exhaustion of other characteristics of the latter (in terms of scope of authority, behavior, etc.) leads to the termination of subjective rights. This has been mentioned in more detail in our previous works [3, p. 101-131; 4, c. 19-23]. For example, the beginning of the statute of limitations ensures that a person has a protective power - a claim, and the end of its course together with the fact of failure to file a lawsuit means the termination of the protection of the right to sue. The innovation of the current civil law not only eliminated the importance of the statute of limitations as a limit to the existence of this protection right, it made it dependent on the implementation of the parties' subjective right to a statement on the expiration of the statute of limitations. This right, as well as the right of the party to the dispute to make any other statements, is procedural, as it cannot be exercised outside the process. Therefore, the existence of substantive authority for judicial protection is made dependent on the fact of exercise or non-exercise of a particular procedural authority. In other words, if the process has not started, the claim has an indefinite period of existence.

For example, a person does not apply to the court for thirty years. It still has a substantive right to sue, as its termination is linked to an action that can only be taken during the litigation. Since the expiration of the statute of limitations does not in itself affect the effectiveness of the claim, and the statement of its termination can be made only in the process, we must consider the substantive right to sue existing throughout the period from its occurrence (offense) to at least presentation lawsuit. This means that the statute of limitations does not in fact affect the viability of the claim, for which

there is only a certain probability that it will be declared lost in the future. Agree, the right holder has no reason to consider his right to judicial protection revoked, although, on the other hand, he can not be sure all the time after the expiration of the statute of limitations as to whether he has the right to sue. After all, the court's decision to lose the right to sue will be made "retrospectively." Such an approach is unlikely to meet the social needs for stability of civil relations, which were the basis for the introduction of the ancient institution.

As we have just noted, the procedural right to sue is not subject to the statute of limitations, while absolutely all doctrinal authorities are convinced of outdated material claims. However, under the new conditions, the commented norm begins to be interpreted as a rule of indefiniteness and substantive right to sue. Because this is the rule of law, which states the obligation to exercise the right, which ceased if the debtor for some reason forgot or could not inform the creditor and the court about the fact of its invalidity. The duration of the protection authority is no longer limited by the statutory period, because it is possible that the creditor, having filed a lawsuit outside the statute of limitations and having no good reason to restore it, will still receive judicial protection in the absence of the defendant's application. statute of limitations to the stated requirements. In fact, the defendant now has the right not only to determine the fate of the dispute after the expiration of the statute of limitations, but also to set a deadline for the right to sue, which will depend on his application. In modern conditions, as we see, the right to sue in the material sense not only does not cease after the end of the ancient period, but may even exist forever, because the relevant statement is not made by the party to the dispute.

The introduction of the rule on the binding nature of the statement of the party in the dispute for the application of the statute of limitations by the court gave a new color to the judicial analysis of the objections against this statement. Objections are now filed only after receipt of the said application, and even a request to renew the limitation period if it is clearly omitted when filing a lawsuit has lost its meaning. During the consideration of the dispute, the plaintiff may refute the fact of expiration of the statute of limitations stated in the statement of the defendant, taking into account certain circumstances that caused the suspension, interruption of its course or postponement of the initial term. However, the need to investigate these circumstances arises only when there is reason to believe that the statute of limitations has expired at the time of filing the lawsuit. Of course, the necessary arguments must be provided by the plaintiff, who is interested in the effectiveness of his substantive right to judicial protection. But the law does not define these powers as exclusive.

Unlike the judicial application of the statute of limitations, which is carried out only at the request of the party to the dispute, the issue of its refutation can be resolved at the initiative of the court. Therefore, we believe that if the defendant claims that the statute of limitations applies, the court is obliged to give it a legal assessment and thus investigate the issue of statute of limitations, even if the plaintiff does not

specifically request it. For example, if the defendant has improperly substantiated his claim to the statute of limitations (for example, he has given an incorrect arithmetic calculation or an erroneous date of commencement, etc.), the jurisdiction must disregard the circumstances that deny the statute of limitations. In fact, minor changes have taken place in this procedure - instead of the need to prove to the court the validity of the reasons for missing the statute of limitations or other circumstances that indicate its non-expiration, as before, such a duty is now imposed on the plaintiff only if statements from the defendant. This is what some researchers see as a manifestation of the principle of dispositiveness. They consider the application of the statute of limitations only at the request of the defendant as a manifestation of this principle in the process [5, p. 96].

Let's analyze whether this is really the case. The law gives the defendant's application for the expiration of the statute of limitations on the status of any other fact, which substantiates the plaintiff's claims and objections against them: because they are not proved by the parties, these circumstances are irrelevant to the case. After all, the court has the right only to evaluate the arguments provided by the parties, and not to collect them [6, p. 111-115]. Therefore, when a party who has the opportunity to object to the claim with reference to the statute of limitations does not do so, such an argument is lost, even if it is indisputable. This position is substantiated in scientific publications as a dispositive rule on the provision of evidence by the parties involved in the case [5, p. 96-97]. The fact is that the application of this principle in this situation can not be agreed.

Because, firstly, in this case we are not talking about gathering evidence, but about their evaluation. After all, it is known that any other circumstances of the case, except for the facts proving the omission of the statute of limitations, even if they are not claimed by the party, can be clarified by the jurisdiction. Secondly, the party's reference to the statute of limitations is fundamentally different from other evidence provided by it in resolving the dispute. Dispositiveness is the free choice of the parties to the process of evidence that they use to justify their claims or objections. However, as G. Gordienko correctly points out, the statute of limitations is not evidence in the case, the evidence can be any factual evidence of the expiration of the statute of limitations [7, p. 50]. To assess the course of the statute of limitations, a set of arguments is sufficient to establish the facts of the legal relationship, its violation by the obligor, etc. Therefore, when the defendant does not even refer to the statute of limitations when denying the claims, from the content of the evidence provided by him and the other party, it is possible to accurately determine the expiration of the statute of limitations or not. In considering the case, the court must carefully examine the evidence provided by the parties. This means that the jurisdiction must analyze them thoroughly and come to conclusions that may not have been stated in the claims and objections of the parties.

From the materials available in the case, as a rule, it is quite easy to draw a conclusion about the moment of occurrence of the plaintiff's right to sue. In most cases, this term coincides with the time of the offense (especially in the case of contractual relations), and the fact of violation of civil law is a circumstance that must be clarified in the dispute, otherwise it is simply impossible to defend jurisdiction. Therefore, the court, having established the time of the beginning of the course, and hence the moment of expiration of the statute of limitations, does not have the opportunity to apply its consequences without a corresponding statement of the party to the dispute. As we have repeatedly noted, the term is an essential component of the content of substantive law, the existence of this right outside it is impossible. Therefore, if it is clear from the case file that the statute of limitations has expired at the time of filing the lawsuit, it seems illogical to deprive the judicial body of the right to assess the fact established by it.

However, if we agree that the reference of a party in the process to the expiration of the statute of limitations is a manifestation of dispositiveness, then, of course, we must make a wider application of this principle. Therefore, using the principle of dispositiveness, or rather the rule they want to pass for this principle, we get a situation where the court is not entitled to consider issues obvious to the parties and the law enforcement agency, but not raised by one of them in the case. . Absurdity? Of course, we came to it by literally interpreting the commented quasi-principle.

Thus, the thesis that the application of the statute of limitations only at the request of the party to the dispute is a manifestation of the general civil principles of dispositiveness and the exercise of civil rights by one's own will and in one's own interest seems very unconvincing. After all, dispositiveness as one of the main principles is the ability of persons involved in the case, with the active assistance of the court to dispose of rights [8, p. 275], and not to set their boundaries alone. Many researchers have opposed the expanded interpretation of dispositiveness in civil proceedings. Thus, P.F. Yeliseikin reduces it to the right of the interested party in considering the dispute to seek protection or to refuse it and the right to choose the form of protection within the statutory limits [9, p. 90]. M.A.. Hurwich also defined the concept of dispositiveness in civil procedural law as one of the provisions according to which the origin, development and termination of the process is based on the requirements and statements of the parties and other participants in the trial to protect the rights and interests of the parties and the state and society. [10, pp.29-30]. Dispositiveness is a fundamental idea that embodies the freedom of the interested party to determine the forms and methods of protection of the infringed right, the subject of litigation and the fate of the subject of dispute and process in different law enforcement cycles.

In fact, the defendant's statement or non-statement about the expiration of the statute of limitations does not look like the exercise of a right. The reference to the statute of limitations, strictly speaking, is not evidence in the case, while the

dispositive in the process provides the exclusive right of the participant to refer to the evidence, including those relevant to the application of the statute of limitations [7, p. 50]. We should also mention the opinion of Tymchenko G.P., who devoted a number of thorough studies to the issue of dispositiveness in civil proceedings. He emphasizes, in particular, the importance of discretion as an opportunity for participants in the process to interpret the provisions of current procedural law in such a way that their activities regarding the exercise of their rights to independently choose their behavior, based

on these principles, successfully led to the implementation of the specific tasks of the general tasks of civil proceedings [11, p. 214].

Therefore, the author quite rightly points out that in civil justice and science there is a view according to which the principle of dispositiveness, being one of the unconditional and inviolable principles of civil procedure, like any other principle of law, has its limits and only in them can be considered inviolable. . It gives the following meaning of the principle of dispositiveness in the process. This is, first of all, the right of the person concerned to a lawsuit, and thus to the initiation of a civil case. The second component is the right of the plaintiff to determine the subject of the claim and the amount of claims. Third, the parties have the right to dispose of their claims directly during the dispute, ie the object of the process. It is expressed in such their powers as the waiver of the claim, recognition of the claim and the conclusion of an amicable agreement by the parties. Also, the group of rights of the parties belonging to the scope of the principle of dispositiveness includes their right to appeal the court decision in whole or in part [12, p. 155]. As we see, in Part 3 of Art. 267 of the CCU, it is not a question of dispositiveness, but of the need to submit a certain application, the very formal fact of the existence of which will affect the scope of powers of a person to defend in court. And this rule on the application of the consequences of the expiration of the statute of limitations meets the first problems in the absence of one or both participants in the court session. How to take into account their will, when they did not find it? For example, in injunctive proceedings, when the law provides for the consideration of the dispute without the participation of the defendant.

In view of the above, we can conclude that the latest civil law, giving the obligor the right to object to the claim with reference to the omission of the statute of limitations and determining the exercise of this right as a basis for judicial application of the statute of limitations, violates doctrinal provisions substantive law, in particular, in part of its temporal criteria and to some extent eliminates the public law factors that were the basis for the introduction of this institution: ensuring the certainty and orderliness of private law relations, increasing the discipline of their participants. Given the above and other problems of law enforcement related to the introduction of this legislative amendment, it should be classified as one that does not correspond to the essence of the indirect relationship.

Literature:

1. Kalachev N. On the statute of limitations on Russian civil law. Regarding the work of Mr. Engelman: Die Verjährung nach russischem Privatrecht. Dorpat, 1867 г. Юридический вестник. Moscow, 1867. - Кн. 1 (July). Pp. 1-18.
2. Engelman I.E. On the statute of limitations on Russian civil law. Historical and dogmatic research. 3rd ed. SPb., 1901. 411 p.
3. Guyvan P.D. Theoretical questions of terms in private law: monograph. Kharkiv: Pravo, 2014. 632 p.
4. Guyvan P.D. The term of subjective substantive law as a characteristic of its content. Підприємництво, господарство і право. 2014. №8. P. 19-23.
5. Tsikalo V. Imperativeness and dispositiveness in the application of the legal consequences of the expiration of the statute of limitations. Право України. 2001. № 11. P.95-97.
6. Kravchuk V.M., Ugrinovskaya O.I. Scientific and practical commentary on the Civil Procedure Code of Ukraine. К .: Istina, 2006. 944 p.
7. Gordienko G. Procedural aspects of the application of the statute of limitations by courts of general jurisdiction. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 12. pp. 50–52.
8. Shutenko O.V. Development of the principle of dispositiveness in the history of domestic proceedings. Вісник унів-ту внутр. справ. Kharkiv. 1999. Is. 6. pp. 274-277.
9. Eliseikin P.F. Subject and principles of Soviet civil procedural law Textbook. Yaroslavl, 1974. 107 p.
10. Soviet civil process. / Ed. M.A. Gurvich. Moscow: Высшая школа, 1975. 399 p.
11. Timchenko G.P. The concept of dispositiveness in civil procedural law. Вісник господарського судочинства. 2003. №. 3. pp. 209-214.
12. Timchenko G.P. Historical and legal aspects of the principle of dispositiveness in civil law. Вісник господарського судочинства. 2003. № 2. pp. 150-155.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Блажиєвська Дарина Василівна
студентка 2 курсу спеціальності «Право»
другого (магістерського) рівня
Поліського національного університету

Як відомо, з динамічним розвитком суспільних відносин, що виражається через якісно нове наповнення їх змісту, також видозмінюється змістовна складова засобів регулювання таких відносин, найважливішою з яких, звичайно, є норма права. В класичному розумінні, саме норми права, як найменший структурний елемент, об'єднуються в інститути, які, у свою чергу, в сукупності становлять систему права. Така система є логічно побудованою, комплексною, структурно організованою та самостійною одиницею національної правової системи.

Щодо системи муніципального права, то вона є цілісною, структурно організованою сукупністю муніципально-правових норм, яка активно та досить динамічно розвивається у відповідності з темпами науково-технічного прогресу, соціально-економічними, політичними, екологічними умовами та особливостями діяльності жителів територіальних громад.

При цьому важливо враховувати, що вказана система права має дуалістичний характер, адже, з одного боку, виявляється в єдності, узгодженості, взаємозалежності норм муніципального права, коли з іншого – їх диференціації на відповідні складові: принципи, інститути та підгалузь. На думку В. Демиденка, система муніципального права України містить такі важливі елементи, як: 1) принципи муніципального права; 2) муніципально-правові норми; 3) муніципально-правові інститути; 4) підгалузь, якою є муніципальний процес [1, с. 91-92].

Муніципальне право як самостійна галузь права, має власну побудову, яка, перш за все, виражається через систему норм муніципального права та муніципально-правових інститутів відповідно.

Слід мати на увазі, що муніципально-правові норми, як власне норми будь-яких інших галузей права, поділяються на кілька видів, зокрема, за їх суттю, змістом, формами, джерелами, місцем і часом дії, об'єктами і суб'єктами муніципальних правовідносин тощо. Вказані галузеві норми є встановленими народом, державою, безпосередньо територіальною громадою або представницькими органами місцевого самоврядування загальнообов'язковими приписами, що містять правило поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування, розраховане на багаторазове застосування,

забезпечене організаційно, матеріально фінансово, а в разі необхідності іншими засобами, у тому числі примусу публічної влади. Коли наявність інститутів муніципального права об'єктивно зумовлюється насамперед наявністю відносно самостійних, внутрішньо споріднених за змістом і формою груп муніципальних відносин, наприклад місцеві вибори, референдуми та інші форми безпосереднього волевиявлення територіальних громад, організація і діяльність представницьких органів місцевого самоврядування, організація і діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування, статус сільських, селищних, міських голів тощо [2, с. 7].

Саме інститути муніципального права є головними складовими відповідної галузевої системи. Вони представляють собою однорідні групи правових норм, які регулюють найбільш споріднені суспільні відносини у сфері місцевого самоврядування, тобто відносини, які виникають в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади, а також реалізації та захисту муніципальних прав особистості [3, с. 39].

Правові системи різних країн світу та їх складові галузеві компоненти під впливом загальних глобалізаційних та інтеграційних процесів зазнають істотних змін, які впливають на особливості регулювання тих чи інших правовідносин, архітектуру галузей права, адже модернізують їх інститути, удосконалюють норми права. Серед таких факторів переважно загрозливого характеру варто виділити: негативні кліматичні зміни, посилення соціальної нерівності, систематичне та масштабне порушення прав людини, явища трудової міграції, кліматичної міграції, урбанізації, війни, збройні конфлікти тощо. Звичайно, що правова матерія, особливо нормативна її складова, не може стояти осторонь вказаних явищ та процесів, активно реагує через законодавство на ці виклики з метою їх усунення.

Тому і розвивається галузева система права та законодавства, у тому числі й муніципального.

Отже, на підставі аналізу муніципального законодавства, а також відображених у юридичній літературі муніципально-правового змісту підходах та поглядах сучасна система інститутів муніципального права представлена через:

- а) конституційні основи діяльності місцевого самоврядування;
- б) систему суб'єктів муніципально-правових відносин;
- в) муніципальні права та свободи;
- г) локальну демократію;
- д) міжмуніципальне співробітництво;
- е) гарантування місцевого самоврядування;
- є) відповідальність в місцевому самоврядуванні;
- ж) стратегічне планування та прогнозування муніципального розвитку;
- з) міжнародні стандарти місцевого самоврядування.

Список літератури:

1. Демиденко В. О. Система муніципального права України: загальнотеоретичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 84-95;
2. Бровченко Н. В. Муніципальне право: навчально-методичний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Правознавство». Запоріжжя: ЗНУ, 2014. с.118;
3. Місцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти: монографія / за редакцією доктора юридичних наук, професора О. В. Батанова, доктора юридичних наук, професора О. В. Марцеляка та доктора юридичних наук, професора А. Берлінгуера. Київ: Вид-во «ОСНОВА», 2020. с. 672.

РОЗВИТОК ВИТРИВАЛОСТІ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Богомол Альона Ігорівна
курсант 3-го курсу ФПФПСР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Кириченко Андрій Володимирович
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

Вступ. У сучасних умовах життя суспільства постійно зростають вимоги до працівників правоохоронних органів, зокрема їх умінь знаходити вихід із нестандартних та екстремальних ситуацій, готовності виконувати роботу високого рівня навантаження протягом тривалого часу. З огляду на це поряд із іншими важливими професійними якостями підвищується й роль фізичної підготовки майбутніх поліцейських. Фізична підготовка є складовою системи службової підготовки, що регламентована нормативними документами, зокрема Положенням про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженим наказом МВС України №50 від 26 січня 2016 р. [5].

Навчання з фізичної підготовки передбачає формування та вдосконалення витривалості, яку справедливо вважають однією з найбільш важливих фізичних якостей, оскільки вона значною мірою визначає загальну фізичну працездатність та є основою для ефективного розвитку інших фізичних якостей.

Актуальність теми. Відомо, що найбільш сприятливим для розвитку витривалості є вік від 14 до 20 років. Саме тому особливої уваги це питання потребує під час проведення занять зі спеціальної фізичної підготовки з курсантами ЗВО МВС України. Загальну проблематику розвитку фізичних якостей у системі спеціальної підготовки поліцейських, у тому числі й витривалості, висвітлено в ряді праць сучасних дослідників (Є.А. Пирогова, М.М. Линець, Г.М. Андрієнко, Боровинський, В. Колісніченко, М. Боровик та ін.). Натомість, питання про розвиток витривалості як однієї з основних якостей

професійної працездатності не набуло широкого вивчення, тому проблема є актуальною.

Мета дослідження: здійснення теоретичного аналізу проблеми та обґрунтування необхідності систематичного й комплексного підходу до розвитку витривалості під час занять зі спеціальної фізичної підготовки.

Результати дослідження. Будь-яка діяльність людини, якщо нею займатися тривалий час, неминуче призводить до тимчасового зниження працездатності, тобто до стомлення. А професійна діяльність вимагає від людини максимальної самовіддачі. У загальному розумінні витривалість визначають як здібність протистояти стомленню у певній діяльності. Протилежним поняттю стомлення є витривалість.

Доведено, що здоров'я й працездатність людини найбільш тісно пов'язані з витривалістю. Дослідження вчених свідчать, що головною передумовою вдосконалення фізичного стану і зміцнення здоров'я людини є розвиток витривалості. Витривалість поділяють на загальну (здатність до тривалого та ефективного виконання роботи неспецифічного характеру) та спеціальну (здатність до ефективного виконання роботи та подолання втоми в умовах навантажень, обумовлених вимогами конкретної рухової діяльності) [2].

При цьому оптимальний шлях розвитку витривалості полягає в тому, щоб спочатку закласти міцний фундамент, що полягає в розвитку загальної витривалості, а потім на його базі розвивати спеціальну витривалість [1].

Досліджуючи сутність і структуру професійної витривалості майбутніх офіцерів національної поліції України, науковці наголошують на тому, фізична витривалість є інтегрованою характеристикою особистості, яка поєднує психічну (емоційну стійкість, інтереси, мотиви і переконання, вольові зусилля, вольові якості особистості) і фізичну (силова, швидкісна, координаційна витривалість) сфери, дає змогу тривалий час зберігати працездатність у складних умовах професійної діяльності та сприяє ефективному її виконанню [3]. Витривалість як важливий компонент фізичної працездатності є важливою передумовою для ефективної роботи правоохоронців у різних ситуаціях службової діяльності. Вона забезпечує підтримку тону м'язів, необхідного для утримання хребта в нормальному фізіологічному положенні, тим самим забезпечує функціонування всього організму, а це є передумовою високої працездатності під час виконання функціональних обов'язків поліцейського [2].

Рівень розвитку витривалості залежить від багатьох факторів: наявності енергетичних ресурсів в організмі людини; рівня функціональних можливостей різних систем організму (серцево-судинної, центральної нервової системи, нервово-м'язової та ін.); швидкості активізації та ступеня узгодженості в роботі цих систем; стійкості фізіологічних і психічних функцій до несприятливих зрушень у внутрішньому середовищі організму; підготовленості опорно-рухового апарату; досконалості техніко-тактичної майстерності;

особистіснопсихологічних особливостей [4, 42-45]. Не викликає заперечень, що чинники, які обумовлюють витривалість, мають безпосередній вплив і на працездатність людини. Вони повинні бути враховані під час занять зі спеціальної фізичної підготовки. Витривалість необхідно тренувати, як не дивно, стомлюваністю. Науковці говорять, що, якщо людина хоче бути фізично витривалою, їй необхідно систематично стомлюватися. Це дає можливість організму мобілізувати всі зусилля й відновлюватися протягом якнайкоротшого часу. Тільки робота до стомлення та подолання її можуть збільшити витривалість організму.

Тренування витривалості проходить це краще, якщо робота виконується у середньому темпі. Лабораторні дослідження показують збільшення витривалості у таких випадках у 40 разів, а при роботі у швидкому темпі – усього у 4,5 рази [4, 20-25].

Фізичні вправи, що вимагають прояву витривалості поділяють на циклічні (біг, плавання, ходьба), ациклічні (присідання, віджимання). На заняттях зі спеціальної фізичної підготовки майбутніх поліцейських слід звертати увагу на комплексний характер фізичної витривалості. Як показують численні дослідження, тренування витривалості за допомогою бігу на довгі дистанції негативно впливає на розвиток сили і, навпаки, тренування на силу негативно впливають на розвиток витривалості у бігунів на довгі дистанції. Тільки тренування всіх органів і систем організму призведе до того, що вони через деякий час виконуватимуть значно більшу за обсягом роботу без утоми.

Загальна працездатність організму підвищується, якщо оптимально поєднано кількість аеробних вправ (наприклад, бігу) та анаеробних (комплексні силові вправи), кількість вправ на гнучкість із кількістю вправ на спритність.

Висновки. На основі проведеного теоретичного дослідження нами зроблено ряд висновків. По-перше, у науковій літературі існує ряд праць, присвячених розвитку витривалості та її впливу на працездатність організму, проте роль занять зі спеціальної фізичної підготовки з цієї проблеми висвітлена недостатньо. По-друге, розвиток витривалості як важливої фізичної характеристики людини є головною передумовою високої працездатності майбутнього поліцейського з огляду на складні умови його професійної діяльності. По-третє, фізична витривалість є інтегрованою характеристикою особистості й рівень її розвитку залежить від багатьох чинників, що повинні бути враховані під час занять зі спеціальної фізичної підготовки. По-четверте, систематичний та комплексний підхід до розвитку витривалості під час занять зі спеціальної фізичної підготовки дозволить забезпечити підвищення працездатності майбутнього поліцейського.

Список використаних джерел:

1. Боровинський С. Б. Методичні рекомендації до самостійних занять "Фізична підготовка". Дніпропетровськ. 2015. 88 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/fp.pdf> 1211
2. Вербовий В. П. Статична та силова витривалість курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 8 (128). 2020 с. 34-35. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/250/241>
3. Колісниченко В. В., Боровик М.О. Сутність і структура професійної витривалості майбутніх офіцерів національної поліції України. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип 21. Т. 2. с. 111-114. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/27.pdf
4. Линець М. М., Андрієнко Г.М. Витривалість, здоров'я, працездатність... Львів/ 1993. 130 с. URL: [Lynets_M_vytryvalist_zd_pratsezdattnist\(3\).pdf](#)
5. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26 січ. 2016 р. № 50. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАТЬ ПРО БАЛІСТИЧНІ МІТКИ

Бодирєв Дмитро Анатолійович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
ДДУВС
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Попко Станіслав Васильович

курсант 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Наявні умови гострої соціально-економічної ситуації сьогодення, мета та прагнення розбудови правової та сучасної держави, вимушена необхідність збройної боротьби на тимчасово окупованих територіях Донбасу та АР Крим, вимоги зовнішніх партнерів щодо впровадження та реалізації дієвих реформ у повсякденне та тривале життя нашої країни, що пов'язані із боротьбою з незаконним обігом зброї та її контрабандою на простір нашої держави та далі – до країн Європейського союзу та СНД зокрема, створюють необхідне підґрунтя для обов'язкового вивчення та детального дослідження широкого кола усіх зразків вогнепальної зброї, що між тим різняться за своїм цільовим призначенням (бойова, мисливська нарізна або зброя «травматичної» дії) та калібром використовуваних патронів (5,6 мм; 7,62x39 мм; 7,62x54 мм; .30-06 Sprg; 308 win; 9 мм; 9x19 мм тощо).

Практика проведення судових експертиз у 2014–2020 роках свідчить про значне збільшення обсягу надходження на дослідження, серед вилученої та добровільно виданої, зразків нарізної зброї – бойової та зі знищеними номерами, із заміненними слідоутворюючими деталями тощо. Здебільшого такі вилучені чи добровільно здані зразки зброї представляють сучасний модельний ряд мисливської або ж бойової вогнепальної зброї виробництва Російської Федерації, виробництва ВАТ «В'ятско – полянського машинобудівного заводу», м. В'ятські поляни; Концерна «Калашников» (бренди «IZHMASH»,

«Baikal»), м. Іжевськ та ін. [2]; що навіть деякі учасники АТО залишають собі у якості «трофеїв» та зберігають вдома без будь-яких законних підстав на такі дії.

Сам факт незаконного зберігання зброї є більше потенційно небезпечним злочинним діянням, водночас випадки її безпосереднього застосування утворюють суспільно-небезпечне діяння безпосередньої сьогочасної дії, що її важко попередити, із необоротними тяжкими наслідками. Етап експертного дослідження об'єкту, що буде передувати встановленню тотожності – самої ідентифікації зброї, значно має саме звужувати кількість зброї із якою необхідно вирішувати питання ідентифікації внаслідок тотожності проведеного пострілу.

Саме після встановлення загальних конструктивних та розмірних ознак досліджуваного об'єкту, встановлення способу виготовлення та класифікаційного визначення належності об'єкту до складових будь-якого виду патронів, визначенням факту наявності на досліджуваному об'єкті слідів від деталей зброї має відбуватися групова ідентифікація самої зброї з якої даний об'єкт був вистріляний / стріляний. Мова йде про етап дослідження додаткових слідів від пострілу (внутрішнього ефекту) – так званих «криміналістичних міток». Етап є проміжним між визначенням загальних ознак та визначенням індивідуальних – ідентифікаційно-значимих властивостей об'єкту. І даний етап дослідження вже не відобразиться у складеному висновку експерта стандартною на даний час фразою: «Досліджувана гільза стріляна з самозарядної вогнепальної зброї калібру 7,62 мм», що для слідчого не додасть конкретики у процесі розслідування справ.

Встановлена наявність т. з. «криміналістичних міток» та їх вірне тлумачення надає змогу із впевненістю у 100 % вказувати на модельний ряд зброї з якої досліджуваний об'єкт був стріляний / вистріляний. Поняттям «криміналістичної мітки» автор пропонує розуміти завчасну та визначену позначку, зміст, конфігурація та стійке розташування якої надає інформацію, що класифікує, діагностує чи навіть ідентифікує використану для проведення пострілу зброю. При вирішенні спеціалістом питань з ідентифікації зброї, певні «криміналістичні мітки» залишені на гільзах чи кулях стріляних з мисливської нарізної вогнепальної зброї, що забезпечуються внесенням змін у слідоутворюючі частини та механізми вогнепальної зброї – канал ствола, патронник ствола, «чашка» затвору тощо; та відповідним відображенням на стріляних з даних екземплярів зброї кулях чи гільзах певних змін, у вигляді позначок визначеної конфігурації, змісту чи розташування додають вагомості проведеної ідентифікації та зменшують час на визначення кола зброї, що має бути звірена, та зменшує ж експериментальне отримання порівняльних зразків для роботи із досліджуваними об'єктами [3, с. 498].

Без умовно вміння «читати» такі позначки є важливим, адже в процесі фізико-хімічних явищ під час пострілу та самої механічної взаємодії складових деталей зброї із складовими патронів, на яких залишаються сліди, можливе слідоутворення, що утвореними наслідками формування слідової інформації буде схожим на процес утворення «спеціальних» міток – роздуття дульць гільз (кільцеве роздуття на дульці стріляних гільз характерне для мисливських карабінів «Сайга» ТОВ «Ижохоторужие», м. Харків [4, с. 5]); не напівсферична форма сліду від бойка-ударника на капсулях досліджуваних гільз – від поганої взаємодії матеріалу виготовлення капсуля та самого бійка («півколо» або ж трикутно-подібне відображення сліду від бійка ударника характерне для окремих моделей травматичної зброї із вогнепальним принципом метання снаряду калібру 9 мм Р.А.) та ін.

Здебільшого криміналістичні мітки, дозволяють «не озброєним» оком, і, навіть, не фахівцю, визначати під час проведення будь-яких процесуальних дій (ОМП, огляд речей, вилучення, виїмка тощо) модельний ряд зброї з якої певні гільзи / кулі були стріляні / вистріляні. Такі знання можуть бути використані як інспектором-криміналістом слідчих підрозділів Головних управлінь Національної поліції; чи судовим експертом, якого було залучено до проведення ОМП у якості спеціаліста; так і працівником підрозділів карного розшуку; інспекторами відділів дозвільної системи підрозділів Управлінь превентивної діяльності ГУНП (при можливих випадках проведення оглядів місць подій за фактами злочинів пов'язаних із незаконним полюванням); дільничними інспекторами; працівниками патрульної служби та ін.

Пропонується додати до загальної класифікації слідів від деталей зброї, ще і викладені нижче різновиди криміналістичних міток, що залишаються на об'єктах балістичного походження (гільзи / кулі) внаслідок пострілу зі зразків мисливської або ж бойової вогнепальної зброї та класифікувати їх як такі, що: – залишені будовою патронника (на стріляній гільзі), що також можуть поділятися на ті що залишаються саме на корпусі гільзи (від позначки на стінках патронника) та ті що лишаються на схилі чи дульці стріляних гільз (від позначки на кульному вході); – залишені «чашкою» затвору (на стріляній гільзі); – залишені бійком ударника (на стріляній гільзі); – залишені газовідвідними отворами у каналі ствола (на вистріляній кулі); – залишені штифтами / кернами у дульного зрізу ствола зброї (на вистріляній кулі).

Можна вважати, що поширення та використання вищевикладених спеціальних знань про наявні криміналістичні мітки на об'єктах балістичного походження полегшить роботу працівників органів внутрішніх справ – слідчих, судових експертів, працівників оперативного блоку та ін., в умовах одвічного

браку часу та великого навантаження від кількості матеріалів, що дедалі збільшується у роботі правоохоронних органів України.

Список літератури:

1. Ігнат'єв І. В., Павленко О. С., Ранчинська А. О., Тарасова Н. О. Деякі зразки малокаліберних мисливських карабінів калібру. 22LR, їх сліди на кулях та гільзах : довід. для суд. експертів-балістів. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2006. 21 с.
2. Концерн Калашников. URL: <http://kalashnikovconcern.ru/izhmash>.
3. Матвієнко С. А. Щодо проблемних питань проведення судово-балістичної експертизи з ідентифікації мисливської нарізної зброї на стадії досудового розслідування. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1 (75). С. 496–507.
4. Криміналістичні мітки на мисливській зброї, виготовленій шляхом перероблення автоматів Калашникова : метод. рекомендації. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2010. 8 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЩО ПОТЕРПІЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Володіна Оксана Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0003-3211-0303>

Малиновська Тетяна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету
внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-7713-7617>

Найвищою цінністю та одним із провідних напрямів політики кожної держави має бути визнано забезпечення прав дитини. Захист прав дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема і завдання національного значення, які повинні розглядатися і розв'язуватися в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному і, безумовно, юридичному. Як зазначає І.О. Бандурка, однією з перешкод на шляху побудови нормального правового і демократичного суспільства є різноманітні порушення прав підростаючого покоління. В сучасних умовах, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально-економічних перетворень, проблема захисту прав неповнолітніх набуває особливого змісту [1, с. 36]. Мова йде про закріплення певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини.

Частиною 1 ст. 19 Конвенції ООН про права дитини визначено, що держави-учасники повинні прийняти всі необхідні заходи, у тому числі й законодавчі, для захисту дитини від усіх форм фізичного й психологічного насильства, образи або зловживання, грубого поводження або експлуатації [2].

У Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами (Стамбульська конвенція) стверджується, що діти, які стали свідками домашнього насильства,

є жертвами насильства. Вона передбачає психо-соціальні консультації для дітей, які стали свідками будь-яких форм насильства або будь-якої форми насильства стосовно їхньої вікової групи, та скерована на інтереси дитини (стаття 26). Вчинення злочину проти дитини або у присутності дитини є обтяжуючим чинником (статті 46) [3].

Характеризуючи сучасний стан національного законодавства щодо забезпечення правового захисту дітей слід відзначити наступне. Конституція України та ратифікована 27 лютого 1991 р. Конвенція про права дитини заклали підвалини правового регулювання в цій сфері. Ними гарантовано основні права та свободи дітей та передбачено обов'язковість вжиття заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або насильства.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», окремо надане визначення «постраждалої дитини», як особи, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства. Постраждала дитина має всі права постраждалої особи, реалізація яких забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, інтелектуального та фізичного розвитку [4]. Разом з тим, в більшості випадків органи Національної поліції, при притягненні осіб до відповідальності за вчинення домашнього насильства не враховують дітей свідків, як постраждалих, а також органи державної влади не завжди інформують про жорстоке поводження з дітьми, про що неодноразово зверталась увага в ЗМІ громадськими організаціями.

В рамках Проєкту ЄС «PRAVO-Justice» було проведено моніторинг ситуації реагування системи правосуддя на вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі: 2019 рік, в ході якого було проведено аналіз 226 вироків і встановлено, що від домашнього насильства фактично постраждали щонайменше 58 дітей. При цьому лише 4 дитини мали у провадженні офіційний статус потерпілих. 48 дітей були свідками домашнього насильства, що вчинялося відносно їхніх батьків (переважно матерів). Водночас, у більшості вироків не відображено того, що діти-свідки домашнього насильства також є постраждалими від домашнього насильства [5].

Слід відмітити, що існує безпосередній зв'язок між насильством щодо дітей, включаючи випадки, коли діти є свідками насильства, та домашнім насильством, яке вчиняють та від якого потерпають дорослі. Такий зв'язок існує як у просторовому (в межах однієї родини), так і в часовому (між двома поколіннями) вимірах. Так, згідно з висновками дослідження, проведеного UNFPA I UNICEF у 2018 року в семи країнах Центральної Азії та Східної Європи, включаючи Україну, якщо в родині вчиняється домашнє насильство між батьками, то діти більш імовірно також страждають від фізичного насильства від батьків, живуть у страху та зазнають негативних психологічних наслідків. Діти, які були свідками насильства між своїми батьками, в

майбутньому мають більший ризик стати жертвою домашнього насильства або кривдником. Як зазначає О.Л. Беспаль спостереження дітьми за насильством між дорослими членами сім'ї може призвести до того, що такі діти не уявляють іншої моделі поведінки в родині і сприймають її як належне, дитина хибно уявляє, що якщо б'ють – значить люблять і, як наслідок, виростає потенційним агресором або жертвою сімейного насильства [6, с.114]. Окрім цього наслідками домашнього насильства можуть бути: депресія і суїцидальна поведінка (дитина може відчувати себе нікчемною, неповноцінною, може гірше навчатися, становитися агресивною по відношенню не тільки до своїх однолітків чи до родичів, а й до самих себе. У дітей, які пережили насильство, глибока депресія часто поєднується з саморуйнівною поведінкою в таких формах як заподіяння каліцтва собі, суїцидальні реакції, суїцидальні спроби), втеча з дому, але діти рідко йдуть до родичів чи друзів, найчастіше вони потрапляють на вулицю, де можуть опинитися в кримінальному середовищі. Такі діти нерідко стають жертвами злочинців. Вони залучаються до заняття проституцією, виготовлення дитячої порнографії, потрапляють в руки торговців людьми тощо.

Діти, які пережили будь-який вид насильства, відчують труднощі в соціалізації: у них порушені зв'язки з дорослими, немає відповідних навичок спілкування з однолітками, вони не володіють достатніми знаннями та ерудицією, щоб завоювати авторитет у школі, у них низька самооцінка і т. д.

Варто відзначити, що найчастіше дитина, яка пережила насильство, ставши дорослою може застосовувати насильство і до своїх літніх батьків. Отже, спостерігається безсумнівний зв'язок між наявністю несприятливих факторів в сім'ї і злочинною поведінкою дитини у майбутньому. Таким чином, створюється замкнене коло.

І.О. Бандурка зазначає, що насильство до неповнолітніх може чинити, як мати, так і батько. У тих випадках коли мати сама стає жертвою домашнього насильства, вона може бути «передавальною ланкою», прагнучи компенсувати своє принижене становище жертви пригніченням ще слабших- дітей [7, с.161]. Ю.М. Антонян переконаний, що кримінальна мотивація дитини залежить, головним чином, від ставлення батьків до дитини, її сприйняття або відторгнення. Відторгнення може виражатися в формі байдужості, недостатньої уваги, емоційної холодності, що викликає у дитини почуття невпевненості, занепокоєння, незахищеності. Такі діти шукають в неформальних або кримінальних групах колективного батька, їм властива імпульсивність, ригідність, дратівливість, злопам'ятність [8, с.18].

За даними Міністерства соціальної політики України протягом 2019 року зафіксовано понад 130 тис. звернень громадян з приводу домашнього насильства, що на 15 % більше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, з них 88 % від жінок, 10 % - від чоловіків, від дітей - 1055 звернень. За 9

місяців 2020 року внаслідок домашнього насильства загинуло 305 дітей [9]. Необхідно зазначити, що реальні масштаби насильства над дітьми визначити досить складно у зв'язку з тим, що в Україні практично відсутній механізм збору статистичних даних. Справа не тільки в тому, що батьки, родичі, сусіди або знайомі, часто зберігають мовчання і не повідомляють про випадки жорстокого поводження в сім'ї і, як правило, про подібні випадки стає відомо тільки тоді, коли дитина з травмами потрапляє в поле зору педагогів або медичних працівників, а й у тому, що суб'єкти у сфері запобігання та протидії домашньому насильству не збирають дезагриговані статистичні данні, не здійснюють обмін даними між собою, а деякі з них (МОЗ та МОН) не узагальнюють інформацію взагалі, що ускладнює здійснення скоординованої політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [10]. Дуже важливо, визначають експерти [11, с.92], що віднині дитина, яка стала свідком насильства в своїй родині, також визнається його жертвою і має право на всі відповідні соціальні, медичні, психологічні й правові послуги.

Важливо визначити, що статистичні відомості про конкретних жертв домашнього насильства та винних у його вчиненні мають велике значення не лише для інформування відповідальних структур і громадян про серйозність цієї проблеми, а також можуть заохочувати потерпілих чи свідків повідомляти про випадки насильства [12, с.82].

Коли є підозра або підтвердження факту щодо жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами, повинні бути вжиті заходи для захисту дитини та її підтримки. Ефективний вплив може надати міжвідомча скоординована система реагування, спрямована на спеціальне розслідування і виявлення випадків жорстокого поводження і зневаги потребами, а також втручання за допомогою надання необхідного захисту і відповідних послуг дітям-постраждалим. Ризик травматизму і шкоди фізичному та психічному здоров'ю дитини, соціальному і психологічному благополуччю, шкільної успішності збільшується з частотою і суворістю жорстокого поводження і зневаги потребами. Відповідно, вкрай важливо, щоб випадки жорстокого поводження і зневаги потребами були виявлені на ранніх етапах. Зупинити жорстоке поводження може тільки відповідне втручання і взаємне інформування усіх зацікавлених суб'єктів.

Заходи можуть бути ефективними лише в тому випадку, якщо після виявлення та інформування про випадки жорстокого поводження почнуть взаємодіяти всі структури (суб'єкти) по захисту, підтримки і допомоги дітям-жертвам і сім'ям з високим ризиком. Обов'язкове інформування має передбачати не систему покарань, а допоміжні програми щодо захисту дітей та підтримки сімей. Проблеми жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами в будинку і сім'ї необхідно обговорювати на політичних і громадських зборах, де можуть бути прийняті ефективні рішення. Без

проведення національної інформаційно-роз'яснювальної кампанії важко буде зменшити кількість випадків жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами.

Список літератури:

1. Бандурка І.О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія / І.О. Бандурка ; за наук. ред.. д-ра юрид. наук, професора О.М. Литвинова. Золота миля, 2017. – 432 с.
2. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384. (дата звернення:06.11.2021).
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): запитання та відповіді. URL: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questionsand-answers-ukrainian/1680944874> (дата звернення 20.11.2021)
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення:16.11.2021).
5. Аносова Ю.В., Капур, М.М. Легенька, К.В Черепиха за участю Бороздіної К.А., Кривуляк А.О. Моніторинг ситуації реагування системи правосуддя на вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статті: 2019
6. Беспаль О.Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї дисерт. канд. юрид. наук 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Запоріжжя – 2019. – 294 с.
7. Бандурка І.О. Діти, сім'я, злочинність неповнолітніх: взаємозалежність : монографія / І.О. Бандурка. – Харків : Золота миля, 2014. – 280 с.
8. Антонян Ю.М. Психологическое отчуждение личности и преступное поведение. Ереван: Звартоне, 1987. С. 85.
9. Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства, - Юлія Соколовська. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18311.html> (дата звернення: 05.11.2021).
10. Бугаєць Т. Комплексна політика та збір даних в Україні Круглий стіл Офісу Ради Європи в Україні 8 липня, 2020 URL: <https://rm.coe.int/ukr-comprehensive-policy-and-data-collection-in-ukraine-presentation-b/16809efc9c> (дата звернення: 06.11.2021).

11. «Протидія домашньому насильству: реалії і перспективи» : збірник тез Обласної науково- практичної конференції (м. Чернігів, 24 жовтня 2019 р.) / Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, ЧНТУ, 2019. – 126 с.
12. Малиновська Т.М. Володіна О.О. Профілактика вчинення домашнього насильства щодо осіб похилого віку / Право і безпека /Х. 2020. № 2 (77) С. 81-85.

ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ

Гарбузова Євгенія Олександрівна

курсантка 2го курсу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник:

Корогод Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З метою виконання завдань зазначених у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), в ньому визначено, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Очевидно, що виконання завдань буде найбільш ефективним, якщо наслідки (покарання), щодо цих кримінальних правопорушень будуть більш адекватні та об'єктивні.

Законодавство визначило перелік покарань, що застосовуються як санкція за вчинення суспільно-небезпечних протиправних діянь. Обмеження волі виступає як самостійний вид покарання, який з'явився у КК України у 2001 році. Він був пред'явлений як альтернативний вид покаранню позбавлення волі. [3, с.279]

Відповідно до ст.61 КК України обмеження волі – це покарання, яке полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. [1]

Дане покарання вважається основним та характеризується призначенням на строк від одного до п'яти років.

Як вже зазначалось, відбування покарання здійснюється з обов'язковим залученням засудженого до праці, але не всі категорії осіб можуть бути задіяні до праці. Тому у Кодексі зазначений певний перелік осіб до яких не могу бути призначене покарання у вигляді обмеження волі.

Згідно ч.3 ст.61 КК України до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку,

військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи відповідне покарання не може бути застосоване. [1]

Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі зазначені у ст. 59 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України).

У ч.1 ст. 59 КВК України стверджується, що усі новоприбулі до виправного центру засуджені тримаються в окремих приміщеннях, де протягом чотирнадцяти діб проходять медичне обстеження для виявлення інфекційних та інших захворювань, а також первинне психолого-педагогічне та інше вивчення. [2]

Отже, обмеження волі є більш лояльним та м'яким покаранням для особи, що притягнуто до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21
3. Васильєв А.А., Гладкова Є.О., Житний О.О. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Харків : ХНУВС, 2020. 428 с.

МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ПОМИЛКОЮ «ЧЕКАННЯ ПОСТРІЛА» ПРИ НАВЧАННІ СТРІЛЬБИ КУРСАНТІВ

Гончаренко Андрій
курсант ДР-943 ФПФПОДР

Тінін Дмитро
викладач кафедри ТСП, майор поліції,
ORCID: 0000-0002-8593-1706

Науковий керівник:
Великий Юрій Миколайович
викладач кафедри ТСП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Навчання стрільбі з бойової зброї курсантів є невід'ємною частиною їхньої бойової підготовки. Оскільки співробітникам підрозділів охорони, підрозділів конвоювання необхідно нести службу зі зброєю, то до рівня їхньої вогневої підготовки пред'являються високі вимоги.

Сам процес здійснення пострілу є складною координаційною діяльністю, а процес навчання містить ряд особливостей, які ускладнюють освоєння цієї дисципліни [1]. Серед таких особливостей знаходиться сама фізика процесу здійснення пострілу і зворотній зв'язок, який відчуває стрілець: гучний звук пострілу і віддача зброї. У сукупності з тим, що результати стрільби оцінюються викладачем, вищеописані фактори створюють стресову ситуацію, яка, укорінившись у підсвідомості курсанта-стрілка, що призводить до систематичних незадовільних результатів стрілянини.

Найчастіша помилка при стрільбі — «очікування пострілу» — відома досить тривалий час. Її вивченню та способам боротьби з нею присвячено багато наукових праць. У процесі підготовки кваліфікованого стрілка слід також враховувати його психофізичну сферу.

Полянін Н. А та Пінтяшин Є. В. зазначають, що на техніку стрільби надають негативний вплив фізіологічні та психологічні бар'єри. Ми погоджуємось з думкою авторів, що психологічний стан курсанта-стрілка, що характеризується такими проявами, як стрес, страх і розгубленість, продукують фізіологічні бар'єри, що блокують і без того не повністю сформовані моторні здібності, необхідні для суворого дотримання техніки стрільби, призводить до незадовільних результатів стрільби. Для формування раціонального стану

стрілка автори пропонують скористатися методом ідеомоторного (аутогенного) тренування [2]. Основними прийомами цього методу є такі: само-переконання, підбадьорення, само-наказ, самозаспокоєння та інші прийоми самонавіювання.

Вивчення психологічної підготовленості курсантів дійсно може виявити суттєву допомогу при виборі методів навчання. Однак, проводити подібні дослідження викладачеві вогневої підготовки, на нашу думку, немає ніякої потреби, оскільки курсанти відомчих вузів регулярно проходять обстеження психологічної службою. При реалізації індивідуалізованого навчання з урахуванням особистісних характеристик необхідно налагодити механізм взаємодії кафедр, що займаються вогневою підготовкою учнів, та внутрішньовузівських психологічних служб.

Баландін О. С. та. Нерубенко А. С. наводять ще одне поняття помилки «очікування пострілу» - «самооборонний рефлекс». Автори зазначають, що ігнорування цього рефлексу надалі призведе до неефективної стрільби курсанта. Як заходи профілактики помилок при стрільбі та методів їх корекції автори пропонують такі:

- спорядження магазинів холостими патронами разом з бойовими (керівник стрільб самостійно вирішує в якій послідовності спорядити патрони);
- Стрільба по білій (чистій) мішені [3].

Якоб А. А. відносить очікування пострілу до дезорганізуючих факторів, що викликає звуження свідомості, погіршення уваги та рухових функцій [4]. Однією з причин виникнення даного фактора автор вважає рівень тривожності, як характеристику особистості учня. Для зміни свого психічного стану рекомендується курсантам оволодіти методиками автотренінгу; самогіпнозу; уявного для гри складних ситуацій; само-навіювання; медитації.

Таким чином доречно зробити висновок, що психологічна підготовка значно складніша в освоєнні. Вона вимагає від курсанта високого рівня самодисципліни, а від керівника стрільб — вміння визначати тип особи курсанта, його поточний емоційний стан та вміння застосовувати різні психотехніки для корекції цього стану у того, хто навчається.

Список використаних джерел:

1. Удалова, А. А. Порівняльний аналіз динаміки розвитку рівноваги у стрільців різного рівня. Вчені записки Лесгафта 2015. № 3 (121).
2. Полянін, Н. А., Пінтяшин, Є. В. Емоційно-вольова готовність курсантів до стрільби з бойової зброї. Прикладна юридична психологія. - 2017. - № 4.
3. Баландін, О. С., Нерубенко, А. С., Ветрова, Ю. В., Олійник, Д. В. Підвищення ефективності забезпечення особистої безпеки співробітниками поліції в ситуаціях із застосуванням вогнепальної зброї. 2018. № 4 (80).

4. Фарбей В. В. Спеціальна психічна підготовка та емоційна стійкість у системі багаторічного тренування зимових багатоборців Вчені записки Лесгафта університету. - 2009. - №5

КАТЕГОРІЯ ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Гусєва С.М

курсант 3 курсу
навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро

Науковий керівник:
Корогод С.В.

Обмежена осудність є відносно новим явищем для кримінального законодавства України. Поява у КК України статті 20, яка визначила це поняття та його кримінально-правові наслідки, викликала жваві дискусії у науковому середовищі. І це не дивно, оскільки обмежена осудність є надзвичайно складним явищем, цей інститут має яскраво виражений міждисциплінарний характер, а тому потребує уваги не тільки з боку юристів, але і потребує вивчення окремих положень психології, судової психіатрії, філософії. Висвітлюючи питання про цю категорію осудності за кримінальним правом України треба зазначити, що уперше законодавчо було закріплено поняття обмеженої осудності у ст. 20 Кримінального кодексу України 2001 р [1].

Відповідно до ч.1 цієї статті обмежено-осудною визнається така особа, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Проаналізувавши судову практику України можна дійти до висновку, що обмежена осудність враховується судом при призначенні покарання як обставина, що його пом'якшує, таким чином передбачуючи гуманне ставлення з боку держави до осудного [1].

Верховний Суд України (далі – ВСУ), який у постанові Пленуму «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 № 7. Так, у пункті 6 зазначеної постанови вказується, що необхідно визнати правильною практику тих судів, які, отримавши на розгляд кримінальну справу з обвинувальним висновком та визнавши під час судового розгляду, що злочин вчинено в стані обмеженої осудності особою, яка внаслідок загострення наявного у неї психічного розладу потребує застосування примусових заходів медичного характеру (далі ПЗМХ),

постановляють обвинувальний вирок і при призначенні засудженому покарання враховують його психічний стан як пом'якшуючу обставину з одночасним застосуванням ПЗМХ у виді амбулаторної психіатричної допомоги за місцем відбування покарання. А у пункті 7 конкретизується, що з огляду на те, що надання в примусовому порядку амбулаторної психіатричної допомоги застосовується щодо осіб, які мають психічні розлади, наявність яких саме і є критерієм обмеженої осудності (ч. 1 ст. 20, ч. 2 ст. 94 КК), судам слід враховувати, що до осіб, визнаних обмежено осудними, у разі потреби може застосовуватися лише цей вид ПЗМХ [2,3].

Своєрідність зазначеної психіатричної допомоги полягає в тому, що вона надається обмежено осудним особам у примусовому порядку одночасно з відбуванням покарання, призначеного за вирок суду. Не можна погодитись з позицією авторів, які зазначають, що обмежена осудність може бути нейтральною обставиною, адже сама суть цього явища полягає в тому, що винна особа не в повній мірі усвідомлює значення своїх дій або не в повній мірі контролює свою поведінку, тобто зменшується ступінь вини такої особи.

Проте, на нашу думку, положення про необхідність визнання стану обмеженої осудності обставиною, що пом'якшує відповідальність особи, повинно бути закріплено у кримінальному законі. На сьогоднішній день, далеко не всі суди

враховують такий стан як обставину, що пом'якшує відповідальність, надаючи їй

нейтрального значення. Твердження суду про можливість застосування лише амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку ґрунтується на тому, що психічний розлад при обмеженій осудності не є тяжким, а отже немає потреби у застосуванні госпіталізації до стаціонарного психіатричного закладу. Так, А.В. Каніщев зазначає, що кримінальне покарання та ПЗМХ можуть бути тільки взаємовиключними формами державного примусу. Таке їх співвідношення зумовлюється взаємовиключними станами осіб, до яких застосовуються зазначені форми примусу. Кримінальне покарання та ПЗМХ не утворюють континууму та не мають зони перетину [4, с. 49]. В.М. Бурдін взагалі пропонує відмовитись від поняття обмеженої осудності і виключити статтю 20 КК України, доповнивши частину 1 статті 66 КК України такою обставиною, як вчинення злочину особою, яка під час його вчинення не могла повною мірою забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своїми діями [5].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день у доктрині кримінального права відсутня єдина точка зору щодо кримінально-правових наслідків обмеженої осудності. Враховуючи складність проблеми, необхідно проводити подальші ґрунтовні дослідження у цій сфері із залученням не тільки юристів, але й психологів та психіатрів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України № 1888-ІХ від 17.11.2021 Стаття 20
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 02.12.2021)
2. Постанові Пленуму «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 № 7.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05#Text> (Дата звернення: 02.12.2021)
3. Кримінальний кодекс України № 1888-ІХ від 17.11.2021 Стаття 94
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 02.12.2021)
4. Каніщев А. В. Обмежена осудність та примусові заходи медичного характеру. Архів психіатрії. 2007. № 1–2. С. 42–50. (Дата звернення: 02.12.2021)
5. Кримінальний кодекс України № 1888-ІХ від 17.11.2021 Стаття 66
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 02.12.2021)

ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИСОКОРІВНЕВОЇ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ В УКРАЇНІ

Дасюк Віктор Володимирович,
аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

Високорівнева корупція – це найбільш небезпечний рівень, як для держави так і для суспільства загалом. Особливо це пов'язується із особами, котрі розпоряджаються державними коштами, оскільки самі чиновники високого рівня концентрують у своїх руках абсолютно усі владні повноваження на управління державним майном, економікою країни, природними ресурсами, митницею та є їх розпорядниками.

Саме такий вид корупції:

- наносить майнову шкоду державі;
- руйнує соціальні підвалини країни;
- нівелює державу, як сам інструмент захисту законних інтересів громадян.

Такий рівень корупції впливає на відносини на міжнародному рівні:

- підриває міжнародний авторитет держави;
- перешкоджає впровадженню іноземних інвестицій в економіку держави;
- гальмує інноваційний розвиток країни [1].

Найпростішим і найшвидшим для державних посадовців і у той же час є найнебезпечнішим для нашої держави *високорівневої корупції* – це розкрадання державного бюджету. На цьому рівні розробляються корупційні схеми та корупційні мережі.

Корупційними схемами в той час визначаються корупційні механізми, які усталені або постійно діючі, способи, канали передачі коштів, котрі пов'язані із колективною кримінальною діяльністю. Сучасні корупційні схеми не передбачають також собою передачу грошей із рук в руки, вони базуються зокрема на заробітках чиновників за домовленістю.

Найнебезпечнішими корупційними схемами, що функціонують та діють в рамках офіційних легальних організацій, є приховані зв'язки, а зв'язками у свою чергу виступають самі відносини між суб'єктами, що використовують посадове становище у власних цілях. Відмивання коштів в свою чергу виступає типовим та історичним прикладом корупційної схеми.

Зокрема, про корупційні схеми, котрі функціонують у вищих рівнях влади України, писалося на різноманітних Інтернет-сайтах. Наприклад, однією із подібних корупційних «оборудок» є компенсація ПДВ. Взагалі ПДВ – це один із найскладніших для адміністрування податків. Постійні проблеми із

відшкодуванням ПДВ змушують звертатися малий та середній бізнес до конвертаційних центрів, адже кожного року бюджет держави втрачає на відшкодуванні ПДВ через тіньові схеми мільярди гривень. На сьогоднішній день держава не здатна забезпечити нормальне та прозоре адміністрування ПДВ і на це існує безліч причин, слід виокремити деякі із них: від законодавчих проблем до необхідності реформування фіскальної служби. На думку деяких фахівців та вчених, ПДВ на етапі становлення економіки краще взагалі скасувати, а замінити його податком із продажу або ж податковим із обороту. Принаймні цей процес буде зрозумілим і водночас відкритим, полегшить при цьому роботу чиновникам та взагалі зникне будь яка необхідність в утриманні такого штату чиновництва та виведе бізнес із тіні.

Ще однією схемою *високорівневої корупції* вважається створення конвертаційних центрів-платформ, на базі яких легалізуються всі доходи, що були отримані в результаті «переведення корупційних грошей в готівку».

На думку, багатьох дослідників корупції, наступна небезпечна схема є акцизні збори – податок на алкоголь та тютюнові вироби, котрі пов'язані із фальшивими акцизними марками та схемами несплати акцизних зборів, контрабандою та контра фактом.

Ще одна схема, що пов'язується із митною сферою, це розмитнення вантажів, тобто завищення інвойсів, а це в свою чергу торгові документи, які надають перелік товарів та послуг, їх кількість, платіжні реквізити, за якими вони власне і позначаються та індикативні ціни, що є різновидом фіксованих цін, котрі встановлюються державними органами влади на митницях, ціни у питаннях розмитнення за гроші бо досі вважається, що лише 50 % плати надходить до бюджету нашої країни.

Сьогодні в Україні найбільше корупційних злочинів, котрі пов'язані із розкраданням майна і коштів на державних підприємствах, із закупівлею товарів та послуг за дещо завищеними цінами, постачанням товарів через посередників за цінами, що є меншими від ринкових. Переважна більшість таких злочинів відбувається за участю керівного складу держави, тобто топ менеджерів.

Наприклад, державні закупівлі передбачають вибір кращої пропозиції на основі конкурсу, але вище чиновництво може забезпечити перемогу за «комісійні» від проведеної злочинної схеми.

Причинами таких дій є:

- недосконалість політичних інституцій, котрі мають забезпечувати, як внутрішні так і зовнішні механізми заборон;
- «двозначність» законодавства, яке не відповідає вимогам чіткості, ясності та лаконічності правових приписів;
- безкарність топ-менеджерів держави (розбалансованість судової системи та відсутність політичної волі);

- «таємні домовленості» (політичне заступництво);
- «прогаліни» у призначенні на керівні посади (низький професійний рівень);
- слабе громадянське суспільство, де самі громадяни не мають достатнього впливу на вище керівництво держави, а значить не можуть ефективно контролювати всі гілки влади.

Доцільно також буде зауважити, що діюче законодавство України передбачає також призначення осіб на керівні посади державних інституцій на основі відкритих конкурсів. Де факто – конкурси часто не оголошуються із невідомих причин і на такі посади призначаються «виконуючі обов'язки». Виконання обов'язків – це тимчасове заміщення, яке допускає в свою чергу маніпулювання, коли роботодавець може погрожувати працівнику замість нього взяти на постійну освіту іншу особу в разі невиконання його керівника протизаконних розпоряджень.

Розгалуженість корупції, котра спостерігається в Україні, базується на тому, що від одиничних, розрізнених схем корупція переходить до дій, що є організовані та координовані та об'єднані в злочинні спільноти, що при цьому утворюють корупційні мережі. Корупційна мережа є основою та інструментів корупційних угод, тобто самої реалізації корупційних схем.

Корупційні мережі проявляються у формуванні взаємозв'язків та взаємозалежності між високопосадовими чиновниками (топ-менеджерами). Такі мережі формуються на основі неформальних та нелегальних взаємозв'язків на вертикальному управлінському рівні в одній структурі й на горизонтальному рівні на різних рівнях управління між різними структурами.

Особливістю корупційних мереж є те, що до них обов'язково входять чиновники, бізнесмени та фінансисти. Чиновник самостійно не може створювати мережу, він повинен отримати фінансові засоби. Керівниками таких мереж, як правило є чиновники високого політичного рівня.

Хоча корупційні мережі включають структури, котрі діють в різних галузях, найбільш задіяна в корупційній мережі сфера економіки, від якої вона отримує належне фінансування.

Корупційні мережі створюються навколо державної власності, на якій така мережа і паразитує, це пов'язано із тим, що самі корупційні мережі нічого не створюють, а лише діють фінансові потоки. Тому одна із основних сфер фінансування корумпованої мережі є фінансово-кредитна система (наприклад, банки і фонди).

Важливо зазначити, що корупційні мережі об'єднують у коло свого впливу не конкретних осіб, а управлінські функції. Підтверджує цю тезу те, що при зміні одного корупційного посадовця на іншого, функції якого входять до такої мережі, непризначена особа прилаштовується та переймає правила функціонування корупційної мережі. Певною мірою це пов'язано із тим, що в

Україні не працює жорстка система внутрішнього і зовнішнього відбору кадрів – відбувається відторгнення тих хто в системі є «чужим». Із цього слідує, що сама корупційна мережа є внутрішньо стійкою (тому із нею важко обиратися) і вона базується на тісних особистих відносинах та «круговій поруці» топ-чиновників. Усіх посадових осіб, котрі входять до корупційної мережі, поєднують одні інтереси, цінності і погляди.

Чим більше розгалужена корупційна мережа, тим вона стійкіша, ефективніша і чинить неймовірно потужній супротив. Найефективнішою протидією корупційним мережам виступає сама політична воля вищого керівництва держави.

Яскравою справою *високорівневої корупції* минулого року також була «справа Микитася» у справі про заволодіння майном Нацгвардії на 81, 5 млн. гривень. Протягом року забудовнику призначали і продовжували запобіжні заходи - і за саму справу, за порушення умов запобіжного заходу і також спілкування зі свідками тощо. Зрештою весною суд стягнув із екснардепа 30 млн. грн. застави – уперше в історії українського судочинства це була настільки значна сума.

1 грудня стало відомо, що НАБУ і САП повідомили Микитасю про нову підозру – у наданні хабара експерту за заниження вартості житлового комплексу. Вже за кілька днів детективи затримали, а ВАКС узяв під арешт одного із фігурантів справи.

Але справжній вибух стався пізніше, коли Генеральний Прокурор України несподівано змінила прокурорів у цій справі та зірвала вручення підозри ймовірному третьому фігуранту розслідування – нібито це заступник керівника Офісу президента.

В межах угоди зі слідством Микитась сам добровільно відшкодував до державного бюджету 50 млн. грн. збитків та вийшов із СІЗО під домашній арешт.

Сам факт настільки масштабного розслідування в Україні – це вже безперечний «плюс». Щоправда, дуже скоро він може знову перетворитися на «мінус». Це залежить від того, як реагуватиме діючий президент В.О. Зеленський та його оточення на такого роду події [2].

Список літератури

1. Хромова Е.И. (2011). Коррупция как социально-правовой феномен. *Вопросы экономики и права*. 2011, №5. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/04/16/1271937025/4.pdf>
2. Боровик А. (2019). Боротися попри все: історія одного антикорупційного року. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/12/9/7276398/>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОЗБРОЄННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПРИКЛАДІ ПІСТОЛЕТА МАКАРОВА ТА GLOCK-21

Кулаковський В.А.
курсант ДР-943 ФПФПОДР

Тінін Д.Г.
викладач кафедри ТСП, майор поліції,
ORCID: 0000-0002-8593-1706

Науковий керівник:
Тимофєєв В.П.
викладач кафедри ТСП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

На сьогоднішній день вогнепальна зброя є не тільки прерогативою військових, але й одним з ефективних поліцейських заходів примусу, спрямованих на активну протидію злочинності. Застосування вогнепальної зброї дозволяє в значній мірі створити умови для захисту прав особи, її життя та здоров'я, інтересів суспільства та держави в цілому.

Згідно проекту закону «Про обіг зброї невійськового призначення» [2] визначено, що вогнепальною зброєю є пристрої, конструктивно призначені для механічного враження цілі на відстані снарядом, що одержує направлений рух у стволі за рахунок енергії згоряння вибухових речовин.

Ефективність застосування вогнепальної зброї визначається її технічними характеристиками, що дозволяє визначити переваги та недоліки тієї чи іншої моделі. Оскільки поліцейська діяльність є досить небезпечною та складною, зброя повинна мати такі характеристики, які б дозволили гарантувати високу надійність, швидкість та оперативність в її застосуванні, а також легкість для прихованого носіння тощо.

На озброєнні українських поліцейських знаходиться пістолет Макарова, в той час як у американських це пістолети групи Glock, насамперед, модель Glock-21. Вказана модель користується величезною популярністю на ринку зброї США як у цивільних, так і серед поліцейських та серед бійців різних спецпідрозділів, які використовували 45 АСР як службовий патрон. За даними сайту World Small Arms Inventory нині Glock 21 перебуває на озброєнні 188

поліцейських, шерифських та інших правоохоронних управлінь, включаючи 31 спеціальний загін, у 37 штатах.

Розглянемо більш детально основні технічні характеристики обох моделей (див. табл. 1.).

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика пістолета Макарова та GLOCK-21

Ознака	Пістолет Макарова	GLOCK-21
Рік створення	1948	1991
Маса, кг	0,73 (без патронів) 0,81 (заряджений)	0,83 (без патронів) 1,09 (заряджений)
Довжина, мм	161,5	209
Довжина стволу, мм	93,5	117
Ширина, мм	30,5	32,5
Висота, мм	126,75	139
Патрон	9x18 мм ПМ	45 АСР
Калібр, мм	9,27	11,43
Принцип роботи	вільний затвор	короткий хід ствола з його перекосом у вертикальній площині
Місткість магазину	8 патронів	13 патронів
Прицільна дальність, м	50	50
Початкова швидкість кулі (м/с)	315	350
Приціл	Відкритий	Відкритий

Розроблено на основі джерела [1].

Варто акцентувати увагу на перевагах та недоліках обох моделей, виходячи з технічних характеристик, представлених в табл.1. Зокрема, до переваг Glock-21 слід віднести: висока ефективність швидкісної прицільної стрільби; перевага за рахунок патрону 45 АСР, що має практично найвищу зупиняючу дію кулі серед сучасних пістолетних патронів прийнятних габаритів; має зручну рукоятку з тонкими стінками і не має деталей, що сильно виступають тощо. Одні з основних недоліків цієї зброї — куля має порівняно невелику швидкість і має велику зупиняючу дію; виробляється з полімерів, що не витримують температур нижче -30°C.

В свою чергу, пістолет Макарова залишається популярним з 60-70-х років до сьогоднішнього дня завдяки своїй простоті та надійності. Його перевагами вважаються простота в експлуатації, відносно невелика вага, безвідмовність в експлуатації за будь-яких погодних умов, висока пробивна ефективність на дистанції до 50 м при швидкості кулі 315 м/с; невелика вартість пістолету;

якісний магазин. Порівнюючи технічні характеристики обох моделей (табл1.), слід відзначити перевагу пістолета Макарова за рахунок меншої ваги та відносної компактності за рахунок його розмірів [1].

В той же момент, ПМ порівняно з Glock-21 поступається кількістю патронів у магазині – 8, відносно 13 у Glock-21, що дозволяє зробити зайві вистріли, які в умовах роботи поліцейських можуть мати вирішальне значення. До інших недоліків належать: сильна віддача після пострілу; висока вартість патронів; потрібно докладати багато зусиль при натисканні на спусковий гачок; немає можливості для встановлення оптики.

Glock-21 у порівнянні з ПМ має високий експлуатаційний ресурс (понад 300-350 тисяч пострілів), є більш надійною зброєю, має несильну і м'яку віддачу, низьке розташування ствольної осі, обладнаний трьома автоматичними запобіжниками (у ПМ – один) тощо.

Втім, попри переваги та унікальність, Національна поліція має на меті відмовитись від традиційного пістолету Макарова, замінивши на сучасну європейську зброю. Як було вже ухвалено рішенням щодо заміни автоматів Калашникова на німецькі MP-5. Все це зумовлено тим, що зброя має бути адаптована до сучасних умов: бути більш ефективною, надійною, компактною, пристосованою для швидкісної і високоточної стрільби.

Таким чином, попри простоту, відносну компактність конструкції, зручність у носінні та готовність до дії, пістолет Макарова має ряд недоліків, чим значно поступається сучасним моделям вогнепальної зброї, зокрема, Glock-21. Враховуючи специфіку роботи поліцейських, високий рівень небезпеки та постійну загрозу їх життю, зброя має бути модернізованою, ефективною, забезпечувати можливість швидкого реагування та високоточної стрільби.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія озброєння. Офіційний сайт. [електронний ресурс]. URL: <https://worldweapon.info/> (дата звернення 27.11.2021)
2. Про обіг зброї невійськового призначення: Проект Закону України, на заміну (реєстр. N 2105 від 22.02.2008 та реєстр N 3069 від 22.08.2008). Система ЛІГА: ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jf1mh00b?an=5> (дата звернення 27.11.2021)

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Лаговська Наталія Валеріївна,

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і кримінології, заступник
завідувача кафедри кримінального права і кримінології
Навчально-науковий інститут права

Бура Оксана Вікторівна

студентка групи ПБМБ-20-1
Університету ДФС України

Боротьба зі злочинністю виступає одним з головних векторів діяльності держави. Вона повинна здійснюватися на основі ґрунтовно розробленої політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка є важливим напрямком внутрішньої політики держави. З огляду на те, що Україна визначила для себе шлях до європейської інтеграції, національна політика у сфері боротьби зі злочинністю повинна узгоджуватися з міжнародною політикою, яка формується та реалізується у цій сфері.

Динаміка соціально-політичних, правових, економічних та інших змін, що відбулися в Україні з 1991 р., обумовлює необхідність проведення глибокого аналізу стану явищ і процесів, які мають місце в окремо взятій галузі діяльності держави і суспільства. Враховуючи те, що ДКВС України є специфічним державним утворенням, та те, що реформи у ній носять комплексний характер, тобто залежать не тільки від волі держави, а й від суспільних інститутів, зазначена проблема є досить актуальною. Важливість розгляду її полягає ще й в тому, що на будь-якому етапі функціонування системи необхідно знати стан і тенденції її розвитку, перспективи, шляхи та методи реалізації нормативно-визначених цілей і завдань [1].

У сучасній українській історії зазначена проблема у тій чи іншій мірі була предметом наукового розгляду у працях таких вчених, як О.М. Джужа, А.П. Закалюк, Р.А. Калюжний, Г.О. Радов, В.М. Синьов, П.Л. Фріс, В.І. Шакур. Висвітлено чимало положень теоретичного і практичного характеру, що стосуються формування змісту та стану кримінально-виконавчої політики за період незалежності України. Проте ще чимало важливих аспектів, пов'язаних насамперед з тенденціями її розвитку на сучасному етапі розглянуто й осмислено.

Кримінально-виконавча політика не є особливою політикою, а є частиною єдиної політики держави і безпосередньо впливає з кримінальної політики. Разом з тим, вона впливає на кримінальну політику

В сучасній історії кримінально-виконавчої системи України можна виділити три періоди її становлення та розвитку - липень 1991 – липень 1998 р., серпень 1998 – січень 2004 р.; з січня 2004 р. і досі.

У перший період організаційно-правові та інші зміни у змісті кримінально-виконавчої політики були започатковані Постановою Кабінету Міністрів України «Про основні напрямки реформи кримінально-виконавчої системи України» від 11 липня 1991 р. № 88 та завершені Указами Президента України «Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань» від 22 квітня 1998 р. та від 31 липня 1998 р., яким затверджено Положення про цей державний орган.

Протягом другого періоду не тільки відбулося повне виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з системи МВС України, а й були прийняті нові Кримінальний кодекс та Кримінально-виконавчий кодекс України, що стали основними засобами вираження кримінально-виконавчої політики України. Проте і за цей час, як засвідчили офіційні висновки відповідних державних органів України та міжнародних експертів, стан справ у галузі виконання покарань у нашій державі якісно не змінився.

Третій період розвитку кримінально-виконавчої політики розпочався з моменту вступу в силу нового Кримінально-виконавчого кодексу України (1 січня 2004 р.) і триває тепер.

На жаль, і офіційна статистика, і дослідження вчених показують, що зазначені в попередніх періодах розвитку кримінально-виконавчої політики негативні тенденції не тільки мають місце, а й суттєво впливають на стан управління явищами і процесами в галузі виконання кримінальних покарань.

Таким чином, протягом усіх трьох періодів становлення та розвитку кримінально-виконавчої політики України мали місце загальні негативні риси та тенденції, що впливали на її зміст, правотворчу та правозастосувальну практику [2].

Серед цих чинників її формування та реалізації варто виділити такі:

1. Декларативність заяв держави та її органів у визначенні та дотриманні принципів своєї діяльності.
2. Недотримання вимог закону в правозастосовній практиці та низька виконавча дисципліна органів влади, службових і посадових осіб. Ця проблема носить загальнодержавний характер та поступово переростає в елементи деякої аморальності.

В ст. 55 Конституції України закріплено право будь-якого громадянина на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Проте, як показує практика, цим правом досить рідко на стадії виконання покарань користуються потерпілі від злочинів, оскаржуючи в судах бездіяльність

органів і установ виконання покарань з питань відшкодування ним завданої злочином шкоди.

Таке становище – результат неналежного виконання обвинувальних вироків у конкретних кримінальних справах.

Не вирішуються належним чином зазначені проблеми як на стадіях апеляційного, так і касаційного провадження.

Слід зауважити, що чинне кримінально-виконавче законодавство України не створило для вирішення цих проблем відповідних умов. Зокрема, у більшості кримінальних покарань, пов'язаних з відрахуваннями із заробітку засудженого, на першому плані інтереси держави (спочатку із заробітку вираховується прибутковий податок), а не потерпілої від злочину особи. Але ж згідно зі ст. 3 Конституції України інтереси потерпілого мають бути пріоритетними.

Правовий монополізм, який немає нічого спільного з правонаступництвом, при формуванні таких засобів реалізації кримінально-виконавчої політики, як законодавча практика та діяльність органів і установ виконання покарань [3].

У правозастосовній практиці теж домінуючими залишаються старі стереотипи, звички, навички, підходи як у стосунках із засудженими, так і з громадськими організаціями, задіяними в процесі виконання покарань. Насамперед йдеться про явища, пов'язані з неналежним створенням адміністрацією УВП умов для відбування покарання засудженими (високий рівень безробіття, низькі заробітки, небезпечні санітарно-гігієнічні, матеріально-побутові та інші умови життєдіяльності засуджених).

Внутрішні суперечності у галузі виконання кримінальних покарань, закладені у сфері соціального побуту та суспільної свідомості, – так званий соціологічний парадокс покарання, зміст якого полягає в тому, що чим більше та суворіше застосовується в суспільстві кримінальне покарання, тим більшою мірою воно виявляє своє безсилля. Таким чином криміналізується значна частина осіб, втягуючи в тенета кримінальної юстиції все більшу кількість населення, пропускаючи їх через свої механізми не тільки як підозрюваних, обвинувачених, підсудних і засуджених, а й і свідків, потерпілих та інших [4].

Отже, здійснення реформ у системі виконання покарань неможливе без розроблення науково обґрунтованої теоретичної бази кримінально-виконавчої політики на доктринальному рівні й подальшого відображення її у концепції – програмному документі, який би визначав її стратегічні напрями, а також закріплював на законодавчому рівні тенденцію щодо гуманізації кримінально-виконавчої політики України та її зорієнтованість на ресоціалізацію та подальшу соціальну адаптацію засуджених до умов суспільного життя після відбування покарання.

Удосконалення правового статусу суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин є важливим напрямом оптимізації кримінально-виконавчої політики. При цьому виділяють дві групи піднапрямів оптимізації кримінально-виконавчої політики у цій сфері: ті, що стосуються правового статусу персоналу органів та Управління виробничим підприємством та ті, що стосуються правового статусу засуджених. Одночасно другу групу піднапрямів поділено на: ті, що стосуються правового статусу засуджених, які відбувають покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства; ті, що стосуються правового статусу засуджених, які відбувають покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавче право: словник: Навчальний посібник / Упорядники: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. Запоріжжя: «Интер-М», 2014. 293 с.
2. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Система принципів кримінально-виконавчої політики України. *«Jurnalul juridic national: teorie si practica»*. 2016. № 4 (20). С. 161–166.
3. Бандурка О.М. Реформування кримінально-виконавчої політики України у контексті європейського вибору / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов // Сучасні проблеми та тенденції розвитку кримінально-виконавчого права в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару (20 листопада 2015 року, м.Харків) / ХНУВС; Наук.- дослід. і-нт вивч. пробл. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. – Х.: ХНУВС, 2015. – С.7-8.
4. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Оптимізація кримінально-виконавчої політики України: поняття та сутність. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 2 (20). С. 58–64.

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Лаговська Наталія Валеріївна,

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і кримінології, заступник
завідувача кафедри кримінального права і кримінології
Навчально-науковий інститут права

Микитенко Вікторія Станіславівна

студентка групи ПМПФ-20-2
Факультету підготовки, перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
Державний податковий Університет

Боротьба зі злочинністю є однією з найважливіших функцій сучасної держави. Для реалізації цієї функції формується особлива форма державної політики - кримінально-правова політика.

Існує багато підходів до визначення поняття «кримінально-правова політика», найбільш точне тлумачення полягає в тому, що кримінально-правова політика – це стратегія і тактика діяльності влади щодо боротьби зі злочинністю.

Кримінально-правова політика розробляє стратегію і тактику та формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі її впливу на злочинність, виробляє засоби їх досягнення і виражається в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування[1, с.56].

У ширшому розумінні кримінально-правова політика – це термін, що охоплює всі правові засоби, спрямовані на встановлення злочинності, правопорушення, притягнення до відповідальності винного, засудження та засудження, відбування покарання, запобігання вчиненню нових правопорушень [2, С.155].

Аспекти кримінально-правової політики досліджували такі вчені: М.І.Бажанов, Ю.В. Баулін, Ю. М. Брайнін, В. І. Борисов, Ф. Г. Бурчак, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. С. та інші.

Кримінально-правова політика має ряд завдань, вирішення яких створює передумови для успішного функціонування всієї системи боротьби зі злочинністю:

1) захист особи, майна, держави та інших охоронюваних кримінальним законом (інтересів) від злочинних посягань;

2) розробляти та приймати нормативні, цільові програми, що дають можливість боротися зі злочинністю та попереджувати її;

3) використання різних методів кримінально-правової політики, а саме криміналізація та декриміналізація, покарання та зняття покарання, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності;

4) тлумачення чинного законодавства у сфері запобігання правопорушенням для уточнення та уточнення його точного змісту;

5) оцінка ефективності правоохоронних органів у застосуванні кримінально-правових інститутів і норм на практиці;

6) недопущення порушення співвідношення між нормами кримінального права та нормами різних галузей права [3, с.74].

Враховуючи сучасний рівень та розвиток злочинності в Україні, основним завданням держави є зупинити зростання злочинності, мінімізувати злочинний вплив на суспільство, боротися зі злочинами, які були скоєні, та не допустити нових у майбутньому.

Кримінально-правова політика Української держави розробляється і реалізується за такими принципами: законність, рівність усіх перед законом і судом, демократизм, справедливість, гуманізм, злочинна невідворотність [2, с.159].

Деякі джерела вказують на такі основні напрями кримінально-правової політики:

-криміналізація суспільно небезпечних діянь;

-декриміналізація злочину;

-покарання за суспільно шкідливі діяння;

-звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини [4, 59].

Передбачається, що ефективність кримінально-правової політики визначається дієвістю кримінального права та окремих кримінально-правових норм та інститутів, а також механізмів кримінально-правового регулювання в цілому.

На мою думку, сучасна кримінально-правова політика має деякі недоліки на законодавчому рівні, а саме:

- наявність надмірної кількості змін, які не завжди доцільні;

-пріоритетність захисту інтересів та безпеки представників влади, правоохоронних органів та суддів порівняно із захистом інтересів громадян;

- прагнення привести вітчизняне кримінальне законодавство у відповідність до міжнародно-правових вимог, але ігнорувати позитивний вітчизняний досвід.

Отже, можна зробити висновок, що кримінально-правова політика являє собою елемент, що утворює всю систему політики у сфері боротьби зі злочинністю, який розробляє стратегію та тактику, формує основні завдання,

принципи, напрями та цілі кримінально-правового впливу на злочинність та формує засоби їх досягнення та займає вагоме місце у системі державної політики.

Список використаних джерел:

1. Борисов В. І. Поняття кримінально-правової політики В. І. Борисов, П. Л. Фріс. Правова доктрина України: у 5 т. – т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – Харків: Право, 2013. 56-71 с.
2. Федоров. М. П. Проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики в сучасній Україні. Науковий вісник Львівської комерційної академії. 2015. №1.С. 152-172.
3. Єпіфанова Є. В. Концепція кримінально-правової політики Росії як управління процесом протидії злочинності. Вісник Самарської гуманітарної академії. Право. 2009. №2 (6). С. 72-76.
4. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: монографія. Одеса: Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. 132 с.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Лаговська Наталія Валеріївна,

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і кримінології, заступник
завідувача кафедри кримінального права і кримінології
Навчально-науковий інститут права

Щербань Каріна Сергіївна

студентка групи ПМПФ-20-1
Факультету підготовки, перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
Університету ДФС України

Особа злочинця – одна з головних кримінологічних проблем сучасності. Посідаючи провідне місце в ланцюгу кримінологічної причинності, особа злочинця є основним об'єктом профілактичного впливу з метою запобігання злочинам [1, с. 26].

В сучасних умовах здійснення глобалізаційних процесів суттєво зростає роль наукових досліджень у галузі кримінологічного вчення про особистість злочинця. Кримінологічне дослідження портрета особи злочинця в умовах сьогодення створює необхідні теоретичні передумови як для розробки ефективних механізмів запобігання злочинності загалом у державі, так і для прогнозування індивідуальної злочинної поведінки зокрема [2, с. 64].

Дослідженню кримінологічного портрета особи злочинця були присвячені численні праці вітчизняних вчених-кримінологів: А. М. Бабенка, О. М. Бандурки, М. Г. Вербенського, В. В. Голіни, Б. М. Головіна, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. М. Костенка, О. М. Литвинова, П. П. Михайленка, О. Ю. Шостко та ін. [2, с. 11].

Під особистістю злочинця І. М. Даньшин розглядав сукупність суттєвих та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, що, об'єктивно реалізуючись у вчиненні конкретного злочину (злочинах), надають його вчинку характер суспільної небезпеки, а винній особі – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [1, с. 126].

Н. М. Кропачов визначає особистість злочинця як сукупність соціально-демографічних, моральних і правових властивостей, ознак, зв'язків і відношень,

що характеризують особу, яка скоїла злочин, і впливають на її злочинну поведінку [1, с. 128].

На думку В. В. Голіни, особистість злочинця – це сукупність природжених і соціально набутих рис, якостей, властивостей і пороків, що тією чи іншою мірою типово притаманні людям, які вчинили злочини й у яких ці властивості, якості, риси чи пороки виявилися [1, с. 129].

Можна наголосити навіть на тому, що в українській кримінології традиційно особистість злочинця розглядається як сукупність соціальнопсихологічних властивостей, які утворилися в процесі соціалізації людини, і ситуацій, що зумовлюють її злочинну поведінку [2, с. 24].

Під кримінологічною характеристикою особистості злочинця необхідно розуміти відповідний процес опису специфічних рис, які утворилися під час соціалізації людини й визначають її в загальнолюдському, суспільно значущому та індивідуально-неповторному плані, а також характеризують як таку, що скоїла злочин, і впливають на злочинну поведінку цієї особи [4, с. 86].

Кримінологічна характеристика особи дається шляхом визначення її кримінологічного портрету, який, у свою чергу, полягає в аналізі певних груп ознак, що характеризують цю особу, а саме це соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки. Після відповідного аналізу в межах кримінологічної характеристики притаманні для цієї особистості злочинця риси об'єднуються в узагальненому кримінологічному портреті.

Кримінально-правові ознаки. Вони характеризують і розкривають для нас особу з точки зору її ставлення до вчиненого нею злочину зокрема та злочинної поведінки взагалі, а також визначають той стан, у якому особа здебільшого реалізує свій злочин. Серед ознак кримінологічної структури особи-злочинця, які призводять до вчинення злочину, слід назвати ті, які характеризують спрямованість і тривалість злочинної поведінки суб'єкта; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, вибрані для досягнення злочинної мети; форми вини; форми співучасті; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого діяння (визнав себе винним чи ні, розкався чи ні), осудність, повторність (рецидив), стан у момент вчинення злочину (сп'яніння, глибоке душевне хвилювання) та ін. Отже, це дає змогу дослідити злочинну кар'єру або зробити висновок про одноразову злочинну поведінку особи злочинця.

Морально-психологічні ознаки. Ця група ознак особи злочинця охоплює його суб'єктивний світ: його світогляд, духовність, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтації й допомагають дослідникам з'ясувати, чому ця особа скоїла злочин і яким є її внутрішнє ставлення до цього. Умовно ця група ознак поділяється на дві підгрупи, а саме на моральні та психологічні властивості.

Моральні властивості особистості об'єднують в собі її світогляд, духовність, життєві погляди й переконання, установки та ціннісні орієнтації. При цьому особистості злочинців характеризуються байдужим або взагалі негативним ставленням до виконання своїх обов'язків перед суспільством. Вони не дотримуються будь-яких правових норм і правил, обирають для себе протиправний шлях задоволення власних особистих потреб, характеризуються певним рівнем егоїзму й ігнорують суспільні інтереси тощо.

Психологічні ознаки особистості злочинця мають інтелектуальний, емоційний і вольовий характер. Інтелектуальні властивості об'єднують у собі рівень розумового розвитку особистості, обсяг її знань, життєвий досвід, широту або вузькість поглядів, зміст і різноманітність інтересів тощо. До емоційних властивостей особистості відносять характер її нервових процесів (вид темпераменту), рівень емоційного збудження та ступінь контролю за власними емоціями, силу й темп реагування на різні зовнішні подразники тощо. Вольові риси особистості полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, здатності ухвалювати й виконувати правильні рішення, досягати поставленої мети.

Соціально-демографічні ознаки. Традиційно в кримінології до соціально-демографічних ознак особи злочинця відносять ознаки, які належали їй на момент учинення злочину й розкривають її з боку соціальної приналежності, місця її в соціумі та сімейно-шлюбних відносин. До таких ознак у переважній більшості відносять вік, стать, сімейний стан, освіту, професійну приналежність особи, рід занять, наявність постійної роботи, її тривалість, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу (випадковий заробіток, жебрацтво, вчинення злочину), національність, громадянство, місце проживання та інші дані про соціальний статус осіб. Перелічені ознаки не є криміногенними; вони характеризують злочинця як людину конкретної епохи, яка посідає певне місце в суспільних відносинах.

Соціально-рольові ознаки розкривають функції індивіда, зумовлені його становищем у системі наявних суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими людьми й організаціями в різних сферах суспільного життя. До інформації в теорії особистості відносять такі дані: робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо. Ці дані показують місце та значущість особи в суспільстві, яким ролям вона надає перевагу, а які ігнорує, розкриваючи її орієнтацію у відносинах з найближчим оточенням на виробничому, побутовому та сімейному рівнях [4, с. 12].

Варто зазначити, що в загальному сучасний стан здійснення кримінологічних досліджень особи злочинця йде шляхом констатації соціально-демографічних і кримінально-правових характеристик, необґрунтовано оминаючи своєю увагою вивчення мотивації злочинної

поведінки. Для аналізу такого складного і багатогранного явища потрібно не тільки проголошення застосування комплексного наукового підходу, а й конкретна практична робота з даного питання спеціально уповноваженими правоохоронними органами. Саме це в майбутньому надаватиме істотного імпульсу впровадженню сучасних комп'ютерних технологій під час здійснення кримінологічних досліджень в умовах глобалізації [3, с. 94].

Отже, комплексне вивчення кримінологічного портрета особи злочинця не повинне обмежуватися встановленням якихось окремих ознак, що нерідко лише поверхнево характеризують особу, а має проводитися з достатньою глибиною у взаємодії. Саме це буде гарантією більш повного виявлення чинників генезису особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції і недопущення вчинення злочинів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма № 1): статистична інформація Генеральної прокуратури України / Генеральна прокуратура України (дата звернення: 10.07.2019)
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за заг. ред. В. В. Голіни; І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків: Право, 2009. 288 с.
3. Курс кримінології: Загальна частина: у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужи; О. М. Джужа, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
4. Мацкевич И. М. Криминологический портрет преступника (теоретические проблемы составления). LEX RUSSICA = Русский закон. 2008. № 6. С. 1424–1444.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

**Свистонюк Владислав Андрійович,
Рекурн Олександр Володимирович**

курсант III курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Корогод Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри кримінального права та криміналогії, капітан поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Постановка проблеми. Вивчення обставин, що виключають злочинність діяння, є надзвичайно актуальним. В умовах неоднозначного вирішення таких питань на практиці, недостатньої конкретизації правил кваліфікації, невирішених складних випадків при реалізації тієї чи іншої обставини зростає оціночний характер застосування інституту обставин, що виключають злочинність діяння.

До обставин, що виключають злочинність діяння, належать: необхідна оборона (ст. 36 КК України), уявна оборона (ст. 37 КК України), затримання винного (ст. 38 КК України), крайня необхідність (ст. 39 КК України), фізичний або психічний примус (ст. 40 КК України), виконання наказу чи розпорядження (ст. 41 КК України), дія, пов'язана з ризиком (ст. 42 КК України), виконання спеціального завдання щодо запобігання або розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України). У КК 1960 р. як самостійні були передбачені лише необхідна оборона та крайня необхідність[1].

На практиці виникає багато проблем з оцінкою діянь, скоєних у стані самооборони. Останнє можна визначити як законний захист особи, її прав і законних інтересів, суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань шляхом заподіяння шкоди особі, яка посягає.

Необхідна оборона виключає кримінальну протиправність діяння за наявності низки умов, що впливають із змісту положень ст. 36 КК України. У доктрині кримінального права традиційно прийнято поділяти зазначені умови на дві групи:

Перша група – це умови правомірності посягання:

- 1) посягання має бути суспільно небезпечним;
- 2) посягання має бути присутнім і реальним;

Друга група - умови законності захисту від суспільно небезпечних діянь:

- 1) захисні дії здійснюються щодо прав і законних інтересів особи, суспільства чи держави;
- 2) захист забезпечується шляхом заподіяння шкоди порушнику;
- 3) охорона повинна відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки посягання[2 с.162].

Відповідно до ч. 5 ст. 36 КК не виходить за межі необхідної оборони і не тягне за собою кримінальної відповідальності за застосування зброї чи інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або групи осіб, а також запобігання незаконному проникненню в житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості заподіяної шкоди зловмиснику[1].

Таким чином, закон передбачає три винятки із загального правила щодо меж самооборони та кримінальної відповідальності у разі порушення. Такі винятки називаються особливими видами необхідної оборони. В основі таких видів лежить наявність будь-якого з наступних посягань:

- 1) напад озброєної особи;
 - 2) напад групи осіб;
 - 3) незаконне насильницьке проникнення в житло чи інше приміщення.
- Шкода, заподіяна порушнику, у таких випадках не обмежена. Відповідно до ч. 5 ст. 36 КК не є перевищенням оборони і не тягне за собою кримінальної відповідальності за заподіяння винному будь-якої шкоди в цих ситуаціях, аж до позбавлення його життя.

Існують певні проблемні питання щодо самооборони, які повністю не вирішені в доктрині кримінального права та викликають труднощі в практиці кримінального права.[3 с.89].

Отже, отримані результати потребують узагальнення та побудови нової концептуальної моделі, на основі якої буде сформована система обставин, що виключають злочинність діяння. Створення такої моделі дасть змогу з'ясувати місце цих обставин у системі подібних кримінально-правових явищ, переглянути їх коло з урахуванням сучасних тенденцій розвитку кримінальної науки, сформулювати єдиний підхід до визначення конститутивних ознак обставини, що виключають злочин.

Важливим у процесі підготовки змін до Кримінального кодексу України буде законодавче визначення поняття «обставини, що виключають злочинність діяння». Це допоможе відрізнити суспільно корисні дії (бездіяльність) від суспільно небезпечних, що має стати перспективним напрямком для подальших наукових досліджень у певних напрямках.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін Кримінальне право України. Загальна частина: підручник 5-е вид., перероб. і допов. Х.: Право, 2015. 528 с.
3. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 264 с.

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стрільчук Віталій Ананійович,

кандидат юридичних наук,

доцент

Поліський національний університет, Україна

Сокол Яна Василівна

студентка II курсу, магістр

Поліський національний університет, Україна

Світовий досвід доводить, що динамічний розвиток територій та країн у цілому неможливо забезпечити на сталому рівні без децентралізації державного управління, без спроможного місцевого самоврядування. Проте активний вплив місцевого самоврядування на формування нових економічних і соціальних відносин можливий лише в тому разі, якщо воно матиме відповідні правові гарантії, налагоджену систему соціальних відносин, а головне – реальні інструменти (форми) для використання громадянами свої муніципальних прав.

Актуальні аспекти цього питання розкриті в дослідженнях таких учених, як В. Бабаєв, М. Баймуратов, В. Барвіцький, О. Батанов, В. Борденюк, П. Гураль, Д. Заяць, В. Кравченко, В. Куйбіда, Ю. Куц, О. Лиска, В. Мамонова, Ю. Наврузов, М. Орзіх, В. Погорілко, М. Пухтинський, Н. Руда, С. Саханенко, Ю. Шаров, І. Шумляєва та ін.

Метою нашого дослідження є загальна характеристика форм реалізації муніципальних прав людини.

Згідно з Конституцією України (стаття 69) народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Саме виборча фреквенція фіксує участь громадян у голосуванні та визначає ступінь реальної активності та впливу на діяльність інституційних і персоніфікованих суб'єктів [1]. В Україні спостерігаються позитивні тенденції виборчої фреквенції на місцевому рівні, масштаб та статистика виборчих зловживань порівняно з попередніми виборами зменшилася.

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності. Для того, щоб загальні збори були легітимними, потрібно, щоб на збори прийшло 50 % + 1 від членів громади на відповідній території [2, с. 13].

Громадські слухання – найбільш поширений механізм місцевої демократії у більшості демократичних країн. Необхідність проведення громадських слухань найчастіше виникає, якщо:

- рішення, що його готує місцева влада, непопулярне і може викликати соціальну напругу;
- питання /проект має кілька альтернативних рішень;
- питання досить складне й немає очевидних рішень;
- існує певне протистояння між органами влади та деякою групою територіальної громади [3].

Українська практика показує, що врегулювання процедури проведення слухань може бути здійснено як статутом громади, так і окремим положенням. Законом України «Про місцеве самоврядування» встановлено, що громадські слухання мають відбуватися не рідше одного разу на рік.

Правове регулювання реалізації права на громадські слухання у статуті громади чи в окремому положенні здійснюється за таким загальним алгоритмом: мета громадських слухань; ініціювання; процедура підготовки; проведення слухань та фіксація пропозицій; дії за наслідками слухань.

Місцева ініціатива – це можливість бути почутими, можливість донести проблему до депутатів місцевих рад та показати громаді, яку позицію займає місцева влада щодо порушеної проблеми. Важливість цього механізму громадської участі полягає в тому, що вона дає право територіальній громаді ініціювати розгляд у місцевій раді будь-якого питання, що відноситься до її компетенції, яке є важливим для громади, але яке не виноситься на розгляд ради через небажання це зробити міським головою чи депутатами ради. Порядок, встановлений представницьким органом місцевого самоврядування або Статутом територіальної громади [4, с. 325-326].

В разі, коли місцева влада навіть після застосування усіх згаданих інструментів (загальні збори, громадські слухання, місцеві ініціативи) не ухвалює потрібних громаді рішень, то далі можливий або місцевий референдум, або обрання на виборах іншої місцевої влади.

Консультації з громадськістю (громадські консультації) це відкритий процес діалогу влади з мешканцями, що має на меті прийняття владою оптимальних рішень щодо суспільно важливих справ. Консультації з громадськістю проводяться й громадськими радами у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю (безпосередні форми) та вивчення громадської думки (опосередкована форма) [3].

Електронна демократія – це форма демократії, за якої громадяни та бізнес беруть участь в управлінні державою та місцевому самоврядуванні за допомогою електронних (онлайн) інструментів та сервісів і виступають повноцінними партнерами у формуванні народного порядку денного, що стає

основою політики. Серед таких інструментів – ті, що максимально відповідають часу, потребам та запиту громадян. Це, наприклад, мобільні додатки замість паперових звернень чи телефонного зв'язку, комунікаційні платформи замість запитів, портали, що працюють за принципом «єдиного вікна» замість десятків посилань на різноманітні державні сервіси у сфері е-демократії та інше [5, с. 23].

Отже, що стосується форм реалізації муніципальних права, то чинним законодавством врегульовані лише загальні норми і лише для деяких механізмів участі. Відсутність або недосконалість механізмів застосування інструментів громадської участі зокрема, місцевий референдум, призводить до непрозорості процесу прийняття рішення органами місцевого самоврядування та нівелювання можливості впливу громадян на процес прийняття рішення. Виходячи із вищезазначених проблем, доцільним було б удосконалити законодавство з питань реалізації громадянами муніципальних права, зокрема щодо місцевого референдуму та органів самоорганізації населення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141
2. Павлюк А.П. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. Київ: НІСД, 2016. 61 с.
3. Тимченко І.Р. Громадська участь в процесі прийняття рішень на рівні територіальних громад: інструменти участі. *Ефективна економіка*. №2, 2019. URL: www.economy.nauka.com.ua (дата звернення: 09.11.2021)
4. Шевченко А.О. Правова природа і статус територіальної громади: доктринальний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2017. № 3 (104). С. 332-342.
5. Електронна демократія : навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. К.: НАДУ, 2015 66 с.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН

Турій Сергій Михайлович,
курсант ДР-943 ФПФПОДР

Тінін Дмитро Геннадійович
викладач кафедри ТСП, майор поліції,
ORCID: 0000-0002-8593-1706

Науковий керівник:
Тимофєєв Володимир Павлович
викладач кафедри ТСП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У результаті винайдення новітніх засобів та технологій комп'ютерного навчання процес підготовки фахівців у вищих навчальних закладах зазнав багатьох змін. Сучасна підготовка фахівців пов'язана з роботою із великою кількістю інформації, потребує вдосконалення та засвоєння. Професіоналізм співробітників ОВС у вогневій підготовці досягається шляхом застосування комплексних методів у процесі цілеспрямованого навчання, пов'язаних зі створенням необхідних умов для регулярних та якісних поповнень теоретичних знань із вогневої підготовки, тренуванням без патронів із використанням комп'ютерно-тренажерних і тренажерних засобів. А вже після виконання всіх цих складових навчального процесу курсанти мають приступати до практичних стрільб.

Можна назвати такі фактори, які показують необхідність впровадження інтерактивних мультимедійних обладнань під час викладення такої дисципліни як вогнева підготовка: 1) через сучасні події, що відбуваються в багатьох країнах світу, зокрема в Україні, виникає зростання злочинності, ускладнення кримінальної ситуації в державі, що тягне за собою необхідність поліцейських та військових виконувати службово-бойові завдання у районах збройних конфліктів; 2) через зміну тактики дій службовців під час виконання бойових завдань, що стали більш швидкими, маневровими, в той же час не такими масштабними, навіть скритними, що дуже змінює порядок та сам процес застосування вогнепальної зброї [1, с. 31].

Багато вищих навчальних закладів МВС України мають мультимедійні інтерактивні обладнання, які забезпечують покращення якості навчання, надання практичної спрямованості в питаннях вміння використати та застосувати вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків працівниками поліції. Вони обладнані універсальними мультимедійними інтерактивними тирами, застосування яких під час проведення практичних занять з вогневої підготовки дозволяє слухачам протягом короткого часу прийняти відповідальне, законне рішення на використання або застосування вогнепальної зброї та вести прицільну стрільбу з лазерної імітаційної та бойової зброї у різних ситуаціях та при різних обставинах [2, с. 97].

Інтерактивний мультимедійний тир – це один з найкращих тренажерів для тих, хто бажає оволодіти навичками прицільної, швидкісної та тактичної стрільби. Його особливостями є: навчання правилам та прийомам здійснення стрільби, відпрацювання правильної прикладки, дихання, постанови, прицілювання (наведення), утримання зброї під час стрільби, плавність спуску курка, вчасне припинення стрільби; проведення групових та індивідуальних навальних стрільб і організації змагань; формування умінь і навичок по застосуванню вимог стрільби, які характерні для реальних польових умовах; навчання первинним навичкам поводження зі зброєю з урахуванням всіх балістичних характеристик; розвиток і тренування м'язової пам'яті; комплект стрілецьких прав та ігрових сценаріїв [3, с. 62].

Перевагами використання мультимедійного інтерактивного обладнання є: безпека під час навчання та тренування; забезпечення проведення індивідуальних та групових тренувань, врахування балістичних характеристик; навчальна зброя відповідає масі та габаритам реальним зразкам зброї; простота та надійність у використанні; система цього обладнання дозволяє змінювати умови та сценарії тренувань (місце, рівень складності, погодні умови, дальність, тип та колір мішеней).

Також, є деякі проблеми використання мультимедійного інтерактивного обладнання. До таких слід віднести великі грошові витрати на купівлю цих тренажерів, саме обслуговування їх, у разі поломки або просто регулярного ремонту коштує немало. Фахівців, які б могли навчити викладачів користуватися та застосовувати в навчанні ці обладнання, не так багато, їх важко знайти. Тільки у вмілих руках дані тренажери можуть принести велику користь. Слід зазначити те, що ці мультимедійні тренажери мають знаходитися в широкому просторі (вимагають певну вільну площу), який знайти не в кожному університеті можливо забезпечити. Також, обов'язковим є проведення детальних інструктажів, порядку і правил використання цього обладнання перед кожним заняттям для запобігання та протидії неправильній експлуатації.

Інтерактивне мультимедійне навчання у вогневій підготовці може замінити практичні стрільби, але не повністю, бо під час виконання практичних

стрілб виникають психологічні процеси, характерні справжній ситуації бойового контакту під час виконання службових обов'язків. Це не так помітно в імітаційних стрільбах із інтерактивного мультимедійного тирю. Психологія під час стрільби – це дуже важлива річ. Не треба нехтувати таким фактором навчання, а навпаки – приділити йому неабияку увагу. Тільки тоді процес навчання вогневій підготовці буде вважатися ефективним та продуктивним.

Отже, використання інтерактивного мультимедійного обладнання під час навчання з дисципліни вогнева підготовка має свої особливості. Слід виокремити основні проблеми та переваги його застосування. Звісно, позитивних чинників більше, ніж негативних, але все одно впровадження та комбінацію такого методу навчання вимагає неабиякої підготовки, фінансів та діяльності професійних фахівців. Вищі навчальні заклади МВС України вже мають такі обладнання, які функціонують досить достатню кількість часу. Основним завданням залишається впровадження інтерактивних мультимедійних обладнань серед усіх ВНЗ МВС України.

Список літератури:

- 1) Використання комп'ютерно-тренажерних засобів у вогневій підготовці курсантів: наукова стаття / М.В. Клішин, В.В. Афанасьєв, О.Є. Забула.: 28.10.2014. URL: <http://chiz.nangu.edu.ua/article/viewFile/139655/166988>
- 2) Використання мультимедіа-технологій в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України: наукова стаття / Чернишенко О.Є. Вісник Національного університету оборони України, 2012.
- 3) Тінін Д. Г. Удосконалення службової підготовки працівників національної поліції України з використанням інтерактивного мультимедійного обладнання // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2020. № 4 (107). 410 с.– с. 60-63. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/11.pdf

УГОЛОВНАЯ ПРОТИВОПРАВНОСТЬ: СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ

Харитонов Сергей Александрович

доктор юридических наук, доцент,
заведующий кафедры уголовного права №2
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого

Одним из обязательных признаков любого правонарушения, преступление и уголовный проступок не есть исключением, является его противоправность. Противоправность, как признак правонарушения – юридическое (в отличие от социального (материального) – общественная опасность) свойство деяния, юридическое выражение и закрепление в законе общественной опасности деяния. Сущность данного признака означает существование определенного запрета на совершение конкретного действия либо воздержания от его совершения под угрозой назначения наказания. Сама этимология термина противоправность означает что поступок человека осуществляется вопреки предписаниям права (закона). В уголовном праве существуют две диаметрально противоположные точки зрения относительно этого, безусловно важного признака правонарушения. Суть этих расхождений определяется различными подходами к пониманию содержания уголовно-правовой нормы. Так, ряд ученых еще со времен немецких юристов-нормативистов (конец XIX начало XX столетия) придерживаются точки зрения, что уголовный закон не содержит в себе норм-запретов. Запрет на совершение определенного действия либо бездействия, по их утверждению, содержится не в нормах уголовного закона, а в так называемых нормах регулятивного частного и публичного права также как и субъективные права, юридические обязанности и государственно-властные полномочия определенных субъектов права. Исходя из этого уголовный закон ничего не запрещает, то есть не устанавливает уголовно-правовых запретов, а всего лишь содержит исчерпывающий перечень видов общественно опасного поведения, которые определяются государством как преступление, отрицая при этом само существование уголовной противоправности.[1, 16] Данная трактовка отводит уголовному закону второстепенную, субсидиарную роль по отношению к другим отраслям права и сводит содержание уголовного закона лишь к санкции, а его функции только лишь к применению наказания. По логике приверженцев нормативистской теории деяния, совершенные «преступником», находятся за пределами действия уголовного закона и не влечет за собой возникновения уголовно-правовых отношений между государством в лице уполномоченных

органов и лицом, совершившим противоправное деяние. При этом они не объясняют на чем базируется наказуемость этого деяния, как реакция государства на вред, причиненный общественным отношениям, охраняемым уголовным законом.

Иную позицию занимают ученые, которые считают, что именно в нормах уголовного закона, в единстве его общих и специальных предписаний определены запреты на поведение, которое недопустимо с точки зрения государства и общества. Данное общественно опасное поведение, описанное в нормах закона в обобщенном виде, признается запрещенным под угрозой применения к лицам его совершившим определенного вида и размера наказания. Тем самым уголовный закон разграничивает противоправное и правомерное поведение, определяя сферу своего действия.

Следует отметить, что противоправность, как нормативно-правовой признак преступления (уголовного проступка) тесно связана с общественной опасностью последнего и может рассматриваться только в совокупности с ним. Общественная опасность выступает основанием закрепления того или иного деяния в уголовном законе (криминализация деяния) в качестве преступления либо уголовного проступка и тем самым делает его противоправным. Аргументация некоторых ученых, при котором противоправность считается первичной, а общественная опасность – вторичной методологически ущербна, непригодна, по существу, и является излишне политизированной. [2, 76] Эти два обязательных признака находятся между собой в диалектическом взаимодействии явления объективной действительности и его законодательной оценки при этом соотносятся между собой как форма и содержание. Деяние определяется законодателем как противоправное (форма) только в том случае, когда оно общественно опасное (содержание), то есть посягает на общественные отношения, урегулированные иными отраслями частного или публичного права, причиняя при этом им вред либо ставя в реальную угрозу причинения вреда. Именно вред, его степень, причиняемая объекту уголовно-правовой охраны (общественным отношениям, существующим в государстве по поводу определенных благ и ценностей) является тем мериллом, которое определяет противоправность и наказуемость деяния. При этом ценности, блага как явления социально-правовой действительности, в связи либо по поводу которых совершается общественно опасное деяние находятся с общественными отношениями – объектом посягательства во внутренней органичной связи и единстве. Структурная составляющая общественных отношений всегда содержит три обязательных элемента: 1) субъекты (носители) общественных отношений; 2) предмет или явление (материальное либо идеальное), по поводу которого или в связи, с которым возникают, функционируют и изменяются эти отношения; 3) социальная связь в динамичной либо статичной форме между субъектами с коррелирующими

взаимными правами и обязанностями в отношении предмета, как элемента содержаний общественных отношений. При этом динамическая связь выражается в определенной деятельности участников (субъектов) общественных отношений, а статичная связь характеризуется относительно стабильной позицией субъектов между собой в отношении предмета их связи, однако данная связь всегда является результатом предшествующей динамичной связи. [3, 89]

Основаниями признания деяния уголовно-противоправным помимо его общественной опасности как основополагающего критерия закрепления деяния в уголовном законе является распространённость (массовость) проявлений общественно опасного деяния и возможность реагирования (доказуемость) на это деяние уголовно-правовыми средствами. При этом распространённость тех или иных деяний как основания криминализации (признание уголовно-противоправным) базируется на их тяжести (характера и степени общественной опасности). Особо тяжкие преступления, такие как, например, действия, направленные на изменение или свержение конституционного строя или захват государственной власти, геноцид, экоцид и т.п. крайне редки, но повышенный характер и степень общественной опасности позволяет законодателю закреплять их в уголовных законах даже без их распространённости. Что касается нетяжких преступлений или уголовных проступков, то здесь законодатель всегда должен учитывать их уровень распространённости.

Сущность уголовной противоправности заключается в том, что законодатель на основе объективного анализа вреда, причиняемого общественно опасным деянием, выделяет наиболее существенные признаки этого деяния и в формализованном виде определяет в уголовном законе модель общественно опасного поведения в виде норм-запретов и устанавливает санкции за их нарушение. Из этого можно сделать вывод, что основой уголовной противоправности являются именно нормы-запреты, содержащиеся в уголовном законе, а не в нормах иных отраслей права.

Именно такой научно-обоснованный подход дает возможность реализации демократического принципа времен древнеримского права – *nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege* (нет преступления и нет наказания без указания об этом в законе). Исходя из этого только уголовный закон в своих нормах-запретах определяет исчерпывающий перечень преступлений (уголовных проступков) и устанавливает за них уголовную ответственность. Данный перечень деяний не может быть изменен никем кроме законодателя и не подлежит расширенному толкованию. Признаки состава преступления (уголовного проступка) непосредственно указаны в диспозиции статьи либо однозначно определяются ее смыслом. Отсутствие хотя бы одного из обязательных признаков говорит об отсутствии состава в целом и

соответственно отсутствию уголовной противоправности, что не позволяет применять уголовный закон по аналогии.

Следует отметить, что специфика построения некоторых уголовно-правовых норм, которые имеют бланкетную диспозицию, позволяет говорить о так называемой смешанной противоправности. Речь идет о тех случаях, когда деяние нарушает не только уголовно-правовые запреты, но и запрещено нормами иных отраслей законодательства. Законодатель использует такой прием построения уголовно-правовой нормы для устранения дублирования нормативных предписаний, которые, как правило, касаются нарушений правил безопасности. При этом именно нарушение предписаний, содержащихся в не уголовных нормативно-правовых актах, напрямую определяет уголовную противоправность. Иначе говоря, именно нарушение норм иных отраслей права делает деяние уголовно-противоправным и является необходимым условием уголовной ответственности. Особенностью бланкетных норм является то, что содержание и объем составов деяний, которые в них предусмотрены, определяются не только нормой уголовного закона, а и нормами либо их элементами иных отраслей права. При этом последние не расширяют и не увеличивают объем, содержание и границы состава уголовно наказуемого деяния, они только конкретизируют (уточняют) определённые признаки, как правило, объективной стороны этого деяния, которые в уголовном законе определены в общем виде. При бланкетной конструкции уголовного закона норма запрет содержится в уголовном законе только частично, в усеченном виде, а ее бланкетная часть расположена в ином нормативно-правовом акте, подтверждая реальную связь между предписаниями норм различных отраслей права и отображая объективно существующие межотраслевые связи. При этом содержание норм иных законов (подзаконных актов) может изменяться независимо от уголовно-правовой нормы, не влияя на содержание последней и не являясь источником уголовного права. Связь между уголовно-правовой нормой и нормой иных отраслей права носит сугубо информационный характер, раскрывая содержание понятий(терминов), содержащихся в норме уголовного закона.

Исходя из вышесказанного можно сделать следующие выводы:

1. Уголовная противоправность – юридическая (нормативно-правовая) оценка законодателем общественной опасности деяния, присущая преступлению (уголовному проступку) и закрепление этой оценки в уголовном законе.
2. Уголовная противоправность вытекает из требований принципа законности.
3. Уголовная противоправность как признак общественно опасного деяния означает его обязательную предусмотренность в законе об уголовной ответственности.

4. Уголовная противоправность создается уголовно-правовыми нормами, которые запрещают совершать определенные деяния, описываемые в диспозиции нормы под угрозой применения наказания, предусмотренного санкцией нормы.

5. Уголовная противоправность общественно опасного деяния означает то, что, уголовный закон содержит исчерпывающий перечень общественно опасных деяний, которые законодателем определены как преступления (уголовные проступки).

Список литературы

1. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали наукового полілогу. – Харків: Право, 2018. – 208с.
2. Энциклопедия уголовного права / под ред. В. Б. Малинина. Санкт-Петербург : Изд. проф. Малинина, 2005. Т. 3 : Понятие преступления. 522 с.
3. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.

ЗЕМЕЛЬНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Шульга Андрій Михайлович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Харківський національний університет внутрішніх справ

Сучасний стан навколишнього природного середовища викликає занепокоєння не тільки вчених, а й пересічних громадян різних країн світу. Багаторічний негативний антропогенний вплив на навколишнє природне середовище повертається до людини як бумеранг заподіюючи їй катастрофічні наслідки у вигляді загибелі людей, зростання захворюваності населення, проблеми на генетичному рівні, зниження народжуваності та збільшення смертності. Все це вимагає від людини замислення над своїм майбутнім та починати розробляти і впроваджувати заходи щодо виправлення існуючого становища.

Чинне національне кримінальне законодавство забезпечує охорону найбільш цінних та значимих суспільних відносин, соціальних цінностей, інтересів, сфер життєдіяльності, зокрема, життя, здоров'я людей, їх честь та гідність, права та свободи, статеву недоторканість, власність державний устрій, громадській порядок та громадську безпеку тощо. Серед таких об'єктів особливе місце посідає довкілля.

Охорона довкілля є одним з видів практичної діяльності людей. Тому для встановлення об'єкта кримінальних правопорушень проти довкілля важливо з'ясувати специфіку природоохоронних відносин та визначити їх межі. Проблема охорони довкілля вбачається достатньо нагальною та динамічною і для її розуміння та вирішення необхідний комплексний підхід, який складається з екологічного, соціального, економічного, технічного та інших факторів. Інтенсивний розвиток соціальних та економічних факторів (виробництво, споживання тощо), підвищення рівня антропогенного впливу на довкілля призводить до постійного погіршення екологічної ситуації у всьому світі, окремих регіонах та країнах. Потреба в охороні довкілля та розробці необхідних заходів щодо її вдосконаленню зумовлена поступовим зниженням біологічного різноманіття та знищення запасів природних ресурсів у процесі природокористування.

Чинним Кримінальним кодексом України встановлена відповідальність за вчинення суспільно небезпечних винних діянь, якими безпосередньо завдається

шкода довкілля. Треба зазначити, що одним з найважливіших елементів навколишнього природного середовища є земля. Її розглядають у декількох аспектах: по-перше, земля як об'єкт природи; по-друге, земля як об'єкт власності; по-третє, земля як об'єкт господарювання; по-четверте, земля як місце розташування об'єктів життєдіяльності людини тощо. Земля виступає першоджерелом усіх багатств суспільства, просторовою базою розміщення виробничих сил і поселень людини. Вона завжди була і зостається об'єктом боротьби у суспільстві.

Як відомо, критерієм віднесення тих чи інших кримінальних правопорушень до певного розділу Особливої частини Кримінального кодексу виступає родовий об'єкт. Саме ним визначається важливість виділення родового об'єкта у системі об'єктів кримінально-правової охорони.

У теорії кримінального права досі залишається дискусійним питання визначення та розуміння об'єкта кримінального правопорушення та його ієрархії. Кожна з існуючих теорій має свої переваги та недоліки.

Трансформація об'єкта кримінальних правопорушень проти довкілля – явище об'єктивне і цілком реальне. Існуючі в сучасних умовах природоохоронні відносини розглядаються як складова екологічних. Екологічні відносини за своїм змістом являються різноманітними, але взаємопов'язаними. Їх єдність, насамперед, обумовлюється існуючим нерозривним зв'язком усіх природних об'єктів між собою. Цей зв'язок свідчить про існування єдиної екологічної системи, що включає будь-які природні системи, в межах яких реалізуються явища, виникають зв'язки та здійснюються процеси, що мають екологічний характер [1, с. 21].

У кримінально-правовій літературі зустрічається як трьохступенева, так і чотирьохступенева класифікація об'єктів. У першому випадку виділяють загальний, родовий і безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень. В другому – загальний, родовий, видовий та безпосередній. Трьохступенева класифікація більш поширена. Саме її покладено в основу систематизації Особливої частини чинного Кримінального кодексу України.

Кримінально-правова доктрина розглядає об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля, по-перше, в контексті трьохступеневої класифікації об'єктів кримінально-правової охорони; по-друге, переважно з позицій природоресурсового, природоохоронного підходу до з'ясування його сутності без так би мовити «виходу» на людину, суспільство; по-третє, за рідким винятком, автори виходять з того, що об'єктом кримінальних правопорушень цієї групи є суспільні відносини [2, с. 104; 3, с. 5–11].

Цікавою вбачається позиція В. М. Куца, котрий пропонує вважати загальним об'єктом кримінально-правової охорони особу, суспільство, необхідні умови їх існування, державу та міжнародний правопорядок у їх сукупності. Кожна із зазначених складових загального об'єкта виступає

родовим об'єктом кримінально-правової охорони, який, у свою чергу, складається з видових об'єктів, утворених із кількох безпосередніх. Така класифікація дозволяє більш чітко та детально систематизувати Особливу частину кримінального законодавства. Спочатку в ній за родовим об'єктом виділяють розділи, далі, за видовим об'єктом – глави, зміст яких «всередині» упорядковується з врахуванням безпосереднього об'єкту. Запропонована класифікація об'єктів та систематизація Особливої частини КК України заслуговує на увагу. Вона в більшій мірі, ніж існуюча, дозволила б упорядкувати законодавчий матеріал і зробити Кримінальний кодекс більш зрозумілим та зручнішим для застосування [4, с. 148–155]. Такої позиції дотримуються й інші дослідники у сфері кримінально-правової охорони земельних ресурсів [5, с. 15] Однак цю класифікацію слід розглядати лише як один із можливих варіантів серед інших. Започаткована дискусія щодо системи об'єктів злочинів потребує подальших теоретичних розвідок у цьому напрямку, як зазначається в літературі.

Теорія чотирьохступеневої класифікації об'єкта для кримінальних правопорушень проти довкілля є найбільш прийнятною як на наш погляд. Довкілля – поняття родове. Воно складається з окремих елементів, природних ресурсів, ландшафтів, різноманітних екологічних систем тощо. Усі складники навколишнього природного середовища взаємопов'язані об'єктивно існуючими зв'язками. Маючи один родовий об'єкт – екологічну безпеку як особливий стан довкілля, який відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, що стосуються його чистоти, ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси людини, всі суспільно небезпечні діяння описані у Розділі VIII Особливої частини КК України мають кілька видових об'єктів. Наприклад, для кримінальних правопорушень описаних у статтях 236–238 КК України та ст. 253 КК України видовим об'єктом треба вважати існуючий порядок забезпечення екологічної безпеки та усунення екологічної небезпеки; для кримінальних правопорушень, описаних у статтях 242–244 КК України – порядок раціонального використання та охорони водних об'єктів; для кримінальних правопорушень, описаних у статтях 245–248 КК України – порядок раціонального використання та охорони лісового та рослинного комплексу; для кримінальних правопорушень, описаних у статтях 248–252 КК України – порядок раціонального використання та охорони об'єктів живої природи тощо.

Самостійний видовий об'єкт також мають кримінальні правопорушення, предметом яких виступають земельні ресурси. Це кримінальні правопорушення передбачені статтями 239, 239-1, 239-2 та 254 КК України. Видовим об'єктом цих кримінальних правопорушень можна вважати існуючий порядок раціонального використання та охорони земельних ресурсів. Тому означені

кримінальні правопорушення треба називати земельними кримінальними правопорушеннями. Визначення поняття земельних кримінальних правопорушень пропонується давати виходячи із загального визначення поняття кримінального правопорушення закріпленого у ч. 1 ст. 11 чинного КК України. Відповідно земельними кримінальними правопорушеннями потрібно визнавати суспільно небезпечні винні діяння (дії або бездіяльність), ознаки яких описані у Розділі VIII Особливої частини, які вчиняються відповідним суб'єктом кримінального правопорушення і які посягають на встановлений порядок раціонального використання та охорони земельних ресурсів.

В основі раціонального використання та охорони земельних ресурсів знаходиться система правових, організаційних, економічних та інших заходів спрямованих на забезпечення належного, науково обґрунтованого, використання земельних ресурсів людиною для своїх потреб, а також запобігання необґрунтованого вилучення земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Процес раціонального використання та охорони земель будь-якого призначення визначається системою означених заходів, що мають природоохоронний, ресурсозбережувальний та відтворювальний характер.

Важливість правової охорони землі від кримінально протиправних посягань визначається наступним. Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані збитки. Суспільна небезпека земельних кримінальних правопорушень полягає по-перше, у важливості об'єкта кримінально-правової охорони і по-друге, видом та розміром шкоди, що заподіюється суспільно небезпечним посяганням об'єкту кримінально-правової охорони. Так, згідно із Основним законом, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Від стану землі, її якісних та кількісних екологічних показників залежить стан та рівень життєдіяльності людини та суспільства в цілому.

Визначення об'єкта кримінального правопорушення має не тільки теоретичне, а й практичне значення. Тому що від того, які відносини, цінності, блага, інтереси, сфери життєдіяльності визнається об'єктом правопорушення залежить місцезнаходження конкретного складу кримінального правопорушення у системі Особливої частини Кримінального кодексу. З'ясування сутності об'єкта кримінального правопорушення можна здійснити проаналізувавши механізм заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони.

Список літератури

1. Кучерявий В. П. Екологія. Львів: Світ, 2001. 480 с.
2. Дубовик О. Л. Экологическое правонарушение: понятие и виды // Окружающая среда под охраной закона: Сб. статей. Москва, 1982. 146 с.
3. Повелицына П. Ф. Уголовно-правовая охрана природы в СССР: Учебное пособие. Москва, 1991. 88 с.
4. Зелінський А. Ф., Куц В. М. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу // Вісник Університету внутрішніх справ. Випуск 2. Харків. 1997. С. 148–154.
5. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земельних ресурсів в Україні: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 40 с.

DIGITAL BRANDING. ADVANTAGES OF USING

Vasylieva Yuliia Volodymyrivna

Student

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic
Institute"

Krivda Olena Vitaliivna

associate professor of the Department of Economics and entrepreneurship,
Candidate of Economic Sciences
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic
Institute"

To date, a lot of important role in the creation of a company or enterprise is played by the creation of a successful name that would pay off quite well, was quite famous, and also caused a constant flow of customers and consumers. That's what branding is for.

Branding, in the understanding of an ordinary mediocre person, is something related to a logo and possibly advertising. But for marketers, this is the creation of such a name, as well as the opinions and ideas of the client about the product, the search for its unique qualities and, of course, their competent presentation to consumers.

Branding is the consistent and systematic creation of a brand popular among the target audience, the introduction of a brand approach in the company's policy.

Brand development is an important marketing task aimed at distinguishing your company from competitors. The market values the original approach and does not encourage secondary products.

However, with the development of technology, conventional branding may not be enough, for this the concept of digital branding appears on the scene. Let's find out what it is! Digital branding is the construction and development of a brand in the digital space: on the Internet, as well as on any digital media outside the Network. It's about using a unique offer to stand out and distinguish yourself from the competition. When a person is looking for a product or service he needs, he visits various websites, looks at online reviews, reads discussions on social networks and reviews.

What is the difference between digital branding and digital marketing? While digital-branding is aimed at providing value, encouraging loyalty and brand awareness, the task of digital marketing is to find new customers and increase sales.

Digital marketing uses digital branding. No company in a competitive market is able to promote products without demonstrating their valuable qualities to consumers - positioning, unique sales offers - in various and accessible ways.

Unlike traditional advertising, digital-branding does not sell, but strives to interact with a potential client. It's more about creating an online identity and a positive view, rather than inspiring people to make a one-time purchase.

The main, most popular promotion channels include:

- website
- Video marketing
- SEO
- social media
- Pay-per-click Advertising (PPC)
- Content marketing
- Email marketing
- Influence Marketing

Why is it so necessary to use digital branding, in addition to brand awareness; what are its advantages? Let 's consider several aspects:

1. Preserves the competitive advantage of organizations, helps to get ahead of their competitors, while using the indispensable advertising potential of this area
2. Customers do not trust companies that are not on the Internet too much. They also lose trust if they cannot respond to customer requests on social networks.
3. Digital branding focuses on a multi-channel approach. Different communication channels — more audience segments
4. Economy. Lower cost compared to traditional branding programs
5. Efficiency and flexibility. Allows you to quickly adjust the advertising campaign without exposing the strategy to dramatic changes. It is easier to manage the branding process thanks to online tools, metrics and other marketing controllers.

However, there are also some difficulties:

- it's not done quickly;
- a lot of experiments and hypotheses;
- you need to work constantly

I also consider it necessary to consider digital branding tools: remarketing, targeting and promotion.

Remarketing is an advertising tool for returning visitors to the site. At the first stage, the accumulation of the audience is configured. These are, first of all, visitors to your site, potential and existing customers, whose phone numbers and addresses you already have. Facebook Instagramming lists are created based on this data in Google, Facebook, and Instagram systems. For example, we install a special code from the Instagram advertising cabinet on our website. This is how the social network marks our visitors, defines them as its users and accumulates them into a single list.

In all systems we have those people who know about us and with whom we build regular communication.

Email and phone contact databases can be imported into all systems. Based on this data, the system determines the registered user and adds him to the remarketing list. We can communicate with everyone who is on our remarketing list using social media posts, banners and ads on most sites.

Targeting is an advertising tool to attract visitors to the site (and they may not even know about it). At the first stage, the segments of the target audience are described: age, interests, marital status, cities of residence, and so on. According to this data, the display of your content and image advertising in the advertising cabinet is configured.

That is, we can segment the audience in this way. Then only interested people will see our content. In other words, by selectively displaying content, we can save a significant part of the marketing budget.

Promotion is a social media tool that helps you show your content to people from remarketing and targeting lists. Figuratively speaking, if they don't know about you yet, they haven't subscribed to your communities, you can still show these people your content in the news feed. This way you can increase knowledge about your company, and with regular communication — create a brand.

You can also give an example of Nike's digital branding.

Nike is an absolute star of social networks - the brand's home page has about 28 million likes. What is the tactic:

1) Nike has a separate Facebook page for many products.

This tactic makes sense if you offer a variety of products: some people may only be interested in updates of one kind. For example, if you sell electronics, you may have a special page for the most popular category of products - televisions, headphones or mobile phones. Your users will be much less likely to unsubscribe and convert.

2) Nike has always been able to emphasize various important points throughout its existence.

This year, their social networks are dedicated to equality, women's rights, losers, and so on. There is a good explanation for this - it is a trend. Nike is very closely following every dispute that is somehow related to their industry, and defends its position. As you can imagine, there is nothing better than a controversial fashion topic (for example, women wearing hijabs during the Olympic Games) that causes hype and involvement.

In this example, we can see the basic concepts of digital branding, as well as its tools.

In conclusion, it should be said that digital branding is extremely important for the development of the company. Its advantages: a variety of communication channels,

the speed and accuracy of the message, the ability to collect detailed data using various metrics.

References:

1. Gorbach, A. (2019, November 1). 5 brilliant Facebook marketing examples. Awario Blog. <https://awario.com/blog/5-examples-brilliant-facebook-marketing/>
2. Shevchenko, D. A. (2019). Fundamentals of modern marketing. Publishing and trading Corporation “Dashkov and K.”
3. A. (2019, November 22). Branding – what is it and why is it needed? Apollo 8. <https://apollo-8.ru/branding/>

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ АГРОКОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Андрій Андрійович Мірошніченко,

студент спеціальності «Менеджмент»

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Ринок консультаційних послуг в останнє десятиліття є одним з найбільших ринків, що швидко розвиваються. Його зростання становить 15-20% на рік, що у 2-3 рази перевищує темпи зростання просто ринку продовольчих товарів. Типовою для розвинених країн світу стала ситуація, коли керівники навіть найбільших корпорацій приймають стратегічні рішення, ґрунтуючись на рекомендаціях незалежних консультантів. Не стали винятком навіть органи державної влади.

Щодо аграрного сектору економіки України, то тут поки що лише зароджується нова система інформаційно-консультаційного обслуговування товаровиробників та сільського населення. Обсяг послуг такого характеру в цьому секторі є дуже незначним, тоді як світовий ринок консультаційних послуг оцінюється в 90 млрд дол.

Як рід занять - консультування має глибоке історичне коріння, проте перші професійні організації з'явилися порівняно недавно в 50-ті роки ХХ століття. В Україні ринок консультаційних послуг у сфері сільського господарства почав помітно розвиватися у другій половині 90-х років минулого століття під впливом двох факторів: по-перше, зростанням попиту на цей вид послуг з боку підприємств та організацій у зв'язку з переходом до ринку; по-друге, з можливостей цього виду бізнесу, наданого новим законодавством країни, за різними формами підприємницької діяльності. Але насамперед це було пов'язано з небажанням вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників відстати від конкурентів. У світі має місце жорстка конкуренція на національних та світових продовольчих ринках, постійне оновлення організаційних структур, систем та методів управління. Дуже великий ризик помилкового рішення, а наслідки неправильно проведених перетворень дуже значні. Досвід навчив керівників, що основний засіб досягнення успіху та мінімізації ризиків при прийнятті значущих рішень – це компетентність та професіоналізм. У зв'язку з цим, виявилися дуже затребуваними високий професіоналізм та компетентність консультантів, які спеціально вивчають досвід кращих сільськогосподарських компаній та володіють найсучаснішими методами та формами агроконсультаційного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників.

Дослідження показують, що найважливішою характеристикою послуги є її двоякий характер: з одного боку, послуга це товар, з іншого - це дія (вплив). У тому й іншому випадку вони мають задовольняти запити споживачів. У міру зростання якості життя та добробуту населення держави, все більша кількість товарів трансформуватиметься (перетворюватиметься) на послуги.

Зупинимося на специфіці консультаційних послуг. Серед специфічних властивостей такого роду послуг виділяють: невловимість, невіддільність від джерела – людини, нездатність до зберігання, непостійність якості, залежність попиту на такі послуги від невизначеності та складності середовища бізнесу, одночасність процесу виробництва та споживання, толерантність (збереження права клієнта на власну позицію), товарний характер послуг, що надаються, здатність бути предметом купівлі-продажу, мати споживчу вартість і вартість, більшість знань у конкретній предметній області залишається особистою власністю консультанта (експерта), консультування невіддільне від перманентного навчання та ін.

Тут ми навели традиційні, специфічні властивості послуг. Наші дослідження свідчать, що специфічною властивістю консультантської послуги є її невловимість, неможливість бачити, вивчати до покупки. Разом з тим ми стоїмо на позиції, що рівень рішень консультанта цілком можна і потрібно оцінювати.

Ще одна властивість: консультаційна послуга невіддільна від джерела людини. Наша позиція: консультаційна послуга цілком відокремлена від людини, тому що, наприклад, існує «електронний консультант».

Загальноприйнято (у підручниках з управлінського консультування), що «консультаційна послуга не виготовляється в повному обсязі і не може зберігатися». Ми до такого висновку ставимося з обережністю, т.к. у пристойних інформаційно-консультаційних структурах існує спеціальна база звітів, рішень, методик, знань, що зберігається на корпоративному сервері.

На думку більшості дослідників, у консультаційних послугах проявляється властивість непостійності якості. З таким поглядом також можна посперечатися. У найвідоміших інформаційно-консультаційних службах застосовуються різноманітні заходи «страховки», створені задля створення і підтримки певної якості консультаційних послуг. Серед них: бригадна робота, де один страхує іншого; ознайомлення «старших партнерів» із рішеннями перед здаванням замовнику; корпоративна база знань та ін. Критеріями якості консультаційних послуг виступають такі: доступність (так, сільгосптоваровиробник повинен мати можливість отримати послугу у зручному місці, у зручний час та в стислий термін); комунікабельність (опис консультаційної послуги має бути виконано мовою клієнта та бути точним); ввічливість; довірливість; надійність; чуйність; безпека; відчутність (коли

відчутні компоненти консультаційної послуги чітко відбивають її якість); розуміння (знання клієнта).

До специфіки консультаційних послуг також належать фактор невизначеності, який стимулює попит на консультаційні послуги. Багато фахівців вважають, що чим вища невизначеність, тим вищий і попит. Саме зростання невизначеності та складності середовища бізнесу зумовлює величезне зростання попиту на консультаційні послуги у світі останнім часом. За умов розвитку ринкових відносин слід більше приділяти увагу такому чиннику, як конкуренція. Завжди слід пам'ятати, що у країнах із розвинутою ринковою економікою проблематика конкурентоспроможності займає одне з центральних місць в економічному аналізі різних видів господарської діяльності ринкових суб'єктів. Дослідження показують, що багато звернень клієнтів до інформаційно-консультаційних служб якраз і спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та фінансової стійкості сільськогосподарських товаровиробників.

Науковий пошук дозволив доповнити окремі риси, що характеризують нематеріальну природу консультаційних послуг. До традиційних характеристик (таких як нематеріальність послуги як товару, невловимість, неможливість її зберігання, невіддільність від джерела - суб'єкта) вважаємо за необхідне додати такі як унікальність (одиначність, «штучність»), локальність (за місцем, часом, складністю ситуації). Серед рис, пов'язаних з визначенням ефективності, необхідно виділяти великий часовий розрив між процесом придбання пропонованих консультаційних послуг та отриманням очікуваного економічного або соціального ефекту; залежність ефекту від компетентності безпосередніх користувачів (що особливо важливо для галузі сільського господарства).

У нашому розумінні, інформаційно-консультаційна служба, будучи носієм науково-технічної та ринкової інформації, покликана мотивувати сільгосптоваровиробників до прийняття рішень щодо ефективного її використання, надавати їм сприяння в освоєнні інноваційних проектів та передового досвіду, що дозволить послідовно збільшувати обсяги виробництва та збуту продукції, а також покращити умови життя сільського населення.

Ці функції служба забезпечує, в основному, через такі форми роботи:

- проведення прямого консультування сільгосптоваровиробників;
- передача інформації за запитом сільгосптоваровиробників;
- організація виставок, ярмарків, демонстраційних полів та ферм;
- проведення навчальних семінарів;
- видання довідкової, методичної та навчальної літератури;
- організація пропаганди інноваційних розробок та передового досвіду у засобах масової інформації.

Практика показує, що найбільший попит серед сільгосптоваровиробників мають консультації з питань рослинництва, тваринництва, організації, управління, агрономії, бізнес-планування, бухгалтерського обліку, програмного забезпечення, а також юридичні та інші види послуг.

Агроконсультаційна діяльність полягає у наданні консультаційних послуг сільгосптоваровиробникам незалежно від форм господарювання та форм власності. З метою ефективного управління сільськогосподарським підприємством фахівці-консультанти у формі семінарів, індивідуального консультаційного обслуговування та за допомогою телекомунікаційних каналів (через Інтернет-портал ІКС) забезпечують господарюючі суб'єкти агропромислового комплексу:

- своєчасним доведенням інформації про прийняті органами державної влади законодавчі акти та організаційно-розпорядчі документи, що регулюють діяльність АПК;

- результатами роз'яснювальної роботи з правових, економічних, технологічних питань, аспектів бухгалтерського обліку;

- оглядом сучасних тенденцій на ринках техніки та технологій як за кордоном, так і всередині країни;

- результатами моніторингу споживчих цін та цін на сільськогосподарську сировину;

- навчальними та методичними матеріалами для навчання керівників та спеціалістів;

- кваліфікованою допомогою при організації сільськогосподарської діяльності незалежно від масштабу та обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та ін.

Що стосується основної функції агроконсультанта в процесі взаємовідносин, то він повинен не тільки мати необхідну кваліфікацію у сфері агроконсультаційної діяльності, а й бути здатним допомогти клієнту отримати уявлення про характер проблеми (розривом між сучасним та бажаним станом), локалізувати її, вказати напрями дій та механізми вирішення проблеми, що особливо важливо в умовах невизначеності викликів зовнішнього середовища та світової фінансово-економічної кризи.

РЕГІОНАЛЬНА ОСВІТА В ПРОСТОРИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Апшай Марія Василівна

завідувачка кафедри соціокультурної діяльності, доцентка кафедри соціокультурної діяльності, кандидатка наук з соціальних комунікацій, магістр «менеджмент шоу-бізнесу», КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Телеп Оксана Анатоліївна

кандидатка наук з соціальних комунікацій, викладачка, заступниця директорки з навчальної роботи в КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, членкиня Української бібліотечної асоціації, Україна

Митровка Ярослава Юріївна

Викладач інформаційної, бібліотечної та архівної справи КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Глобалізаційні і пандемічні виклики, пригнічуючи загальний стан населення, але у той же час стають важливим чинником й трансформаційних змін. Адже виклик майже завжди стимулює відповідний відгук [2]. І театральні, як і хореографічні імпрези, сформовані з групи характерних акторів провідних театрів столиці, які активно гастролюють регіонами, як і мобільні інструментальні групи, скомпоновані за тотожним принципом, що мають «свою» аудиторію в регіонах, також засвідчують, що поле для широкого творчого експерименту вже давно функціонує і першість на ньому посядуть ті, хто й запропонує більш цікавий варіант художньої інтерпретації сценічного образу.

Це можна стверджувати і про розмаїття народного інструментального виконавства, регіональний вектор якого переконає у справді національно-культурному відродженні регіонів, в яких на авансцену виходять не лише нові постаті, що цілком природно у будь-якому виді людської життєдіяльності, але й з ними з'являється оригінальний, тобто традиційно національний народний інструментарій, який суттєво розширює потенціал цього виду народного

виконавства, надає йому яскравого естетичного шарму. Це помітно і на хореографічній практиці, яка також суттєво збагатилася останнім часом символічним та семантичним рядом, відтворила на сцені низку справді цікавих художніх прийомів виконавства, не кажучи вже про регіональну хореографічну лексику, розмаїття народних строїв та всього, що з ними пов'язано, аби утвердити у суспільній свідомості наше національне єство.

До речі, всі ці оригінальні виміри художньої інтерпретації вже чимало часу, принаймні, в умовах пандемічної кризи, активно продукує й світовий культурний простір, демонструючи надзвичайно цікаві виконавські практики зі специфічних хорових конгломератів, у складі яких одночасно перебувають понад 3 тис. учасників із різних країн і які також демонструють, що творча ініціатива організатора (художнього керівника, лідера, менеджера) виявляється під час кризи також надзвичайно активно. І в цьому процесі традиційні складові дещо зміщуються, надаючи перевагу нестандартному баченню ситуації, формах її розкриття, залучення до цього процесу й глядачів чи слухачів, вбачаючи в останніх співтворців самої ідеї художнього твору.

Тож сьогодні на регіональному рівні поступово стверджується новий тип керівника-менеджера, ситуативного, кризового чи будь-якого іншого, провідна мета художньої діяльності якого, акцентуючи увагу на освітній складовій, – суттєво розширити творчий експеримент, стимульований глобальними викликами.

А все це разом вимагатиме й зміни підходів не лише до освітнього процесу, який об'єктивно висуватиме на авансцену історії нові форми освіти, стимульовані національними культурними практиками чи креативними індустріями, які знову ж таки активно просувають у культурний простір регіональний сегмент, змушуючи його розкритися у максимально можливих варіантах, розширюючи число його носіїв і споживачів, які також готові сприйняти цей призабутий, однак своєрідний (тобто свій, рідний) культурний продукт, який вже має свого споживача. І численні фестивальні рухи в регіонах із небаченим «культурним наповненням» від формування «Театру їжі» в Надвірній, розгорнутій на поки що руїнах колишнього замку Краснодвір, що на Івано-Франківщині [1], до низки суспільно резонансних заходів, спрямованих на утвердження м. Луцька, що на Волині, як колишнього «центру об'єднаної Європи» через низку заходів історичної реконструкції, проведених у замку Любарта («Стародавній Лучеськ – доблесть віків», «З'їзд європейських монархів у Луцьку 1429 р.», «Луцький замок – колиска об'єднаної Європи»), це засвідчують повною мірою.

Відтак вища школа регіонального рівня має активніше стимулювати своїх лідерів до пошуку нових форм навчання, появи нових спеціальностей чи спеціалізацій, креативних індустрій локального плану, автономія ЗВО на це і спрямована. Це зробить більш відповідальними за цю організацію конкретних

лідерів, допоможе їм швидше набути організаційно-фінансових навичок, об'єднати навколо себе критично мислячих особистостей, які стомилися від багаторічної стагнації, зробить їх активними у власному домі, тобто культурному просторі.

Тому об'єктивно реформа місцевого самоврядування залишається чи не єдиним стимулятором цих зрушень. Але й вона має знищити байдужість членів громади, стимулювати соціальну активність кожного її учасника, бажання зрозуміти, що ніхто крім тебе цього не зробить. Саме територіальний лідер має стати генератором ініціатив, і саме до нього висуватимуться чи не найбільше пропозицій, претензій та зауважень. Тож лише критерій професіоналізму, покладений в основу цієї виборчої системи й зрушив би з місця як інертність мислення, так і стимулював соціальну активність кожного.

Відтак сучасній регіональній вищій школі потрібно віднайти кошти на максимальне покращення матеріально-технічної бази навчального процесу, перетворити студентські аудиторії на експериментальні майданчики художньої освіти, створити сприятливі можливості для розкриття ініціативи кожного. І тоді зникне питання стосовно пошуку «свого» абітурієнта; він сам буде шукати навчальний заклад, який гарантуватиме йому максимально повну творчу самореалізацію. Адже саме в художні ЗВО від часу їх заснування завжди вступали до класу конкретного викладача, сподіваючись на адекватне відчуття ним твоїх здібностей і надання спеціальної (авторської) програми для їх розкриття.

І саме регіональні заклади вищої художньої освіти, які іманентно в своєму організаційно-культурному арсеналі мають безліч оригінальних методик, оскільки комплектуються переважно з яскравих, специфічно мислячих практиків, добре обізнаних із генокодом та й генофондом регіону, здатні сформувати власне творче обличчя навчальній структурі, яка в умовах перенасичення сучасного ринку праці подібними структурами, спроможна буде посісти належне їй місце в системі спеціальної освіти. І саме цей принцип чи підхід має внормувати як кількість цих закладів у мережі, так і напрями її функціонування.

Список використаної літератури

1. Плитус О. С., Гриніщак В. Ю. Інтерпретація спадщини замку «Краснодвір» – від руїни до театру їжі. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 39 (культурологія). Рівне : РДГУ, 2021.
2. Тойнби А. Вызов-и-Ответ [Электр. ресурс]. Режим доступа : http://pryahi.indeep.ru/history/toinby_02.html.

СПЕЦИФІКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Довбишев Генадій Вікторович

студент спеціальності «Менеджмент»

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

Широке розмаїття напрямів підготовки, досить розвинена мережа і відносно компактні форми і розміри середніх спеціальних навчальних закладів, дозволяють вважати їх одними з найбільш гнучких і мобільних сегментів системи професійної освіти, що відрізняються значною диференціацією реалізованих професійних освітніх програм, відомчою приналежністю, специфікою форм та методів організації освітнього процесу та ін.

Специфіку освітнього середовища закладу середньої професійної освіти визначають, насамперед, значущі проблеми управління підготовкою фахівців:

- актуальні та перспективні цілі розвитку середньої професійної освіти з урахуванням змін соціально-економічних умов в Україні та світі, задоволення потреб економіки, що виходить із кризи, в адаптації до цих вимог, у їх випереджальному відображенні в освітніх стандартах та програмах, а також у навчальній діяльності середньої професійної школи;

- джерела оновлення середньої професійної освіти, механізми підвищення творчої продуктивності педагогічного партнерства викладачів та учнів, до яких належать категорії дидактики середньої професійної освіти XXI століття, інноваційні педагогічні технології, нові покоління навчальної літератури та інших засобів навчання, орієнтованих на підвищення ефективності навчально-виховного процесу;

- нова культура управління в установах середньої професійної освіти, якою мають володіти і керівники, і викладачі, і учні, необхідність визначення шляхів модернізації традиційних форм контролю, методик проведення заліків та іспитів, контролю якості знань абітурієнтів, використання результатів контролю для диференційованої за змістом та термінами навчання атестації учнів;

- особливості майбутньої професійної діяльності учнів, пов'язані зі швидким оновленням виробничих фондів, запровадженням нових технологій та обладнання на підприємствах;

- наукові дослідження з актуальних питань у сфері середньої професійної освіти.

Значним фактором, що впливає на якість результатів діяльності установ середньої професійної освіти, є якість їх освітнього середовища. Під освітнім

середовищем розуміється сукупність освітніх ресурсів, структурованих відповідно до цілей та завдань розвитку учнів, як організаційна система цілеспрямованої діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу щодо забезпечення оптимального функціонування та розвитку якості потенціалу освіти.

Специфіка освітнього середовища установи середньої професійної освіти детермінується часовими, просторовими, професійними, соціальними та іншими факторами, які обмежують або сприяють активізації процесів управління підготовкою фахівців. Перелічені фактори знаходять відображення не тільки в організації та здійсненні освітнього процесу, але і в його ресурсному забезпеченні, вдосконаленні та розвитку. Установа середньої професійної освіти є активною ланкою освітньої системи, розвиток якої обумовлено зміною змісту освіти, специфікою економічної та фінансової діяльності, регіональними особливостями, взаємодією з ринком праці тощо. Особливістю освітнього процесу закладів середньої професійної освіти є їхня практична орієнтованість, що полягає в отриманні системних знань здобувачами освіти за обраною спеціальністю, у придбанні прикладних навичок, умінь, що забезпечують готовність до майбутньої професії. Діяльність закладів середньої професійної освіти є різноплановою та вимагає використання необхідних ресурсів, пов'язаних з вирішенням широкого спектру завдань: кадрового, інформаційно-освітнього, матеріально-технічного забезпечення та ін.

Освітня діяльність установ середньої професійної освіти сприймається як система взаємодії процесів, вкладених у підвищення ступеня задоволеності всіх категорій споживачів. Отже, специфіка освітнього середовища закладів середньої професійної освіти представляє, на наш погляд, сукупність областей освітньої діяльності, що включають:

- 1) планування та організацію освітнього процесу;
- 2) контроль, аналіз та оцінку результативності освітнього процесу;
- 3) ресурсний потенціал закладу середньої професійної освіти.

Головною метою освітнього процесу в установі середньої професійної освіти слід вважати формування творчої, активної особистості, здатної самостійно мислити та діяти, відповідати за свої дії перед суспільством, перед колективом, перед самим собою. Досягнення цієї мети можливе шляхом вирішення наступних завдань:

- закласти в основу формування особистості фундаментальні знання, забезпечити широкий світогляд, а не вузьку спеціалізацію;
- сформувати потребу у знаннях, у їх постійному поглибленні та розширенні. Навчити людину вчитися завжди, протягом усього життя;
- виховати винахідливість в оформленні власної ідеї, відкрите, самостійне, творче мислення.

У зв'язку з цим планування та організація освітнього процесу розглядається нами як поетапна система реалізації послідовних дій для досягнення цілей навчання та виховання, з використанням певних педагогічних технологій викладання та управління. Особливість планування та організації освітнього процесу в установах середньої професійної освіти полягає у розробці політики освітнього закладу в галузі якості підготовки фахівців, визначенні напрямів їх діяльності при реалізації освітніх послуг.

Відповідно до політики у сфері якості підготовки фахівців установи середньої професійної освіти орієнтують свою діяльність на повне задоволення потреб суспільства, корпоративних та індивідуальних споживачів послуг з профілю підготовки та прагнуть перевершити їх очікування. Реалізація політики у сфері якості відбивається у структурі навчальних планів освітніх установ, змісті освітніх програм, організаційних та педагогічних технологіях тощо. З метою підвищення ефективності управління підготовкою спеціалістів, задоволення потреб особистості учнів, установа середньої професійної освіти здійснює перспективне планування навчального процесу. Доцільно виділити такі вхідні дані для планування та організації освітнього процесу:

- 1) державні та нормативно-правові вимоги;
- 2) керівні документи вищих організацій;
- 3) вхідні документи, у тому числі заявки на навчання від підприємств замовників кадрів, організацій, листи тощо;
- 4) локальні акти закладів середньої професійної освіти, які дозволяють розробляти стратегію розвитку, визначати пріоритети та політику освітньої установи в управлінні підготовкою спеціалістів.

Змістовим аспектом процесу планування та організації освітньої діяльності є реалізація заходів комплексної програми розвитку освітньої установи, забезпечення умов для досягнення цілей процесу, проведення заходів щодо підвищення якості підготовки випускників. Так, при організації навчального процесу основними завданнями відповідно до політики освітньої установи може бути підвищення якості робіт, спрямованих на реалізацію навчального процесу, інтеграція навчального та наукового процесів у єдиний науково-освітній процес, включення до навчального процесу лекцій спеціалістів підприємств-замовників кадрів, забезпечення повної технічної оснащеності навчального процесу тощо.

Важливу роль відіграє організація працевлаштування випускників, забезпечення додаткової конкурентної переваги на ринку праці. Для досягнення мети в рамках реалізації освітнього процесу повинна здійснюватися адаптація змісту освітніх програм до актуальних та перспективних потреб ринку праці, підвищення зацікавленості підприємств-замовників кадрів в організації практики та працевлаштування випускників.

АДАПТАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ

Мельник Оксана Володимирівна

к. е. н. доцент кафедри менеджменту та соціального забезпечення
Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

Возна Любов Богданівна

к. е. н. доцент кафедри менеджменту та соціального забезпечення
Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

Вивчення зарубіжного досвіду та впровадження на його підставі окремих прогресивних елементів до кадрового добору працівників підприємств України є важливою складовою формування професійного та відданого своїй справі персоналу підприємств, установ організацій.

Використання зарубіжного досвіду управління персоналом у різних підприємствах за формами власності, організаційно-правовими формами та видами діяльності забезпечить формування додаткових можливостей розвитку вітчизняних підприємств.

Найбільш яскравим є досвід роботи з персоналом на американських, японських та європейських підприємствах, кожен з них має свою особливість, яка виокремлює його в окрему школу менеджменту [6].

Структурований досвід окремих світових країн, дає можливість окреслити рекомендації вітчизняним підприємствам щодо управління персоналом:

1. Використання підходу до організації бізнесу що орієнтований на працівника як основний ресурс створення додаткової вартості;

2. Розвиток системи навчання персоналу із безпосередньою прив'язкою до результативності роботи, її оцінювання та кар'єрного зростання.

3. Участь працівників у реалізації та створенні стратегічних планів компанії;

4. Створення ефективної корпоративної культури у бізнес-структурах, що забезпечуватиме злиття колективу в одне цілу, розвиток філософії компанії, недопущення промислового шпіонажу та створення додаткового базису для економічної стійкості підприємства

5. Використання гнучких систем оплати праці, нових систем мотивації персоналу через використання систем лояльності, які покликані враховувати індивідуальні потреби працівника.

Беручи до уваги взаємозв'язок «добір кадрів» – «якість кадрового складу» –

«ефективність функціонування установи, організації тощо», для аналізу були обрані країни, що в останні роки отримали високий показник ефективності органів влади, відповідно до рейтингу «Якості державного управління». Це: Німеччина (94,23 пунктів зі 100, де 100 – максимальна ефективність), США та Франція [7].

Для адаптації на вітчизняних підприємствах, зокрема на досліджуваному підприємстві зазначеного зарубіжного досвіду варто сконцентрувати увагу управлінців на таких напрямках:

1. Постійне навчання персоналу з метою підвищення його кваліфікації, набуття додаткових навиків.

Навчання персоналу із використанням досвіду таких країн як Швеція, Швейцарія, Німеччина відбувається шляхом створення, популяризації та реалізації цільових програм, зокрема у Швейцарії в аспекті розвитку концепції електронного навчання виокремлюються такі етапи його розвитку:

I етап – перші спроби електронного навчання та організація компетентнісних центрів в університетах без участі конфедерації;

II етап – становлення компетентнісних центрів електронного навчання одночасно, але незалежно від Програми Імпульсу – Програми Фінансування Швейцарського Федерального Віртуального Університету (Impulse Programme of Swiss Federal Virtual Campus Funding Programme – SVC);

III етап – організація компетентнісних центрів електронного навчання під впливом чи тиском Програми Фінансування Швейцарського Федерального Віртуального Університету (SVC).

IV етап – становлення компетентнісних центрів електронного навчання, як обов'язкова умова для університетів до участі у Програмі Консолідації від програми SVC [3].

Реалізація такої концепції в Україні сприятиме зміщенню акцентів з викладача, який відігравав центральну роль у навчальному процесі, на студента, який, за ідеєю Болонського процесу, повинен зайняти визначальну позицію у процесі здобуття професійної компетентності а як наслідок професійно - орієнтованого та зацікавленого працівника.

В цілому, сучасний західноєвропейський менеджмент має такі особливості:

- перехід від диктату продавця до диктату споживача;
- усунення міждержавних перепон для руху товарів і грошей;
- проникнення на ринки європейських країн товарів компаній США і Японії.

У нинішній практиці європейського менеджменту важливе значення має вдосконалення організаційних структур управління. До 50-х років ХХ ст. в управлінні фірмами переважали традиційні лінійно-функціональні структури. З початку 60-х років розпочалося запровадження дивізіональних, а пізніше - мультидивізіональних структур управління, тобто відбувся перехід від виробництва і управління, спеціалізованого за групами споріднених товарів, до глибокої спеціалізації виробництва і управління за окремими товарами.

У зв'язку зі зростанням значення менеджменту персоналу підвищилася роль кадрової служби в управлінні європейськими підприємствами, на яку покладається вирішення таких завдань:

- управління людьми (набір, прийом, перепідготовка, звільнення);
- управління умовами праці (оплата праці, дисципліна, інформація, захист, гігієна і безпека);
- соціальне управління (стосунки всередині і поза межами колективу);
- документаційне кадрове обслуговування потреб працівника і адміністрації;
- управління службами забезпечення (охорона, транспорт, санітарно-медична і ремонтна служби, служба соціального житла і т. п.);
- управління програмами (оплати праці, службового просування, підвищення кваліфікації і т. п.) [5, с. 101].

Для порівняння наведемо завдання, які собі зарегламентували вітчизняні кадрові служби, а при їх аналізі варто враховувати присутність в українському бізнес-просторі адаптованого досвіду діяльності інших країн, що проник разом із іноземним капіталом:

- аналіз забезпеченості робочих місць персоналом відповідної кваліфікації;
- аналіз умов праці;
- аналіз трудових відносин в колективі;
- комплексна оцінка персоналу, результатів праці;
- визначення потреби в персоналі на перспективу, розробка плану (шляхів) задоволення потреб;
- набір персоналу та його облік (відбір, наймання, професійна орієнтація, адаптація);
- підготовка персоналу, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів; стимулювання праці,
- розробка дієвої і ефективної системи стимулювання, вдосконалення організації якості праці,
- створення найбільш сприятливих умов праці, введення раціональних графіків роботи, режимів
- праці і відпочинку на виробництві;
- удосконалення трудових процесів шляхом розробки і впровадження найбільш раціональних
- методів і прийомів праці;
- створення необхідної соціальної інфраструктури;
- залучення працівників до управління виробництвом, участі у прибутках.

На будь-якому рівні управління практично завжди існує потреба в кадрах,

що здатні генерувати нові ідеї, думати про добробут людей та країни.

Сформувались певні вимоги кадрової політики, наведемо деякі з них:

— відбір кадрів за професійними, діловими та моральними якостями;

— законність у кадровій роботі;

— прийняття на роботу кандидатів для заняття посад у відповідності з їх професійною підготовкою та здібностями;

— оновлення та розвиток кадрів; — контроль і підзвітність кадрів.

Проводячи їх порівняльну характеристику слід зауважити відсутність у вітчизняному досвіді управління деякої соціальної спрямованості роботи кадрової служби, на яку варто звернути увагу при її подальшому удосконаленні.

Японська модель передбачає початкове вивчення сильних і слабких сторін особистості працівника і підбір для нього відповідного робочого місця (система «працівник – посада»).

Особливість цієї системи полягає у гнучкій системі групової відповідальності за кінцеві результати роботи, стимулювання працівників та система зв'язків здійснюється на горизонтальному рівні. Дана система передбачає першочергове вивчення особливостей працівника, його сильних та слабких сторін, а вже в межах отриманих результатів йому надається посада, визначаються службові обов'язки та оснащується робоче місце.

Згідно з японською моделлю працівники беруть на себе зобов'язання бути лояльними до компанії, в якій вони працюють, і не зраджувати їй в скрутний для неї час (тобто не звільнятися, не переходити до конкурентів, навіть коли це вигідніше для них з матеріальної точки зору) [4].

Японські корпорації в більшому ступені використовують відданість компанії. Досягається це шляхом ототожнення інтересів службовців з інтересами корпорацій. Крім того, значне місце приділяється системі довічного наймання робітників та службовців, системі обліку виробничого стажу і зв'язаної з нею заробітній платі, активному спілкуванню та заохоченню часток, прямих зв'язків, просуванню і ротації кадрів, упору на навчання працівників. Ключовою ідеєю системи є повага до людей [6].

Окрім зазначених засад причиною успіхів японської економіки криється в методах управління: «Канбан» («точно вчасно») та методі «комплексне управління якістю» («нуль дефектів»), відповідно до яких і будується робота з персоналом, ведуться його виховання, добір і формування резерву [2].

В Японії кожен суб'єкт господарювання дуже вибагливо ставиться до підбору нових кадрів. Для країни з незначним рівнем безробіття (близько 1,5-2%) ця проблема є більш актуальною безпосередньо для підприємств, ніж для рівня державного управління. Але практика підбору персоналу в Японії заслуговує на особливу увагу. Саму суть цього процесу можна сформулювати у короткому вислові: «Нам потрібний працівник, як чистий аркуш паперу, а що на ньому повинно бути написано, ми напишемо самі» [1].

Американське управління характеризується підходом до людини як до робочої сили, одного із засобів досягнення мети кампанії, з акцентом на індивідуалізм, особисте прийняття рішень на основі службових повноважень, концентрацію на поняттях самовідповідальності та самоствердження, здійснення короткотермінового найму.

Характерними умовами праці є:

1. Зменшення обсягів роботи в центральних службах і скорочення адміністративного апарату – з метою формування ініціативних груп, формування сприятливого клімату для прийняття рішень у колективах.

2. Більш широкий перелік професій і посадових інструкцій – з метою формування індивідуального підходу до фахівця кожної професії, враховуючи динамізм ринку праці.

3. Перехід на гнучкі форми оплати праці – з метою створення додаткової оціночної платформи для оцінки результативності роботи працівника та забезпечення створення додаткових засобів матеріальної мотивації персоналу. 4. Об'єднання інженерів, вчених і виробників у наскрізні колективи – проектно – цільові групи – з метою посилення ефекту від поєднання сильних сторін кожної особистості в процесі трудової діяльності.

Кожна із перелічених умов у тій чи іншій мірі може бути реалізована на вітчизняних підприємствах.

Отже, система управління персоналом вітчизняних підприємств визначається наступними тенденціями:

– орієнтацією на прибуток підприємств та індивідуальний добробут, на індивідуальні та групові цінності на шкоду загальнодержавним;

– відсутністю традицій у підготовці управлінських кадрів, віра у швидке засвоєння управлінських знань і оволодіння необхідними навичками;

– формування механізму оцінювання керівників, їх діяльності за умов зниження його значущості;

– зниження престижу управлінської діяльності у суспільстві, що зумовлює зниження мотивації посадового росту.

– відсутністю ротації управлінських кадрів, які в процесі довгої своєї діяльності не зауважують деякі помилки в системі управління.

Адаптація ознак американських, японських та західноєвропейських моделей управління у вітчизняну управлінську модель забезпечить успішне її функціонування. З усього розмаїття моделей систем мотивації праці в ринковій економіці більшості промислово розвинених країн можна виділити як найбільш характерні японську, американську, французьку, англійську, німецьку, шведську моделі. Японська модель характеризується випередженням зростання продуктивності праці по відношенню до зростання рівня життя населення, в тому числі рівня заробітної плати .

Навчання є важливим інструментом при закріпленні бажаного ставлення до

справи, до організації, а також допомагає зрозуміти працівникам, яку поведінку очікує від них організація і, що буде заохочуватися і вітатися.

Тільки 53 % працівників підприємства мають вищу освіту, тому необхідність у підвищенні рівня освіченості очевидна.

Таким чином, необхідно ввести навчальні програми для працівників, що дозволяють безперервно в роботі підвищувати їх професійний рівень. Для розвитку системи управління персоналом на досліджуваному підприємстві необхідно застосування нових форм матеріальної мотивації для зменшення плинності кадрів.

Зарубіжна практика управління персоналом спрямована насамперед на формування ефективно працюючого колективу, який за рахунок високої вмотивованості та професіоналізму буде досягати високих результатів діяльності. Саме тому іноземну практику необхідно використовувати на вітчизняних підприємствах, але водночас не забувати про багаторічний вітчизняний досвід та особливості політичної та економічної ситуації.

Список літератури:

1. Базалійська Н. П. Світовий досвід управління трудовою діяльністю персоналу в країнах з розвинутою ринковою економікою. Інноваційна економіка. 2015. № 1 [56] С. 138-142.
2. Кулик Я.О., Чен Н.О. Вітчизняний та закордонний досвід управління персоналом. Вісник Черкаського університету. 2015. URL: file:///C:/Users/Elizabeth/Downloads/396-835-1-SM.pdf
3. Маланчій М. Кадровий менеджмент у системі державного управління: принципи реалізації. Державне управління та місцеве самоврядування 2 (2019). С. 115-120.
4. Мороз М.М. Зарубіжний досвід управління персоналом. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. URL: file:/// C:/Users/Elizabeth/Downloads/zarubizhniy-dosvidupravlinnya-personalom%20(3).pdf
5. Роботодавець URL: <https://robotodavets.org.ua/2019/12/08/zarubizhnyj-dosvid-doboru-kadriv-na-derzhavnu-sluzhbu-korysne-dlya-ukrayiny.html>
6. Сайт URL: <https://prohr.rabota.ua/osoblivosti-yaponskoyi-sistemi-upravlinnya-prsonalom/>
7. Ткаченко А.М. Зарубіжний досвід формування кадрового потенціалу. Вісник економічної науки України. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/87520/27-Tkachenko.pdf?sequence=1>

THE COVID-19 PANDEMIC IMPACT ON THE CURRENT EPIDEMIOLOGICAL STATE OF HIV IN UKRAINE

D.S. Sosnovenko

Trainee teacher

Graduate student Department of Infectious Diseases with Epidemiology
Sumy State University, Sumy, Ukraine

Z.V. Kobliuk

6th year student

Sumy State University, Sumy, Ukraine

N.V. Skrypka

6th year student

Sumy State University, Sumy, Ukraine

Introduction. HIV-infection is a lentiviral anthroponous disease with a high step in the development of an epidemic process, which is expanded in all regions of the world. On the ear of 2021, there are 42 million people who are not aware of their status.^[1-2]

At the end, 2019 the fate of the whole world was hunted by a new pandemic caused by the new coronavirus COVID-19. Foreign counterparts, economical vitrages of powers, social and psychological officials have infiltrated the weakened control over the visits of diagnostics, prevention and treatment of HIV-infected ailments.^[2-3]

Unimportant to thoroughly pro-active visits, distribution of new schemes of treatment, becoming ill, progressed to a pandemic, at once becoming a threat to new straining sleepers. Given the situation of the need for a non-blind glance, nutrition diagnosis, prevention and prevention of HIV-positive ailments.^[4-5]

The aim. To describe the features of the COVID-19 pandemic impact on the current epidemiological state of HIV infection in Ukraine. And to outline the main aspects of the negative impact on measures to control retrovirus infection.

Materials and methods. The comparison of reports data was made and outlined with the use of statistical methods. ICF "Public Health Alliance", "Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine". Epidemiological analysis was performed with the obtained data. The information was processed using computer programs Microsoft Office Excel 2010, SPSS.

Research results and their discussion

According to the Ministry of Health, as of October 1, 2021, 230,000 HIV-positive patients live in Ukraine. According to official statistics, 58 people are diagnosed with HIV every day.

During the period 2017-2021, 76,003 new cases of HIV infection, 31,966 new cases of AIDS and 12,730 deaths caused by AIDS were diagnosed in Ukraine.

For the period 2017-2019, the average monthly indicators of new cases of HIV, AIDS and deaths from the last one in Ukraine were 1459; 712 and 270 people respectively. During the year of 2020 – January-June 2021, the identical figures were - 977; 351; 165 people, which is 1.4 (± 0.004); 2.0 (± 0.012); 1.6 (± 0.009) times less than before the COVID-19 pandemic.

In 2019-2020, the Public Health Alliance in Ukraine conducted 279,990 rapid HIV tests, 4,446 of which diagnosed the presence of antibodies to the retrovirus. In 2019, the average monthly figure was 18,444 tests conducted, 245 of which showed a positive result. During 2020, the average monthly number of rapid tests was 4,304, of which, according to average data, 91 were positive, which was 4.2 (± 0.002); and 2.6 (± 0.006); less than in 2019.

Conclusions: During the pandemic for the period of 2020, the number of rapid tests was reduced by 4.2 (± 0.002); times, the number of diagnosed new cases of HIV infection by 2.0 (± 0.004), the number of diagnosed AIDS by 1.6 (± 0.009) times. The general anti-epidemic measures caused by the COVID-19 pandemic have seriously affected the current epidemiological state of HIV infection in Ukraine, disrupting the stable provision of measures to the population to treat, diagnose and prevent disease caused by retrovirus infection.

Literature:

1. Chemych, M. D., Sosnovenko, D. S., Chemych, O. M., & Berest, O. B. (2020). Hematological changes of endogenic intoxication, non-specific reactivity and inflammation activity indices in hiv-infected patients. *Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland : 1960)*, 73(5), 983-987. Retrieved from www.scopus.com
2. Tetyana Zhylenko, Iryna Shuda, Oksana Chemych, et al. Mobile Application to Determine the Severity of Salmonellosis Disease. International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. 2018; I(2105): 461-464.
3. World Health Organization: website. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/hiv-aids> (Last accessed: 10.11.2021).
4. State institution “Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine”, 2020: website. Retrieved from: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilnsnid/statistika-z-vilnsnidu> (Last accessed: 1.12.2021).
5. ICF “Public Health Alliance” 2021 website. Retrieved from: <https://aph.org.ua/uk/resursy/statystyka/> (Last accessed: 10.12.2021).

ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL AND HYGIENIC SAFETY OF THE INFLUENCE OF HEAVY METALS OF TECHNOGENIC ORIGIN

Holovkova Tetiana

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Hygiene, Ecology
and Occupational safety of the
Dnipro State Medical University

Introduction. The experience of monitoring studies of urbanized areas status indicates that the ecological state of a particular territory is associated with the level of industrial development. In this respect, the most illustrative example is Dnipropetrovsk region, where the largest sources of environmental pollution are concentrated. Among all the chemical environmental pollutants, heavy metals (HMs) occupy a special place due to the extent of their distribution and the biological effects on living organisms.

The **aim of our study** was to analyze the volume of HMs industrial atmospheric emissions and discharges to the water sources, and to determine their relationship with the actual concentrations of these compounds in the air and drinking water of the industrial Dnipro city.

Materials and methods. The analysis was carried out according to the data of the regional state administration of statistics, the regional water management department, the laboratory of the regional hydrometeorology center, and the results of systematic sanitary service monitoring during 5-years period was done.

Results and their discussion. The evaluation of the obtained results shows that the average volume of HMs industrial emissions in the city of Dnipro over the last decade is 9.57 ± 1.2 t/year, the main part of which includes manganese - 47.76% and copper - 39.84 %. The industrial objects of Dnipro supply 68% of lead, 100% of cadmium, 88% of copper, 62% of chromium, 15% of nickel, and 0.4% of manganese to the air pool pollution.

The estimation of HMs discharges shows that the average amount of water effluents coming to the Dnipro river from the city enterprises during the observation period reaches 183.7 ± 9.7 tons per year. Among them, iron and zinc have the largest proportions - 88.2% and 7.5%, respectively. It should be also emphasized that the contribution of total HMs discharges of the industrial city in the Dnipro river comprises 50% of the total volume in the Dnipropetrovsk region.

The data of hygienic air research in the residential areas of 2 industrial districts of Dnipro, and the research of drinking water of Kaydatsky and Lomovsky plumbings,

which are the water supplies for these areas, indicate the constant presence of HMs in life-supporting environments. Their average concentrations do not exceed the corresponding maximum permissible concentrations in most cases but are 2.3-35 times higher than the background values. The analysis of metal content dynamics over the six-year period points out a gradual increase in the content of these substances in the water by 1.5-32 times, and despite the expected results, its reduction in the atmospheric air – by 1.5-24 times.

The correlation analysis of the data did not reveal the relationship between annual emission volumes and average annual atmospheric air concentrations for most metals in the industrial districts of Dnipro, which coincides with the data of other researchers, and takes place probably due to the presence of many unaccounted sources of HMs, their sedimentation properties and/or transboundary transport. The analysis of the lead content dynamics in the air revealed contradictions, namely, the reduction of its concentrations in the surface layer of the atmosphere over the past 6 years against the background of an increase in industrial emissions. The correlation analysis confirmed the quantitative relationship between these phenomena ($p < 0.05$).

There was also no correlation between the volume of most metals, polluting wastewaters of Dnipropetrovsk region and the city of Dnipro enterprises, and their concentrations in drinking water. This is probably linked to the rapid settling of metals, their solubility in water sources and the location characteristics of the water withdrawal, which takes place much higher on the Dnipro river than the site of industrial and domestic wastewater discharge is located.

Conclusion. Thus, the conducted analysis has determined that industrial atmospheric emissions and enterprises sewage are powerful sources of HMs pollution of Dnipro city air and Dnipro river basin, which leads to the excess of HMs background values in the environmental objects and increases the risk of their negative influence on the population health and the ecosystem. This fact calls for the strengthening of the control of state environmental and sanitary supervision agencies, using a new legal framework, and regulatory mechanisms for its implementation. Despite the decrease in the content of HMs in the air in the observations dynamics, their concentrations in drinking water have increased significantly. Taking into account the absence of correlation of the volume of industrial emissions and HMs discharges, and their actual content in the air and drinking tap water, the results of the studies confirm the complex nature of metals migration and point out the need for further scientific developments in this area.

References

1. Karelin AO, Lomtev AYu, Volkodaeva MV, Eremin GB. The improvement of approaches to the assessment of effects of the anthropogenic air pollution on the population in order to management the risk for health. *Gigiena i sanitariya*. 2019; 98(1):82-86.

2. Chernychenko IO, Lytvychenko OM, Sovertkova LS, Balenko NV, Ostash OM, Smyrnova HI. Scientific basis for methodological approaches and principles of determination of contribution of carcinogenic substances from air environment in formation of oncological morbidity. Aktualni pytannia zakhystu dovkillia ta zdorovia naseleattia Ukrainy. Kyiv. 2017;3:37-71.

3. Serdyuk AM, Guschuk IV, Chernichenko IA, Litvichenko ON. Features of atmospheric air pollution in a non-industrial city: risk for the population. Medycyni perspektivi. 2019;4:154-9.

4. Onul N.M. Comparative evaluation of microelements balance in the organism of fertile men on the ecocontrast territories. Environment and health. 2015; 3: 17-22.

5. The national report on the state of environment in Ukraine (annually). Available from: <https://menr.gov.ua/dopovidi/nacdapovidi>

THE PROBLEM OF ATMOSPHERIC AIR POLLUTION OF THE INDUSTRIAL CITY

Onul Nataliia

Doctor of medical sciences, Professor of
Department of Hygiene, Ecology and Occupational safety
of the Dnipro State Medical University

Yuntunen Hanna

Graduate student of the
Department of Hygiene, Ecology and Occupational safety
of the Dnipro State Medical University

Introduction. Intensive industrialization and urbanization have resulted in widespread air pollution, which is a priority risk factor for health, because aerogenic way of harmful factors intake traditionally belongs to the most dangerous for humans. Based on analysis for the Global Burden of Disease Study 2017, air pollution caused 4.9 million deaths worldwide in 2017.

Such a situation is associated with a wide spectrum of pollutants in the atmospheric air and possibility of their high entering into organism due to a large volume of air consumption, their direct access into the blood, human is inability to individually control air quality. These circumstances give importance and informativity of studying of air pollutants impact on human health and substantiate it as a classic hygienic approach in evidence-based preventive medicine.

Therefore, **the aim of the study** was to determine the sources and peculiarities of atmospheric air pollution of the industrial city.

Materials and methods. Hygienic analysis of content of major and specific pollutants by average daily and maximum single concentration in the air of residential zone of Dnipro during 5-years period was done.

Results and their discussion. Analysis of data on pollutant emissions in the region from various sources of pollution shows that the largest share of emissions falls on stationary sources of pollution. The main polluters in the region today are metallurgical, mining and electricity producers. The main sources of air pollution are insufficiently treated emissions of industrial enterprises, scattering of pollutants in the development of ore and non-ore minerals, etc. Carbon monoxide, dioxide and other sulfur compounds, suspended solids, metals and their compounds are the most abundant pollutants.

Such a powerful industrial complex of the Dnipro together with the irrational infrastructure and growing powerful urbanization of the city forms a high level of pollution. It should be emphasized that diffuse location in the city of residential zone

of industrial facilities, irrational location of the motorway network and complicated relief within the sanitary protection zones create unfavorable conditions for dispersion of atmospheric contaminants and as a consequence - the formation of pollution of the surface layer of the atmosphere by major and specific pollutants.

The main air pollutants of the Dnipro in excess of the average annual MPC and the percentage of non-standard samples are dust, nitrogen dioxide, formaldehyde. Concentrations of heavy metals in the atmosphere of the city meet hygiene requirements, although they are higher than background levels for uncontaminated areas, confirming their technogenic origin.

Conclusion. Thus, the results of the research testify that anthropogenic contamination of the environment of Dnipro is varied and intense. For a number of pollutants exceeding of hygienic standards is determined both by average annual concentration and maximum single concentration. At the same time their simultaneous presence creates an increased and long-term technogenic load on the organism of residents, this increases the risk to human health.

References

1. Beletskaya E.N., Onul N.M. Ecological-hygienic assessment of the anthropogenic load of the environment as a risk factor for the health of the population of the Dnipropetrovsk region. Dnepropetrovsk: Aktsent PP, 2016:140.
2. Regional report on the state of the environment in the dnipro petrovsk region for 2019. Dnipro, 2020:320.
3. Vrijheid M., Casas M., Gascon M., et al. Environmental pollutants and child health – A review of recent concerns. International Journal of Hygiene and Environmental Health. 2016; 219(4–5): 331-342.
4. B. Chu, Q. Ma, J. Liu et al. Air pollutant correlations in China: secondary air pollutant responses to NO_x and SO₂ control. Environ. Sci. Technol. Lett., 7. 2020;10:695-700.
5. J.D. Stanaway, A. Afshin, E. Gakidou, *et al.* Global, regional, and national comparative risk assessment of 84 behavioural, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks for 195 countries and territories, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017 Lancet.2018;392 (10159) :1923-1994.
6. S. Rajagopalan, S.G. Al-Kindi, R.D. Brook Air pollution and cardiovascular disease Ournal of the American College of Cardiology. 2018;72 (12) : 2054-2070.
7. S.K. Guttikunda, R. Goel, P. Pant Nature of air pollution, emission sources, and management in the Indian cities Atmos Environ, 95 (2014), 501-510.

APPLICATION OF CRISPR TECHNOLOGY IN MEDICINE

Wahi Nividha

Student

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Kushniryk Olha

PhD, Teaching Assistant

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. CRISPR (Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats) are repeated DNA sequences found in the genome of prokaryotes such as archae and bacteria. It can be explained as sequences derived from the DNA fragments of the bacteriophage that had previously infected the prokaryotes. The CRISPR system is used to fight against the invasive viruses and plasmids by introducing double stranded breaks in the DNA segments at specific sites and then remove, replace or add new pieces of DNA there. The CRISPR-Cas9 system has been popularly used in medicine and has a potential to treat a wide range of diseases.

Key words: *CRISPR-Cas9, mutated gene, DNA sequence, T-cells, cell culture, diseases, gene therapy.*

When a bacterium gets infected by a virus for the first time, it can store a small segment of that virus's DNA and use it as a programme to direct the CRISPR scissors to cut that viral DNA during possible future infection. Cut in the virus's DNA can interfere with the function of that cut viral gene disrupting it's life cycle. Remarkable researchers like Emmanuelle Charpentier, George Church, Jennifer Doudna and Feng Zhang showed how CRISPR scissors could be programmed to cut DNA sequence of our choice in our genome instead of the viral DNA sequence chosen by the bacteria and the outcomes are similar [1]. When the DNA sequence of our genome is cut, disruption in the function of the cut gene occurs by causing the insertion and deletion of the random DNA sequence at the cut site. This could be very useful for applications in some fields but in some point mutations which cause the genetic diseases, only cutting the already mutated gene won't benefit the patients.

The CRISPR system is basically composed of two parts: 1) the Cas endonuclease or the Cas9 enzyme which acts like a pair of "molecular scissors" whose function is to cut the double stranded DNA at specific sites, and 2) a single guide RNA (gRNA) which is a small piece of predesigned RNA sequence which guides the Cas9 to the

correct site making sure that the enzyme cuts at the right site in the genome [2]. After the cut is made in the strands, the damaged part of the DNA is recognised by the cell, after which the DNA strand either heals itself or injects a new piece of DNA segment to fill the gap.

This DNA repair mechanism of the cell is used by the scientists to introduce changes to one or more genes in the genome of the cell of interest. If the scientists provide the template, they can edit the genome with any sequence they want at any particular site of their choice [3]. The use of multiple Cas nuclease offers possibility for many sequences, thus providing diagnostic information on various diseases. The CRISPR-Cas9 system is the simplest genome editing methods that has been popularly used in medicine and has a potential to treat a wide range of diseases like sickle cell disease, Huntington's disease and cystic fibrosis [2, 4].

Gene therapy is the process of replacing the defective gene with the exogenous DNA and editing the mutated gene at its original position. 22 gene therapies including the CRISPR/Cas-9 have been approved for the treatment of diseases in humans, from 1998 to August 2019 [5]. Since its discovery in 2012, by the US and European teams led by Jennifer Doudna and Emmanuelle Carpentier, the CRISPR has promised to cure most of the known genetic diseases such as sickle-cell disease (SCD), beta-thalassemia, cystic fibrosis and muscular dystrophy. Clinical trials have also been conducted for the SCD and beta-thalassemia, which are inherited blood disorders characterized by a mutated haemoglobin due to defects in the beta-globin gene.

SCD is an autosomal recessive genetic disease of the red blood cells which is caused by a point mutation in the beta-globin chain, the amino acid glutamic acid is replaced with the hydrophobic amino acid valine at the sixth position. The association of two wild type alpha-globin subunits with two mutant beta-globin subunits forms haemoglobin S (HbS) or the defective haemoglobin. In this case, the stem cells from the patient's blood have been extracted, edited using the CRISPR/Cas-9 gene and then infused back to the patient to cure the disease. Therapeutically, clinical cases have shown that in stem cells extracted from the patient's blood after editing activated a gene that produces a type of blood cell that appears normally in fetal stage of life, thus showing that the CRISPR modifications are successful in producing normal blood cells with no sickle-cell, indicating that CRISPR gene edits are effective in humans.

The application of CRISPR technology leads to the widespread use of editing molecules and the precise cleavage and removal of fragments of integrated proviral DNA from the genome of infected blood cells and tissues that are viral reservoirs, including lymph nodes, spleen, bone marrow and brain [6]. The researchers completely freed mice with infected human T lymphocytes from the genetic material of human immunodeficiency virus type 1 (HIV-1). This was done using the CRISPR system and antiretroviral therapy (ART), but the methods alone did not give the same effect. Similar results were obtained in studies on primates. Therefore, treatment with

HAART in combination with CRISPR leads to a decrease in the percentage of proviral DNA in the blood and tissues.

The technology has also been applied to correct the gene-causing gene mutations or engineering T-cells for cancer immunotherapy [7]. There are examples where engineered Chimeric Antigen Receptor (CAR) T-cell based therapies are available. These clinical studies present the opportunities for other disease mutations and treatments such as cancer, congenital blindness and bone marrow abnormalities.

A recent study was conducted by a group of scientists in which cells containing the gene edited using the CRISPR-Cas9 technique were injected into a person. The immune cells were removed from the recipient's blood and then the gene which combines the DNA cutting Cas enzyme with the molecular guide gRNA were disabled using the CRISPR technique. The disabled gene codes for the protein PD-1, which normally puts a brake on the cell's immune response-cancers take advantage of that function to proliferate. Then the edited cells were cultivated, increasing their number and then were injected back into the patient who has metastatic non-small-cell lung cancer. It is hoped that without this PD-1 protein, the edited cells will attack and defeat the cancer [8].

Even in recent times, when SARS-CoV-2 was first identified, scientists were working on utilizing this technology for human benefit. And gaining it's first US FDA approval in the process, CRISPR technology has been successfully used to develop rapid diagnostic tests for COVID-19. In other areas, scientists have been looking for CRISPR as a potential therapeutic, utilizing its targeted enzymatic activity to destroy the SARS-CoV-2 RNA and prevent the viral replication [9].

Conclusions. The CRISPR technology has revolutionized the field of genome engineering and it presents a remarkable medical opportunity inclusive of gene editing. It is efficient, cost-effective and accurate method for genome editing. With a variety of successful clinical studies and more trials on the way, the cure for human diseases by DNA editing is becoming a reality.

References:

1. Cudele, J.C., & Chamberlain, J.S. (2018). Cas9 immunity creates challenges for CRISPR gene editing therapies. *Nat Commun* 9, 3497. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-05843-9>
2. Aziz-Andersen, K.J. (2021). CRISPR Therapeutics: New Emerging Developments and Clinical Applications. *Journal of Drug Delivery and Therapeutics*, 11(5), 193-195. <https://doi.org/10.22270/jddt.v11i5.5006>
3. Ledford, H. (2016). CRISPR: gene editing is just the beginning. *Nature*, 531(7593), 156-159. <https://doi.org/10.1038/531156a>
4. Christie, K.A., Courtney, D.G., DeDionisio, L.A., Shern, C.C., De Majumdar, S., Mairs, L.C., Nesbit, M.A., & Moore, C. (2017). Towards personalised

- allele-specific CRISPR gene editing to treat autosomal dominant disorders. *Scientific reports*, 7(1), 16174. <https://doi.org/10.1038/s41598-017-16279-4>
5. Asmamaw, M, & Zawdie, B. (2021). Mechanism and Applications of CRISPR/Cas-9-Mediated Genome Editing. *Biologics* (15), 353-361. <https://doi.org/10.2147/BTT.S326422>
 6. Xiao, Q., Guo, D., & Chen, S. (2019). Application of CRISPR/Cas9-Based Gene Editing in HIV-1/AIDS Therapy. *Frontiers in cellular and infection microbiology*, 9, 69. <https://doi.org/10.3389/fcimb.2019.00069>
 7. Ma, C.C., Wang, Z.L., Xu, T., He, Z.Y., & Wei, Y.Q. (2020). The approved gene therapy drugs worldwide: from 1998 to 2019. *Biotechnology advances*, 40, 107502. <https://doi.org/10.1016/j.biotechadv.2019.107502>
 8. Cyranoski, D. (2016). CRISPR gene-editing tested in a person for the first time. *Nature*, 539(7630), 479. <https://doi.org/10.1038/nature.2016.20988>
 9. Straton, J. (2020). CRISPR vs COVID-19: how can gene editing help beat a virus? *Biotechniques*, 69(5). <https://www.future-science.com/doi/10.2144/btn-2020-0145>

ДОБОВІ ХРОНОГРАМИ КРОВОТВОРНИХ ТА ІМУНОКОМПЕТЕНТНИХ КЛІТИН У ОНКОЛОГІЧНИХ ХВОРИХ

Іваненко М. О.

кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії радіаційної імунології
ДУ «Інститут медичної радіології та онкології імені С. П. Григор'єва
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна

Наконечна С. А.

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри нормальної анатомії та фізіології людини
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Для онкологічних хворих властиві нормальні і змінені добові ритми з більш вираженими порушеннями у пацієнтів поширеною формою захворювання. Дестабілізація параметрів, що характеризують добовий ритм (зниження амплітуди, фазові зрушення та зміна періоду) відзначається також у ході протипухлинної терапії. Згідно з даними робіт [1] та дослідженнями проведеними в нашій лабораторії у здорових людей та онкологічних хворих функціональна активність кровотворної та імунної систем представлена широким спектром добових коливань кількості клітинних елементів у периферичній крові. Добовим коливанням схильні клітини всіх паростків кровотворення. Однак найбільш виражені добові коливання характерні для нейтрофілів і загальної кількості лейкоцитів з максимумом (акрофазою) у вечірній час. Добові варіації, що добре відтворюються, спостерігаються і для клітин лімфоїдного ряду з акрофазою від 00:00 до 01:00 год. Представляючи гетерогенну популяцію клітин, що виконують імунні функції, різноманітні субпопуляції лімфоцитів також піддаються добовій періодичності. Лімфоїдні органи звільняють у кров на 50-60% більше лімфоцитів уночі, ніж вдень. Цей ритм складається з 3-х послідовних хвиль: В-клітин з піком близько 22:00, CD3 і CD4 Т-клітин з піком близько 01:00 і НК-клітин – близько 09:00 год. Циркадна організація імунної системи також є складовою частиною тимчасової програми цілісного організму. Зокрема, тимчасова періодичність імунних функцій становить єдине ціле із циркадним циклом сну [2].

Онкологічним хворим властиві як нормальні, так і змінені циркадні ритми показників кровотворення та імунітету. Найчастіше суттєві порушення (зміщення максимуму, зниження амплітуди) спостерігаються лише на пізніх

стадіях розвитку онкологічного процесу або за метастазування в кістковий мозок [3]. У нашій лабораторії показана чітка циркадна періодичність зміни загальної кількості лейкоцитів, відносного вмісту нейтрофілів та лімфоцитів у периферичній крові хворих на РГЗ, жіночу статеву сферу та ректальний рак незалежно від стадії захворювання.

Водночас у хворих на меланому Н.Ф. Гамалея та співробітники [4] відзначали порушення циркадної ритмічності НК-клітин та фагоцитарної активності нейтрофілів, які залежали від поширеності ракового процесу. Вірогідне зменшення кількості CD8-клітин (Т-супресор/цитотоксична субпопуляція) з втратою нормального циркадного ритму та підвищення НК-клітин (CD16 субпопуляція) Focan C. та ін. спостерігали у хворих на рак легені навіть при I та II стадіях захворювання. Проте, субпопуляції CD2 лімфоцитів (загальні Т-клітини), CD4 та CD20 у хворих як з I-II, так і III-IV стадіями захворювання зберігали циркадну ритмічність. Автори припускають, що асоціація раку легені (РЛ) з перерозподілом субпопуляцій лімфоцитів та зміною їх 24-годинного профілю може бути пов'язана з функціональним розладом імунної системи [5]. Тривалий десинхроз взаємозв'язку окремих ланок імунної системи може бути негативним прогностичним фактором перебігу пухлинного процесу.

Список літератури

1. Smaaland R., Sothorn R.B., Laerum O.D. et al. Rhythms in Human Bone Marrow and Blood Cells *Chronobiol. Intern.* 2002; 19, 1: 101-128.
2. Mormont M., Langouot A., Claustrat B. et al. Marker rhythms of circadian system function: a study of patients with metastatic colorectal cancer and good performance status *Chronobiol. Intern.* 2002; 1.19, 1: 141-155.
3. Touitou Y., Levi F., Bogdan A. Rhythm alteration in patients with metastatic breast cancer and poor prognostic factors *J. Cancer Res. Oncol.* 1995; 121: 181-188.
4. Gamaleia NF., Skivka LM., Fedorchuk AG et al. Circadian rhythms of cytotoxic activity in peripheral blood mononuclear cells of patients with malignant melanoma *Exp. Oncol.* 2006; 28, 1: 54-60.
5. Focan C. Chronobiological Concepts Underlying the Chronotherapy of Human Lung Cancer. *Chronobiol. Intern.* 2002; 19, 1: 253-274.

СТАН ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ПОРУШЕНЬ ОБМІНУ ФЕНІЛАЛАНІНУ У НОВОНАРОДЖЕНИХ

Герасимова А. М.

студентка 4 курсу,

Самойленко І.Г.,

к.мед.н., доцент завідувачка кафедру

Кривошеєва В.В.,

асистент,

кафедра педіатрії, неонатології та дитячих інфекцій
Донецького національного медичного університету,
м. Краматорськ, Україна

Актуальність. Гіперфенілаланінемії (ГФА) – це генетично гетерогенна група спадкових захворювань, обумовлених порушенням метаболізму фенілаланіну (ФА), успіх лікування яких залежить від правильної диференційної діагностики та вчасно розпочатого лікування [1].

Мета. Виявити відмінності клінічних ознак, біохімічних особливостей, перебігу та лікування ГФА. Визначити діагностичні критерії різних форм ГФА.

Матеріали та методи. Аналітичне опрацювання літературних джерел.

При всіх формах ГФА патологічним шляхом перетворення ФА є дезамінування до фенілпірвіноградної, далі фенілмолочної і фенілоцетової кислот, а також декарбоксілювання до фенілетіламіну. Ці метаболіти накопичуються, а також виділяються в підвищених кількостях з сечею. Це спричиняє токсичне пошкодження ЦНС, пригнічення синтезу білків в головному мозку, проліферації дендритних клітин і порушення мієлінізації нервових волокон, а також до загального порушення обміну білків, ліпо- і глікопротеїнів, диспротеїнемії, печінкової недостатності [2].

У нормі гідроксилювання ФА в печінці забезпечує фермент фенілаланінгідроксилаза (ФАГ) за участю кофактора NADPH , молекулярного кисню і заліза (Fe^{2+}). Метаболічний блок може бути на різному рівні, що визначає кілька форм хвороби [3].

Класична фенілкетонурія та помірна ГФА (залежить від первинного рівня ФА у крові) обумовлені дефектом ферменту ФАГ. У пацієнтів характерні

порушення ЦНС: втрата набутих психо-моторних навичок з 4-6 місяців; різні ступені когнітивної недостатності; гіперактивність, розлади поведінки (аутичні риси); епілептичний синдром. З боку шкіри та її придатків: дерматити та опрілості; посвітління шкіри та волосся; наявність специфічного «мишачого» запаху. В основі діагностики лежить визначення швидко прогресуючого наростання рівня ФА в крові [4].

Група захворювань обумовлена порушенням синтезу та рециклінгу ВН₄, як правило спричиняють помірну, або м'яку ГФА. Винятком є синдроми дефіциту сепіаптеринредуктази (SR) та дефіциту птерин-4а-карбіноламіндегідратази (PCD), при яких рівень ФА залишається нормальним. Фенотипічно в більшості випадків спостерігаються клінічні ознаки та симптоми ураження ЦНС, які пов'язані з недостатністю катехоламінів та серотоніну. Особливістю порушень біосинтезу та рециклінгу ВН₄, є резистентність до класичного дієтичного лікування, яке використовується при дефіциті ФАГ, а основним лікуванням є призначення сапроптерину (при порушенні біосинтезу) та попередників нейромедіаторів L-DOPA з дієтотерапією. Діагностика проводиться на підставі визначення рівня птеринів (неоптерину, біоптерину) в сечі, сухих плямах крові, спинномозковій рідині, а також рівня нейротрансмітерів у спинномозковій рідині, тест з сапроптерином з метою визначення чутливості і призначення лікування сапроптерином [4,5,6].

Висновок. Проведення масового скринінгу на фенілкетонурію в ранньому неонатальному періоді дозволяє своєчасно розпочати дієтотерапію та попередити розвиток неврологічних ускладнень. Важливим кроком у корекції стану є вірне визначення форми ГФА, що є головним прогностичним фактором успішного лікування. При ранньому призначенні виключно елімінаційної дієти при класичній ФКУ прогноз розвитку дітей хороший. Проте для пацієнтів з порушенням біосинтезу та рециклінгу ВН₄ надзвичайно важливим окрім класичної дієтотерапії є призначення специфічного медикаментозного лікування. В іншому випадку прогноз щодо розумового розвитку несприятливий.

Список літератури:

1. P.H. Arn, Phenylketonuria (PKU) Editor(s): Michael J. Aminoff, Robert B. Daroff, Encyclopedia of the Neurological Sciences (Second Edition), Academic Press, 2014, Pages 887-889, ISBN 9780123851581, <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385157-4.00077-4>.
2. de la Parra A, García MI, Waisbren SE, Cornejo V, Raimann E. Cognitive functioning in mild hyperphenylalaninemia. Mol Genet Metab Rep. 2015 Oct

29;5:72-75. doi: 10.1016/j.ymgmr.2015.10.009. PMID: 28649547; PMCID: PMC5471391.

3. Muntau, A.C., du Moulin, M. & Feillet, F. Diagnostic and therapeutic recommendations for the treatment of hyperphenylalaninemia in patients 0–4 years of age. *Orphanet J Rare Dis* 13, 173 (2018). <https://doi.org/10.1186/s13023-018-0911-6>
4. Shintaku H, Ohura T, Takayanagi M, et al. Guide for diagnosis and treatment of hyperphenylalaninemia. *Pediatr Int*. 2021;63(1):8-12. doi:10.1111/ped.14399
5. Camp KM, Paris MA, Acosta PB et al. Phenylketonuria Scientific Review Conference: state of the science and future research needs. *Mol. Genet. Metab.* 2014; 112: 87-122.
6. van Spronsen FJ, van Wegberg AM, Ahring K et al. Key European guidelines for the diagnosis and management of patients with phenylketonuria. *Lancet Diabetes Endocrinol.* 2017; 5 (9): 743-56.

АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ ГАДЖЕТОВ СТУДЕНТАМИ МЕДИЦИНСКОГО ВУЗА ВО ВРЕМЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Погорелова И.А.,

кандидат медицинских наук, доцент,
доцент кафедры гигиены и экологии
ГУ ЛНР «Луганский государственный медицинский университет
имени Святителя Луки», кафедра гигиены и экологии, ЛНР

Сичанова Е.В.,

кандидат медицинских наук, доцент,
доцент кафедры гигиены и экологии
ГУ ЛНР «Луганский государственный медицинский университет
имени Святителя Луки», кафедра гигиены и экологии, ЛНР

Чистолинова Л.И.

кандидат медицинских наук, доцент,
доцент кафедры гигиены и экологии
ГУ ЛНР «Луганский государственный медицинский университет
имени Святителя Луки», кафедра гигиены и экологии, ЛНР

Актуальность. Возрастающая сложность медицинских профессий предъявляет повышенные требования к состоянию здоровья будущих врачей. Большой объем учебных нагрузок, сложность изучаемого материала, интенсификация образовательного процесса приводят к повышению психоэмоционального напряжения обучающихся, что отражается на уровне их психического и соматического здоровья [1-3].

Современная ситуация, связанная с пандемией, вызванной вирусом COVID-19, заставила по-новому взглянуть на различные сферы жизни общества. Частным вопросом общей проблемы являются вопросы организации дистанционного образования (ДО) студентов медицинских вузов [4-5].

Чередование умственной и физической деятельности должны учитывать индивидуальное психофизиологическое состояние студентов и способствовать полноценному восстановлению ресурсов организма. Однако становится трудной задачей рационально распределять нагрузки за компьютером в течение дня, недели в условиях интенсивной занятости студентов разнообразной деятельностью: видео-пары в ZOOM, поиск новой информации, электронные

учебники, платформа MOODLE, которую создали для обучения студентов на ДО [6-8].

Целью нашего исследования было определение влияния электромагнитного излучения от устройств, используемых студентами при дистанционном обучении, на их самочувствие.

Материалы и методы. Респондентам была предложена анкета, включающая несколько блоков вопросов: характеризующих режим пользования телефоном и компьютером, условия соблюдения техники безопасности в период дистанционного обучения и их влияние на самочувствие студентов. В опросе принимали участие 272 студента медицинского факультета ГУ ЛНР «ЛГМУ ИМ. СВЯТИТЕЛЯ ЛУКИ».

Сбор данных проводился online, используя для создания анкеты Сервис опросов Simpoll, рассылая ссылку для распространения анкеты по e-mail, В контакте, WhatsApp.

Результаты и их обсуждение. Исследование показало, что первый опыт пользования сотовым телефоном респонденты приобрели в возрасте 7-14 лет (73,2%), средняя продолжительность пользования ПК составила 5-15 лет (62%). Большая часть опрошенных студентов носят свои сотовые телефоны в кармане одежды и менее четверти – в сумке.

В результате исследования установлено, что более половины опрошенных (59,5%) обычно проводят перед компьютером 5-8 и более часов. Большая часть опрошенных не соблюдают технику безопасности при работе с ПК (не выключают компьютер, если не пользуются им, используют ПК в вечернее время суток без дополнительного освещения). У 25% опрошенных студентов при работе с ПК расстояние от глаз до монитора составляло менее 50 см. В целом, более четверти респондентов оценивали свое самочувствие при работе с девайсами, как удовлетворительное и немногим более 2%, как плохое. Основная масса студентов (69.3% юношей и 80.4% девушек) тратят на выполнение домашнего задания более 3 часов в день. Практически одинаковое количество студентов обоих полов (около 80%) также более 3 часов ежедневно работают за компьютером. Около половины всех студентов в зимнее время проветривают рабочую комнату 1 раз в день, вторая половина студентов в равном количестве не проветривает или проветривает комнату более 1 раз в день. В теплый период времени около 70% студентов обоих полов проветривают рабочую комнату более 1 раза в день.

Оценивая эффективность собственного опыта обучения в дистанционном формате, большинство опрошенных респондентов (73%) отметили, что легко адаптировались к новым условиям, поскольку они способны и готовы к изменениям. Однако более чем четверть студентов (27%) испытывали дискомфорт, обусловленный, прежде всего, отсутствием живого общения, социального контакта, это свидетельствует о том, что каждый четвертый

студент находился, по сути, в стрессовой ситуации. Большинство студентов (40.1%) оценили дистанционное обучение на 3 балла по шестибалльной шкале (от 0 до 5).

В результате исследования установлено, что существенное увеличение объёма домашних заданий по многим изучаемым дисциплинам на фоне самоизоляции, ограниченное пространство, отсутствие социального контакта, малоподвижность ведут к ухудшению психологического и физического здоровья студентов.

Таким образом, чтобы активное применение компьютерных технологий в учебном процессе не стало дополнительным фактором ухудшения здоровья, необходимо, чтобы обучение с использованием девайсов соответствовало не только возрастным возможностям организма обучающегося, но и его рабочее место отвечало бы гигиеническим требованиям безопасности.

Список литературы

1. Формирование электронной информационно-образовательной среды непрерывного медицинского образования / В.М. Леванов, И.А. Камаев, С.Н. Цыбусов, А.Ю. Никонов. - Н.Новгород, 2016. - 312 с.
2. Образовательные аспекты телемедицины / А.В. Владимирский, А.И. Андреев. // Журнал телемедицины и электронного здравоохранения. - 2018. - № 1-2 (6-7). - С. 43-54.
3. Андреев, А.А. Основы Интернет-обучения / А.А. Андреев, Г.М. Троян. - М.: Моск. междунар. ин-т эконометрики, информатики и права. - 2003. - 68 с.
4. Щенников, С.А. Открытое дистанционное образование / С.А. Щенников. - М.: Наука, 2002. - 527 с.
5. Дистанционное обучение – образовательная среда XXI века / Под ред. В. А. Прыткова [и др.]. // Материалы XI Междунар. науч.-метод. конф. - 12–13 декабря 2019 г., г. Минск : БГУИР, – 386 с.
6. Дистанционное обучение: реалии и перспективы. Материалы I республиканской научно-практической конференции. – Ижевск; АУ УР «РЦИ и ОКО», 2016. – 26 с.
7. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение / А.А. Андреев. - М, 2017.- 35 с.
8. Дистанционное обучение: учебное пособие / Под редакцией Е.С. Полат. - М.: Гуман. изд. центр, «Владос», 2019. – 135 с.

КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРВИННОГО ПЕРЕБІГУ БЕШИХИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СУПУТНЬОЇ ПАТОЛОГІЇ

Саєнко Олександр Сергійович,

Аспірант кафедри інфекційних хвороб
Сумський державний університет, Медичний інститут, Україна

Майборода Вікторія Олегівна,

Студентка 6-го курсу
Сумський державний університет, Медичний інститут, Україна

Ворожко Ольга Анатоліївна

Студентка 6-го курсу
Сумський державний університет, Медичний інститут, Україна

Актуальність.

На даний час бешиха не втрачає своєї актуальності серед інших інфекційних захворювань. Не зважаючи на її малу контагіозність, хвороба має вплив на різні системи органів. Спостерігається в анамнезі пацієнтів наявність багаторічних супутніх патологій, що можуть впливати на клінічний перебіг захворюваності. В роки пандемії COVID-19 поширеність виникнення бешихи залишається без змін.

Мета дослідження.

Вивчити особливості клініки бешихи первинного перебігу та її зв'язок з наявністю супутніх захворювань.

Матеріали і методи.

Методом ретроспективного аналізу були опрацьовані 59 історій хвороб пацієнтів, що проходили лікування на базі КНП "Чернігівської центральної районної лікарні" з діагнозом бешиха з 2017 по 2019 роки. Статистична обробка даних проводилася за допомогою варіаційної статистики з використанням критерія Стьюдента та Пірсона за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel. Вірогідною вважалась різниця $p < 0,05$.

Результати.

Середній вік пацієнтів склав $(56,6 \pm 15,3)$ року. Переважали особи жіночої статі (67,8 %). З 59 хворих на бешиху з первинним перебігом супутню патологію мали 26 (44,1 %) хворих. З них на гіпертонічну хворобу страждали – 14 хворих (23,7 %), ішемічну хворобу серця – 13 хворих (22,0 %), серцеву недостатність – 6 хворих (10,2 %), цукровий діабет – 6 хворих (10,2 %), лімфедему нижніх кінцівок – 4 хворих (6,8 %), артрозоартрит – 3 хворих (5,1

%), спондиліоз грудного відділу хребта – 3 хворих (5,1 %), катаракта – 2 хворих (3,39 %). Панкреатит, глаукома, виразкова хвороба, гонартроз, онкопатологія, ожиріння – 1 особа (1,69 %).

При госпіталізації спостерігалися такі скарги: показники температури тіла при супутній патології склали в середньому $38,3^{\circ}\text{C}$, у пацієнтів без супутньої патології вона була нижчою на $0,3^{\circ}\text{C}$ ($p>0,05$); гострий початок – у 13 (50,0 %) хворих з супутньою патологією, без супутньої патології – у 7 (21,2 %) хворих ($p<0,05$); головний біль – у 3 (11,5 %) хворих з супутньою патологією, без супутньої патології у – 14 (42,4 %) хворих ($p<0,05$); м'язовий біль – у 4 (15,4 %) хворих з супутньою патологією, без супутньої патології – у 3 (9,1 %) хворих ($p>0,05$); загальна слабкість – у 26 (100 %) хворих з супутньою патологією, без супутньої патології – у 31 (93,9 %) хворих ($p>0,05$); озноб – у 3 (11,5 %) хворих, без супутньої патології озноб – у 12 (36,4 %) хворих ($p<0,05$); місцевий біль – у 25 (96,2 %) хворих, без супутньої патології місцевий біль – у 22 (66,7 %) хворих ($p<0,05$); гіперемія – у 25 (96,2 %) хворих, без супутньої патології – у 14 (42,4 %) хворих ($p<0,05$); набряк – у 24 (92,3 %) хворих, без супутньої патології – у 10 (30,3 %) хворих ($p<0,05$). При супутній патології пацієнти скаржилися на відчуття розпирання – у 7 (26,9 %) хворих ($p>0,05$), нудота та блювання у 2 (7,7 %) хворих ($p>0,05$), свербіж у 2 (7,7 %) хворих ($p>0,05$), трофічні ураження у 1 (3,8 %) хворого ($p>0,05$), в свою чергу у пацієнтів без супутньої патології перерахованих скарг не було виявлено. При цьому 1 пацієнт (3,0 %) без супутньої патології скаржився на відчуття печіння в ділянці ураження ($p>0,05$).

Висновок: У пацієнтів з супутньою патологією спостерігалася тенденція до підвищення температури, частішого скарж на м'язовий біль, на загальну слабкість, до виникнення відчуття розпирання, нудоти та блювання, свербіжу та трофічних уражень.

Для пацієнтів з супутньою патологією характерно: гострий початок захворювання, скарги на місцевий біль, гіперемія, набряк, проте хворі рідше скаржаться на озноб та головний біль.

Література:

1. Шандиба І.О. Рецидивна бешиха: клінічні та епідеміологічні особливості перебігу на сучасному етапі. Проблеми профілактики: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра: 14.01.38. Суми, 2016. 31 с.
2. Шендрік В.Г. Лікування ускладнених форм бешихи з застосуванням хірургічних методів та оксиду азоту: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук: 14.01.03. Київ, 2017. 177 с.
3. Ivashchenko, D., Dudchenko, M., Kravtsiv, M., & Prikhidko, R.. Оцінка місцевого застосування бактеріофагів у лікуванні бешихи. Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії. 2019. 19(2), 19-22. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.19.2.19>

4. Chemych M.D., Saienko O.S.. Клініко-епідеміологічні та лабораторні особливості сучасної бешихи. Інфекційні хвороби. 2019. DOI: 10.11603/1681-2727.2018.4.9773

5. Rudichenko V.M.. Клінічний випадок тяжкого перебігу бешихи. Ліки України. 2018. №1 (217).

ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ

Тріска Світлана Ярославівна,
викладач акушерства та гінекології
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Клакова Антоніна Вікторівна
Студентка II курсу с/с (11)
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Бабюк Єлизавета Богданівна
Студентка II курсу с/с (11)
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Вступ. Сучасна модель підготовки медичних сестер передбачає, що медична сестра – це фахівець з професійною освітою, який поділяє філософію сестринської справи, має право на виконання відповідної професійної діяльності та творчо здійснює медсестринський процес. Ми бачимо в здобутті освіти за Освітньо-професійною програмою бакалавра медсестринства формування в здобувачів основних професійних компетенцій: здатність до організації та управління роботою структурних медсестринських підрозділів, виконання всіх видів медсестринської діяльності та втручань; працювати з сучасною науково-медичною інформацією, творчо використовувати вітчизняний та зарубіжний досвід в професійній діяльності, систематизувати отриману інформацію; створення передумов для самостійної дослідницької роботи; формування відповідальності, толерантності, дотримання етичних норм, вміння працювати в команді; комунікативних умінь.

Медичні сестри є важливою ланкою у сфері охорони здоров'я, без якої неможливе формування, підтримання, збереження і відновлення здоров'я громадян України. На жаль, Україна має один із найгірших показників серед систем охорони здоров'я в європейському регіоні, і знаходиться на другому місці за рівнем смертності (14,9 на 1000 населення), яка збільшилась на 12,7% за останні 20 років, тоді як у Європейському Союзі цей показник знизився на 6,7%. До того ж, одну чверть від загальної смертності складає смертність серед працездатного населення (а для чоловіків це третина всіх смертей). Ці показники залишаються незмінними за останні роки. Одним із ключових чинників такої ситуації є низький економічний розвиток країни. Інша важлива причина незадовільних показників – це фундаментальні недоліки, накопичені у

системі охорони здоров'я. Тривожна картина стану системи охорони здоров'я ускладнюється швидким старінням населення та зменшенням кількості лікарів та, що ще гірше, кількості медичних сестер та іншого кваліфікованого медичного персоналу. Майже жодна медична послуга не надається без залучення медичної сестри або медбрата. Коли людина звертається до сімейного лікаря чи до лікарні та потребує лікування, проведення обстеження, інструментальних досліджень, медичних маніпуляцій, догляду тощо, вона завжди спілкується з медичною сестрою. У 2017 році влада розпочала реформу системи охорони здоров'я та зміну її фінансування на всіх ланках медичної допомоги. Якщо уряд буде послідовно реалізовувати реформу, медичні послуги стануть більш доступними для пацієнтів та якісними. Щоб пацієнти краще відчули це, потрібні трансформації у підходах до медсестринської допомоги. Саме медичні сестри та медбрата частіше контактують з пацієнтами, організують взаємодію з ними, забезпечують дотримання норм інфекційної безпеки будь-якої лікарні. Як відомо, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) розглядає сестринський персонал як реальний потенціал для задоволення зростаючих потреб населення в доступній медичній допомозі. Саме тому значна увага Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України сьогодні приділяється удосконаленню середньої ланки медичних працівників, при цьому особливий акцент ставиться на покращення роботи медичних сестер. Саме вони найбільше часу проводять з пацієнтами і саме від них дуже часто залежить процес одужання. В галузі зберігається значний кадровий дисбаланс у співвідношенні між лікарями та сестринським персоналом. Коли у світі на одного лікаря припадає 5-6 медсестер, то в Україні — 2. Як наслідок — неправильний розподіл функцій між ними: часто лікарі виконують роботу, котру могли б взяти на себе медсестри. Для усунення такого дисбалансу також потрібно переглянути й затвердити нові нормативи навантаження на медичних сестер відповідно до міжнародних стандартів. Аби пришвидшити вирішення цих питань, необхідно посилити вплив медсестринських асоціацій, які водночас мають подбати про престиж професії, гідну оплату праці, соціальну захищеність та можливість професійного розвитку середнього медичного персоналу. Нині багато говорять про те, що вітчизняній охороні здоров'я потрібна медсестра нової формації. Та чи готова система прийняти такого фахівця? Медична сестра нової формації має забезпечувати висококваліфікований догляд за хворим на сучасному рівні, володіти основними методами реанімації, екстреної медичної допомоги, досконало знати і застосовувати локальні протоколи, стандарти виконання основних сестринських маніпуляцій і процедур, методи управління і менеджменту, а також приймати самостійні рішення. Впровадження новітніх медичних технологій своєю чергою вимагає від медичних сестер постійного вдосконалення теоретичних та практичних навичок. Оскільки сестринська

справа – це наука, то, як і будь-яка інша наука, повинна мати свої наукові теорії та концепції, які вивчають всі сторони і варіанти можливої поведінки медсестри при роботі з пацієнтами. Сьогоднішній етап розвитку медсестринства знаменитий тим, що відбувається розробка і накопичення власної наукової бази. Цей процес супроводжується появою специфічних термінів, понять (концепцій), теорій, моделей. Медсестринські теорії визначають суть медсестринства, описують хто є об'єктами медсестринства (хто є пацієнтом і коли він потребує сестринського догляду), визначають межі та мету медсестринської діяльності (що є метою медсестринських втручань). Теорія є фундаментом для медсестринської практики і досліджень. Професіоналізм сестринської справи утверджується через розвиток і застосування медсестринських теорій. Стандарти (норми) медсестринської діяльності визначають об'єм, цінність та якість професійної діяльності медичної сестри. Вони являють собою опис того, якими в ідеальному варіанті повинні бути допомога та догляд медичної сестри, і на що повинні орієнтуватися медсестри у своїй діяльності, до чого вони повинні прагнути. Стандарти, як правило виведені в окремий документ. Вони не є складовою частиною жодного законодавчого акту, який обумовлює медсестринську діяльність. Їх вважають керівними положеннями в роботі медичних сестер щодо якості надання пацієнту допомоги та догляду. Медсестринська теорія намагається описати чи пояснити медсестринство. Вона відокремлює його з-поміж інших дисциплін та видів діяльності. Медсестринство сьогодні зосереджує свою увагу на стані людини, якості допомоги та догляду. Медсестринська теорія корисна також для наукових досліджень, освіти та практики. Вона є путівником для медсестер: 1. Забезпечуючи необхідну базу знань; 2. Організуючи медсестринські ідеї й поняття; 3. Забезпечуючи провідні принципи практичної діяльності; 4. Визначаючи цілі медсестринської допомоги. На основі теорій формуються відповідні моделі сестринського догляду – реалізація концепції сестринської справи, тобто, зразок, згідно якого ми поводимось; те, що допомагає уявити, на чому акцентувати увагу медичних сестер, якими повинні бути сестринські втручання. Ми бачимо в здобутті освіти за Освітньо-професійною програмою бакалавра медсестринства формування в здобувачів основних професійних компетенцій : здатність до організації та управління роботою структурних медсестринських підрозділів, виконання всіх видів медсестринської діяльності та втручань; працювати з сучасною науково-медичною інформацією, творчо використовувати вітчизняний та зарубіжний досвід в професійній діяльності, систематизувати отриману інформацію; створення передумов для самостійної дослідницької роботи; формування відповідальності, толерантності, дотримання етичних норм, вміння працювати в команді; комунікативних умінь. Особливості програми навчання в коледжі спрямоване не на знання студентами змісту окремих дисциплін, а на формування професійних компетентностей, що

вимагає застосування інноваційних технологій освітнього процесу, використання методів активного навчання, організації зворотнього зв'язку, передбачає посилення мотивації та стимуляцію активності здобувача: реальні практичні ситуації, робота в команді, майстеркласи, прийняття відповідальних рішень; здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі медсестринства.

Які зміни очікують на медсестер і медбрів? Перший етап змін - значне збільшення обов'язкової практичної підготовки, щоби фахівці після навчання почувалися впевнено і могли виконувати необхідні функції. Друге - вища освіта та наукові ступені за спеціальністю «Медсестринство». Лише в Україні і деяких пострадянських країнах медсестри не мають вищої освіти. Безперервний професійний розвиток, коли фахівці підвищують свою кваліфікацію не від атестації до атестації і часто лише формально, а навчаються постійно. По-третє - посилення ролі медичної сестри і медичного брата через розширення повноважень. У більшості країн світу до обов'язків медичних сестер і медичних братів входить значний обсяг роботи, яку в наших медичних закладах виконують виключно лікарі. Наступне - професійний стандарт. Чіткі правила, за якими працюватимуть медичні сестри і медичні брати, розроблятимуться спільно з Міністерством соціальної політики України. По – п'яте - сертифікація. Медичні сестри і медичні брати матимуть можливість отримати сертифікат, розширити свої повноваження і, відповідно, претендувати на підвищення зарплат. Великий потенціал для позитивних змін у медицині. Адже медсестра, хоч і не самостійно призначає лікування пацієнту, проте на відміну від лікаря, перебуває поруч із ним набагато більше часу. Так, здебільшого, вони не беруть участі в лікувально-діагностичному процесі, залишаючись «сліпими» виконавцями лікарських призначень. Вона або він помічає зміни в його стані, вміє заспокоїти та мотивувати продовжувати лікування. Тому дуже часто процес одужання пацієнта залежить саме від роботи медичної сестри. Ми хочемо заохотити більше людей здобувати дану професію.

Висновок: Сестринські теорії є концептуальними. Усі вони включають оцінку індивідуальних потреб пацієнта та надання необхідного догляду. Важливою частиною кожної моделі є чіткі завдання, згідно яких здійснюється медсестринський процес для найкращої допомоги пацієнтові. Тобто, допомагають медсестри здійснювати догляд за пацієнтом плавно, без різких для нього переходів. Майже всі моделі використовуються для складання плану догляду, що охоплює надання допомоги медичною сестрою. Активне реформування практичної охорони здоров'я з визначенням відповідальності учасників лікувально-діагностичного процесу за якість виконання своїх обов'язків потребує створення уніфікованої системи кількісної та якісної оцінки діяльності медичної сестри. Потрібно розмежувати функції

дипломованої медсестри, тобто медсестри-молодшого бакалавра, медсестри-бакалавра, магістра медсестринства й упорядкувати умови оплати їх праці. Сподіватимемося, що комплексні продумані реформи медсестринства в Україні поступово вирішать ці та інші важливі питання. Професійні стандарти у медсестринській професії потрібні, щоб забезпечити якість підготовки та навичок медсестер з різним рівнем повноважень.

Література:

1. <http://www.vz.kiev.ua/reforma-medsestrynstva-chy-ye-pryvid-dlya-optymizmu>
2. Катерина Балабанова, Центр розвитку медсестринства Міністерства охорони здоров'я України. спеціально для УП. Життя Медсестринські теорії – історія і сучасність.
3. [.http://www.vz.kiev.ua/reforma-medsestrynstva-chy-ye-pryvid-dlya-optymizmu/](http://www.vz.kiev.ua/reforma-medsestrynstva-chy-ye-pryvid-dlya-optymizmu/)туальні моделі, які діють у сучасних умовах.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Галан Оксана Миколаївна

аспірантка

Кременецька обласна

гуманітарно-педагогічна

академія ім. Тараса Шевченка

Одним із можливих і перспективних шляхів підвищення ефективності професійної готовності майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є дослідження особливостей їхньої підготовки у закладах вищої освіти й створення відповідних педагогічних умов для здійснення цього процесу. Відтак, вчена Г. Слосанська визначає організаційно-педагогічні умови як спеціально створені обставини, за яких покращується ефективність процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи та формуються структурні компоненти готовності студентів спеціальності «Соціальна робота» до діяльності [1]. Науковець А. Заблоцький розглядає педагогічні умови професійної підготовки означених фахівців як сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин, упровадження яких забезпечить ефективне навчання студентів, формування у них умінь і навичок, а також розвиток якостей, необхідних для повноцінного виконання відповідних професійних обов'язків. Реалізація педагогічних умов, з точки зору фахівця, це планомірна робота з уточнення закономірностей освітнього процесу, яка надає можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження [2]. З огляду на ідеї та положення дослідників, вважаємо за доцільне обґрунтувати таку сукупність педагогічних умов, яка зможе забезпечити цілісність і системність підготовки майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме: 1) формування у майбутніх соціальних працівників ціннісно-сміслової мотивації шляхом налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами; 2) створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату для ефективної навчально-професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; 3) імплементація інтерактивних шляхів формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування; 4) впровадження

спеціального курсу знань із соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 5) посилення ролі практико-орієнтованих підходів у підготовці майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 6) втілення рефлексивної діяльності з метою орієнтації на цінність соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Однією із найважливіших педагогічних умов є формування у майбутніх соціальних працівників ціннісно-сміслової мотивації шляхом налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами. Варто зауважити, що в результаті плідної співпраці учасників освітнього процесу відбувається поєднання педагогічного впливу викладачів із внутрішніми особливостями, цінностями, мотивами навчально-пізнавальної діяльності студентів. Для цього викладачам необхідно дотримуватися певної послідовності. Передусім, необхідно змодельовати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти, спрямувавши її на оптимальне розкриття їхніх можливостей та здібностей. При цьому вагомим місцем повинно займати розвивальне освітнє середовище, в якому студенти сприймають викладача як помічника у своєму особистісному розвитку. Наступний етап передбачає усвідомлення студентами власної індивідуальності із толерантним відношенням до ідей та поглядів інших. Водночас, формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування необхідно здійснювати шляхом конструктивного діалогу, консультативної підтримки зі сторони викладача, а також усвідомленого ставлення студентів до діяльності із соціалізації кризової категорії дітей.

Очевидно, що успішній професійній підготовці означених фахівців у закладах вищої освіти сприяє позитивний соціально-психологічний мікроклімат. Ця умова тісно пов'язана із мотиваційною сферою студентів та характером взаємин між викладачами та студентами, а також між самими студентами. Запорукою сприятливої психологічної обстановки у колективі є високий рівень психолого-педагогічних знань в учасників освітнього процесу. Головними засадами формування позитивного психологічного мікроклімату є: врахування думки кожного, індивідуальних особливостей особистості; позитивна установка у міжособистісних стосунках; відсутність критики тощо.

Наступною педагогічною умовою формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є імплементація інтерактивних методів навчання. Як відомо, велике значення відіграє інформаційно-освітнє середовище, створене у закладах вищої освіти. Його організація дає змогу викладачам активно використовувати цифрові освітні ресурси. При раціональній організації освітнього процесу відбувається якісне засвоєння матеріалу, активізуються логіко-мислительні процеси та навчально-пошукова діяльність.

Четверта педагогічна умова – впровадження спеціального курсу знань із соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вона передбачає вирішення наступних завдань: 1) розширення світогляду і кола знань про особливості соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 2) формування стійкого інтересу до професійної діяльності соціальних працівників; 3) розвиток ціннісно-сислової мотивації із новою світоглядною установкою на цінність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 4) вироблення умінь і навичок виходу із кризових ситуацій, протистоянню труднощам, самовихованню й самореалізації; 6) втілення рефлексії.

Посилення ролі практико-орієнтованих підходів у підготовці майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування виступає об'єднувальною ланкою між теоретичною та практичною підготовкою й переходом до безпосередньої самостійної роботи. Вона дає змогу пізнати та випробувати себе у ролі майбутнього соціального працівника, відчути правильність вибору професії, власну місію, а також скорегувати особистісні професійні погляди, позиції.

Втілення рефлексивної діяльності з метою орієнтації на цінність соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування передбачає стимулювання власної соціальної ролі у професійній діяльності із осиротілими дітьми. Цей процес позитивно впливатиме на формування професійно-ціннісних орієнтацій, оскільки рефлексія виступає рушійною силою професійного зростання, що супроводжується переосмисленням ціннісних пріоритетів.

Дотримання вищезначених педагогічних умов формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування сприятиме формуванню ціннісно-сислового ядра особистості студентів, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, позитивній психологічній установці, інтерактивному розвитку, збагаченню вузькоспеціалізованими знаннями, впровадженню їх у практико-орієнтованій діяльності, вдосконаленню рефлексивної діяльності.

Список літератури:

- [1] Слозанська, Г. І. (2019) *Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах* (дис. ... доктора пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, Україна.
- [2] Заблоцький, А. Р. (2021) *Підготовка майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми* (дис. ... доктора філософії). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, Україна.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ

Генсерук Галина Романівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформатики та методики її навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка

Садовник Владислав Олегович

студент спеціальності 014.09 «Середня освіта (Інформатика)»,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка

Цифрова трансформація освіти набирає обертів з кожним роком. У зв'язку з цим з'являються нові форми та засоби навчання, зокрема і у вивченні інформатики. Сьогодні у системі освіти є безліч методів навчання, які використовуються на різних типах занять і метою яких є підвищення якості освітнього процесу.

Серед моделей навчання виділяють: пасивну, активну та інтерактивну [1]. У своєму дослідженні детальніше зупинимось на останній з них. Інтерактивна модель має на меті організацію комфортних умов навчання, за яких усі студенти активно взаємодіють між собою. Саме використання цієї моделі навчання педагогом на заняттях говорить про інноваційну діяльність. Під інноваціями в освіті ми розуміємо процес введення нового в цілі та зміст освіти, в організацію спільної діяльності викладачів та студентів, удосконалення педагогічних технологій, сукупності методів, форм, прийомів та засобів навчання.

Інтерактивні технології засновані на прямій взаємодії студентів із навчальним середовищем, у якому реалізовується студентоцентрований підхід. В інтерактивній технології студенти виступають повноправними учасниками, їх досвід важливий не менше, ніж досвід викладача, який спонукає студентів до самостійного пошуку. Вибір інтерактивної технології навчання залежить від різних факторів. Значною мірою він визначається чисельністю студентів (більшість методів навчання можна використовувати у невеликих групах). В даний час у викладанні інформатики часто застосовуються інтерактивні технології, як кейс методу та метод проєктів. У процесі вивчення інформатики та інформаційних технологій кейс виступає як об'єкт вивчення і як ефективний засіб навчання, а також дозволяє на практиці реалізувати компетентнісний

підхід. Кейс-метод навчання – це метод активного навчання з урахуванням реальних ситуацій.

В процесі дослідження нами виокремлено вимоги до кейс-методу:

- відповідність поставленій меті,
- відповідний рівень складності,
- сприяння розвитку аналітичного мислення,
- наявність дискусії та кількох варіантів досягнення поставленої мети.

При вивченні інформатики та інформаційних технологій можна використовувати кейси для освоєння правових питань, соціальних аспектів інформатики, архітектури персонального комп'ютера тощо. Найбільш ефективним є включення в навчання мультимедіа- і відеокейсів. У процесі навчання інформатики та інформаційних технологій кейс постає як об'єкт вивчення і як ефективний засіб навчання. Впровадження кейс-методу під час навчання інформатики та інформаційних технологій дозволяє реалізувати компетентнісний підхід, що розвиває методичну систему інформатики, збагачує зміст дисципліни [2]. Кейс-метод на уроках інформатики дозволяє вирішувати такі завдання, як: розвиток інтересу до інформаційних об'єктів, посилення мотивації учнів до вивчення інформатики, формування інформаційно-комунікативно-технологічних навичок організації та подання інформації, створення інформаційного об'єкта на основі внутрішнього подання людини, передачі інформації та комунікації, розвиток соціалізації.

Ще одним із методів інтерактивного навчання є метод проєктів. При вивченні інформатики проєктний метод дозволяє реалізовувати проблемне навчання, що активізує та поглиблює пізнання, дозволяє навчати самостійному мисленню та діяльності, системному підходу до самоорганізації, дає можливість навчати груповій взаємодії, розвивати творчу ініціативу студентів в цифровому освітньому [3].

Метод проєктів завжди орієнтовано на самостійну, індивідуальну, парну, групову діяльність студентів, яку студенти виконують протягом певного відрізка часу. При реалізації методу проєктів створюються умови для саморозвитку творчої індивідуальності. Темою для проєктної діяльності під час занять інформатики може бути будь-який розділ навчальної програми: від комп'ютерних вірусів до вивчення конкретної програми. На заняттях інформатики перед студентами ставиться навчальна мета та надається максимально можлива самостійність для виконання навчального проєкту.

Нетрадиційні форми викладання інформатики може бути ефективним інструментом підвищення інтересу студентів до предмета. Тому дуже корисним є проведення інтегрованих і нетрадиційних занять, на який комп'ютер виступає як інструмент, а не як засіб вивчення.

Список літератури:

1. Моделі активного, пасивного, інтерактивного навчання. Режим доступу: <https://clincasequest.academy/learning-models/> Дата звернення: 15.11.2021 р.
2. Швардак, М. В. (2014). Кейс-метод у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, (33), 209-211.
3. Henseruk H. Digital transformation of the educational environment of the university / H. Henseruk, B. Buyak, V. Kravets [et al.] // E-learning: Innovative Educational Technologies, Tools and Methods for E-learning : Monograph. – Katowice : STUDIO NOA, 2020. – Vol. 12. – P. 325–335.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Гусаковська Т. М.

Доцент кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії

Борико І.М.

магістрантка

Рівненський державний гуманітарний університет

Питання розвитку творчої особистості набуло особливої ваги в умовах зміцнення та вдосконалення української державності, що зумовлює необхідність підвищення інтелектуального та культурного потенціалу суспільства й удосконалення всіх ланок навчально-виховного процесу. Сучасний науково-технічний прогрес збільшує роль творчої активності особистості. Саме у творчості виявляється унікальна потреба людини в пошуку. Справжня творчість сама себе стимулює і сама по собі є нагородою для людини [4, с. 169].

У сучасних умовах школа повинна забезпечити формування й розвиток інтелектуальної, творчої, ініціативної особистості, здатної жити у принципово нових умовах, реалізувати себе в житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Такий процес характеризується змінами в суспільно-політичному житті країни й підтверджується Конституцією України, Законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта».

Актуальність проблеми використання творчих завдань учнів на уроках біології обумовлюється сучасними тенденціями в освіті. Школа повинна не лише дати учням певний обсяг знань, але й виховати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов мобільності, швидкої зміни соціальних ролей [1].

Закономірності творчого розвитку особистості розкриті у дослідженнях Б. Ананьєва, Л. Венгера, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Леонтєва, Б. Теплова, Д. Ельконіна та інших науковців. У плані теоретичних підходів до проблеми розвитку творчих особистостей заслуговують на увагу погляди В. Давидова, котрі сприяють зближенню понять особистості та творчої особистості, розвитку творчої особистості. [2, с. 23].

Використання творчих завдань на уроках біології значно підвищує ефективність навчання. Творче завдання - це завдання, при вирішенні якого необхідно знайти новий алгоритм розв'язання. Умови таких завдань безпосередньо не говорять про те, які знання знадобляться для їх вирішення, тому діяльність учнів спрямована на їх виявлення і підбір необхідних

відомостей. Основною ознакою творчого процесу служить відмова від традиційного підходу до інтерпретації реальних даних [3, с. 24]

Творчі завдання на уроках біології дозволяють: узагальнити, повторити і засвоїти навчальний матеріал; ознайомити учнів з досягненнями в галузі природничих наук; розвивати творчі здібності учнів, пізнавальний інтерес, абстрактне і логічне мислення; сформувати навички спільної роботи; встановлювати міжпредметні зв'язки.

На уроках біології слід використовувати творчі завдання як засіб пізнавальної активності та творчості учнів[4, с. 173]. Такий методичний підхід і безпосередня творчість учнів надає можливість активізувати їхню розумову діяльність, забезпечити належний рівень навчальної компетентності. Це сприяє підвищенню пізнавального інтересу, творчої активності, вони стають активними учасниками навчального процесу, формують свій світогляд, інтелектуальний розвиток, пам'ять, увагу, уміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки, створюють сприятливе середовище для розширення мовного запасу, допомагають вирішувати широкий спектр видів діяльності, у яких можна спробувати себе й віднайти те, що подобається робити та приносить моральне задоволення [5, с. 2].

Проводити уроки, на яких використовуються творчі завдання набагато важче, проте ці уроки мають позитивний вплив на учнів, формуючи у них інтерес до біології, розвиваючи творче мислення. Працюючи над поставленим завданням, учні повинні відкривати для себе щось якісно нове, досі їм не відоме, таке, що не траплялося в їхній практиці.

Важливо на уроках біології підбирати такі завдання, які забезпечують належний рівень розвитку творчого мислення, простору для фантазії, прояву ерудиції, вмінь, навичок. Завдання мають бути посильними та доступними. Ця вимога безпосередньо впливає із загально дидактичного принципу доступності, який полягає в такому співвідношенні складності поставленого завдання з практичними можливостями учнів, яке б стимулювало активні розумові й трудові зусилля, спрямовані на його вирішення, мало б розвивальний ефект. Принцип посиленості вимагає врахування індивідуальних особливостей учнів: віку, рівня розвитку, фактичного рівня знань, умінь, навичок, особливостей сприйняття та уваги, наявності позитивних мотивів діяльності, сформованості інтересів, здібностей. Потрібна підготовка до сприйняття учнями завдання. В іншому разі таке завдання негативно впливає на інтерес [5, с. 3].

Метою нашого дослідження було теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови використання творчих завдань у процесі вивчення курсу «Загальна біологія». Педагогічний експеримент проводився на базі ЗЗСО «Гірківський ліцей» та ЗЗСО «Ветлівський ліцей» Камінь-Каширського району Волинської області.

В результаті експерименту ми встановили, що впроваджуючи у освітній процес комплекс творчих завдань на етапі актуалізації опорних знань, узагальнення і систематизації знань, підвищується рівень розвитку творчих здібностей на 13,4%. Провівши експериментально-дослідницьку роботу можна з точністю сказати, що успішність учнів після впровадження в освітній процес творчих завдань значно підвищилась. Учні більше почали проявляти інтерес до навчання, із задоволенням працюють в групах, краще спілкуються між собою.

Отже, важливість виконання завдань творчого розвитку особистості передбачає комплексний підхід до розв'язання проблеми реалізації навчальних, розвивальних і виховних цілей. Знання, вміння і навички, що учні одержують на уроках, мають методологічне значення. Вони мають можливість пізнавати об'єкти реального світу, власноручно їх створювати й перетворювати на основі певних технологічних прийомів. Запропоновані завдання мають допомогти учням засвоїти ці прийоми і практично їх застосовувати.

Використання творчих завдань дає змогу активізувати навчальну діяльність учнів. Пробуджує інтерес до біології як науки, розвиває творчі здібності, логічне мислення, навчає дітей працювати з додатковою літературою. Також такі завдання допомагають ефективно перевірити знання учнів.

Список використаних джерел

1. Браташ Н. Особистість XXI століття - яка вона? / Н. Браташ. // Завуч. – 2002. – №33.
2. Давыдов В. В. Генезис и развитие личности в детском возрасте / В. В. Давыдов. // Вопросы психологии. – 1992. – №1. – С. 23.
3. Запісочна Л. Засоби розвитку творчості дитини / Л. Запісочна. // Біологія. Шкільний світ. – 2012. – №5. – С. 23–25.
4. Піскун Т. О. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках та в позаурочний час / Т. О. Піскун. // Таврійський вісник освіти. – 2015. – №3. – С. 169–174.
5. Стефаненко Г. М. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках біології та в позаурочний час / Г. М. Стефаненко. // Педагогічний досвід. – №6. – С. 2–10.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Карпенко Владислава Володимирівна

Магістрантка 2-го року навчання

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Україна

Пандемія COVID-19 загострила численні економічні та соціальні проблеми українського суспільства. Особливо гостро проявились недоліки у сфері медицини та освіти і, якщо у сфері охорони здоров'я проблеми вирішуються, то навчання підростаючих поколінь вже другий рік поспіль залишається сам-на-сам з новими викликами. Неготовність до їх подолання, взагалі, та наявність значних труднощів в організації дистанційного навчання, зокрема, підтверджується численними протестами батьків, які періодично відбуваються в усіх регіонах України [1; 2; 3].

Разом із закладами середньої освіти на дистанційну форму навчання змушені були перейти і заклади позашкільної освіти. Враховуючи той факт, що станом на початок 2021 року в Україні налічувалось 1351 заклад позашкільної освіти (71 468 гуртків), у яких навчалось більше одного мільйона дітей [4], організація цього процесу потребувала нормативно-правової та методичної підтримки з боку держави.

Нами було проведено емпіричне дослідження використання інтернет-технологій у дистанційній позашкільній освіті шляхом дистанційного анкетування учнів шкіл міст Києва та Ніжина за допомогою Google Forms.

Метою нашого емпіричного дослідження було: з'ясувати думку учнів позашкільних навчальних закладів стосовно використання інтернет-технологій у дистанційній позашкільній освіті в період карантину. Загальна кількість опитаних – 70 дітей. Віковий склад респондентів представлений на рис. 1.

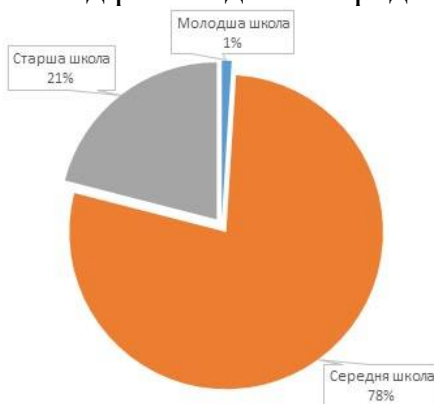

Рис. 1. Віковий склад респондентів

Як бачимо на діаграмі лише один учасник (1%) навчається у молодшій школі, 56 респондентів (78%) – у середній школі, 13 (21%) – старшій школі. Зрозуміло, що даний розподіл вибірки не є репрезентативним, проте, на нашу думку, створює можливості для досягнення поставленої нами мети дослідження.

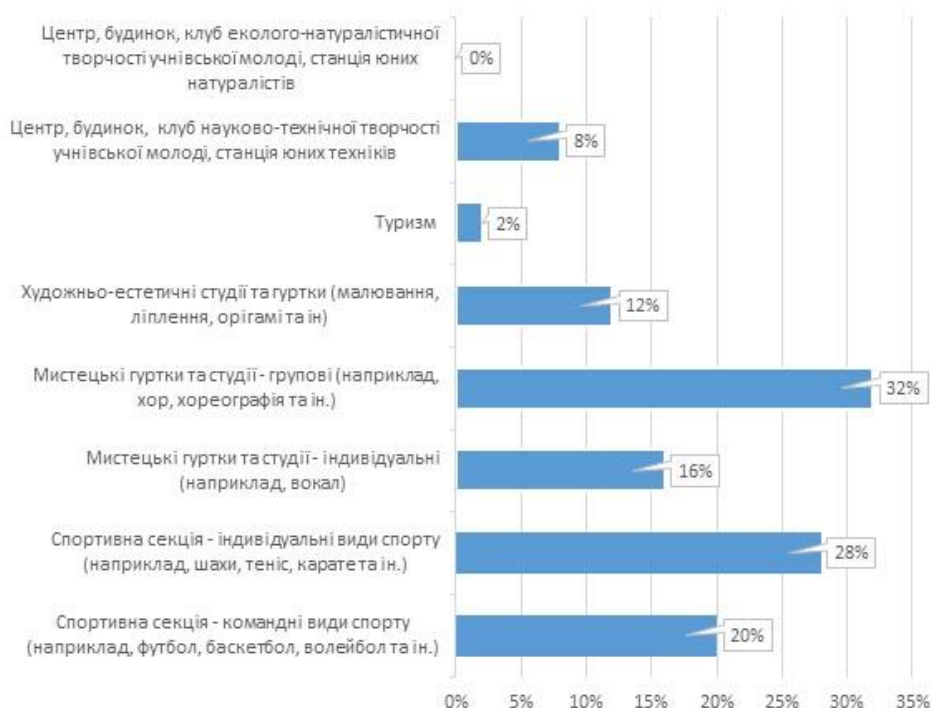

Рис. 2. Результати відповідей на запитання «Які гуртки та секції ти відвідуєш?»

На рисунку 2 відображено результати відповідей респондентів на запитання «Які гуртки та секції ти відвідуєш?». Перш ніж проаналізувати результати зазначимо, що: по-перше, сума відсотків перевищує 100%, адже опитувані можуть відвідувати кілька гуртків чи секцій і, відповідно, обирали кілька варіантів відповіді; по-друге, нами свідомо було спрощено назви закладів позашкільної освіти для кращого розуміння дітьми запропонованих варіантів відповідей.

Відповідно до отриманих результатів можемо сказати, що найбільше діти відвідують хореографічні студії, хори та інші подібні мистецькі гуртки (32%). Другими за популярністю є спортивні секції з індивідуальних видів спорту (теніс, єдиноборства, шахи тощо). До таких секцій ходить 28% опитаних нами респондентів. 20% учасників дослідження відвідують спортивні секції з командних видів спорту (футбол, волейбол, баскетбол та ін.), а 16% – індивідуальні мистецькі студії (наприклад, вокал). Також відзначимо, що жоден з опитаних нами респондентів не відвідує гуртки еколого-натуралістичного напрямку.

Досить неочікуваними є результати, отримані нами по наступному запитанню анкети: «Чи продовжувались заняття у гуртках та секціях під час карантину/локдауну?». Представимо їх графічно (див. рис. 3).

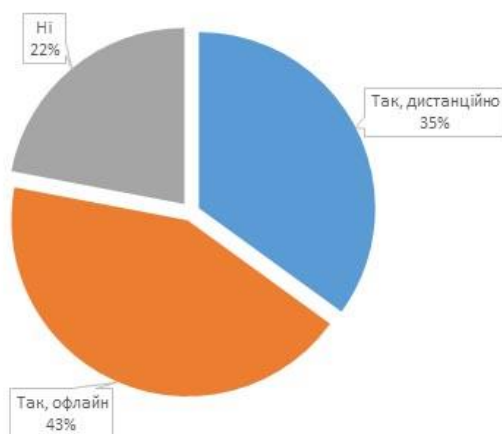

Рис. 3. Результати відповідей на запитання «Чи продовжувались заняття у гуртках та секціях під час карантину/локдауну?»

Відповідно до отриманих нами результатів більше 40% гуртків та секцій продовжували працювати в офлайн режимі і у період карантину; 22% взагалі припинили свою діяльність; і лише 35% позашкільних закладів перейшли до дистанційного формату роботи. Переважно до цього переліку увійшли гуртки науково-технічної творчості, станції юних техніків, програмування та мовні гуртки. У той же час, наявність у цьому переліку секцій з командних видів спорту спонукає до подальших досліджень їх методики та форм роботи.

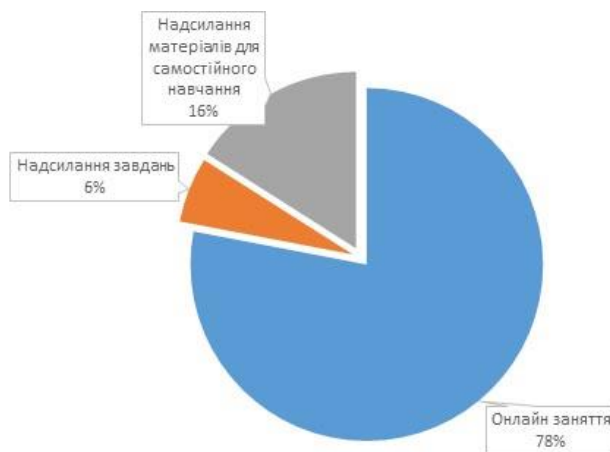

Рис. 4. Результати відповідей на запитання «Яким чином переважно відбувалось дистанційне навчання?»

Результати анкетування учнів засвідчили, що у 78% випадків переважно проводились онлайн заняття, 6% зазначили, що педагоги просто надсилали їм завдання, а 16% отримували лише матеріали для самостійного навчання. Таким чином, спираючись на наведені у діаграмі 2.8 дані, можемо зробити висновки, що керівники гуртків та секцій досить сумлінно поставились до виконання своїх обов'язків під час дистанційного навчання і проводили заняття в синхронному режимі.

Останнє запитання анкети пропонувало респондентам виставити суб'єктивні оцінки щодо якості дистанційної позашкільної освіти за 10-бальною шкалою, де 1 – це «Повний провал», а 10 – «Фантастика». Найпопулярнішою оцінкою було 8 балів. Середньо арифметичною оцінкою якості дистанційної освіти є 7 балів.

Відповідно, можна зробити висновок, що опитані респонденти вважають її якість достатньо високою, проте, залишаючи перспективи для покращення та удосконалення.

Список літератури

1. В містах України пройшли мітинги проти продовження дистанційного навчання з вересня. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/07/23/v-mistah-ukrayiny-projshly-mityngy-proty-prodovzhennya-dystantsijnogo-navchannya-z-veresnya/> (дата звернення: 19.11.2020).
2. У Ковелі протестували проти дистанційного навчання. URL: <https://rayon.in.ua/news/435931-u-koveli-batki-protestovali-proti-dystantsijnogo-navchannya> (дата звернення: 01.11.2021).
3. «За живу школу!»: акція проти дистанційного навчання відбулась у Вінниці. URL: <https://suspilne.media/178974-u-vinnici-trivae-rekonstrukcia-aeroportu-aki-roboti-vze-vikonali/> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Позашкільна освіта в 2021 році. Статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/statistichni-danni> (дата звернення: 15.05.2021).

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗА РУБЕЖЕМ

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
Ужгородський національний університет, Україна

Неймет Олександр Іванович

аспірант
Ужгородський національний університет, Україна

Останнім часом в Україні активізувалася робота з організації навчання і виховання, соціалізації дітей з обмеженими можливостями. Вважаємо, що доцільним у цьому плані є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема, Великої Британії, де значна увага надається соціально-правовому захисту неповнолітніх, в тому числі з особливими потребами. Урядом виділяються кошти на проведення спеціальних наукових досліджень в цій сфері та забезпечення відповідної практичної роботи.

Проаналізуємо загальну структуру і функціонування британської системи соціально-правового захисту неповнолітніх. Відзначимо, що у випадку виявлення чи підозри заподіяння кривди або недбалого ставлення до дитини вирішення кожної окремої справи забезпечується взаємодією таких посадових осіб та агентств: департамент соціальної роботи, який покликаний надавати широке коло превентивних послуг і допомогу сім'ям з дітьми; доповідач комісії у справах неповнолітніх (Reporter to Children's Panels), до якого направляються діти з потребами захисту, контролю, консультування, лікування; громадські прокурори (Procurators Fiscal), які несуть відповідальність за розслідування кримінальних справ і, зокрема, незвичайних випадків смерті неповнолітніх у своєму районі; поліція, яка розслідує обставини злочинів проти дитини і збирає докази для наступного представлення їх громадському прокурору; служби охорони здоров'я: лікарі, медсестри, громадські медико-соціальні працівники (Community Nursing Staff), які діагностують медичні аспекти кожного випадку недбалого ставлення до дитини; департамент освіти, який повинен ініціювати розслідування у разі виявлення кривди дитини, чи недбалого ставлення до неї; волонтерські організації, як, наприклад, Шотландське королівське товариство по запобіганню жорстокому поводженню з дітьми (RSSPCC).

Обов'язком місцевих органів влади у Великій Британії є ведення обліку всіх дітей з особливими потребами щодо яких існує підозра можливості кривди. Формується реєстр соціального захисту дітей (Child Protection Register).

Закон «Про інвалідів: послуги, консультації і представництво» (Disabled Persons (Services, Consultation and Representation) Act) покладає на місцеві органи влади обов'язок офіційного контролю за реєстрацією потреб неповнолітніх з тим, щоб гарантувати їм догляд з боку дорослих. Стаття 13 цього закону передбачає, що перш ніж проводити оцінювання майбутніх потреб учнів, які є на обліку, органи освіти звертаються до департаменту соціальної роботи. Останній повинен встановити, чи дійсно має місце інвалідність у дитини і, якщо так, оцінити її потреби у соціальній опіці. Оцінювання повинно починати проводитись не пізніше 14 років і закінчуватися за 9 місяців до досягнення неповнолітнім 16-річного віку. Тому департамент освіти попереджує департамент соціальної роботи за 2 роки до першої ймовірної дати, коли дитина може закінчити школу, щоб було достатньо часу спланувати будь-які подальші необхідні дії [1].

Дуже важливим, є той факт, що в роботі, спрямованій на забезпечення соціально-правового захисту неповнолітніх, передбачено пріоритетність надання допомоги тим неповнолітнім, які знаходяться у ситуації, що загрожує їх здоров'ю чи життю. Відповідно до цього, Законом «Про дітей» від 1995 року визначено категорії неповнолітніх, які потребують соціального-правового захисту і допомоги : Категорія «А» – діти, які потребують негайної допомоги : скривджені або занедбані; хворобливі; з затримками у розвитку. Категорія «В» – діти, які потребують якнайшвидшої допомоги : з фізичними вадами; з сенсорними порушеннями; з розумовими вадами; відчувають негативний вплив у зв'язку з проживанням в сім'ї особи з обмеженими можливостями (інваліда), або у якої спостерігається погіршення здоров'я (психічного чи фізичного); за якими доглядають не рідні батьки; яким може бути необхідний додатковий догляд; вражені ВІЛ-інфекцією або хворі на СНІД; відчувають негативний вплив внаслідок серйозних труднощів у сім'ї, включаючи сімейне насилля; на моральний розвиток яких справляється негативний вплив; які можуть бути залучені до протиправної поведінки. Категорія «С» – всі інші діти, які отримують допомогу після дітей двох перших категорій.

Слід відзначити, що при догляді за неповнолітніми робиться наголос на сімейно-общинних моделях підтримки. Протягом останніх років відмічається тенденція до витіснення інтернатних форм опіки доглядом за дітьми, включаючи тих, які мають фізичні чи розумові вади, доглядом у громаді. У відповідності до цього, спостерігається й згорання мережі інтернатних закладів. Сьогодні більшість з них – це дитячі будинки та центри для дітей з обмеженими функціональними можливостями, розраховані, як правило, на незначну кількість місць.

У випадку виявлення неблагополучної сім'ї, в якій не створені належні умови для нормального розвитку дитини, або небажання батьків виховувати дитину з вадами розвитку, її вилучають з такого середовища і передають у

фрстерні родини.

Фостерні сім'ї, які вперше з'явилися саме у Великій Британії пройшли у своєму розвитку кілька етапів: як добровільна громадська ініціатива, як законодавчо обумовлений соціальний інститут і як соціально-педагогічне середовище, яке постійно змінюється і вдосконалюється, функціонування якого спрямоване на створення комфортних умов для життєдіяльності дитини. На сьогоднішній день фостерна сім'я Великої Британії є одним із важливих чинників соціалізації прийомної дитини і способом забезпечення ефективної життєдіяльності дітей і підлітків [2].

Дуже відповідально ставляться у Великій Британії до підготовки прийомних батьків до роботи з дітьми. Відповідна підготовка батьків цілком слушно розглядається як одна з необхідних соціально-педагогічних умов ефективності впливу фостерної родини на дитину. Професіоналізація фостерних батьків характеризується підвищенням компетентності, професійної зацікавленості, індивідуальним усвідомленням позитиву і недоліків даної проблеми, особливим умінням створювати сприятливий психологічний клімат для дітей, котрі прибули у нову сім'ю. Існує багато курсів з різними методиками підвищення професіоналізації фостерних батьків. Батьки мають бути готовими не лише впливати на дитину, але й внести корективи у своє життя у разі необхідності.

Опіку можуть отримати громадяни, які досягли 21-річного віку, мають стабільні сімейні стосунки, характеризуються позитивно, їх матеріально-побутові умови є задовільними, хоч держава й виділяє значні кошти на утримання дітей в прийомних родинях. Ці люди повинні бути готовими працювати з важковиховуваними дітьми, які зазнали фізичного, морального, сексуального насильства, є педагогічно занедбаними. Діти з вадами розвитку вимагають особливої уваги і, відповідно, часу, а також наявності певних особистісно-професійних властивостей батьків-опікунів.

Зауважимо, що у цьому випадку допомога такій сім'ї з боку держави суттєво зростає, в тому числі і в фінансовому плані.

Сімей, які бажають взяти на виховання чужих дітей, дуже багато. Можливо, одна з причин цього полягає в особливостях менталітету населення цієї країни, бо тут вважається престижним, почесним, гуманним виховання дитини з неблагополучної сім'ї, як і виховання дітей з фізичними і розумовими вадами розвитку. Проте, на нашу думку, неабияке значення має і той факт, що ця нелегка і відповідальна праця у Великій Британії досить високо оплачується. Так, держава не тільки повністю фінансує всі витрати, пов'язані з утриманням дитини, але й забезпечує придбання необхідного обладнання, транспортні витрати, лікування, літній відпочинок і оздоровлення дітей, оплату праці прийомних батьків-вихователів і навіть їх 6-ти тижневу щорічну відпустку.

Все це вказує на реальну турботу держави про майбутнє дітей з

проблемами в розвитку і поведінці.

Список літератури

1. Anderson E. Disability in Adolescence. London: Methuen, 2002. 177 p.
2. Rowe J. Longterm Foster Care. London: Batsford, 2004. 137 p.

ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ КРИТЕРІЇВ САМООЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: СВІТОВА ПРАКТИКА ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Лукіна Т.О.

доктор наук з державного управління, професор, головний науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти

Інституту педагогіки

Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Однією з поширених тенденцій в галузі реформування системи управління загальної середньої освіти є запровадження технологій внутрішньої оцінки або самооцінювання школи. Дана тенденція у сфері освіти сформувалася як наслідок запровадження технологій TQM та управління якістю освіти, заснованих на використанні інформації, що отримана в ході моніторингових досліджень якості освіти на всіх рівнях функціонування освітніх систем, а також реалізації політики забезпечення рівного доступу до освіти [1]. Самооцінювання закладу освіти є спільним, інклюзивним та рефлексивним за своїм характером процесом внутрішньої перевірки діяльності школи, спрямованим на поліпшення якості навчання здобувачів освіти. Самооцінювання засноване на доказах і передбачає збір інформації з різних джерел з метою формулювання висновків як підстави для ухвалення управлінських рішень щодо розвитку закладу [2]. Характеризуючи процес самооцінки школи В.І. Вальдман зазначає, що у процедурах оцінювання беруть участь усі представники шкільної спільноти, а сама оцінка стосується різних елементів освітньої системи школи та здійснюється на систематичній основі з метою підвищення якості діяльності загальноосвітнього закладу [3, с.118].

З оглядом на це, самооцінювання закладу освіти виступає основним елементом у структурі політики /стратегії з розвитку та удосконалення діяльності школи, а його мета спрямована на забезпечення та поліпшення якості освіти, зокрема загальної середньої. Передбачається, що внутрішня оцінка закладу загальної середньої освіти, на відміну від зовнішнього контролю (оцінки, інспектування), здійснюється закладом освіти на власний розсуд, за моделями, що розробляються кожним закладом відповідно до контексту (своїх потреб, візії, національних особливостей, історичних традицій, стилю управління тощо).

У ході дослідження з'ясовано, що у світі реалізуються різні моделі самооцінювання якості закладу загальної середньої освіти. Кожна модель передбачає збір інформації за певним переліком показників, який віддзеркалює основні пріоритети оцінки. Виявлено певні відмінності у концептуальних

підходах і способах реалізації зазначених моделей та переліках показників, за якими здійснюється самооцінка у системах освіти європейських країн і Америки та країн Тихоокеанського регіону, що зумовлено історичними, культурними, національними особливостями цих країн, а також фінансово-економічними можливостями і політико-правовими нормами. Однак, незважаючи на розмаїття концептуальних підходів і моделей самооцінювання якості закладів загальної середньої освіти, які реалізуються останнім часом в різних країнах світу, характерними для них є певні спільні тенденції щодо визначення груп показників оцінювання. Зокрема, це результати навчання учнів, процеси, що реалізуються в школі, та лідерство і управління. Водночас, наявність спільних груп показників оцінювання якості роботи шкіл, залишає широкі можливості для урізноманітнення загального переліку індикаторів, за якими збирається інформація та на основі яких формулюються висновки щодо результативності діяльності закладу освіти.

Так, наприклад, Бюро освіти Гонконгу пропонує перелік ключових показників для проведення самооцінки закладів загальної середньої освіти, яка була оновлена у 2016 р. і діє до сьогодні. На сайті Бюро освіти також розміщено інструктивно-методичні матеріали щодо реалізації школами циклу оцінювання, розробки планів розвитку та звітів школи щодо її продуктивності, які ґрунтуються на результатах проведеного оцінювання. Структура показників самооцінювання роботи школи складається з чотирьох блоків: управління та організація, навчання та викладання, підтримка учнів та шкільна етика і, нарешті, ставлення учнів до навчання (школи) (див. табл. 1). Варто зазначити, що переважна більшість показників оцінюється за результатами опитування стейкхолдерами якості або ступеня прояву (сприйняття) тієї чи іншої ознаки або діяльності закладу та різних учасників освітнього процесу.

Таблиця 1.

Структура ключових показників ефективності (за [4])

Блоки	Показники
1. Управління та організація	Управління школою Професійне лідерство
2. Навчання та викладання	Навчальний план і оцінювання Навчання учнів та викладання
3. Підтримка учнів та шкільна етика	Учнівська підтримка Партнерство
4. Ставлення учнів до школи	Тест рівня підготовки до S1 у Гонконгу Результати державного іспиту Академічна успішність Частка учнів, що у міжшкільних олімпіадах Відсоток учнів, що беруть участь у громадських заходах Відвідуваність студентів Відсоток учнів із припустимою вагою

У переважній більшості європейських країн використовується так звана ISSEMod (Integrated School Self-Evaluation Model), яка є інтегрованою моделлю шкільної самооцінки, що базується на трьох вимірах: контекст і ресурси школи, результати та процеси. Кожен вимір описується відповідними індикаторами для збору кількісних та якісних даних.

Таблиця 2.

Структура показників ISSEMod [5, с.63]

Блоки	Показники
1. Контекст і ресурси	Учнівський контингент Територія і людський капітал Економічні і структурні ресурси Кадрові ресурси
2. Результати	Результати навчання. Результати стандартизованих тестів. Ключові вміння та громадянські компетенції. Довгострокові результати та подальші дії
3 а. Навчальні процеси	Розробка та оцінювання навчальної програми Навчальне середовище Інклюзія та диференціація навчання Безперервність і спрямованість
3б. Управлінські та організаційні практики	Стратегія і організація школи Розвиток і людські ресурси Інтеграція та відносини з місцевою владою та родинами учнів.

Варто зазначити, що дана модель самооцінки шкіл має варіації в різних європейських країнах. Наприклад, у Чеській республіці використовується QEM (Quality Evaluation Model), яка містить три основні виміри: профіль школи, результати та інструменти оцінки і способи оцінювання [6, с. 50]. В Австрії з 2021 року вступила в дію система якості, що орієнтована на вимірювання якості реалізації різних процесів. Дана система ґрунтується на самооцінюванні шкіл за п'ятьма параметрами: управління якістю, лідерство і менеджмент, навчання та викладання, шкільне партнерство та зовнішні зв'язки, результати та ефекти шкільної освіти [7].

Цікавим з точки зору нашого дослідження виявляється досвід запровадження системи самооцінювання закладів загальної середньої освіти в Литві. Індикатори якості школи згруповані у чотири блоки: результати (зрілість особистості, досягнення та прогрес учня); процес навчання та досвід учнів (планування процесу навчання, управління процесом навчання, досвід навчання учнів, оцінювання в процесі навчання); освітнє середовище (фізичне

середовище, що розширює можливості навчання; навчання без меж); лідерство та управління (планування та організація діяльності, навчання та робота в командах, особиста майстерність) [8].

Освітньою реформою, що реалізується в Україні, в системі загальної середньої освіти проголошено запровадження інституційного аудиту (як процедури зовнішнього контролю та оцінювання освітніх і управлінських процесів у закладі освіти) та створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти, що передбачає проведення самооцінювання закладом освіти якості своєї діяльності. Самооцінювання закладом освіти здійснюється за такими чотирма блоками показників [9]:

- *освітнє середовище закладу освіти* (здорові, безпечні умови навчання та праці; відсутність будь-якого насильства та дискримінації; формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору);
- *система оцінювання результатів навчання учнів* (наявність системи оцінювання результатів навчання учнів, яка забезпечує справедливе, неупереджене, об'єктивне та доброзичесне оцінювання; систематичне відстеження результатів навчання та підтримка у навчанні; спрямованість на формування в учнів відповідальності за результати свого навчання, здатності до самооцінювання);
- *педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти* (ефективність планування, використання сучасних освітніх підходів до організації освітнього процесу; постійне підвищення рівня професійної компетентності та майстерності; налагодження співпраці з учнями, їх батьками, працівниками закладу освіти; організація педагогічної діяльності на засадах академічної доброзичесності);
- *управлінські процеси закладу освіти* (наявність стратегії та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання поставлених цілей і завдань; формування відносин довіри, прозорості, дотримання етичних норм; ефективність кадрової політики та можливість для професійного розвитку педагогічних працівників; організація освітнього процесу на засадах людиноцентризму, прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці учасників освітнього процесу, взаємодії закладу освіти з місцевою громадою; формування та забезпечення реалізації політики академічної доброзичесності).

Отже, запропонований до використання в Україні перелік показників і критеріїв оцінювання якості освітніх і управлінських процесів відрізняється від аналогічних систем індикаторів якості роботи закладів загальної середньої освіти інших країн тим, що у ньому відсутні показники результатів навчання учнів, які визнані вирішальними при оцінюванні продуктивності та успішності роботи школи практично в усіх зарубіжних моделях самооцінювання освітніх

закладів, а також інформація про ставлення всіх зацікавлених сторін щодо досягнутих результатів діяльності школи.

Не менш важливим моментом при створенні моделі показників самооцінювання якості роботи школи є врахування впливу чинників, які змінюють звичні умови функціонування закладів освіти за сучасних обставин дистанційного навчання та карантинних обмежень, що викликані поширенням пандемії COVID-19. До таких чинників ми вважаємо за потрібне віднести насамперед й ті, що впливають на оцінку рівня доступності (зокрема, фінансової, фізичної, інтелектуальної) загальної середньої освіти та результативності її реалізації в умовах дистанційного навчання [10; 11, с. 232]. Особливої уваги за умов впровадження дистанційної форми навчання потребує також і блок показників, що характеризують освітнє / навчальне середовище з точки зору оцінки його комфортності та інклюзивності. Змінений формат організації навчання викликає потребу в оцінюванні якості комунікативної складової освітнього процесу, з'ясування ступеня задоволеності та зручності (повноти) спілкування учнів і вчителів у процесі навчання [12; 13].

Отже, самооцінювання якості функціонування закладу загальної середньої освіти є загальносвітовою практикою, що реалізується за допомогою різних показників і критеріїв оцінювання відповідно до національних особливостей та потреб закладу освіти. Останнім часом формується розуміння необхідності оновлення та доповнення зазначених систем показників самооцінювання закладу загальної середньої освіти з урахуванням змін в освітніх середовищах та умовах організації освітніх і управлінських процесів, що зумовлені масовим впровадженням дистанційного формату навчання.

Список літератури

1. Лукіна Т.О. Доступність освіти як показник результативності державного управління освітою в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2013. Вип. 3, С.114-120. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2014/02/2013-3-19.pdf>
2. School self-evaluation-primary 2016-2022. *Department of Education. Government of Ireland*. Web site. URL: <https://www.gov.ie/en/publication/d937d-school-self-evaluation-primary/#sse-primary-schools-2016-2022>
3. Вальдман И.А. Самооценка школы: основные понятия. *Проблемы современного образования*. 2012. № 2, С.115-124. URL: http://pmedu.ru/res/2012_2_11.pdf.
4. School self-evaluation. *Education Bureau. The Government of the Hong Kong Special Administrative region*. Web site. URL: <https://www.edb.gov.hk/en/sch-admin/sch-quality-assurance/sse/index.html>

5. Capperucci D. Self-Evaluation and School Improvement: The Issemmod Model to Develop the Quality of School Processes and Outcomes. *International E-Journal of Advances in Education*. 2015. Vol. 1, Issue 2, pp. 56-69. URL: <http://ijaedu.ocerintjournals.org/en/download/article-file/89352>

6. Pesek D. School self-evaluation: case studies from the Czech Republic, Poland and Germany. *Качество образования в Евразии*. 2014. № 2, С. 45-58. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-cheshskoy-respubliki-polshi-i-germanii-po-provedeniyu-samoocenki-shkoly>

7. Quality Assurance in Early Childhood Education and Care (ECEC). *European Commission*. Web site. URL: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice>

8. Survutaitė D., Bacys V., Balčiūnas S., Čiuladienė G., Petkūnienė V., Sičiūnienė V., Vaicekauskienė V., Valuckienė J., Vilkonienė M. Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės įsivertinimo modelis ir rodikliai. Bendrojo ugdymo mokyklų įsivertinimo rodiklių atnaujinimas ir naudojimo jais metodikos/rekomendacijų sukūrimas: Es struktūrinių fondų projektas. Sfmis nr.: vp1-2.1-šmm-01-v-03-001. Vilnius, 2015. URL: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2015/08/rekomendacijos.pdf>

9. Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти: наказ МОН України від 09 січня 2019 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>

10. Лукіна Т.О. Загрози реалізації державної політики протидії обмеженню рівного доступу до освіти в Україні. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Управління та адміністрування»*: зб. наук. праць. 2019. Вип. 3 (38), С.10-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpoupra_2019_9_4

11. Лукіна Т.О. Дистанційне навчання в загальній середній освіті в Україні: доступність та результативність в умовах пандемії. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2021. Вип. 16 (45). С. 232. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/16_45_2021/social/Bulletin_16_45_Social_and_behavioral_sciences_Lukina.pdf

12. Лукіна Т.О. Досвід дистанційного навчання: уроки для формування критеріїв оцінювання системи забезпечення якості загальної середньої освіти. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. С. 93-95. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/12260/1/Гришко%20СВ_Непша%20ОВ_Прохорова%20ЛА.pdf

13. Лукіна Т. О. Доступність загальної середньої освіти в умовах пандемії: проблеми та перспективи забезпечення в Україні. *Глобальні виклики та пріоритети в часи коронавірусної кризи*: матеріали Міжна. наук.-практ. конф. Київ: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2021. С. 107 – 111. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725246/1/Лукіна_Збірник%20матеріалів_14.05.21-107-111.pdf

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Нечипоренко Марина Олександрівна,
методист, викладач кафедри іноземної філології
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Давидченко Інна Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Клеба Анна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформатики
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У нашій країні, як і в усьому світі, система освіти здобувачів освіти перебуває на межі цивілізаційної кризи. У зв'язку з цим назріла гостра необхідність змін у системі освіти. Однак, щоб ефективно їх здійснити, необхідно розібратися в причинах існуючого стану та намагатися виявити найбільш оптимальні шляхи вирішення. У зв'язку із розвитком новітніх технологій змінилася і концепція самої освіти.

Найбільш серйозною проблемою, з якою зіткнувся сучасний викладач, це те, що здобувачі освіти не мають довіри ні як до викладача, ні до підручника, як джерела інформації. Це пов'язано в першу чергу з появою епохи Інтернет, що докорінно змінило основну роль викладача, якщо раніше він був джерелом інформації, то зараз від нього очікують роботи як організатора активної пізнавальної діяльності здобувачів. На сучасному етапі самостійна робота здобувачів освіти стає основним ключем в освіті. Адже вони можуть легко знайти будь-яку інформацію в Інтернеті, яка оновлюється щодня. З іншої сторони, інформація в підручниках старіє і стає марною. Підручники просто неможливо видавати з такою періодичністю, якою змінюється інформація.

Як один із варіантів у цій ситуації може бути запропоновано подання навчальної інформації у вигляді модулів. Модульне навчання базується на діяльнісному принципі навчання, будується на ідеях навчання, а також враховує принципи гнучкості, природовідповідності, диференційованості та

особистісної спрямованості. Воно сприяє розвитку самостійної діяльності здобувачів, формує міцні загальнонавчальні знання та навички. У процесі навчальної діяльності створюють такі умови, які дозволяють студентам перейти від репродуктивного виду до творчого [1].

Більше того, це призводить до того, що і самому викладачу необхідно освоювати ефективні методи роботи в Інтернеті і використовувати його в освітньому процесі. Використання Інтернет під час заняття дозволяє зробити пізнавальну діяльність учасників освітнього процесу активнішою, незвичайною й цікавішою. З іншого боку, у зв'язку з цим виникає питання захисту інформації та авторського права. Дуже часто здобувачі освіти просто привласнюють чужі роботи, знайдені в Інтернеті, не даючи жодних посилань ні на джерело інформації, ні на автора. На державному рівні існує закон про захист інформації та авторського права, а також розроблені спеціальні комп'ютерні програми перевірки тексту на плагіат [2, 3].

Друга не менш важлива проблема, з якою стикається викладач, це той факт, що всі учасники процесу стали говорити різними мовами. По-перше, це пов'язано з надзвичайною поширеністю та популярністю технологій, Інтернет та комп'ютерних ігор. Ці технології вплинули насамперед на мислення студентів. Ослабла рефлексивна складова мислення, а отже, і його раціональність. Цей конфлікт нерозуміння також тягне за собою і додаткові проблеми, пов'язані з мотивацією до навчання. Вона стає вкрай низькою.

Як можливий варіант вирішення в даній ситуації, можна запропонувати самому викладачу спробувати заговорити мовою здобувачів і почати використовувати ІКТ і розвиваючі комп'ютерні ігри в освітньому процесі. Застосування ІКТ сприяє формуванню безперервного пізнавального інтересу і посилює мотивацію навчання. Окрім цього, ІКТ дозволяють враховувати індивідуальні темпи засвоєння знань, умінь, рівень складності та інтереси, що дозволяє зробити процес навчання різнорівневим та особистісно-орієнтованим. Звичайно ж, це також передбачає, що викладач сам почне активно опановувати сучасні ІКТ і використовувати їх в освітньому процесі.

З іншого боку, маючи на увазі зниження критичного та аналітичного мислення у сьогоденні здобувачів освіти, буде доцільним, на наш погляд, застосування таких форм організації заняття як дискусія чи дебати. Ці форми взаємодії сприятимуть формуванню навичок аналітичного та критичного осмислення інформації, та розвиватимуть уміння працювати в команді, почуття взаємоповаги, толерантності та співробітництва.

Отже, традиційна форма подачі інформації на заняттях застаріла і не ефективна. На зміну їй прийшли інформаційно-комунікаційні технології та Інтернет. Тому викладач має осучаснити свої знання та навички, щоб розуміти мову здобувачів освіти та користуватись тими підручниками, які відповідають освітнім та сучасним вимогам.

Список літератури

1. Використання технологій модульного навчання на заняттях. URL : <https://urok.1sept.ru/articles/606973>
2. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Палкуш Віталія Петрівна

аспірант кафедри загальної педагогіки

та педагогіки вищої школи,

Ужгородський національний університет, Україна

Міжнародна комісія з освіти в XXI столітті виділила 4 основні напрями її розвитку: вчитися бути, вчитися знати, вчитися робити, вчитися бути разом. Вона визначила освіту як «всебічне набуття досвіду протягом усього життя» [1, с. 3]. Нова парадигма освіти передбачає «включення» кожної людини в безперервний процес отримання знань, формування цінностей, відносин і компетенцій. Концепція навчання протягом усього життя виводить навчання з рамок інституційного простору, розширюючи при цьому можливості отримання освіти [2, с. 67].

Для концепції освіти ЮНЕСКО характерне прагнення включити в поняття «освіта» весь процес формування особистості. Акцент перенесено з навчання на вчення, звідси впливає відмінне від звичного трактування системи освіти, в тому числі й педагогічної. Сюди включають не тільки всі види навчальних закладів і освітніх програм, але також соціальне оточення, установи культури, книги, засоби масової комунікації та сферу міжособистісного спілкування.

Призначення освіти в епоху глобалізації полягає в наданні кожній людині можливості здійснити свій вибір життєвого шляху, який передбачає поєднання конкретних професійних умінь і знань із задоволенням потреб індивідуального розвитку, формуванням громадянських якостей і моральних установок. У нових умовах підвищується роль і цінність освіти як провідника ідей та ідеалів демократичної культури і духовності.

Ціннісна характеристика освіти передбачає наявність 3 взаємопов'язаних компонентів: освіта як цінність державна, освіта як цінність суспільна, освіта як цінність особистісна. Щодо національної цінності освіти, то добре відомо, що науковий, технічний, економічний, культурний, інтелектуальний і моральний потенціал кожної держави, її конкурентоспроможність на міжнародній арені безпосереднім чином залежать від стану освітньої сфери і можливостей її прогресивного розвитку.

Устремління держави і суспільства в розвитку освіти збігаються, але незаперечним є той факт, що держава проголошує освітні пріоритети, в той час як суспільство проводить в життя конкретні заходи з їх реалізації, остаточно затверджуючи оголошені цінності в якості першорядних і найбільш важливих.

В сучасному американському суспільстві освіта розглядається як інструмент соціальної мобільності, як гарант досягнення бажаного соціального статусу, як спосіб самореалізації особистості. У зв'язку з тим, що період старіння знань скоротився практично в усіх областях діяльності, отримання певної суми знань в традиційному розумінні не може виступати в якості мети навчання. Пріоритетом сучасної системи освіти має стати озброєння майбутнього фахівця умінням самому будувати стратегію своєї діяльності в безперервно змінних умовах. Відповідно до теорії Г. Манна та Г. Бернарда, освіта здійснює перетворюючу роль і виконує «рятівну» функцію, в результаті якої вона ізолює молоде покоління від «соціальних хвороб» і дає необхідні навички для виживання і конкурентоспроможності в сучасному суспільстві, «можливість вибору кожному», і дозволяє «досягти своєї мрії». Таким чином, освіта стає цінністю, на неї покладають великі надії уряд, промисловість, комерційні організації, окремі особистості.

Другою причиною підвищення цінності освіти в сучасній Америці можна назвати рух за права людини, який стверджує не тільки право людей на освіту, а й заперечує дискримінацію в будь-яких проявах, закликає до створення рівних умов для вступу до вищих навчальних закладів кожного американця. До числа пріоритетних цінностей в освітній політиці США, на думку американського дослідника Ф. Кеппела, завжди входили такі, як «забезпечення рівного доступу до освіти незалежно від расової приналежності, статі, національності або економічного становища, передача учням демократичних цінностей, вироблення відповідальної соціальної поведінки, пошук талантів, підготовка до праці після школи» [3].

Третьою соціально-економічною передумовою підвищення цінності освіти є зростання національного багатства завдяки зростаючій продуктивності праці, що збільшується щорічно приблизно на 3,3%. Результатом зростання національного багатства, збільшення федерального бюджету і бюджетів штатів є безпрецедентне зростання всіх рівнів державних і приватних витрат на потреби освіти. На США припадає понад 1/3 світових витрат на освіту [4, с. 206]. Стає очевидним, що витрати на освіту слід розглядати не як витрати, а як інвестиції, що дають в перспективі найбільший прибуток.

Таким чином, для сучасного американського суспільства притаманне зростання цінності освіти і визнання пріоритетності освітньої сфери перед іншими компонентами соціальної інфраструктури.

В сучасних умовах розвитку суспільства, що характеризується процесами глобалізації, поширенням інформаційних технологій, переходом до нової парадигми розвитку освіти «навчання протягом усього життя», формуються нові вимоги до системи освіти, що вимагають переосмислення поглядів на її місію.

Сьогодні у всьому світі і в США зокрема, зростає роль альтернативної освіти. Роботи американських авторів присвячені історії, аналізу сутності, основних

характеристик, змісту й методів альтернативної освіти (Р.І. Морлі (R.E.Morley), М.А. Рейвід (M.A. Raywid), С.Р. Аронсон (S.R. Aronson), Р.Е. Бучарт (R.E. Butchart,), Б. Якобс (B. Jacobs) та ін.

Аналіз сутнісно-змістової характеристики поняття «альтернативна освіта» і його трактування зазвичай зводяться до опису різних програм, форм і методів роботи з учнями, які використовуються, як правило, замість традиційних підходів у звичайних навчальних закладах. Тому під альтернативною освітою часто розуміють освіту, структуровану на новаторських методичних принципах і нестандартних стосовно традиційних, загальноприйнятих способів одержання знань [5].

Альтернативна освіта передбачає демократизацію і гуманізацію освіти (варіативність і альтернативність освіти, що дає можливість відійти від традиційної однакової освітньої системи до різноманітності форм і шляхів одержання освіти; відкритість освіти, внутрішня розкутість, що демонструє звільнення від будь-яких догм; плюралізм освіти, що перетворює альтернативну освіту з уніфікованої системи в різноманітну за цілями, змістом, організацією освітнього процесу, педагогічними підходами і технологіями педагогічну систему; самостійність освітніх установ у виборі стратегії свого розвитку, цілей, змісту, організації й методів роботи, включаючи юридичну й економічну самостійність; право педагогів на творчість, на власний педагогічний стиль, на свободу вибору педагогічних технологій, підручників, навчальних посібників, методів оцінки діяльності учнів і т.д.; право учнів на вибір профілю освіти, на навчання за індивідуальними навчальними планами, на участь в управлінні даною освітньою установою).

Список літератури

1.Перспективы. Сравнительные исследования в области образования. №3, 1997. ЮНЕСКО. 191с.

2.Клонцак О. Організація міжнародного академічно-громадського навчання майбутніх фахівців : досвід американських університетів. *European Humanities Studies : State and Society*. Kyiv, Krakow : East European Institute of Psychology, 2017. № 4 (IV). С. 61 – 72.

3.Кеппел Ф. Образовательные стандарты - что взять за основу. Суд над системой образования: стратегия на будущее. М.: Педагогика, 1991. 260 с.

4.Клонцак О. Перспективи застосування американського досвіду організації академічно-громадського навчання у системі університетської освіти України. Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. Вип. 3. С. 205 – 208.

5.Raywid, M.A. Alternative schools: The state of the art. *Educational Leadership*, 2004. № 52(1) .p. 26-35.

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ЗАСВОЄННЯ ПАРТИТУРИ

Снопоко Ольга Леонідівна

Заслужена артистка України
Доцент з/н кафедри музичного мистецтва
Київський національний університет культури і мистецтв

Яговенко Надія Володимирівна

Заслужена артистка України
Доцент з/н кафедри музичного мистецтва
Київський національний університет культури і мистецтв

Нємцова Лілія Орестівна

кандидат мистецтвознавства, асистент кафедри музики факультету педагогіки,
психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Диригентсько-хоровою практикою визначені та стали загальноприйнятими методи самостійної роботи диригента над твором, серед яких можна виділити:

- виконання твору на фортепіано;
- вокально-інтонаційне освоєння музичного тексту;
- диригентсько-хорове засвоєння тексту твору;
- аналіз.

Необхідність аналізу твору як обов'язкової умови підготовки диригента до роботи з хором колективом, успішної виконавської інтерпретації знайшла своє відображення в роботах відомих хорових диригентів П. Г.Чеснокова, М. Даніліна, Г. О.Дмитревського, О. О.Єгорова, К. К.Пігорова, К. Б.Птиці, В. Г.Соколова та ін.

Аналіз хорової партитури сприяє кращому засвоєнню музичного та літературного тексту твору, який диригент повинен знати напам'ять.

Свідоме, на основі всебічного аналізу вивчення партитури відрізняється від механічного запам'ятовування. Аналіз партитури також є необхідним для виявлення технічних, стилістичних, вокальних та інших особливостей твору, виявлення складнощів, які можуть виникнути в процесі розучування та виконання твору.

На основі аналізу твору диригент установлює виконавський план, визначає виразні засоби. Слід сказати, що робота над аналізом партитури значно збагачує загальні й спеціальні знання диригента. Поступове накопичення таких знань є необхідною умовою діяльності диригента. Диригент повинен знати

якнайбільше про хоровий твір, тобто виконавська концепція повинна мати гарне теоретичне підґрунтя.

У методичному відношенні велике значення має розробка плану виконавського аналізу. Аналіз партитури повинен торкатися наступного кола питань:

- загальні відомості про твір;
- аналіз літературного тексту;
- аналіз музично-виразних засобів;
- аналіз хорової фактури (вокально-хоровий аналіз);
- розроблення виконавського плану.

Досвідчений диригент фіксує свою увагу на тих окремих деталях твору, які потребують, з його точки зору, особливої роботи. Головна мета диригента - виявлення хорових виконавських засобів, необхідних для розкриття змісту твору.

В аналізі хорової фактури найважливіше значення має визначення конкретних прийомів хорового викладання (хорового письма), а, також, виявлення рис хорового стилю композитора. Це найбільш складні розділи аналізу.

Іншим важливим моментом, який визначає основу виконавської інтерпретації є розуміння виконавцем форми твору. Поняття форми поєднує всі музично-виражальні засоби, які використовує композитор у творі. Практично, під поняттям форми ми розуміємо структуру та будову твору. Слід указати на такий факт, що аналіз форми в традиційному теоретичному розумінні й у розумінні виконавському має дещо різну мету. Для теоретиків аналіз форми, взаємодія форми й змісту є метою дослідження, для виконавця - це тільки встановлення необхідних фактів, які потребують у подальшому практичного творчого осмислення.

Виконавство не терпить установлених рецептів. Особистість музиканта, багатство його внутрішнього світу, образне та емоційне бачення - це ті складові, які ведуть до успіху інтерпретації твору. Конкретні результати аналізу, його якість у кожному окремому випадку залежать від багатьох факторів, головними з яких є загальні музично - теоретичні знання, спеціальні знання з хорознавства, досвід диригентсько-хорової роботи, аналітичні здібності й навички. Відомі диригенти наголошують саме на важливості формування в студентів аналітичних навичок, адже для диригента як організатора та керівника хору раціонально-аналітичні здібності й навички є такими ж важливими, як і емоційно-інтуїтивні якості. Саме в їхньому співвідношенні народжується високий професіоналізм.

Таким чином, диригування як спеціальна дисципліна навчального плану студентів, майбутніх вчителів музики, відіграє значну роль у підготовці спеціалістів до роботи в школі, сприяє розвитку музично-виконавської

культури студентів, розвиває в них аналітичні, організаторські здібності та навички спілкування з колективом. Вивчення проблеми диригентської підготовки майбутніх вчителів у наш час потребує значної активізації наукових досягнень, удосконалення процесу диригентської підготовки в сучасних умовах. Ми вважаємо, що диригентсько-хорова підготовка повинна спрямувати майбутніх учителів музики до особистісного розвитку, здатності до індивідуально своєрідного творчого самовираження, адже професійного успіху досягають не тільки і не стільки висококваліфіковані фахівці, скільки яскраві професіонали-особистості, які здатні до індивідуально - неповторного самовираження, самостійного своєрідного осмислення й вирішення професійно-педагогічних проблем. Одним із чинників якісної роботи над хоровим твором є комплексний аналіз хорової партитури. Ознайомтесь з планом аналізу та до іспиту з дисципліни складіть письмовий аналіз хорового твору а саррелла з навчального репертуару.

Література:

1. Пигров К.(1964) Руководство хором – Москва – 220 с.
2. Поздняков А. (1975), Дирижёр – аккомпаниатор– Москва, – 68 с.
3. Маркевич И. (1970), Искусство дирижирования в наше время. – В кн. : Исполнительское искусство зарубежных стран.. – Москва – Вып. 5. – С. 114-117.
4. Ольхов К. (1967), О дирижерському жесті і його елементах. – В кн. : Хоровое искусство.– Ленінград, – С. 42-75
5. Питання диригентської майстерності. (1980) Упорядник М. Канерштейн. – Київ: Музична Україна. – 284 с.
6. Разумний І. Г. (1968), Посібник з диригування. – Київ : Музична Україна, – 120 с.

КОНСТАТИРУЮЩИЙ И ФОРМИРУЮЩИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ: ПРОВЕРКА ОДНОРОДНОСТИ КОНТРОЛЬНОЙ И ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ГРУПП

Сажко Галина Ивановна,

кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры информационных компьютерных технологий и математики
Украинская инженерно-педагогическая академия, Украина

Чурсанова Ольга Васильевна

Студентка V курсу
Украинская инженерно-педагогическая академия, Украина

1. Цель работы – формирование у будущих магистров как исследователей, представления о методике проведения педагогического эксперимента. А так же выработка практических умений проведения проверки однородности контрольной и экспериментальной групп студентов, принимающих участие в констатирующем и формирующем экспериментах, для независимых выборок на основе оценок успеваемости и двухстороннего критерия Вилкоксона-Манна-Уитни.

2. Исходные предпосылки. В зависимости от того, как задуман эксперимент, выделяются два случая.

а) Констатирующий и формирующий эксперименты проводятся с разными группами. Такие выборки считаются независимыми.

б) И в констатирующем, и в формирующем экспериментах принимают участие одни и те же студенты. Такие выборки считаются зависимыми. Например, инновация введена в учебный процесс в течение семестра, и педагог хочет выявить её эффективность. В этом случае одна и та же группа рассматривается и в констатирующем (до инновации), и в формирующем (после инновации) экспериментах [1].

Проверка однородности контрольной и экспериментальной групп студентов осуществляется только для независимых выборок. В качестве результатов наблюдений можно рассматривать либо экзаменационные оценки студентов, либо средние баллы по результатам текущих контролей за период обучения (семестр). В принципе, результатами наблюдений могут быть и другие показатели. Эти показатели могут быть:

- качественными - заданными на номинальной шкале, например, ответы «да – нет», «хорошо – плохо» и т.п.;

- количественными - заданными на шкале порядка, интервальной шкале или шкале отношений, например, количество пропущенных занятий, количество успешно выполненных тестов и т.п. [2].

Будем использовать следующие обозначения:

- x_1, x_2, \dots, x_{n_1} – оценки студентов контрольной группы (1 – й группы);
- X – случайная величина, реализациями которой являются оценки x_1, x_2, \dots, x_{n_1} ;
- y_1, y_2, \dots, y_{m_2} - оценки студентов экспериментальной группы (2 – й группы);
- Y - случайная величина, реализациями которой являются оценки y_1, y_2, \dots, y_{m_2} ;
- n_1, n_2 – число студентов в группах.

3. Принципиальные положения. Проверка однородности осуществляется в следующем порядке.

3.1. Принимается решение о выборе типа непараметрического критерия проверки гипотез об однородности независимых выборок. Возможны два случая:

А. Если нужно сравнить распределения объектов двух совокупностей по состоянию некоторого свойства на основе измерений по шкале порядка, интервалов или отношений, то применяется критерий Вилкоксона – Манна – Уитни.

Б. Если нужно сравнить распределения объектов двух совокупностей по состоянию некоторого свойства на основе измерений по шкале наименований, то применяется χ^2 - критерий Пирсона или λ - критерий Колмогорова – Смирнова.

3.2. Принимается уровень значимости α . Как правило, $\alpha = 0,05$, что означает: случайные события, вероятность которых меньше, чем $\alpha = 0,05$, практически невозможны. Применительно к выборкам студентов это означает: с уверенностью 95% можно утверждать, что дальнейшее решение – принять или отвергнуть нулевую гипотезу, не будет ошибочным. Величина $1 - \alpha = 0,95$ (или 95%) называется уровнем доверия.

3.3. Принимается решение о выборе одностороннего или двухстороннего критерия для выявления различий в распределениях оценок студентов контрольной и экспериментальной групп. Снова возможны два случая:

В. Если у исследователя (аспиранта, педагога, магистра) нет оснований предполагать, что оценки студентов контрольной группы в среднем существенно отличаются от оценок студентов экспериментальной группы; тогда принимается двухсторонний критерий. Двухсторонний критерий позволяет проверить нулевую гипотезу $H_0: P(X < Y) = 1/2$, которая имеет следующий смысл: вероятность того, что случайная переменная X меньше

случайной переменной Y , равна $1/2$ или, другими словами, законы распределения X и Y одинаковы.

Г. Если у исследователя есть основания предполагать, что оценки студентов контрольной группы в среднем существенно отличаются от оценок студентов экспериментальной группы; тогда принимается односторонний критерий. Односторонний критерий позволяет проверить нулевую гипотезу $H_0: P(X < Y) \neq 1/2$, которая имеет следующий смысл: вероятность того, что случайная переменная X меньше случайной переменной Y , не равна $1/2$ (больше или меньше) или, другими словами, законы распределения X и Y различны [3].

4. Порядок проверки однородности независимых выборок в случае двухстороннего критерия Вилкоксона – Манна – Уитни (случай $A + B$).

4.1. В соответствии с выбранным критерием формулируется нулевая гипотеза H_0 . В случае $(A + B)$ она может иметь вид: «Уровень первоначальных знаний и умений у студентов контрольных и экспериментальных групп не имеет существенных различий».

4.2. Оценки двух групп объединяют в одну выборку объемом $n = n_1 + n_2$.

4.3. Составляется таблица, в которую последовательно записываются значения оценок по мере роста их величины. Оценки разносятся по столбцам x_i и y_i в зависимости от величины (табл. 1).

Таблица 1

Оценки студентов контрольной и экспериментальной групп

№	x_i	y_i	R

4.4. Вычисляется ранг R каждой оценки. Ранг численно равен или порядковому номеру оценки в таблице, или среднему значению от суммы номеров в случае, если есть несколько одинаковых оценок. Тогда им присписывается одинаковый ранг.

4.5. Рассчитывается показатель $T_{набл}$, называемый «наблюдаемым значением статистики». Он рассчитывается по формуле

$$T_{набл} = S - 0,5(n(n+1)), \quad (1)$$

где S – сумма рангов, приписанных членам выборки меньшего объема;
 n – число студентов в меньшей группе.

Далее снова возможны два случая:

- количество студентов в каждой выборке не превышает 20; такие выборки (группы) будем называть малыми;
- количество студентов в каждой выборке превышает 20; такие выборки (группы) будем называть большими.

4.5.1. Случай $(A+B+1)$: количество студентов в каждой выборке не превышает 20.

1) По таблице «Критические значения статистики критерия Вилкоксона - Манна - Уитни» находится показатель $T_{крит}$, называемый «критическим значением статистики критерия».

2) Проверяется условие: $T_{набл} > T_{крит} = W_{\alpha/2}$, где $W_{\alpha/2}$ – двухсторонний критерий Вилкоксона – Манна – Уитни (поэтому α делится на 2). Если условие выполняется, то нулевая гипотеза принимается, что означает: «Уровень первоначальных знаний и умений у студентов контрольных и экспериментальных групп не имеет существенных различий». Другими словами: группы «годятся» для эксперимента. В противном случае нулевая гипотеза отвергается.

4.5.2. Случай $(A+B+2)$: количество студентов в каждой выборке превышает 20.

1) Рассчитывается показатель $T_{набл}$ по ф.(1).

2) Рассчитывается показатель $T_{крит}$ по формуле

$$T_{крит} = W_{\alpha/2} = \frac{n_1 n_2}{2} - Q_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12}}, \quad (2)$$

где $Q_{1-\alpha/2}$ - квантиль нормального распределения;

$\alpha = 0,05$ – принимаемый уровень значимости;

n_1, n_2 – число студентов, принявших участие в констатирующем и формирующем экспериментах.

3) Проверяется условие: $T_{набл} > T_{крит} = W_{\alpha/2}$, и делаются выводы, аналогичные выводам в п. 4.5.1.

4.6. Пример: проверка однородности больших групп в случае двухстороннего критерия Вилкоксона – Манна – Уитни (случай $A+B+2$).

Этот случай наиболее распространён, т.к. для эксперимента берут значительное число студентов. В эксперименте, который подробно будет описан в дальнейших пунктах, принимали участие студенты разных лет. Учёт успеваемости и в контрольной, и в экспериментальной группе вёлся в рамках модульно-рейтинговой системы [4]. Бланк учёта успеваемости для одной из групп представлен в табл. 2. Согласно модульно-рейтинговой системе оценки выставлялись по итогам аудиторного контроля (АК), выполнения лабораторных работ (КГ – коэффициент готовности) и домашних заданий (ДЗ). В табл. 2 показаны реальные значения оценок. Для удобства расчётов средний балл в последнем столбце таблицы отсортирован по возрастанию.

В констатирующем эксперименте принимали участие студенты двух групп общей численностью 53 человека, в формирующем эксперименте – студенты тоже двух групп общей численностью 56 человек.

Так как констатирующий и формирующий эксперименты проводятся с разными группами, рассматриваемые выборки считаются независимыми.

4.6.1. Нужно проверить гипотезу о совпадении или различии законов распределения случайных величин, характеризующих изучаемое свойство учебного процесса в двух совокупностях рассматриваемых педагогических явлений, а именно, законов распределения успеваемости. В качестве результатов наблюдений будем рассматривать средние баллы по результатам текущих контролей за семестр. Средние баллы – это обработанные измерения, полученные на шкале порядка. Поэтому нужно применить непараметрический критерий значимости. Для независимых выборок таким критерием является критерий Вилкоксона – Манна – Уитни.

4.6.2. Т.к. оценки знаний студентов являются в определённой мере субъективными, то достаточно принять уровень значимости $\alpha = 0,05$, что означает: случайные события, вероятность которых меньше, чем $\alpha = 0,05$, практически невозможны. Применительно к выборкам студентов это означает: с уверенностью 95% можно утверждать, что дальнейшее решение – принять или отвергнуть нулевую гипотезу, не будет ошибочным.

Таблица 2

Результаты аттестации студентов

Результаты аттестации студентов гр. ДКИ-ПОЦт (2020-2021 уч.г. весенний семестр)

№ п/п	Фамилия, инициалы	Модуль 1										Модуль 2										Модуль 3						Ср. балл			
		ВК	АК	АК	КГ	АК	КГ	АК	КГ	КГ	КГ	АК	АК	КГ	КГ	КГ	КГ	КГ	КГ	КГ	КГ	АК	КГ	КГ	КГ	КГ	КГ				
		14.02	15.02	27.02	6.03	13.03	20.03	27.03	Дат	Оцен-ка	Дат	Оцен-ка	10.04	24.04	3.04	17.04	15.05	Дат	Оцен-ка	Дат	Оцен-ка	Дат	Оцен-ка	22.05	25.05	26.05	Дат		Оцен-ка	Дат	Оцен-ка
1	Балакин А.С.	2	3	3	3	3	3	3	15.04	3	15.04	4	2	2	3	3	3	26.04	5	27.05	4	24.05	3	3	3	3	3	0	24.05	3	2,9
2	Самодёлова Н.П.	3	2	3	3	2	4	3	30.03	4	4.04	5	2	3	4	3	3	24.05	3	27.05	3	24.05	3	3	3	3	3	24.05	3	0	3,0
3	Млечин В.О.	3	3	3	3	3	3	3	12.04	4	12.04	5	2	2	3	3	4	23.04	3	27.05	3	24.05	3	3	4	3	24.05	3	24.05	3	3,1
4	Мансурова Ю.О.	3	2	2	4	2	4	3	30.03	4	30.03	5	2	3	4	3	3	26.04	4	27.05	4	26.04	5	2	4	3	24.05	3	0	3,1	
5	Остапенко Ю.И.	3	3	4	4	2	4	3	30.03	3	4.04	3	3	3	3	4	4	26.04	4	27.05	4	24.05	3	2	4	3	24.05	3	24.05	3	3,3
6	Ковтун К.О.	3	3	4	3	3	4	4	25.03	4	12.04	4	3	3	3	3	3	24.05	3	27.05	4	24.05	3	3	3	3	24.05	3	24.05	3	3,3
7	Пинкевич Ю.В.	2	2	3	3	2	4	3	20.03	5	18.04	4	2	2	5	3	3	18.04	3	21.05	5	21.05	5	3	4	4	0	27.05	5	3,3	
8	Стасевич О.С.	5	2	3	5	2	4	2	30.03	4	12.04	4	3	3	5	3	3	11.05	3	27.05	4	21.05	4	3	4	0	24.05	3	27.05	5	3,4
9	Глазина Г.Д.	2	2	3	4	2	3	3	30.03	4	8.04	5	2	5	5	3	3	15.05	3	10.04	5	21.05	4	3	4	0	25.05	5	27.05	5	3,4
10	Таран М.М.	3	3	5	3	3	5	3	17.04	3	17.04	3	3	3	5	4	4	24.05	3	24.05	3	24.05	3	3	4	0	27.05	5	27.05	5	3,5
11	Яйлоян Л.	5	3	3	5	3	3	3	17.04	3	17.04	3	2	4	4	3	3	22.04	4	22.05	0	15.05	5	3	3	4	22.05	5	22.05	5	3,5
12	Богуславская Ю.Е.	3	3	4	5	2	3	5	25.03	4	30.03	5	2	5	5	3	3	11.04	5	27.05	3	26.04	5	3	5	0	24.05	5	0	3,5	
13	Стецюк А.П.	5	3	3	5	5	5	5	25.03	4	4.04	5	5	3	4	4	3	27.05	3	27.05	3	15.05	5	3	5	0	0	0	0	3,5	
14	Демочко Г.Л.	4	3	5	3	4	4	4	21.03	3	4.04	5	3	3	5	4	4	17.05	4	27.05	5	17.05	5	3	4	0	24.05	3	24.05	3	3,7
15	Мартьянова А.В.	2	2	3	4	2	4	2	25.03	4	30.03	5	4	4	3	4	4	26.04	3	17.05	5	11.05	5	3	4	5	27.05	5	27.05	5	3,7
16	Стрижко Ю.И.	5	3	3	3	5	4	3	30.03	4	4.04	4	3	5	4	3	3	26.04	4	27.05	3	22.05	5	2	4	4	22.05	5	24.05	4	3,8
17	Краснокутская О.О.	3	3	3	4	3	5	4	21.03	3	4.04	3	5	4	3	4	4	17.04	5	24.05	5	21.05	4	4	4	0	27.05	5	27.05	5	3,8
18	Самотой Ольга	4	4	4	5	4	4	5	25.03	3	8.04	5	4	3	4	3	4	24.05	3	24.05	3	17.05	5	3	4	4	24.05	3	24.05	3	3,8
19	Белявская В.В.	3	5	5	5	5	4	4	25.03	4	25.03	3	3	3	5	5	5	26.04	3	27.05	3	21.05	5	2	4	0	24.05	5	24.05	5	3,9
20	Полевая Ю.П.	5	3	3	3	4	4	3	4.04	4	4.04	5	4	4	5	4	4	17.05	4	27.05	5	17.05	5	3	5	3	27.05	5	27.05	5	4,1
21	Волошан Х.М.	2	3	5	5	3	4	5	25.03	4	25.03	5	3	4	5	4	4	15.04	5	24.05	5	11.05	5	3	4	4	24.05	5	27.05	5	4,2
22	Самотой Анна.	4	4	5	5	4	4	5	25.03	3	8.04	5	3	4	5	3	3	15.04	5	27.05	5	21.05	4	4	4	4	24.05	5	27.05	5	4,2
23	Лубкова О.С.	4	3	4	5	4	4	4	20.03	5	30.03	5	5	4	5	5	4	26.04	4	27.05	5	11.05	5	3	4	5	27.05	5	24.05	5	4,4
24	Гладышева К.С.	5	5	4	4	5	4	4	21.03	5	30.03	5	4	4	5	4	4	17.04	4	25.05	5	11.05	5	4	4	4	25.05	5	27.05	5	4,5
25	Евдокимова М.С.	5	3	4	5	4	4	5	21.03	5	30.03	5	5	5	4	5	4	16.04	5	24.05	5	26.04	4	3	4	5	24.05	5	27.05	5	4,5
26	Латоха А.С.	5	5	5	5	5	4	4	25.03	4	25.03	5	4	4	5	5	5	26.04	4	27.05	3	21.5	5	4	5	5	24.05	5	22.05	5	4,6
27	Злорык Ю.Ю.	5	5	5	5	5	4	5	30.03	3	30.03	5	4	5	5	5	5	26.04	4	24.05	5	11.05	5	5	5	5	24.05	5	27.05	5	4,8
28	Дехъяр К.А.	5	5	5	4	5	5	5	15.04	5	15.04	5	5	4	5	5	5	17.04	5	24.05	5	15.05	5	5	4	5	24.05	5	24.05	5	4,9
Суммарный балл																											105,5				
Средний балл																											3,77				

4.6.3. Т.к. у исследователя нет оснований предполагать, что оценки студентов контрольной группы в среднем существенно отличаются от оценок экспериментальной группы, то принимается решение о выборе двухстороннего критерия для выявления различий в распределениях оценок студентов

контрольной и экспериментальной групп. Двухсторонний критерий позволяет проверить нулевую гипотезу H_0 : «Уровень первоначальных знаний и умений, характерных для оператора компьютерного набора, у студентов контрольных и экспериментальных групп не имеет существенных различий». Напомним, что в соответствии с критерием Вилкоксона – Манна – Уитни нулевая гипотеза принимается, если $T_{набл} > T_{крит} = W_{\alpha/2}$, где $W_{\alpha/2}$ - критерий Вилкоксона – Манна – Уитни.

4.6.4. Объединим оценки студентов контрольных и экспериментальных групп в одну выборку размером $n = n_1 + n_2 = 53 + 56 = 109$. Для расчёта наблюдаемого значения статистики $T_{набл}$ составим таблицу 3. В этой таблице последовательно записаны 109 оценок, полученных студентами контрольных и экспериментальных групп, по мере роста их величины. Оценки разнесены по столбцам x_i и y_i в зависимости от их величины.

Таблица 3

Таблица 3											
Ранги оценок студентов контрольных групп 2-го курса											
№	X	Y	R	№	X	Y	R	№	X	Y	R
1		1,8	1	38		2,9	37,0	75		3,6	75,5
2		1,9	3	39	3,0		41,5	76		3,6	75,5
3		1,9	3	40	3,0		41,5	77		3,6	75,5
4		1,9	3	41	3,0		41,5	78	3,7		78,5
5		2	5,5	42	3,0		41,5	79	3,7		78,5
6		2	5,5	43		3,0	41,5	80		3,8	80,5
7		2,1	8,5	44		3,0	41,5	81		3,8	80,5
8		2,1	8,5	45	3,1		48,0	82	3,9		84,5
9		2,1	8,5	46	3,1		48,0	83	3,9		84,5
10		2,1	8,5	47	3,1		48,0	84	3,9		84,5
11	2,2		13,0	48	3,1		48,0	85		3,9	84,5
12	2,2		13,0	49		3,1	48,0	86		3,9	84,5
13	2,2		13,0	50		3,1	48,0	87		3,9	84,5
14	2,2		13,0	51		3,1	48,0	88	4,0		89,5
15		2,2	13,0	52	3,2		53,0	89	4,0		89,5
16		2,3	16,0	53	3,2		53,0	90	4,0		89,5
17	2,4		18,5	54		3,2	53,0	91		4,0	89,5
18	2,4		18,5	55	3,3		57,0	92	4,1		93,0
19	2,4		18,5	56	3,3		57,0	93	4,1		93,0
20		2,4	18,5	57		3,3	57,0	94		4,1	93,0
21	2,5		21,0	58		3,3	57,0	95	4,3		95,5
22	2,6		23,0	59		3,3	57,0	96		4,3	95,5
23	2,6		23,0	60	3,4		63,5	97	4,4		98,5
24		2,6	23,0	61	3,4		63,5	98	4,4		98,5
25	2,7		27,5	62	3,4		63,5	99	4,4		98,5
26	2,7		27,5	63	3,4		63,5	100		4,4	98,5
27	2,7		27,5	64	3,4		63,5	101	4,5		103,0
28		2,7	27,5	65		3,4	63,5	102	4,5		103,0
29		2,7	27,5	66		3,4	63,5	103		4,5	103,0
30		2,7	27,5	67		3,4	63,5	104		4,5	103,0
31	2,8		33,0	68	3,5		70,5	105		4,5	103,0
32		2,8	33,0	69	3,5		70,5	106	4,6		107,5
33		2,8	33,0	70		3,5	70,5	107		4,6	107,5
34		2,8	33,0	71		3,5	70,5	108		4,6	107,5
35		2,8	33,0	72		3,5	70,5	109		4,6	107,5
36	2,9		37,0	73		3,5	70,5				
37	2,9		37,0	74	3,6		75,5				S= 3066

4.6.5. Вычисляется и вписывается в таблицу 3 ранг R каждой оценки. Ранг численно равен или порядковому номеру оценки в таблице, или среднему значению от суммы номеров в случае, если есть несколько одинаковых оценок. Тогда им приписывается одинаковый ранг. Далее вычисляется сумма S рангов, приписанных членам выборки меньшего объёма. Выборкой меньшего объёма является выборка X размером 53 элемента. Для этой выборки сумма рангов $S = 3065,5$.

В соответствии с ф.(1) наблюдаемое значение статистики критерия Вилкоксона – Манна – Уитни будет

$$T_{набл} = S - 0,5(n(n+1)) = 3065,5 - 0,5(53(53+1)) = 1634,5.$$

4.6.6. В соответствии с ф.(2) критическое значение статистики критерия для выборок объёмом больше 20 равно

$$T_{крит} = \frac{n_1 n_2}{2} - Q_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12}} = 0,5(53*56) - 1,96 \sqrt{\frac{53 \times 56 \times (53 + 56 + 1)}{12}} = 1176$$

$$= 0,5(53*56) - 1,96 = 1176,$$

где $Q_{1-\alpha/2} = 1,96$ - квантиль нормального распределения (табличная величина);

$\alpha = 0,05$ – принимаемый уровень значимости.

4.6.7. Т.к. $T_{набл} = 1634,5 > 1176 = T_{крит}$, то, согласно правилу принятия решения для двухстороннего критерия, нулевая гипотеза принимается на уровне значимости $\alpha = 0,05$. Следовательно, контрольные и экспериментальные группы достаточно однородны по уровню исходных знаний и умений для проведения формирующего эксперимента.

Список литературы

1. Kovalenko E., Sazhko G. The problems of implementing a module-ranking system of the teaching process, organization and experience of their solution. Joint International IGIP-SEFI Annual Conference, 19th to 22nd September, Book of Abstracts. Trnava, Slovakia. 2010, 467 - 469.
2. Н. Тверезовська, В Сидоренко. Методологія педагогічного дослідження: навчальний посібник. Центр навчальної літератури. 2017 р. 440 с.
3. Безуглов И.Г., Лебединский В.В., Безуглов А.И. Основы научного исследования. – М.: Изд-во: Академический проект, 2008. – 208 с.
4. Тархан Л.З. Формирующий этап педагогического эксперимента: особенности, интерпретация и обобщение результатов. Педагогический эксперимент: подходы и проблемы. ГБОУВО РК «Крымский инженерно-педагогический университет имени Февзи Якубова». №7. 2021. С. 7-16.

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ДИТЯЧОЇ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ

Тан Чжун,

Аспірант кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного
університету ім. А.С.Макаренка, Україна

У педагогіці критерій розуміють як якість явища, що відображає його суттєві характеристики, а тому підлягає оцінці [1]. У загальному значенні критерій – це важлива і визначальна ознака, яка характеризує якісні аспекти явища, його сутність.

З. Курлянд характеризує критерій як мірило оцінки, судження; як необхідну та достатню умову прояву або існування явища чи процесу. На думку науковця, розгляд будь-якої досліджуваної величини повинен включати в себе не лише її ознаки, а й критерії, які визначають експлікацію тієї чи тієї ознаки у процесі та явищі, що розглядається [3].

Так, критерій – це стандарт, на підставі якого можна оцінити, порівняти реальне педагогічне явище, процес або якість за еталоном. У процесі виявлення критеріїв важливим є визначення їх показників. За своєю сутністю поняття «критерій» є більш ширшим, ніж «показник», тому за одним критерієм закріплена ціла система показників. Вони надають кількісну характеристику явищам, що дає змогу зробити висновок про їхній стан у динаміці [2].

Вимірювання рівня сформованості емоційної стійкості в музично-виконавській діяльності учнів дитячої музичної школи в якісно-кількісних характеристиках вимагає визначення критеріїв та їх показників:

- мотиваційний критерій з показниками (потреба у виконавській діяльності та наявність сценічного досвіду; розуміння смислу концертного виступу; наявність ідеалу виконавця);
- операційний критерій з показниками (наявність музично-виконавських умінь та навичок; наявність культурологічних та музично-теоретичних знань; здатність до відтворення музичного образу в сценічних умовах);
- регулятивно-особистісний критерій з показниками (самооцінка в музично-виконавській діяльності; відносини з батьками та вчителями; вміння здійснювати корекцію власного психолого-емоційного стану в сценічних умовах).

Розроблені критерії та показники емоційної стійкості в музично-виконавській діяльності учнів дитячої музичної школи дозволили обрати комплекс методик для діагностики початкового рівня її сформованості та впровадити у навчально-виховний процес комплекс педагогічних умов з метою досягнення учнями більш високих рівнів досліджуваного утворення.

Список літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 187.
2. Демір М. І. Формування інтерпретаційної культури в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки : Дис. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса, Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. 2016. 264 с.
3. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності. Одеса, 1995. 160 с.

ПРОПЕДЕВТИКА ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Халупа Володимир Романович

студент групи М-М-21 факультету математики та інформатики
Рівненського державного гуманітарного університету, Україна

Комбінаторика – розділ математики, у якому вивчають способи вибору та розміщення елементів з деякої скінченної множини відповідно до заданих умов. Вибрані (або вибрані й розміщені) групи елементів називають сполуками (Істер О. С., Єргіна О. В., 2017).

В шкільному курсі математики розглядають сполуки без повторень – сполуки, всі елементи яких різні: розміщення, перестановки, комбінації.

Основою для розв’язування багатьох задач з комбінаторики є два правила, які називають правилом суми та правилом добутку (у інших джерелах (Тарасенкова Н. А. та ін., 2017; Григулич С. М., 2014) – правилом додавання та правилом множення відповідно).

Правило суми. Якщо елемент A можна вибрати x способами, а елемент B – y способами, то зробити вибір « A або B » можна $x + y$ способами. При цьому вважається, що вибір елемента A відрізняється від вибору елемента B .

Правило добутку. Якщо елемент A можна вибрати x способами, а після цього вибрати елемент B можна y способами, то зробити вибір « A і B » можна $x \cdot y$ способами.

Дані два правила поширюються на три та більше елементів (Бевз Г. П., Бевз В. Г., 2017).

Важливим поняттям у комбінаториці є таке поняття як факторіал.

Факторіалом цілого невід’ємного числа n називають добуток усіх натуральних чисел від 1 до n : $n! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n$. Вважається, що $0! = 1$ і $1! = 1$.

Теорія ймовірностей – розділ математики, що вивчає закономірності, які впливають із великої кількості випадкових явищ, процесів (Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні | Словник української мови, 2021).

Випадковий дослід – це дослід (експеримент, спостереження, випробування), результат якого залежить від випадку і який можна повторити багато разів за одних і тих самих умов.

Результат випадкового дослідів називають *подією*.

Випадковою подією називають такий результат випадкового дослідів, який при дотриманні даного комплексу умов може відбутися, а може й не відбутися.

Подію, яка при дотриманні даного комплексу умов обов’язково відбудеться, називають *вірогідною*.

Подію, яка при дотриманні даного комплексу умов ніколи не відбудеться, називають *неможливою*.

Якщо при дотриманні даного комплексу умов проведено n випадкових дослідів і в $n(A)$ з них випадкова подія A відбулася, то число $n(A)$ називають *частотою* події A , а відношення $\frac{n(A)}{n}$ – *відносною частотою* події A .

Якщо під час проведення великої кількості випадкових дослідів значення відносної частоти випадкової події A є близьким до деякого числа, то дане число називають *статистичною ймовірністю* цієї події.

Класичне означення ймовірності. *Ймовірність* $P(A)$ випадкової події A дорівнює відношенню кількості випадків m , що сприяють появі події A , до кількості всіх рівноможливих випадків n :

$$P(A) = \frac{m}{n}.$$

Ймовірність випадкової події може бути будь-яким числом від 0 до 1, причому ймовірність вірогідної події дорівнює 1, а ймовірність неможливої – 0.

Сума ймовірностей усіх можливих подій випадкового випробування дорівнює 1.

Події, ймовірність яких у даному випадковому досліді однакова, називають *рівноймовірними*.

Математична статистика – розділ математики, що вивчає математичні методи систематизації, обробки та дослідження статистичних даних для наукових і практичних висновків (Істер О. С., 2017).

Статистичні дані визначають зазвичай за допомогою *вибірки* – скінченної сукупності незалежних результатів спостережень. Для представлення результатів статистичної обробки даних у стислому та наочному вигляді і їх наступної характеристики використовують частотні таблиці, різноманітні графіки, стовпчасті діаграми (гістограми) та кругові діаграми.

Основними *тенденціями* вибірки є середнє значення, мода та медіана.

Середнім значенням \bar{x} вибірки x_1, x_2, \dots, x_n називають середнє арифметичне усіх її значень:

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n}.$$

Моду (M_o) вибірки називають те її значення, яке трапляється найчастіше.

Медіаною (M_e) вибірки називають те її значення, яке «поділяє» навпіл впорядковану сукупність усіх значень вибірки (тобто «серединне» значення). У випадку, якщо вибірка містить парну кількість значень, то медіаною вважають півсуму двох її середніх значень

Згідно з чинною навчальною програмою з математики для учнів 5-9 класів (Навчальна програма з математики для учнів 5-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів, 2017) наприкінці вивчення курсу алгебри у дев'ятому класі розглядається тема «Основи комбінаторики, теорії ймовірностей та статистики», де вивчаються подані вище теоретичні відомості.

Список літератури

1. Істер О. С., Єргіна О. В. Алгебра і початки аналізу : (профіл. рівень) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2019. 416 с.
2. Алгебра : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закл. / Тарасенкова Н. А. та ін. Київ : Оріон, 2017. 272 с.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика : зб. задач. / Григулич С. М. та ін. Київ : КНЕУ, 2014. 277 с.
4. Бевз Г. П., Бевз В. Г. Алгебра : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Освіта, 2017. 272 с.
5. Імовірність. *Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні | Словник української мови* : веб-сайт. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html?wrd=імовірність> (дата звернення: 15.11.2021)
6. Істер О. С. Алгебра : підруч для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2017. 264 с.
7. Навчальна програма з математики для учнів 5-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів : Міністерство освіти і науки. Чинна від 07.06.2017 р. 2017. 40 с.

SPECTROPHOTOMETRIC DETERMINATION OF PARACETAMOL IN THE POWDERS IN A SACHET FOR THE TREATMENT OF COLDS

Romankova Daria

6th year student
National University of Pharmacy, Ukraine

Bevz Olena

PhD, assistant
Department of medicinal chemistry
National University of Pharmacy, Ukraine

Perekhoda Lina

Doctor of Pharmaceutical Science,
Professor, Head of department
Department of medicinal chemistry
National University of Pharmacy, Ukraine

Counterfeit medicines are one of the most serious problems in human health, both nationally and internationally. In addition to directly harming patients in the form of risk to life, health, failure and ineffective treatment, these drugs are also damaging to the progress, which was made in the pharmaceutical industry, ultimately calling into question the entire health care system, practices and legal framework [1].

According to the World Health Organization, counterfeit medicines make up about 10% of the global drug market. Counterfeits claim about 200,000 lives each year, and counterfeiters make about \$ 50 billion in these lives.

During the COVID-19 pandemic for the symptomatic treatment of the disease are widely used combination drugs with paracetamol, including powders for colds in the form of sachets. This has increased the number of cases of counterfeiting of these drugs due to high demand.

Therefore, it is relevant to develop quality control methods of paracetamol in combination medicines in a sachet dosage form for the prevention and detection of counterfeit pharmaceutical products.

For this, a fast and sensitive method of spectrophotometry in the ultraviolet region was developed, which does not require special sample preparation, a large amount of reagents and, therefore, does not pose a threat to the environment.

The method was investigated on a placebo solution, a model mixture and generics "Helpex[®] Anticold neo Lemon", "Amicitron" and "Antigrippinum" with a paracetamol content of 500 mg.

The mass of the sample, equivalent to 500 mg of paracetamol, is placed in a volumetric flask with a capacity of 50 ml, dissolved in 10 ml of ethyl alcohol, when heated, cooled, the volume of the solution is brought to the mark with 0.1 M hydrochloric acid solution and stirred.

The resulting solution of 1.00 ml is placed in a volumetric flask with a capacity of 250 ml, the volume is brought to the mark with 0.1 M hydrochloric acid solution and stirred.

The spectra were recorded on an Evolution 60S instrument using a 0.1 M hydrochloric acid solution as a reference solution.

The maximum absorption of paracetamol under given conditions is observed at a wavelength of 245 nm.

As a result of the studies, it was proved that excipients and other active pharmaceutical ingredients do not interfere with the determination of paracetamol in the studied research objects.

Submission to the Bouguer-Lambert-Beer law is observed at a concentration of paracetamol from $3.0 \cdot 10^{-4}$ to $1.1 \cdot 10^{-3}\%$.

The results were processed statistically. The relative error of the separate determination does not exceed the permissible deviation range for the active substance in the dosage form in the sachet.

The detected amount of the investigated active substance in the drugs corresponds to that indicated on the package, and the results comply with the requirements of the leading pharmacopoeias.

A method of the spectrophotometric determination of paracetamol has been proposed, which can be used to control the quality of medicines for colds and for forensic medical examination in case of suspicion of product counterfeiting.

Reference

1. Фальсифікація та обіг фальсифікованих лікарських засобів: кримінально-правове дослідження: монографія / І. А. Коваленко; за наук. ред. Є. Л. Стрельцова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 232 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРО- ТА МІКРОЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ ЗБОРІВ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ У КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ ХРОНІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕЧОВИДІЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Бородіна Наталія Валеріївна

доктор фармацевтичних наук, доцент кафедри фармакогнозії
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Артемова Ірина Геннадіївна

здобувач вищої освіти 5 курсу фармацевтичного факультету
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Войнарівська Анна Василівна

здобувач вищої освіти 5 курсу фармацевтичного факультету
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Хронічні захворювання сечовидільної системи продовжують займати одне з провідних місць в структурі соматичних захворювань у дорослих і дітей. За літературними даними кількість хворих із нирковою недостатністю у країнах Європи, США та Японії коливаються від 157 до 443 на 1 млн. населення. Розповсюдженість цієї патології і в Україні складає 212 на 1 млн. населення і більше 400 тисяч пацієнтів мають ознаки хронічної хвороби нирок, прогресування якої призводить до повної втрати функцій нирок і формування термінальної ниркової недостатності. Все це зумовлює необхідність безперервного пошуку засобів ефективної нефропротекції. Фітопрепарати є практично обов'язковим компонентом фармакотерапії хронічних захворювань сечовидільної системи. Вони допомагають усунути важку симптоматику, сприяють збереженню функцій сечовидільної системи, не роблять на організм в цілому вираженого побічного впливу і полегшують якість життя пацієнтів протягом тривалого часу. [1-3, 5, 6]

Все це робить актуальним дослідження спрямовані на розширення використання в комплексній терапії хронічних захворювань сечовидільної системи зборів лікарських рослин. Для забезпечення індивідуалізованої терапії на фармацевтичному ринку повинні бути збори лікарських рослин різного складу, що дозволить підібрати найбільш оптимальну фітотерапію кожному хворому. Тому метою роботи стало встановлення елементного складу розроблених лікарських рослинних зборів під умовною назвою «Вербафіт №2» для застосування у комплексній терапії захворювань сечовидільної системи та

«Вербатит № 16» із нефропротекторною дією. Дослідження проводилися у ДНУ НТК «Інституті монокристалів» НАН України. Елементний склад сировини вивчали за допомогою атомно-емісійного спектрографічного метода з фотографічною реєстрацією. [4, 5] Результати визначення якісного складу та кількісного вмісту елементів рослинних зборів наведено у таблиці.

Елементний склад зборів для застосування у комплексному лікуванні хронічних захворювань сечовидільної системи.

№ з/п	Елемент	Вміст елемента, мг/100г	
		«Вербатит №2»	«Вербатит № 16»
1	Ca	780	820
2	Mg	230	310
3	P	190	240
4	Na	110	190
5	K	2350	1795
6	Mn	44	38
7	Cu	0,84	0,62
8	Pb	0,03	0,04
9	Ni	0,34	0,16
10	Co	<0,50	<0,50
11	Mo	0,10	0,12
12	Zn	7,0	8,0
13	V	0,11	0,10
14	Si	370	780
15	Ti	<0,30	<0,30
16	Ga	<0,20	<0,20
17	Ag	0,04	0,04
18	Fe	18,0	12,0
19	Al	28,0	17,0
20	Cd	<0,10	<0,10
21	As	<0,02	<0,02
22	Hg	<0,01	<0,01
23	Sb	<0,30	<0,30
24	Cr	1,20	1,0
25	Bi	<0,20	<0,20
26	Ge	<0,01	<0,01

Експериментальні дані щодо макро- і мікроелементного складу досліджуваних зборів свідчать про наявність у сировині не менше 26 елементів. Середній вміст елементів у зборах можна розташувати в такій послідовності за зменшенням вмісту: $K > Ca > Si > Mg > P > Na > Mn > Al > Fe > Zn > Sr > Cu > Ni > Mo$. Калій катіон із строго регульованою позаклітинною концентрацією. Як відомо, хворі на хронічну хворобу нирок чи з хронічною серцевою недостатністю характеризуються наявністю гіперкаліємії, що обумовлена як самим захворюванням, так і побічними ефектами ліків із групи блокаторів ренін-ангіотензин-альдостеронової системи. Тому було важливо встановити кількісний вміст калію у зборах для застосування у комплексному лікуванні хронічних захворювань сечовидільної системи. Він склав 1795 мг/100г у зборі «Вербафіт № 16» та 2350 мг/100г у зборі «Вербафіт № 2». Більша частина екологічних захворювань зумовлена впливом солей важких металів, що порушує досконалі механізми імунного захисту та адаптаційні можливості людини. Вміст у зборах лікарських рослин елементів, що мають токсикологічне значення (Pb, Co, Cd, As, Hg), не перевищує гранично припустимі концентрації.

Висновки. Отримані результати будуть враховані у подальшому фітохімічному вивченні та стандартизації зборів для застосування у комплексному лікуванні хронічних захворювань сечовидільної системи.

Список використаних джерел:

1. Global Facts About Kidney Disease. National Kidney Foundation; Oct 22, 2017. Retrieved from <https://www.kidney.org/kidneydisease/global-facts-aboutkidney-disease>
2. Chevalier, R. L. . Evolution, kidney development, and chronic kidney disease. *Semin. Cell Dev. Biol.*, 2019, 91, 119-131
3. Kimmel P. L., Rosenberg M. E. Introduction: chronic renal disease. *Chronic renal disease* / ed. by P. L. Kimmel, M. E. Rosenberg. 2nd ed. London : Academic Press, 2020. P. 3–6.
4. Macro- and Microelements in the Branches of some Salix Genus Species in the Flora of Ukraine. / N. Borodina, A. Raal, V. Kovalyov, O. Koshovyi, T. Ilna. *International Journal of Pharmaceutical Research & Allied Sciences*, 2020, 9(3): P. 71-80.
5. Бородина Н.В., Ковалев В.Н. Мінеральний склад деяких видів родини Salicaceae. Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П.Л. Шупика. 2018. Вип. 29. С. 180-187
6. Панин В.П., Дубищев А.В., Панина М.И. Исследование диуретической и нефропротекторной активности растительных средств и фитосубстанций, полученных из растений семейства Ивовых. *Медицинский вестник Башкортостана*. Том 11, № 5 (65), 2016. С. 109- 113
7. Phytochemical Research and Antimicrobial Properties of Lipophylic Extracts of Some Species of Salix L. Genus from Ukraine. Natalia Borodina, Ain Raal,

Volodimir Kovalyov, Tetiana Osolodchenko, Oleh Koshovyi, Hoai Thi Nguyen, Andrey Komissarenko. *The Open Agriculture Journal*. Volume 14, 2020. 136-144.

8. Zhang T. Aging and chronic kidney disease. *Chronic kidney disease: diagnosis and treatment* / ed. by J. Yang, W. He. Singapore : Springer, 2020. P. 71–82.

СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ФЛАВОНОЇДІВ У КУЛЬБАБИ ОСІННІЙ (LEONTODON AUTUMNALIS L.)

Горлачук Н. В.

кандидат фармацевтичних наук
доцент кафедри фармацевтичної хімії
Тернопільський національний медичний університет імені
І. Я. Горбачевського МОЗ України

Кульбаба осіння (*Leontodon autumnalis* L.), що відноситься до сімейства айстрові (*Asteraceae*), широко застосовується в народній медицині, як протикашльовий засіб, при захворюваннях органів травного тракту.

Раніше було встановлено, що трава кульбаби осінньої містить флавоноїди, які представлені агліконами лютеоліном і апігеніном, та їх глікозидами. Флавоноїди та препарати на їх основі мають протизапальну, антиоксидантну, діуретичну, імуномодулюючу, антидіабетичну та інші види дії [2, 3].

Мета роботи – розробка методики кількісного визначення флавоноїдів у траві кульбаби осінньої.

Об'єктом дослідження була трава кульбаби осінньої, заготовлена на території Тернопільської області, у період масового цвітіння рослин.

Найбільш поширеним методом кількісного визначення флавоноїдів є диференціальна спектрофотометрія визначення у видимій ділянці спектрів [1, 4]. Для кількісного визначення суми флавоноїдів у сировині кульбаби осінньої нами було запропоновано методику спектрофотометричного визначення, після попереднього проведення реакції комплексоутворення з розчином алюмінію хлориду на спектрофотометрі СФ-2000. При виборі стандарту для розрахунку вмісту суми флавоноїдів було виміряно спектри поглинання спиртового розчину з сировини кульбаби осінньої з алюмінієм хлоридом. Максимум поглинання знаходився при довжині хвилі 395 нм. При встановленні кількісного вмісту флавоноїдів у траві кульбаби осінньої нами вивчені та виявлені оптимальні умови аналізу: ступінь подрібненості сировини, час екстракції, тип екстрагента, об'єм та концентрація розчину алюмінію хлориду.

Було встановлено, що найповніше вилучення флавоноїдів з трави кульбаби осінньої досягається при екстракції 70 % розчином етилового спирту на протязі 45 хвилин зі ступенем подрібнення сировини 1,0 мм. Оптимальні умови

комплексноутворення: проведення реакції з 2 мл 2 % розчину алюмінію хлориду на протязі 30 хвилин.

На підставі проведених досліджень розроблено методику кількісного визначення флавоноїдів у траві кульбаби осінньої.

Близько 1,0 г (точна наважка) сировини, що проходить крізь сито з діаметром отворів 1 мм, поміщають у колбу з притертим корком, об'ємом 250 мл. Сировину заливають 100 мл 70 % розчину етилового спирту і зважують з похибкою $\pm 0,01$ г. Колбу приєднують до зворотного холодильника і поміщають на киплячу водяну баню на протязі 45 хвилин. Охолоджений та доведений до початкової маси екстракт фільтрують через паперовий фільтр, при цьому відкидають перші 10 мл фільтрату, необхідних для змочування фільтра. З отриманого екстракту беруть 10,0 мл фільтрату, який поміщають у мірну колбу місткістю 25 мл, додають 2 мл 2 % розчину алюмінію хлориду. Через 30 хвилин вимірюють оптичну густину розчину на спектрофотометрі при довжині хвилі 395 нм у кюветі з товщиною робочого шару 10 мм.

Як розчин порівняння використовують розчин, що містить ті самі компоненти, що й аналізований розчин.

Вміст суми флавоноїдів у відсотковій концентрації (X) у перерахунку на цинарозид обчислювали за формулою:

$$X = \frac{D * 100 * 25 * 100 *}{E_{1\text{cm}}^{1\%} * V * m * (100 - W)}$$

де D – оптична густина аналізованого розчину при довжині хвилі 395 нм;

V - об'єм в мл;

m – маса наважки сировини у грамах;

W - вологість сировини, %.

Нами вперше розроблено методику спектрофотометричного визначення суми флавоноїдів у траві кульбаби осінньої. Вміст флавоноїдів у сировині осінньої кульбаби коливається від 0,55% до 0,71%.

Список літератури

1. Державна фармакопея України / Державне підприємство «Науково-експертний фармакопейний центр». – 1-е вид., 2 доп. – Х.: РІРЕГ, 2008. – 620 с

2. Кравченко О. В. Оценка антиоксидантной и антитоксической эффективности природного флавоноида апигенина / [С. В. Морозов, Л. И. Авреньева и др.] // Токсикол. вестник. – 2015. – № 1. – С. 14-20

3. Beyaoui A. New antioxidant bibenzyl derivative and isoflavonoid from the Tunisian *Salsola tetrandra* Folsk / [A. Beyaoui, A. Chaari, H. Ghouila et al.] // *Natural Product Res.* – 2012. – Vol. 26, № 1. – P. 235-242.

4. Криворучко О. В. Кількісне визначення флавоноїдів і полісахаридів у лікарських засобах з листя смородини чорної / О. В. Криворучко, О. Ю. Ткаченко, В. С. Кисличенко // *Фармац. журн.* – 2013. – № 4. – С. 76-78

THE CONCEPT OF WOMAN IN G. CHAUCER'S WORKS: SOCIOLINGUISTIC ASPECT (ON THE BASIS OF "THE CANTERBURY TALES")

Гарагедян Мар'яна Арутюнівна

студентка третього року навчання
факультету іноземних мов

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Науковий керівник:

Мельниченко Галина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри германської філології

та методики викладання іноземних мов

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Linguistics of recent decades is characterized by the study of language in close relationship with a person, his or her consciousness, culture and position in society. A person's gender plays an important role in characterization of personality determining social, cultural and cognitive orientation in the world, in particular through language.

In the Middle English period known as the period of knightly culture, a woman occupied a special place in the society, which certainly got reflected in the language. The study of certain speech models allows making a complete portrait of a woman in the period under review, to see the changes taking place in the minds of people when thinking about the question of the role of a woman, her rights, attitude of society towards her. G. Chaucer provides an opportunity to look at gender issues (patterns of communication and behavior of women) through the prism of social, psychological and cultural aspects in "The Canterbury Tales". Secondly, in our time, there is a growing interest in gender issues and subjects of the "history of women" which also determines the choice of the topic of our research.

The concept of woman in G. Chaucer's works has been widely analyzed and studied by many linguists: H. Weissman studied the issue of antifeminism and Chaucer's characterization of women, P. Martin and M. Mate – representation of women in the Medieval English Society; J. Butler, W. Stephens, F. Ashton – feminist and antifeminist interpretations of the tales and the pilgrims.

The aim of our research is to analyze the manner of verbal communication of Middle English women, the attitude of men to them due to their social position.

In order to understand what role a woman's social position played in society and how this influenced her verbal communication, firstly we need to study the features of the Middle Ages. As well attested by M. Mate and E. Power, "during the Middle Ages women were often perceived as second-class citizens with a low status both in the familiar and the social spheres". [1] Most of them lived only to get married and have children upon reaching puberty, under the absolute and unconditional control of their husbands. The most detailed and well-reasoned concept of woman imperfection was presented in the Middle Ages. With the Christian culture, two female images-antipodes came into our life, which still play an important role in attitude to women – the culprit of the Fall, Eve, and the virtuous mother of Christ, Mary. According to P. Martin, the Virgin Mary was one of the most representative images of femininity, loyalty and submission to a man. But in the case of Eve, women were seen as tools of the devil, as seducers who naturally lead a person to sin. [2, p.31] And naturally this was reflected in the speech of medieval women. Both of these women's conceptions are clearly reflected in "The Canterbury Tales". Thus, the Virgin Mary can be associated with characters such as Griselda in the Clerk's tale, Emily in the Knights' tale or Constance in the Man of the Law's tales, all of whom are depicted as servile, loyal and obedient. In contrast, the figure of Eve is present in characters such as Bat's wife or May in The Merchant's Tale, all of these women are described as disloyal, immoral and depraved, all associated with sin. Reading the tales, we can come to the conclusion that at that times women of noble birth were associated with the Virgin Mary, they were loyal, noble and polite, their character was positive, and their speech was affectionate. Women of low birth always had a bad character, rude speech, were hypocritical, quarrelsome, greedy, talkative. That is, the idea of a woman was influenced by her position in society [6].

G. Chaucer created a number of different characters and types of women of the Middle Ages, each with its own ideas, beliefs and speech characteristics. The most common images of a woman are the image of a beloved and the image of a woman in the family (the image of a wife, housewife and mother), which are a reflection of her main roles and functions in the period under study.

We can start our research with the most striking character which is the wife of Bath. Since she is a representative of a simple, low origin, Chaucer endows her with an unattractive appearance and negative character traits. Describing wife of Bath, Chaucer focuses on those character traits that are a deviation from the standard of beauty and decency prevailing at that time: a rosy-cheeked face (face reed of hewe), rare teeth (gattothed); ridicules excess in clothes - a hat with wide brim, like a small round shield (hat as

brood as is a bokeler or a targe), bright red stockings (hosen offyn scarlet reed), a pair of sharp spurs on the legs (on hir feet a paire of spores sharpe).[3] She is shown as a self-confident woman, not shy in front of anyone. In addition, she is confident that the head of the family must necessarily be a woman, but not a man. He is only obliged to support his wife and indulge all her whims.

In the prologue, the heroine tells in detail about her five marriages and about the strategy of behavior and communication with her husbands: "Thonked be God, that is eterne on lyve, / Housbondes at chirche dore I have had fyve". In this example, there is a mention of God and the Church, which allows us to conclude the medieval concept of "mariage" (marriage) includes the constituent "chirche" (church) as one of the key elements. Telling about her marriage, she does not hide the fact that she was more interested in the money of her husbands: "They had me yeven hir gold and hir tresoor". From this example, we can see that for her the role of a husband is to provide material support for the wife. From the following statement it is clear that in her opinion a woman is the head of the family and should be dominant in the family. But sith I hadde hem hoolly in myn hond, / and sith they hadde me yeven all hir lond ... " The phrase: "Thou sholdest seye ..." also confirms the dominant status position of the wife. The heroine's speech abounds with emotionally charged language: "Thou comest hoom as dronken as a mous / And prechest on thy bench, with yvel preef!" ("You come home drunk like a shoemaker and preach sermons on your bench, damn you!") The comparative phraseological unit "dronken as a mous" (drunk as a mouse) testifies to the disrespectful attitude of this woman to her husband. The stylistic features of the heroine's speech include the use of reduced vocabulary in addresses to her spouse: dotard (old fool, senile), olde lecchour (old libertine).

Thus, we can say that the image of Bath's wife is an anti-ideal, a woman of low origin with negative qualities, quarrelsome, rude, immoral, and cunning; however, the arguments of this heroine help to look at such a model of communication where the head of the family is a woman, which for that time was very rare.

Another example is Miller's wife. She was the daughter of a priest, was brought up in a monastery and was married to a wealthy, albeit ordinary miller. In this example, the husband treats his wife with respect, although he dominates the family. For example, the habit of picking up clothes of the same color on Sunday: "A ful fair sighte was it upon hem two; / On halydayes biforn hire woulde he go, / And she cam after in a gyte of reed; / And Symkyn hadde hosen of the same "[3] (This couple was a wonderful sight. On Sunday afternoon he walked in front of his wife, and she behind in a red skirt. Simkin's stockings were matched to the skirt). This passage emphasizes that Simkin, as the head of the family, walked ahead of his wife, however, at the same time, his stockings were chosen to match the color of his wife's skirt. That is, in this example we can see that the husband conditionally dominates, the wife stands on a level with her husband.

As for noble women, G. Chaucer portrays them as beautiful tender creatures with positive traits. Describing them, he uses the following epithets: *armes smale* - fragile hands, *snowish throte* - white neck, *brestes rounde and lyte* - light lush chest, *whyte brest* - white chest, *eyen clere* - clear eyes, *fresshe wommanliche face* - fresh woman's face, metaphors "woman - flower" and "woman - star". For example, ... she was holden of alle queenes flour. Of gentillesse, of freedom, ofbeaute. - 'She was considered the flower of nobility, freedom and beauty of all queens.' [6]

This attitude towards a woman is found in Franklin's story where we can clearly see noble knight Arveragus' attitude to a beautiful lady called Dorigen. Heroes occupy a high position in the social hierarchy of society, and their communicative behavior is characterized by politeness and respect. The noble knight, having achieved the favor of the beautiful lady, swears to his wife that he will never use the power of his spouse and annoy her with jealousy, but instead will obediently serve her and call her master only for show. This results in harmonious relationship based on respect and mutual submission. The knight's speech is characterized positively in addresses to his wife: *my wyf so deere, mine owne ladye*; his wife also addresses him with respect: "Sir, I wol be youre humble trewe wyf" (I will your faithful and obedient wife).

The described attitude to a woman was extremely rare in that period, instead, Englishmen of aristocratic origin treated a woman as a weak-willed creature. For example, we can see a certain irony in the image of the humble and submissive Constance. The author puts the following words in the heroine's speech: "Wommen are born to thraldom and penance, / And to been under mannes governance" ("Women are born to be slaves for men"). In the linguistic consciousness of Constance, one can trace a clear associative relationship between the lexemes *mariage* (marriage), *thraldom* (slavery) and *penance* (repentance). In this tale, we can see the wife completely renounces her own will and is under the authority of her husband (under mannes governance). In this example the image of the wife's social status is represented by the attributes "humble" (submissive), "trewe" (faithful), she treats her husband as the lord, wedlord. The same attitude towards Griselda in *The Clerk's Tale*. In Griselda's speech, such lexemes as *to doon* (to perform), *to serve* (to serve), *to plese* (to please) are often found. They show the desire to please the spouse. The pronoun "I" is often used in the spouse's speech, which emphasizes his dominant status. In his words we can see contempt, inequality, attitude as a servant "I seye, Grisilde, this present dignitee / In which that I have put yow, as I trowe ..." (I say, Griselda, this your dignity / Wherein I have so placed you, as I trow...).

Thus, we can see that the attitude towards a Medieval woman directly depended on her social status in society. For the common and poor strata of the population, the role of the wife in the household was very great, and the husband had to reckon with her desires and sometimes obey her will, since the financial situation of the family often depended on the wife's dowry. A woman's speech behavior is characterized by

the use of negatively colored lexemes in appeals to her husband, as well as swear words and expressions, which indicates her desire to have an emotional impact on her partner. For the English of a noble, aristocratic origin, a woman is perceived as a weak creature, a slave. In communication, it is noticeable that a woman puts herself below a man and addresses him with obedience, to which a man does not reciprocate. It is very seldom a case that a woman is treated as an equal, a man refusing his dominant position, his speech being characterized positively.

Literature

1. Mate M. Women in the Medieval English Society. United Kingdom: CUP, 1999. P. 22-23
2. Martin P. Chaucer's Women. London: MacMillan P., 1990. P. 31
3. Chaucer G. The Canterbury Tales. London, 1977. 566 p.
4. José R. Discourse of Gender Violence in Middle English Literature: A socio-linguistic analysis of Chaucer's Canterbury Tales. Valencia, 2004. 16 p.
5. Stephens, J. and Ryan, M. Metafictional Strategies and the Theme of Sexual Power in the Wife of Bath's and Franklin's Tales. London, 1998. 22 p.
6. Паскова Н.А. Концепт «женщина» в текстах среднеанглийского периода(опыт семантической реконструкции на основе произведений Дж. Чосера). *Проблемы историко-типологических исследований германских языков в лингво-этническом аспекте*: Вестник ИГЛУ. Сер. лингвистика. Иркутск: ИГЛУ, 2001. Вып. 2. С. 115-125
7. Паскова Н.А. Диахронические изменения в семантическом поле 'женщина' в древне- и среднеанглийском языке (к постановке проблемы) // *Проблемы историко-типологических исследований германских языков в лингво-этническом аспекте*: Вестник ИГЛУ. Сер. лингвистика. - Иркутск: ИГЛУ, 2000. - Вып. 4. - С. 85-91

РАЗВИТИЕ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Жаманкулова Мария Рауовна

преподаватель русского языка и литературы
ТОО «Баишев высший медицинский колледж», Казахстан

Мынжасарова Агзат Аманбаевна

преподаватель русского языка и литературы
ТОО «Баишев высший медицинский колледж», Казахстан

Медицина является древнейшей областью человеческой деятельности и имеет свою уже устоявшуюся терминологию.

Медицинская терминология - совокупность слов и словосочетаний, используемых специалистами для обозначения научных понятий в области медицины и здравоохранения. Как и любое слово, термин представляет собой языковой знак, имеющий содержание, или значение (семантику), и форму — звуковой комплекс.

Основная функция медицинского термина - это точное выражение соответствующего научного понятия. Термином может быть как отдельное слово: орган, болезнь, невроз, так и словосочетание: височная кость, позвоночный столб, нарушения глотания, боль в молочной железе и т.д.

В каждом языке есть своя терминология - язык науки, где значение слов не должно меняться, ведь в термине, слове, обозначающем точное научное понятие, главное - неизменность.

Медицинская терминология складывалась на протяжении веков и продолжает пополняться по мере развития науки. Истоки медицинской терминологии тесно связаны с греческим лексическим и словообразовательным фондом, а также словами исконно русского происхождения.

С учетом различий языкового происхождения медицинской терминологии можно выделить следующие основные группы терминов:

- 1) исконно русские наименования;
- 2) интернационализмы греческого или латинского происхождения;
- 3) исконные западноевропейизмы;
- 4) латинские термины (так наз. *termini technici*).

Возникновение русской медицинской лексики уходит своими корнями в общеиндоевропейский язык - и общеславянский язык - основу, на базе которого в VII-VIII вв. возник древнерусский язык. Не исключено, что первоначальными хранителями медицинских знаний были жрецы-волхвы.

В древней Руси в летописях врачей называли лечцами (лечить, лекарь). О них упоминает «Краткая Русская Правда». Лечцы передавали секреты врачевания по наследству, от отца к сыну. Кроме этого упоминаются лечцы, которые лечили травами и мазями, а также лечцы-хирурги, умевшие делать прижигания и «разрезать ткани».

Общеславянское слово Врач, имеющее общий корень со словами «ворчать», «говорить», первоначально означало колдун, чародей, гадатель, прорицатель, лечащий чарами, заговорами и наговорами. Как видно, старославянские врачи применяли в своей практике канон, установленный отцом медицины Гиппократом - лечили словом.

В русской медицинской терминологии большую группу образуют народные названия заболеваний, растений и лекарственных средств. В качестве примеров можно привести слова древнеславянской медицинской терминологии: — «бебехи» (почки); «блонка самоцветная» (ирис, радужная оболочка глаза); «выть» (еда, голод, аппетит).

Органы чувств называли «многоразличными разсудами», язык — «брацалом глаголющим», шея предназначалась для того, чтобы уберечь голову от «спадения от вертения». В современную терминологию вошли такие древние наименования, как выйная связка [2], двенадцатиперстная кишка, надчревьё (церковнославянское и древнерусское слово «выя» относилось к шее, а церковнославянские слова «перст» и «чрево» означали соответственно «палец руки» и «живот»).

Названия многих заболеваний дошли до наших дней и используются не только в быту у населения, но и имеют также практическое применение в медицине. Слово «рак», обозначающее злокачественную опухоль, является не научным термином, а условным названием злокачественных опухолей. Считается, что опухоли названы по внешнему сходству с панцирем краба или с разрастаниями, напоминающими клешни рака. «Тугоухость» — понижение слуха, при котором плохо или недостаточно отчетливо воспринимается речь окружающих, про таких людей говорили «тугой на слух». Расстройство сумеречного зрения называют «куриной слепотой», считалось, что люди плохо видят в темноте, как и куры. «Золотуха»- производное от прилагательного золотой (жёлтый). Болезнь получила название по желтой окраске кожи больного, которое проявляется высыпанием золотистых корочек в заушной области и постепенно распространяется по всей голове [1].

Известно, что в медицине существуют термины, которые можно рассматривать как «реликты» прошедших культурных эпох: мифологизмы (от античности), библеизмы (от средневековья), при этом эпоха Возрождения добавила кое-что из астрологии и хиромантии. Имена же реальных ученых, а также литературных персонажей составляют класс так называемых эпонимов, или фамильных терминов, и тоже содержат отголоски истории.

Например, имена Марса и Меркурия вошли в медицину в качестве заместителей железа и ртути. В старинных словарях слово *martialis* является синонимом к *ferrugineus* («железный»); отсюда *martialia* — «хирургические инструменты», *extractum Martis* — железа экстракт. Название ртути — *Mercurius sive Argentum vivum*; отсюда в современном словаре «меркуриализм» — отравление ртутью.

Впервые медицинские термины были собраны и записаны отцом медицины – Гиппократом в V в. до н. э.

Авл Корнелий Цельс, живший I в. до н.э., автор трактата о медицине в 8 книгах, заложил основы латинской анатомической терминологии, собрал все достоверные сведения о хирургии, терапии, диетике, патологии. При этом обращаясь к трудам таких известных медиков древности как Гиерокл, Асклепиад, Темисон - разработал и внедрил в хирургию лигатуру (специальную нить) для перевязки кровеносных сосудов. Много внимания Цельс уделял практической хирургии, изучению малярии. Способствовал популяризации древнегреческого врача Гиппократа.

К Цельсу восходят такие наименования, как, например, *abdomen* - живот, *anus* - задний проход, *articulus* - сустав, *caecum intestinum* - слепая кишка, *cartilage* - хрящ, *cervix* - шея, *cubitus* - локоть, *digitus* – палец.

До сих пор в медицине имеется ряд терминов, искусственно образованных Гиппократом, Галеном и Цельсом.

В 1887 г. на первом съезде Германского анатомического общества была создана комиссия из видных немецких анатомов и ученых других стран, которой было поручено составить единый список латинских анатомических терминов. В 1895 году в Базеле на конгрессе Германского анатомического общества при участии ученых многих стран был принят единый список анатомических терминов, который вошел в литературу под названием «*Baseler Nomina Anatomica*» (BNA) – Базельская анатомическая номенклатура.

Русская анатомическая терминология начала формироваться в середине 18 века, когда стали появляться медицинские книги на русском языке. В дальнейшем источником пополнения фонда русских анатомических терминов являлись труды русских анатомов и специальные терминологические разработки С. Г. Зыбелина, Н. М. Амбодика - Максимовича, П. А. Загорского и другие. Большая заслуга в создании анатомической терминологии принадлежит М. И. Шеину, который перевел на русский язык «Сокращенную анатомию» Гейстера (1757). Значительно дополнили русскую анатомическую терминологию Е. О. Мухин, И. В. Буяльский, Н. И. Пирогов. Были введены образные русские названия, которые выгодно отличались от переводных с латинского.

В современном мире ежегодно количество специальных медицинских терминов возрастает, появляется много новых научных понятий и слов, т.е.

медицинских неологизмов. Например, телемедицина, наномедицина, психонейроиммунология, радиохirurg, биофармаколог, глоссофобия и т.д.

Таким образом, медицинская терминология – это сложная система выражения и передачи специальных медицинских терминов, которая функционирует на протяжении длительного периода и одновременно динамичную в плане выражения и содержания, позволяющая изменения в классификации наименований в связи с новыми открытиями в медицине.

Список литературы

1. Чалапко О.В., Сороколетова В.В., Демиденко Т.Г. История происхождения русских медицинских и фармацевтических терминов.
2. Малая медицинская энциклопедия. — М.: Медицинская энциклопедия. 1991–96 гг.
3. Руслан Примак, «О некоторых особенностях медицинской терминологии», «Фармацевт-практик», 2021 г.

LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING LOVE AND ENMITY IN W. SHAKESPEARE'S SONNETS

Зайцева О. О.

студентка третього року навчання
факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Науковий керівник:

Мельниченко Г. В.
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
германської філології
та методики викладання іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

W. Shakespeare is equally famous for his brilliant plays as well as his unsurpassed love sonnets. Readers are mesmerized at subtlety and melodiousness of the writer's style, attracted by use of a "highly complex structure of language and ideas" [1, p. 46]. However, there is one more no less fascinating fact that captivates: out of 154 sonnets by W. Shakespeare's most of them are autobiographical. The latter are considered to be written throughout his career as a writer.

The writer has always been known for a special depth of feelings, their dramatic nature, victorious character of the youthful light emotions, which provided him with the outstanding place in the history of the world poetry. The researchers are still interested in finding out the ways of W. Shakespeare's approach to show love, enmity and other feelings, emotions and understanding the prototypes of real people in sonnets. Never-ceasing interest in the specificity of linguistic and conceptual means of rendering romantic evaluations makes the research always actual and meaningful.

The subject of linguistic variety in expressing love and enmity in W. Shakespeare's sonnets is raised in researches by C. Belsey, J. Dollimore, T. Eagleton, J. Fineman, O. Filimonova, M. Garber, S. Greenblatt, G. Hammond, N. Royle, H. Semen, N. Torkut, R. Wilson and others. N. Torkut, for instance, analyzes particularity of interpretation of Shakespeare's sonnets, dwelling upon rather a miscellaneous and original emotional tone of texts. On the other hand, G. Hammond, in his work "The Reader and the Young Man Sonnets", suggested that

the reader, who is thoughtful and sensitive, does not need any help in understanding the subject and the message of the sonnets. [1] Nevertheless, he highlighted that there might be some problems in understanding if words have abstract meaning.

The aim of our research is to investigate the ways of linguistic representation of love and enmity as the concepts of highly abstract, many-faceted but still popular topics of W. Shakespeare's sonnets.

Sonnets were the only kind of love poetry written in Elizabethan England. Both historical background and contemporary usage approved such poetry as the means of expressing personal feelings and ambitions. Shakespeare's sonnets are likely to give birth to "feelings of taste, touch and smell". [3, p. 4] It means that the writer managed to choose the words that would echo feelings, thoughts and perceptions of things and people around him. Therefore, J. W. Goethe was absolutely right to highlight that W. Shakespeare "understood well the human nature, its depths and heights, and he, the unfortunate successor, has nothing to actually do". [5, p. 15]

Despite the fact that sonnets are complete poems and are important by themselves, they create a certain plot based on the development of relations between the poet, a friend and a "dark-skinned lady".

W. Shakespeare is excellent at creating emotions evoked by the feelings – both positive and negative – as might love and enmity arouse. For this he employs the whole range of expressive means. Epithets, for instance, may be found in the following lines:

"How can I then returne in *happy* plight
That am debar'd the benefit of rest?" [4, p. 36] (sonnet 28)
Or "O for my sake doe you with fortune chide,
The *guiltie* goddesse of my *harmfull* deeds,..." [4, p. 119] (sonnet 111)

Another device that he savours on is metaphors: they help the author show his feelings deeper, creating quite unexpected images in the author's and readers' minds, sometimes comparing the object of worship with the doctor, sometimes with the fool, thus implementing both positive and negative connotation to this feeling:

"Thy selfe thy foe, to thy sweet selfe too cruell:
Thou that art now the worlds *fresh ornament*,
And only herauld to the gaudy spring,
Within thine owne bud buriest thy content," [4, p. 9] (sonnet 1)

As we see, a person is depicted in this piece as too cruel and too self-critical. The author reveals his love for the young man through the metaphor "fresh ornament" of the world.

"But that thou none lou'st is most euident:
For thou art so possest with *murdrous hate*,
That gainst thy selfe thou stickst not to conspire,
Seeking that *beauteous rooffe* to ruinate" [4, p. 18] (sonnet 10)

On the other hand, the youth is wasteful and is on his way to ruin his family's line (the "beauteous rooffe" is a metaphor for his family's house). He cannot love others, because he is taken by a "murdrous hate" to himself. His harsh treatment of himself is likely to be compared to a deterioration of the "roof".

To reinforce emotions boiling inside, W. Shakespeare uses rhetorical questions and appeals:

"Why of eyes falsehood hast thou forged hookes,
Whereto the iudgement of my heart is tide?
 Why should my heart thinke that a seuerall plot,
Which my heart knowes the wide worlds common place? [4, p. 145] (sonnet 137)

By these lines, the author asks himself what his eyes see and what his heart wants. He tries to understand the origins of Love to the Dark Lady, because he sees her beauty outside and her corruption inside.

"For why should others false adulterat eyes
Giue saluation to my sportiuie blood?
 Or on my frailties why are frailer spies;
Which in their wils count bad what I think good?" [4, p. 129] (sonnet 121)

The poet is trying to be true to himself, accepting the mistakes and corruption. He refuses to be judged by the sinful and corrupted people around him.

Shakespearean objects of worship are usual grounded creatures: the author shows the contrast and juxtaposition between the expected perfection of the idol and reality.

"I graunt I *neuer saw a goddesse goe,*
My Mistres when shee walkes treads on the ground," [4, p.138] (sonnet 130)

The author juxtaposes the Mistress with a goddess, who is walking on the ground. This means that he wants to see her realistically and praise her beauty.

"For neuer resting time leads *Summer* on,
 To hideous *winter* and confounds him there," [4, p. 13] (sonnet 5)

Here the contrast of the words "summer" and "winter" creates symbols for the old age and youth juxtaposing idealistic and realistic aspects of the favourite images.

W. Shakespeare often relies on inversion to effect the rhythm of the line and place the emphasis of the sentence on the certain word:

"From *fairest* creatures we desire increase," [4, p. 9] (sonnet 1)

He puts emphasis on the word "fairest" because the very creature would be the subject of this sonnet.

Still, the sonnets are full of direct nominations for both positive and negative emotions: the words *love, joy, delight, pleasure, enjoyment, bliss, admiration, happiness, grief, fear, woe, sorrow, hate, madness, shame, jealousy, despair, rage, discontent, torment, misery, pain, bitterness*, etc are vastly found in his poetry.

W. Shakespeare's sonnets are an outstanding phenomenon of poetic creativity and of immortal aesthetic value. Due to poetic structure, the poet went beyond the traditional subjects and poetic norms. He filled the sonnets with rich content, deep

thoughts which worrying the human feelings directing his linguistic inventory at the implicit stratum. All these features created the foundation for the English lyrics during the Renaissance.

Literature

1. Hammond G. *The Reader and the Young Man Sonnets*. Barnes & Noble, 1981. 247 p.
2. Kostiukova A., Hyliarska O. The means of love expressing in Shakespeare's sonnets. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/140.pdf> (accessed 29.11.2021).
3. Sartre J. *What is literature?* Cambridge: Harvard University Press, 1988. 368 p.
4. Shakespeare W. *Sonnets*. Global Language Resources, Inc., 2001. 162 p.
5. Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох: критика. Київ : Факт, 2007. 720 с.

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Исмаилова Гайнигуль Кабидуллиновна
кандидат филологических наук, профессор
Государственный университет им. Шакарима г. Семей

Табилтай Айнур
Магистрант II курса
Государственный университет им. Шакарима г. Семей

Введение

Учитель — это человек, который учится всю жизнь. Поэтому важным критерием успешности работы учителя становится его самообразование, целью которого является овладение новыми различными методами и формами преподавания.

XXI век — век высоких компьютерных технологий. Современный ребенок живет в мире электронной культуры. Меняется и роль учителя в информационной культуре — он должен стать координатором информационного потока. Следовательно, учителю необходимо владеть современными методиками и новыми образовательными технологиями, чтобы общаться на одном языке с ребенком.

Интернет стал неотъемлемой частью современной действительности. Интернет может оказать помощь в изучении английского языка, так как применение ИКТ создает уникальную возможность для изучающих иностранный язык пользоваться аутентичными текстами, слушать и общаться с носителями языка, то есть он создает естественную языковую среду. Доступ к сети Интернет дает возможность воспользоваться огромным количеством дополнительных материалов, которые позволяют обогатить уроки разнообразными идеями и упражнениями.

Определение ИКТ и методическое назначение образовательных электронных ресурсов

В настоящее время необходимо умение получать информацию из разных источников, пользоваться ею и создавать ее самостоятельно. Широкое использование ИКТ открывает для учителя новые возможности в преподавании иностранного языка.

Считаю, преподаватель иностранного языка должен уметь хорошо ориентироваться в огромном количестве интернет - ресурсов, которые обеспечивают овладение иностранным языком в единстве с культурой его носителей, а также в значительной степени облегчают работу преподавателя, повышают эффективность обучения, позволяют улучшить качество преподавания.

Если мы обратимся к Словарю методических терминов, то найдем следующее определение: информационные технологии — это „система методов и способов сбора, накопления, хранения, поиска, передачи, обработки и выдачи информации с помощью компьютеров и компьютерных линий связи“[1].

Информационными технологиями, как правило, называют технологии, использующие такие технические средства, как аудио, видео, компьютер, Интернет. В настоящее время широко используются мультимедийные технологии. Термин „мультимедиа“ означает *много сред*. Такими информационными средами являются текст, звук, видео. Программные продукты, использующие все эти формы представления информации, называются мультимедийными. Использование мультимедийных средств обучения — закономерный этап развития педагогических технологий.

В обучении иностранному языку широко применяются компьютерные технологии. Специфика компьютера как средства обучения связана с такими его характеристиками, как комплексность, универсальность, интерактивность. Интерактивное обучение на основе мультимедийных программ позволяет более полно реализовать целый комплекс методических, дидактических, педагогических и психологических принципов, делает процесс обучения более интересным и творческим. Возможности учитывать уровни языковой подготовки учащихся являются основой для реализации принципов индивидуализации и дифференцированного подхода в обучении. При этом соблюдается принцип доступности и учитывается индивидуальный темп работы каждого ученика. Используя компьютер, можно организовать на уроке индивидуальную, парную и групповую формы работы. Можно проводить различные игры, презентации и т. д. Однако необходимо помнить, что компьютер не может заменить учителя на уроке. Необходимо тщательно планировать время работы с компьютером и использовать его именно тогда, когда он действительно необходим.

Применение ИКТ в процессе обучения английскому языку способствует интеллектуальному творческому развитию учащихся. Интернет-ресурсы сегодня позволяют:

- восполнить дефицит источников учебного материала,
- развивать навыки и умения информационно-поисковой деятельности,
- объективно оценивать знания и умения в более короткие сроки.

В зависимости от задач урок а выбираются методы обучения:

- обучающий,
- проблемно-поисковый,
- демонстрационный,

- моделирующий,
- коммуникативно-интерактивный,
- контролирующий,
- учебно-игровой и т. п.

Учитель прогнозирует эффективность использования ресурса при проведении различного рода занятий, определяет методику их проведения и проектирует в учебном процессе основные виды деятельности с данными ресурсами.

При этом информация, представленная в образовательных электронных ресурсах, должна оцениваться исходя из принципов доступности ее представления и необходимости использования на конкретном этапе урока, а также из социальной, практической и личностной значимости для учащихся.

Цели использования ИКТ на уроке английского языка

1. Создавать условия для развития языковой компетенции через овладение новыми языковыми средствами с помощью ИКТ.

2. Создавать условия для развития речевой компетенции через совершенствование навыков говорения, аудирования, чтения, письма учащихся с помощью ИКТ.

3. Создавать условия для развития социокультурной компетенции через знакомство учащихся с реалиями англоговорящих стран, представленных в аутентичных источниках.

4. Создавать условия для развития компенсаторной компетенции через проектную деятельность, развития речевых умений учащихся с опорой на материалы интернет-сайтов.

5. Создавать условия для развития учебно-познавательной компетенции через совершенствование общих и специальных учебных умений, ознакомление учащихся со способами самостоятельной работы в изучении языка и англоязычной культуры, использование ИКТ на уроке и во внеурочной деятельности.

6. Создавать условия для развития таких качеств, как культура общения, умение работать в сотрудничестве, развития способности и готовности к самостоятельному изучению иностранного языка, к дальнейшему самообразованию с его помощью в разных областях знания, приобретения опыта творческой деятельности.

Преимущества демонстрационного метода обучения

В моей практике работа с ИКТ началась с использования демонстрационного метода в рамках проектной деятельности учащихся. В плане недели английского языка в гимназии стоял пункт организации тематической беседы с учащимися 6–7-х классов об интересных событиях, достопримечательностях, выдающихся людях Великобритании. Но как сделать рассказ для подростков наглядным и нескучным, как заинтересовать старших школьников в подборе материала? На эти вопросы ответ дали сами старшеклассники, предложив работу над проектом “Window on Britain”, конечным продуктом которого должна была стать компьютерная презентация на английском языке, доступная для понимания школьников 12-

летнего возраста.

Работу организовали в несколько этапов:

— обсудили темы, интересующие подростков;

— собрали материал, используя Интернет и журнал *Speak Out*;

— отобрали самое интересное;

— адаптировали материал для презентации;

— подготовили текст для озвучивания;

— выполнили компьютерную презентацию с использованием анимационных и звуковых эффектов.

Результат работы превзошел все ожидания. Мои опасения в том, что старшие не справятся с презентацией проекта, а младшим окажется сложным понять их английский, оказались напрасными. Материал, так живо и наглядно представленный, был воспринят легко и с большим интересом. Но больше всех были довольны сами авторы. Они не хотели прощаться с проектом и, подумав о перспективах такой работы, решили создать постоянную группу, ответственную за создание презентаций на английском языке. Для меня как для учителя это оказалось большим подспорьем в организации внеклассных мероприятий. К тому же количество школьников, желающих принять участие во внеклассной работе, значительно возросло.

Этот опыт убедил меня в эффективности демонстрационного метода обучения, и в дальнейшем я перенесла его на урок. Сегодня уже трудно представить объяснение грамматического материала или знакомство со страноведческими понятиями без демонстрации соответствующих слайдов на экране.

Проектно-поисковый метод при обучении чтению

С помощью Интернета можно превратить классную комнату в агентство новостей, а своих учеников — в первоклассных репортеров. Такой вид деятельности подойдет для старших классов, так как включает в себя объемное чтение, искусство интерпретации и беглую речь.

Практически все значимые газеты в мире имеют свои веб-страницы, медиасайты на английском языке. Все, о чем можно прочитать в газете, видно на первой странице — она представляет собой комбинацию рекламной афиши и содержания. Здесь представлены названия наиболее важных статей с выдержками из них, которые, по мнению авторов, должны привлечь внимание читателей, и основными положениями, обсуждаемыми в них. Как любое издание периодической печати, веб-газеты разделены на рубрики и подрубрики, то есть имеют дружественный к пользователю интерфейс, позволяющий нажатием кнопки мыши перейти непосредственно к нужному разделу и интересующей статье. Газета “The Washington Post” имеет несколько основных рубрик, например: новости (news), стиль жизни (style), спорт (sports), рекламные объявления (classifieds), новости рынка (marketplace) и т. д.

В плане овладения межкультурной компетенцией онлайн-газета является незаменимым помощником. Она позволит учащимся окупиться в гущу мировых событий, происходящих практически в текущий момент, посмотреть на происходящее с различных точек зрения. Так, каждое из

нижеуказанных издательств имеет сервисы, позволяющие быстро находить все статьи одного автора, опубликованные в данном издании (например, ссылки *RSS-feed* на странице „Сегодняшние журналисты“ (“Columnists”) на сайте издательства “The Washington Post”), просматривать информацию по конкретной статье (мнения читателей, комментарии), а также высказать свое мнение относительно прочитанного и лично побеседовать с автором определенной статьи (например, ссылка e-mail the writer на странице статьи “Aid after typhoon in Philippines shows the politics of generosity” автора Anne Applebaum на сайте издательства “The Washington Post”).

Вышеуказанные сервисы в том или ином виде доступны на сайтах нижеследующих издательств: “CNN World News” (<http://cnn.com/world>)

“ABC News” (<http://www.abcnews.go.com/index.html>)

“BBC World Service” (<http://www.bbc.co.uk/worldservice>)

“The Washington Times” (<http://www.washtimes.com>)

“The New York Times” (<http://www.nytimes.com>)

“The Washington Post” <http://www.washingtonpost.com>

Все эти и другие издательства имеют похожую, удобную для пользователя, структуру ссылок. Название и количество рубрик могут варьироваться от издательства к издательству, однако все они охватывают основные сферы жизнедеятельности человека.

“BBC World Service” предоставляет возможность не только прочитать, но и прослушать новости на многих языках, причем можно даже выбрать для себя подходящий уровень владения английским и прослушать новости в режиме LEARNING ENGLISH. Интересной может показаться двойная классификация статей — по темам и по континентам. Обратная связь с издательством осуществляется с помощью ссылки CONTACT US.

“ABC News” сопровождает свои публикации помимо звукового сопровождения еще и видео сопровождением. Возможна также беседа на предложенную тему среди читателей в разделах CHAT.

“CNN World News” также предоставляет информацию на нескольких языках и двойную классификацию статей. Возможно вызвать аудио и видеосопровождение. Интеракция читателей с редакцией и между собой возможна в рамках рубрики DISCUSSION (дискуссия), где есть своя доска объявлений (MESSAGE BOARDS), комната для беседы (CHAT) и связь с редколлекцией (FEEDBACK).

“The New York Times” помимо вышперечисленного предлагает своим читателям учебную версию газеты с готовыми поурочными разработками.

Можно предложить ученикам работать по двое или по трое, исследовать статьи, охватывающие все стороны жизни: передовицы, спорт, погоду, культуру... Преимущество такой работы заключается в полной вовлеченности всего класса в сочетании с дифференциацией заданий: сильные ученики могут заняться исследованием более трудных статей, в то время как более слабым можно поручить отчет о погодных условиях или что-нибудь из области культуры.

В дополнение к работе над навыками чтения и говорения можно

пополнять словарный запас. Для этого надо предложить учащимся составить словарные статьи, опираясь на прочитанную информацию. Возможно приобретение новых грамматических навыков, примеры которых встретились в статьях.

Результатом такой работы может стать создание своей странички, посвященной одному конкретному событию, где необходимо попытаться дать нейтральное видение проблемы, основываясь на анализе информации различных новостных агентств. После проделанной работы необходима дискуссия или телеконференция, где работа каждого ученика или группы будет являться отдельным сектором общей проблемы.

Интернет может и должен использоваться не только пассивно, но и активно. Учащиеся могут попробовать себя в роли не потребителей, а поставщиков информации.

Сайт “**The Young Voices Of The World**” (<http://www.med.u-fukui.ac.jp/kuzuryu>) — открытый форум, представляющий собой некое издательство, где желающие могут опубликовать свои работы, сделав их достоянием многомиллионной аудитории и высказав на обсуждении свое мнение. Все работы сопровождаются электронным адресом их создателя, что позволяет осуществление обратной связи и завязыванию дискуссий.

Каждая презентация проекта вызывает оживленную дискуссию на изучаемом языке, дает возможность анализировать, выражать свое мнение, что требует знаний лексики и грамматики, относящихся к обсуждаемой теме. Таким образом, работа с использованием проблемно-поискового метода позволяет повысить познавательный интерес ребенка к иностранному языку, повышает продуктивность усвоения школьниками языкового материала, развивает их творческие способности.

Компьютер дает возможность каждому ребенку индивидуально поработать над тем или иным материалом под руководством учителя или без него. В таком случае имеет место самостоятельная работа учеников. Особенно это четко проявляется в проектной деятельности. В процессе работы ребенок творчески раскрепощен, он проявляет свою фантазию, выражает идеи своим, ему доступным и нужным способом. Решение тех или иных проблем заставляет ученика думать, анализировать, сопоставлять, сравнивать.

Заключение

Уроки с использованием ИКТ являются одним из самых важных результатов инновационной работы в школе. Практически на любом школьном предмете можно применить компьютерные технологии. Важно одно — найти ту грань, которая позволит сделать урок по-настоящему развивающим и познавательным. Использование информационных технологий позволяет мне осуществить задуманное, сделать урок современным. Использование компьютерных технологий в процессе обучения влияет на рост профессиональной компетентности учителя, это способствует значительному повышению качества образования, что ведет к решению главной задачи образовательной политики.

Принимая во внимание все вышеперечисленное, считаю необходимым использовать методы обучения английскому языку с использованием ИКТ в своей поурочной деятельности. И надеюсь, опыт, описанный в данной разработке, будет востребован учителями английского языка.

Список литературы

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Словарь методических терминов.— СПб: Златоуст, 1999.
2. Гроза О. Л. и др. Английский язык нового тысячелетия / New Millennium English: Учебник для 9 кл.— Обнинск: Титул, 2008.
3. Кукушин В. С. Современные педагогические технологии. Начальная школа: Пособие для учителя.— Ростов н/Д: Изд-во „Феникс“, 2003.
4. Кулагин В. П. и др. Информационные технологии в сфере образования / В. П. Кулагин, В. В. Найханов, Б. Б. Овезов, И. В. Роберт, Г. В. Кольцова, В. Г. Юрасов.— М.: Янус-К, 2004.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЯК СПОСІБ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Співаковська Євгенія Олександрівна,
док. пед. наук, проф. кафедри англійської
філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонський державний університет, Україна

Вінник Аліса Дмитрівна
студентка II курсу магістратури
Херсонський державний університет, Україна

Технічний прогрес на сьогоднішній день вимагає нового підходу до організації навчального процесу. Очікування сучасного світу у професійній сфері потребують розвитку вмінь застосування технічних засобів у навчанні іноземної мови. Вимоги до студентів стають жорсткішими з плином прогресу у галузі комп'ютерних технологій. Мультимедійний інструментарій широко застосовується для покращення якості освіти, адже дозволяє по новому підходити до навчання і мотивації студентів.

Велика кількість досліджень спрямована на порушення проблеми застосування мультимедійних засобів під час навчання (Мунтян, Т., Воропай Н., Сажко Л., Трофимішина Т.). Однак дослідження залишаються актуальними через недостатню вмотивованість майбутніх вчителів до вивчення іноземної мови та через важливість розвитку креативності студентів для формування майбутніх висококваліфікованих фахівців.

На сьогоднішній день прогрес у сфері освіти та технологій вимагає від майбутніх вчителів англійської мови засвоєння надзвичайно великих об'ємів інформації. Однак, разом з тим активно застосовується метод дистанційного навчання та орієнтація на самостійну роботу, що потребує високої мотивації до навчання у студентів. Таким чином, заклад вищої освіти повинен забезпечити студентові не тільки формування комунікативних вмінь та навичок, але і підвищувати мотивацію до вивчення іноземної мови [1].

Завданням викладача у розвитку мотивації студентів є постановка конкретних цілей до певної задачі та забезпечення умов для виконання послідовних дій для досягнення даних цілей. Важливим фактором є також створення емоційного настрою протягом вивчення певної теми, занурення у потрібну атмосферу, зокрема під час застосування методу ділової гри для кращого сприйняття ситуативних моделей.

Мультимедіа є сучасною комп'ютерною технологією, яка надає можливість комплексного застосування в комп'ютерній системі тексту, звуку, відеозображення, графічного зображення й анімації [4, с. 15].

Проведення занять за допомогою мультимедійного інструментарію забезпечує індивідуалізацію навчального процесу, оскільки направленість на кожного студента досягається за допомогою застосування аналітичних, практичних та експериментальних принципів навчання. Використання інтерактивних засобів надає розширений спектр перспектив та можливостей для самостійної роботи та забезпечує гнучкість навчальної діяльності. При такому методі навчання викладач вже не є єдиним джерелом інформації, він приймає на себе роль керівника та допомагає студентові у самостійному пошуку необхідного матеріалу, дослідницькій роботі, творчому підходу до навчальної діяльності. Таким чином здійснюється розвиток мотивації до вивчення іноземної мови.

Отже використання мультимедійних технологій є перевагою, що дозволяє

- Забезпечувати індивідуалізацію навчання
- Презентувати навчальну інформацію засобами гіпертексту
- Стимулювати пізнавальну діяльність за рахунок інтерактивності
- Підвищувати якість контролю знань з дисципліни

Засобами підвищення мотивації учнів є завдання на переклад тексту on-line, спілкування на форумах або сайтах з носіями іноземної мови, виконання тестових завдань, дослідницька робота (есе, реферати, доповіді, тощо), застосування ділових ігор, дискурсивних тематичних бесід, застосування методу мультимедійних проєктів.

Освітнє джерело мультимедіа енциклопедія є безкоштовним ресурсом, що включає навчальний та дидактичний матеріал з іноземної мови, зокрема курсу «Країнознавство Англії та США». Інтерактивна платформа містить лекційний матеріал у вигляді мультимедійних презентацій, теку творчих завдань (відеофрагменти та вправи до них, кросворди), розділ з контролю знань з тестовими завданнями. Вони надають можливість розвитку комунікативних умінь та навичок студентів та стимулюють до вивчення англійської мови та культури її народу [5].

Таким чином, використання мультимедійного інструментарію допомагає у розвитку мотивації майбутніх вчителів іноземної мови та є невід'ємною складовою під час навчання у ЗВО. Студенти мають безперервний доступ до мультимедійного джерела і можуть використовувати інтерактивні платформи в аудиторії та поза її межами. Використання мультимедійних засобів є дієвим засобом стимулювання студентів до реалізації у навчальному процесі, креативного вирішення поставлених задач, самовизначення та самовдосконалення у професійній сфері та як особистості.

Список літератури:

1. Петухова Л. Є. Модель процесу вивчення курсу «Історія педагогіки» з використанням мультимедійної енциклопедії [Електронний ресурс] / Л. Є.

Петухова // Інформаційні технології і засоби навчання. – Вип. 3 (4). – Херсон: Айлант, 2007. – 15 с.

2. Мунтян, Т. В. Підвищення мотивації студентів до самостійної навчальної діяльності як необхідна умова формування умінь самоорганізації (на прикладі англійської мови) / Т. В. Мунтян // Науковий журнал «Молодий вчений». – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – № 2 (17). - С. 287–289.

3. Шелдагаєва, Г. О. Передумови формування сучасного викладача англійської мови : соціальний фактор, лінгвальні та екстралінгвальні чинники / Г. О. Шелдагаєва // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. - 2018. - № 2 (316), квітень. - С. 229-238.

4. Воропай Н.А. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів початкових класів (на матеріалі курсу «Історія педагогіки» з застосуванням Webмультимедіа енциклопедії) для студентів напряму підготовки «Початкова освіта» денної, заочної та екстернатної форм навчання: Методичні рекомендації. – Херсон: Айлант, 2011. – 70 с.

5. Андерсен Б. Б. Мультимедиа в образовании: специализированный учебный курс / Бент Б. Андерсен, Катя ван ден Бринк. – М. : Дрофа, 2007. – 224 с.

ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ЯК ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО НАТО

Рудик Ярослав Ярославович

Студент II курсу, магістратура
Ужгородський Національний Університет, Україна

Словаччина відіграє важливу геополітичну роль для США та Європи. Після закінчення «холодної війни», США прагнуть зміцнення своїх позицій на території Європи, починають активну і ефективну політику зближення з країнами Центральної Європи. Цьому сприяла внутрішньополітична ситуація в Російській Федерації. Важка економічна криза та політична нестабільність призвели до побоювань з боку країн Заходу того, що Росія намагатиметься відновити вплив, на колись підпорядкованих їй територіях за допомогою політичного та економічного тиску, військових засобів та пропаганди.

З отриманням незалежності, перше десятиліття свого існування Словаччина вела, так звану політику «двовекторності». Країна взяла курс на євроатлантичну інтеграцію та визначала її як пріоритетну, проте паралельно активно співпрацювала з Російською Федерацією.

Вивчення двосторонніх відносин Словацької Республіки та Сполучених Штатів є важливим для українських науковців та громадськості, оскільки може послужити корисним досвідом для України на шляху до ЄС та НАТО.

Метою даної роботи є аналіз процесу становлення та розвитку двосторонніх відносин Словаччина – США у перспективі України.

Розпад Радянського Союзу, закінчення «холодної війни» утворення ряду нових незалежних держав, всі ці чинники посприяли пожвавленню прагнення до нових горизонтів розвитку країн, особливо яскраво це позначилось на регіоні Центральної Європи. Світова початку 90-х активно цьому сприяв, бо 90-ті роки стали роками європейської інтеграції, глобалізації та порою активних суспільно-політичних змін в країнах Центральної Європи та причинами посилення розвитку двосторонніх відносин між Словаччиною та Сполученими Штатами Америки.

З отриманням незалежності, країна взяла курс на Євро-Атлантичну інтеграцію та визначала її як пріоритетну, проте паралельно активно співпрацювала з Російською Федерацією.

Потреба у вивченні двосторонніх відносин Словаччина – США для українських науковців може послужити корисним досвідом для України, позаяк Україна, як і Словаччина, веде політику Європейської та Атлантичної інтеграції.

Словаччина та Сполучені Штати зберігають міцні дипломатичні зв'язки та співпрацюють у військовій та правоохоронній сферах. Програми Міністерства оборони США значною мірою сприяли військовим реформам Словаччини. Проте початок цих відносин не був таким продуктивним, незважаючи на всі старання США в рамках співпраці з регіоном ЦЄ. А зі словацької сторони поглиблення кооперації гальмувалось проросійським постсоціалістичним урядом, який вів політику, що не співпадала з демократичними прагненнями Західного світу.

Для Словаччини період перебування при владі уряду М. Дзурінди був надзвичайно плідним для Словацької Республіки у її Євроатлантичній інтеграції та поглибленні співпраці зі Сполученими Штатами. Для останніх 1998-2004 роки стали періодом випробувань та переосмислення всієї зовнішньополітичної діяльності, що посприяло, ба навіть змусило, Америку до активних дій у сфері протидії тероризму.

Європейська стабільність є життєвонеобхідною для безпеки Америки. Сполучені Штати мали на 2000 рік три стратегічні цілі в Європі: інтеграція регіону, кооперативні трансатлантичні відносини з Європою з глобальних питань і заохочення можливостей при мінімізації ризиків розповсюдження, пов'язаних з розпадом Радянського Союзу. Перша мета - будівництво справді інтегрованої, демократичної, процвітаючої та мирної Європи, як того хотіла Америка, запровадивши більш ніж 50 років план Маршалла та НАТО.

Зміни в глобальному середовищі безпеки та нові загрози безпеці привели до поглиблення міжурядової співпраці в рамках існуючих інтеграційних груп. Крім реформи НАТО, вони також сприяли зміцненню безпеки та оборонного виміру Європейського Союзу. На підставі їхнього досвіду з Боснії та Герцеговини (з 1995 року), Косово (з 1999 року) та Афганістану (з 2003 року) і під тиском нинішніх загроз безпеці країни-члени НАТО поступово наближаються до того, що розгортання військових інструментів кризового менеджменту є найефективнішим засобом у разі великих майбутніх криз і конфліктів високої інтенсивності, якщо дипломатичні зусилля зазнають невдачі. Відповідна увага також приділяється цивільним інструментам врегулювання криз, враховуючи, що їх узгоджене розгортання разом з військовими інструментами є найбільш ефективним засобом запобігання та усунення криз і конфліктів безпеки. Словацька Республіка почала матеріалізувати ці сучасні тенденції, що відбувалися в НАТО після її вступу. НАТО і ЄС стали найважливішими платформами для реалізації зовнішньої, безпекової та оборонної політики Словаччини, а також інструментів реалізації інтересів і цілей Словаччини. У цих умовах головним інтересом Словацької Республіки є сприяння ефективному розподілу роботи між обома організаціями та запобігання їхній взаємній конкуренції та подальшому ослабленню. З точки зору Словаччини суперництво між окремими державами-членами НАТО і ЄС, що може призвести до паралічу їхньої працездатності та втрати довіри до обох організацій, є найбільшою загрозою.

Організація Північноатлантичного договору залишається важливою опорою зовнішньої політики США. Альянс зміцнився, збільшивши кількість членів, і

тепер виступає за кордоном як інструмент миру і стабільності у багатьох частинах світу. Вона також налагодила партнерські відносини з іншими ключовими європейськими державами, включаючи Росію, Україну та інші, для подальшого розширення історичної трансформації. Внутрішня реформа структур, можливостей і процедур НАТО повинна бути прискорена для того, щоб НАТО могла ефективно виконувати свої місії. Двері Альянсу також залишатимуться відкритими для тих країн, які прагнуть членства та відповідають стандартам НАТО. Крім того, НАТО повинна поглиблювати робочі відносини між установами та між ними, як це робиться з ЄС, і як це може робити з новими інституціями. Такі відносини надають можливості для посилення відмінних сил і місій кожної організації. Європа є домом для деяких з наших найдавніших і найближчих союзників. Наші відносини співпраці будуються на надійному фундаменті спільних цінностей та інтересів. Цей фундамент розширюється і поглиблюється завдяки поширенню ефективних демократій в Європі, і він повинен розширюватися і поглиблюватися ще далі, якщо ми хочемо досягти цілі Європи, вільної і мирної. Ці демократії є ефективними партнерами, що об'єднуються з нами для просування глобальної свободи та процвітання.

Словаччина стикнулася з багатьма випробуваннями після 2014. Пережила засудження світової спільноти через протидію уряду санкціям ЄС та США проти Росії через український конфлікт, а також через скандальне рішення у 2015 році про відмову прийняття на свої території сирійських біженців.

У 2017 році відбулись вибори президента в США. Перемогу здобув Дональд Трамп, після чого відносини США з країнами ЦЄ дещо «охололи».

У 2018 р. в Словаччині відбулись президентські вибори, де перемогла громадська діячка – Зузана Чапутова, та парламентські після скандальної відставки Р. Фіцо, на яких переміг його однопартієць – Петер Пеллегріні.

Отже, Словаччина з 2006 року пройшла значний шлях у своїй Євроатлантичній інтеграції. Незважаючи на активну підтримку чинного уряду з боку Російської Федерації.

Роберт Фіцо, який з 2006р., за винятком періоду 2010-2012рр., незмінно керує країною, до останнього відчайдушно тримався за владу. Спершу він хотів вирішити політичну кризу, пожертвувавши своїм найближчим соратником, міністром внутрішніх справ Робертом Калиняком. Однак після наполягання молодшого партнера по коаліції партії Most-Híd на проведенні дострокових виборів, а також призначення на 19 березня голосування в парламенті за вотум недовіри уряду, Р. Фіцо погодився на відставку. Однак висунув низку умов, серед яких збереження посади прем'єр-міністра за його партією SMER та прихильність результатам виборів 2016р.

За тривалий період перебування при владі Р. Фіцо побудував свій режим на основі тісного союзу між олігархами та політиками. До його найближчого оточення входили люди з сумнівною репутацією, як бізнесмени Ладіслав Бастернак та Маріан Коцнер, яких звинувачували у податковому шахрайстві. Їхні компанії неодноразово ставали переможцями тендерів на проведення державних закупівель. У 2017р. Словаччиною прокотилося три антикорупційні марші з вимогами відставки міністра внутрішніх справ Роберта Калиняка. У своєму звіті

за результатами візиту делегації Європарламенту до Словаччини 6-8 березня 2018р. депутати відзначають у країні високий рівень недовіри до державних органів, низький рівень захисту журналістів, зв'язки влади з транскордонною злочинністю. До інших проблем європейські парламентарі віднесли політичний вплив на кадрові призначення в прокуратурі та поліції, низьку ефективність розслідування корупції у вищих ешелонах влади, імунітет політиків від кримінального переслідування, конфлікт інтересів у сфері правосуддя та відсутність фінансової звітності деяких компаній. З таким спадком матиме справу нова влада Словаччини, однак наразі невідомо, чи налаштована вона на ґрунтовні зміни чи обмежиться оновленням фасаду. Про ефективність роботи нового уряду країни яскраво свідчитимуть результати.

Висновки. Беручи до уваги провідні тенденції світового розвитку, важливо зрозуміти, що процеси у сфері міжнародної політики та безпеки, які відбуваються у другому десятиріччі XXI ст. на європейському континенті та в оточуючих регіонах є наслідком глибинних трансформацій соціально-економічного устрою і світового ладу у відповідності до сучасного етапу цивілізаційного розвитку людства, який пов'язують з феноменом глобалізації.

На сьогоднішній день відносини Словаччини зі світом не можна розглядати без урахування відносин обох сторін з США та Західною Європою, оскільки держави регіону входять до євроатлантичних структур і їх зовнішня політика здійснюється в рамках єдиної європейської політики, або ж політики НАТО.

Україна в СНД – це вже давно неефективно. Сьогодні Європейський Союз займає провідні позиції в світовому господарстві. Тому для будь-якої країни співробітництво з ЄС означає можливість отримати істотні технологічні досягнення, які, в кінцевому підсумку, будуть сприяти економічному зростанню і взаємовигідній співпраці. Хоча Україна і не відповідає на разі вимогам щодо кандидатства до вступу в ЄС і цей шлях пророкує бути тернистим та довготривалим, проте має себе виправдати на прикладі взаємовідносин Словаччини та Сполучених Штатів.

Список літератури

1. 20 years of U.S. - Slovak Diplomatic Relations [Електронний ресурс] // U.S. Embassy in Slovakia. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.usembassy.sk/20years/index.php?page=1>.
2. Lakatos A. US relations with Eastern Europe Realities and perspectives [Електронний ресурс] / Artur Lakatos // Artur Lakatos | Independent researcher. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-a82c029f-fc9d-49b1-b63d-7f0301756e95/c/artur_lakatos_10-23.pdf.
3. National Security Strategy of the United States of America [Електронний ресурс] // The White House. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.
4. The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe – 175 Fifth Avenue, New York: Palgrave Macmillan, 2007. – 230 с.

5. Where are you going, Slovakia? [Електронний ресурс] // Krytyka Politychna & European Alternatives. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://politicalcritique.org/cee/slovakia/2018/where-are-you-going-slovakia-sasa-uhlova/>.
6. Арон Р. Демократия и тоталитаризм [Електронний ресурс] / Реймонд Арон. – Режим доступу до ресурсу: <https://polityslovo.wordpress.com/першоджерела/р-арон/>
7. Вибори у Словаччині: внутрішні політичні розклади та аналіз кампанії [Електронний ресурс] // Український Інститут Майбутнього. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.uifuture.org/publications/news/24650-slovachina-vybory-16-bereznya>.
8. НАТО - СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ВИБІР. Словацький шлях до НАТО: наші брати-слов'яни з Словаччини діляться своїми враженнями від членства в Північноатлантичному Альянсі [Електронний ресурс] // Фонд демократичної ініціативи імені Ілька Кучеріва. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/article/nato-slovyansbkiy-vibir-slovatskiy-shlyakh-do-nato-nashi-brati-slovyani-z-slovachchini-dilyatsya-svoimi-vrazhennyami-vid-chlenstva-v-pivnichnoatlantichnomu-alyansi>. развития в составе Европейского союза / [Ответственный редактор к.г.н., Н. В .Куликова]. – М., 2007. – 288 с.

ETHNOCULTURAL STEREOTYPES OF SEXUALITY OF PERSONALITY

Dmytro Larin,

PhD in Psychology,

associate professor of pedagogy and psychologists

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

In the minds of Ukrainians, sexuality was considered a half-being, and the concept of the self of both men and women was marked by the individualization of sexual roles, androgynous properties. Due to historical circumstances, the gender ethnoculture of Ukrainians has long been doomed to self-survival, which inevitably affected the further deformation of the moral foundations of gender-role behavior.

According to Govorun, the analysis of norms of gender-role behavior, which historically determined the nature of sexual roles in marital and family relations and public life in Ukraine (reflected in folklore, art, everyday customs), convincingly shows that the dichotomy of male and female dysfunction is not accompanied by female and was far from a patriarchal model of intersex relationships [3].

This nature of gender socialization can be called "sexism", because gender equality was achieved through the leveling of gender-appropriate properties and focused on the development of gender-neutral or atypical roles [1].

Sexism manifested itself, first of all, in the violation of the principle of parity, gender balance in the performance of family and social roles. Hence the current problems of sexual socialization of the younger generation: the devaluation of family roles, increasing the attractiveness of their traditional distribution, masculinization of girls and feminization of boys, etc. [2].

Assessment of the current state of Ukrainian society from the standpoint of gender equality (imbalance of economic, social, family status of men and women, differentiation of values and norms of behavior based on gender, etc.) shows that its orientations are far from optimal.

The role expectations of girls are mostly limited to the creation of a family, future household responsibilities, including household and educational. Prospects for the professional roles of girls and women are seen mostly in education, culture or services, and boys in social roles. It is no coincidence that the desires of children differ in the construction of images of the ideal self: a girl - a leader, politician, statesman, manager, serviceman in the results of the survey is almost non-existent [4].

Leading factors in the gender socialization of youth are the family, school and the media, which profess a predominantly hypergender ideology, focusing on the assimilation of gender-based patterns of behavior, family and social roles, differentiating the psychology of sex and the development of self-concepts. To this day, sexist attitudes and gender stereotypes remain widespread.

Social constructs of gender, namely - the prevailing focus on the traditional distribution of gender roles in the family and society and the corresponding personal characteristics on the one hand and the tendency to androgyny on the other, are reflected in the value dispositions of youth and adulthood in relation to self. Images of the self-ideal are contradictory and closely related to androcentric gender expectations, represented in the stereotypes of mass consciousness, and egalitarian, based on the idea of equality and interchangeability of social roles of men and women [3].

Sexuality in the development of the image of the human self at any age stage of ontogenesis is an important means of self-knowledge and self-awareness. Psychosexual development occurs in the system of personality - society, designed to humanize the human. Lack of sex education and primitivization of the "basic instinct" do not contribute to the mastery of sexuality as a subject, self-worth, but on the contrary - generate and deepen the dichotomy of physical and spiritual.

Assimilation of sexual and psychological knowledge in the context of age-related neoplasms and activation of the child's self-determination needs in issues and problems relevant to his age are more productive factors in forming an individual value system, including sexual and reproductive health [2].

According to Kashchenko, as young men grow up, further educational work with them is associated with the development of the ability to reflect on values and requirements, respect for individual choice [5].

According to Reich, aggressive tendencies in sexual behavior, which always have individual, deep causes, are largely cultivated and disseminated by the children themselves. Sexually abusive behavior is more common in children's communities where education and upbringing are lower [6].

Behavioral psychocorrection has traditionally focused on the victim and perpetrator of sexual victimization, while the culture of intersex communication between children remains unchanged. Therefore, the main effort should be to teach children to find offensive forms to express their emotions, and to develop the ability of each child to minimize the risk of sexual violence, be able to recognize it in abuse by peers and adults and prevent them.

References

1. Horbovskiy A. A. Zabytie stranytsi istoryy / A. A. Horbovskiy, Yu. S. Semenov. // Misl. – 1988. – S. 280–286.
2. Hovorun T. V. Sotsyalno-psykholohycheskye aspekty razvytyia ukraynskoi semy / T. V. Hovorun, B. M. Vornyk. // Seksolohyia y androlohyia. – 1994. – №2. – S. 7–12.
3. Hovorun T. V. Sotsialno-psykholohichne samovyznachennia zhinotstva yak umova podolannia seksyzmu / T. V. Hovorun. // Zhinka i demokratiia. – 1995. – №2. – S. 78–82.
4. Kashpur Yu. M. Psykhodiahnostychnyi instrumentarii dlia vyychennia uiavlen pro vlasnu seksualnu aktyvnist osobystosti pidlitkovoho ta yunatskoho viku / Yu. M. Kashpur. // Aktualni problemy praktychnoi psykholohii. – 2009. – №1. – S. 483–490.

5. Moliako R. V. Obraz fizychnoho Ya: stanovlennia ta deformatsii u patsientiv z kosmetychnymy vadamy : dys. kand. psykhn. nauk : 19.00.04 / Moliako R. V. – Kyiv, 2006. – 205 s.

6. Raikh V. Seksualnaia revoliutsyia / Viliam Raikh. – Sankt-Peterburh: Azbukaklassyka, 1997. – 134 s. – (3

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ И ФАКТОРЫ УКРЕПЛЕНИЯ СЕМЕЙ

Акратова Феруза Акмаловна

Кандидат психологических наук, доцент
Кафедра “Психология”, ТГПУ имени Низами, Узбекистан

Семейно-брачная тематика в рамках гуманитарных наук объясняется не только расширением проблем и объектов данных наук, но и необходимостью укрепления семьи как основой общества. Однако вслед за признанием роли семьи в современных условиях общества семья во многом не справляется со своими социальными функциями. Из многочисленных исследований установлены такие факты, как падение воспитательной функции семьи, престижа семейных ценностей, рост числа разводов, снижение рождаемости, увеличение количества неблагополучных и так называемых проблемных семей и т.д. Из указанных признаков проблем семьи следует вывод о необходимости оказания психологической помощи семье в выполнении различных её функций и в попадании в кризисные ситуации этапа её развития.

Социально-психологическая служба семьям должна быть направлена на преодоление деструктивных социальных и психологических факторов, препятствующих полноценному функционированию семьи, на поддержку и укрепление семей. Чаще всего причинами необходимости проведения психологической помощи семьям являются следующие проблемные вопросы взаимоотношений: неопределенность семейных ролей мужа и жены, несогласованность семейных ценностей, супружеская верность, проблема стиля отношений и общения друг с другом, преодоление конфликтов, отношения с родственниками супруга, проблема понимания друг друга.

Социально-психологическая служба семье предназначена оказать психологическую помощь, в частности, психологическую консультацию, психодиагностику, психокоррекцию членам семей. В рамках этой службы осуществляется проблема семьи, социально-психологическое изучение личности для организации индивидуального подхода к ним и тип семьи. При проведении социально-психологическую помощь необходимо учитывать проблему семьи (конфликт, развод, неподготовленность к семье, не знание функций семьи; типы семей и другие аспекты. Однако практика работы этой службы в настоящее время недостаточно подкреплена методиками и формами работы с семьей.

Исследования проблемы социально-психологической помощи семье обусловлена решением сложной задачи - уменьшить воздействие на семей негативных последствий различных отношений.

Действительным признается только брак, заключенный в органах записи актов гражданского состояния (ЗАГС). Ежегодно в Узбекистане в органах записи актов гражданского состояния регистрируются около 300 тысяч браков.

Не оформленные в установленном законом порядке браки – незарегистрированные браки – даже при ведении общего хозяйства и наличии общих детей не признаются юридически. Согласно Статье 64 «Права и обязанности детей, родившихся от лиц, не состоящих в браке между собой» Семейного кодекса Республики Узбекистан, незарегистрированное совместное проживание мужчины и женщины не порождает брачных прав и обязанностей, хотя дети имеют такие же права и обязанности по отношению к родителям и их родственникам, какие имеют дети, родившиеся от лиц, состоящих в браке между собой.

В заключение брака проведение религиозного обряда – *шаърий никох*, не имеет юридической силы, но в религии ислам призвана регулировать отношения между супругами. По результатам опросов более 90% опрошенных семей отметили, что проведение обряда исламского бракосочетания является обязательным.

С помощью социально-психологическим опросником составленным Центром «Оила» проведены опросы в 465 семьях Андижанской области. Цель исследования – определить причины заключения таких браков и проблемы, с которыми сталкиваются женщины и их дети в таких браках. Опросы показали, что на момент опроса 66,0 % респондентов имели одну семью, 31,0 % – две семьи (мужчины 42,0 %), 3,0 % – три семьи. В 90,0 % опрошенных семей есть дети, более половины которых были рождены в незарегистрированном браке. Составление портрета тех, кто живет в официально незарегистрированном браке показало, что среди женщин – это преимущественно неработающие женщины, со средним специальным образованием, со средним и ниже среднего уровнем материальной обеспеченности и с детьми (1-2 детьми). Среди мужчин – это мужчины среднего возраста (30-40 лет), преимущественно без высшего образования, среднего достатка, с 2 и более детьми.

На вопрос «Считаете ли Вы нормой жить в незарегистрированном браке?» отрицательно ответили 88,0 % респондентов. Ответ был идентичным как среди женщин и мужчин, так и среди городского и сельского населения, среди всех возрастов.

В своих ответах молодые женщины указали, что основными инициаторами неофициальных религиозных браков являются их родители (49,0 % опрошенных молодых женщин), их супруги (34,0 %) и только 16,0 % – сами женщины.

Основными причинами распространения незарегистрированных браков респонденты считают проблемы в семье, материальные трудности, отсутствие возможности расторгнуть первый официальный брак и другие.

На вопрос «Знаете ли Вы о негативных последствиях незарегистрированных браков?» 85,0 % респондентов ответили положительно, и многие уже испытали на себе эти проблемы: 32,0 % – проблемы при получении документа при рождении ребенка, 19,0 % – при получении прописки по месту жительства, 11,0 % – при определении и получении наследства, 12,0 % – при определении прав на имущество, 19% столкнулись с проблемами безответственности со стороны партнера в семейной жизни и только 5,0 % ответили, что не было никаких проблем. Одной из главных причин проживания в неполноценном браке было

отмечено то, что партнер не разведен и состоит еще в первом браке (имеет семью). Часть женщин отметили, что не могут расторгнуть первый брак из-за потери связи с мужем, который находится в трудовой миграции.

На вопрос «Бывают ли конфликты в Вашей семье?» лишь 17,0 % респондентов ответили, что редко бывают ссоры, 76,0 % – иногда и 7,0 % – постоянные конфликты. То есть такая ситуация не благоприятна не только с точки зрения юридических проблем, но и является источником постоянных конфликтов и неблагоприятного психологического климата в семье, от чего страдают в первую очередь дети.

Таким образом, семьи нуждаются в психологической помощи, в смысле, они должны узаконить брачный союз, где влияют социальные, психологические, экономические факторы. Социальные факторы включают в себя низкий уровень правовой грамотности, недостаточность знаний об истинных порядках и нормах семейных отношений по исламскому семейному праву, условиях брака, правах и обязанностях сторон, условиях расторжения брака и др. В данном направлении целесообразно вести разъяснительную работу и оказывать помощь семье:

1. вести просветительскую работу среди взрослого и молодого населения, формировать в их мышлении, сознании, духовном мире чувства ответственности в семье за ее материальное благополучие;
2. объяснять семьям о негативных аспектах внебрачных отношений, особенно влияния таких отношений на психологию детей, на их дальнейшее развитие, социализацию и т.д.;
3. внедрять нормы, регулирующие отношения между супругами, нравственные и правовые обязанности мужа и жены, родителей и детей.

В заключение можно сказать, что психологическая служба семье — перспективная область психологической практики, важное направление в работе службы семьи и брака. Результаты психологической помощи 2/3 супружеских пар улучшили свои отношения, изменили решение о расторжении брака. Таким образом, психологическая служба реально вносит вклад в задачу — укрепление семьи.

Список литературы:

1. Дружинина В.Н. Психология семьи. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2006. 176 с.
2. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. - М.: Гардарики, 2008. - 320 с.
3. Социально-психологическая и консультативная работа с семьей: Хрестоматия / Сост. Л.Б.Шнейдер: в 2 ч. – М.: Издательство МПСИ; Воронеж: НПО Модэк, 2004. – 586 с.

TRUST AS A SOCIAL INSTITUTION OF CIVIL SOCIETY

Atabayeva Gaukhar Kamievnna,

PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

The main tasks of the problem under study are directly related to the disclosure of the essence of social trust, its role in the harmonization of social relations in increasing the social capital of modern Kazakhstan. Trust plays an important role in building civil society, is its main institution, as well as the main component of social capital and effective social relations. The study of trust in modern society is conditioned, first of all, by the need to disclose its potential resources; secondly, substantiation of its important role as a structural element of interpersonal and institutional social relations of a particular society. The need to reduce the growth of poverty in society, mistrust and social risks are important challenges facing modern societies.

Strengthening civil society in Kazakhstan, involving it in discussions is one of the most pressing problems at this stage of Kazakhstan's development. Development requires the quality of human resources, which, in turn, depends on the standard of living and the well-being of citizens. Converting human resources into their potential and improving the natural environment requires constant investment in its development. The history of mankind is changing under the influence of faith. There are different types of trust and trust is the main reason that can make a difference. Trust is a multidimensional social phenomenon that plays an important role in the economic, political and social life of modern society, in the social relations of citizens and is an indicator of social well-being and quality of life. Unfortunately, in modern society, there is a low level of trust in people, organizations, systems, as well as social, economic and political institutions. The welfare of the nation is the main priority of the policy of our state, because the solution of such issues as the creation of a competitive national economy should begin with the creation of a single civil society. Trust is the basis for building a civilized market economy and civil society based on the values of the well-being and solidarity of all citizens [4- 482]. An important aspect of the study is the modernization of public consciousness, the formation of solidarity in society, relations of trust and cooperation. Trust types are characterized by the quality of social relationships. Confidence in the system of social capital of modern society arises, first of all, from the need to study it as an independent social phenomenon; secondly, due to the study of a particular society as a structural element of interpersonal and institutional social relations. Study of faith as a social phenomenon in socio-political sciences. The aim of this work is to study the social phenomenon as a reliable social phenomenon and an indicator of the quality of social relations in Kazakhstani society. analysis. Of course, conceptual in-depth study of faith took place during the postindustrial period of the West. Trust is considered by many scholars to be the foundation of social capital and social relationships. According to the prominent

American political scientist R. Putnam, the development of interpersonal trust is “the presence of horizontal organizations, governed at the local level; if a country is governed by a powerful hierarchical centralized bureaucracy, this can undermine such trust [11 –224]. According to the German sociologist N. Luhmann, traditional society manifests itself through oppositional "friends" / "strangers", and modern society through communication and trust [10 - 198-227]. The same factor, after D. Gambetta's research, became the basis for the formation of such social groups as the mafia around state power (neo-patrimonial regime, etc.) [2-54). The weakness of the legal capacity and competitiveness of our political and social institutions may be due to the fact that in Kazakhstan, first of all, family and close friendship, kinship relations have priority, and civil and official relations are considered a secondary issue. The growing number of poor people in society also breeds mistrust and social danger. Trust is the foundation for building a civilized market economy and civil society based on the values of the well-being and solidarity of all citizens. Simply put, social capital is a relationship that develops in relationships between people in the process of entering into social relations associated with solving various problems. The vast majority of people experience many problems due to low trust in each other; Distrust of public and state institutions is widespread in Kazakhstani society. In this regard, the question arises why the level of trust in our society is low. Many works are devoted to the study of public trust. For example, E. Giddens, R. Dahrendorf, T. Parsons, A. Seligman, F. Fukuyama, P. Stompka are scientists who have studied confidence as a complex social phenomenon. The sociological spectrum of the study of trust in sociology is wide, therefore each of the scientists who contributed to the development of this field demonstrates this through an analysis of trust in the context of a specific social problem. Trust is a system for satisfying human needs in accordance with certain concepts. To satisfy his needs, a person acts on the basis of his worldview, understanding of the laws of nature and society, life experience. It is a virtue to be honest and respectful. Likewise, good thinking about the whole world reflects a person's personality. A person can achieve great results only when he sets a goal, believes in its effective implementation and begins to act. Confidence is a positive feeling that increases a person's intelligence, strength, freedom and ability. Faith is a phenomenon that increases a person's energy and zeal for a brighter future (faith in the future, faith in work, faith in loved ones, faith in religion, etc.). Faith starts with hope. Faith springs from a clarity of purpose and a firmness of the worldview in relation to life. It depends on the specific actions and experience of the person. 126 Interpersonal trusts should be combined with institutional trust (trust in socio-political institutions). Currently, it reflects the main social institutions of our society, the most important crisis situations of the state. In this case, various false sources of information and false posts on social media undermine people's trust. First, it should be noted that trust is the basis of the “mechanisms” that ensure the integration and stability of society. Trust between people plays an important role in the functioning of horizontal and vertical social relations. The process of building trust between people in some cases also depends on their personal characteristics, the type of society and the characteristics of the development of social relations. We can say that only in an integrated system of social interaction mutually trusting relationships of social actors develop. This phenomenon is most relevant at the present stage. We need

to teach citizens to trust each other and government agencies. To create the value of trust, you need to define its essence. At the individual level, this phenomenon is the fulfillment of social roles, politeness and kindness towards others, recognition of personal qualities, as well as an assessment of human qualities and abilities, as well as belief in the good intentions of others, relationships between people, i.e., deliberately or inadvertently try not to cause harm. Trust is based on the interests of the individual. Qualitative information is reflected in the consciousness of a person and affects his social behavior [1- 295-299]. The quality of information also affects a person's confidence and affects their daily behavior. Therefore, it is important to pay attention to the quality of broadcasts through the media. The media is the fourth power that controls the human mind. People accept the information that is disseminated through them, they believe everything that is written in it, and they think that this information is reliable. Through the media, people can be persuaded to lie and spread any negative information. The essence of public relations is, to a certain extent, the basic, conceptual features of public trust, the actions of the subject, focused on the future. To take risks. The trustee can take risks to a certain extent. through his or her faith. Because when faith is not justified, it can have many unintended consequences. In his book *The End of History and the Last Man*, Francis Fukuyama, an American philosopher, political scientist and Japanese writer, argued that the end of the Cold War could lead to a struggle for position in the rapidly developing capitalism of the 21st century. ... He explained the social principles of economic life through an in-depth assessment of the global economic order and what we need to know in order to win the coming struggle for world domination. He explained the social principles of economic life through an in-depth assessment of the global economic order and what we need to know in order to win the coming struggle for world domination. According to F. Fukuyama, if socially secure societies can create flexible, large enterprises, social capital will be as important as physical capital [8- 730]. If we analyze the relationship between the concepts of "trust", "confidence", "hope", we can conclude that they are close to each other, but completely incompatible [1- 295-299] a simple social connection is established between the subjects, then it seems that trust is more important than trust, and then participation in functional systems (economics, politics, culture). Any person consciously acts as a subject of public trust, and in long-term public relations and relations, public associations, groups, institutions can also be considered as subjects of trust. It is also said that in agrarian and industrial societies, trust is a commitment. In a post-industrial society, trust is a very important and valuable social phenomenon for important social institutions such as the state, industry and the market. sociological: as an integral attribute of human relations and interaction; as a form of social cooperation; philosophical and historical: as a measure of social progress. The American sociologist James Coleman, in his article "Social Capital in the Production of Human Capital" (1988), proposed an updated concept. According to this concept, social capital is a public good, but the individual does it for the sake of profit. In this case, the person is recognized as free and rational. To create social capital, you need a certain social contract, that is, there must be social norms and exchanges. Exchange is impossible without a certain level of trust [7- 95–120]. The sphere of influence of modern society consists of three levels of a complex structure: 1) Individual: this is the basis of trust in

any society. The exercise of faith often depends on the social environment rather than the individual. Of course, this not only affects the process of socialization of each person, but also leaves a special imprint on his social experience. 2) Social: describes social relationships with other people, as well as relationships between people, formed based on the influence of social norms or social institutions. 3) Sociocultural: a culture of faith that has arisen or is formed is based on certain rules and norms and is of value to many members of the community. A feature of such rules is the lack of formal control in society in the form of punishment. Social control in trusting relationships replaces the internal self-government of people who make rational behavioral choices. Since faith becomes an element of a person's internal actions, it is constantly reflected in social actions. Life goals and social values also depend on faith. Any social phenomenon, process or social phenomenon is assessed in terms of trust in them. Market, competition, rule of law, civil society, democracy - these are the main features of the modern civilized world [1- 295-299]. Social trust plays a behavioral role in developed civil society, thereby granting its members maximum freedom in the social order. Thus, the range of trust is very wide, but some types of social relationships require a reflection of the level of trust. Personal trust becomes the basis of interpersonal, family, economic relations, that is, it is individually expressed as a feeling of interest, responsibility, duty, duty. Public trust is focused on the public interest, as the expectation of certain actions, the reaction of society as a whole, its individuals and institutions. Sociocultural trust is mediated by high spiritual values and forms a culture of trust in society as a whole. The process of building trust between people depends on their personal characteristics, the type of society, especially on the development of social relations in society at the micro and macro levels. Modern science considers convincing reality to be a multilevel differentiated phenomenon. Includes various objects and types (privatized). At the industrial stage of civilization, the formation of a culture of civic trust can also be carried out through public organizations that reduce the strong pressure of society. Modern science considers convincing reality to be a multilevel differentiated phenomenon. It includes various objects and types (privatized, systematic, regulated, authoritative, deviant, etc.) [5-472). Trust is a dynamic phenomenon. In the course of the historical development of mankind, the forms of its expression have changed. One thing is clear - the modern world needs trust. This phenomenon will become a real mechanism for establishing a stable social order in a multifactorial and multifaceted world. The task of using its obvious and hidden potential is definitely needed by humanity. In this regard, a member of the Nur Otan party, Baurzhan Baibek, said: "If there is no dialogue in society, there will be no trust. Without trust, we will not be able to take a firm step into the future,". Famous Kazakh sociologist R.S. Salykzhanov He attributed the rise in public skepticism to numerous government reports of "declining confidence in government." Recently, public confidence in the government has significantly decreased [6- 307-313]. There are some discrepancies in the mutual understanding of the authorities and society on the issues that exist in the country. The quality of human capital determines social relations, that is, the social capital of a society. Each investment aimed at improving the educational, cultural and social level of a person is an important source of qualitative changes in his social status, values, attitudes towards

people and nature. There will be a lot of social cooperation. Conclusion It should be admitted that public confidence in the state has not increased enough in recent years. This is a certain level of mistrust in the state apparatus, civil servants, widespread corruption in society. At the same time, the large number of highly educated, professional young people leaving Kazakhstan raises serious concerns and raises questions of trust. At the same time, a decline in public confidence can negatively affect the country's image at the international level. Taking into account a number of issues that need to be resolved openly, a National Public Trust Council has been established in Kazakhstan to prevent even greater difficulties. To this day, Kazakhstanis of different origins and religions live like children of one family, in harmony, without upsetting their happy family and without losing their wealth. In our society, different opinions revolve around a common goal and common interests. One of the striking examples of this should be the National Public Trust Council [3- 2019]. This is the beginning of work aimed at preventing mistrust and problems in society. The National Public Trust Council has an important role to play in transforming Kazakhstan into a state with a mature civil society. Building trust in interpersonal and institutional relations requires a wide range of actions aimed at developing society, increasing the well-being of the population, and improving the quality of life. Improving the quality of life leads to an improvement in the personal qualities of people. Even the formation of a person's faith is a key indicator of the quality of life. A lot of work is being done in Kazakhstan to develop institutional trust and cooperation. In particular, ideas such as the development of cooperation in society, the development of partnerships determined by moral standards, national unity, peace and harmony, high spirituality, sustainable economic development based on innovation, which form the basis of the patriotic act "Eternal Country", are directly related to the idea of trust. Since the health of the nation is the main priority of our state, the solution to the problem of creating a competitive national economy must begin with the creation of a cohesive civil society, and not with the development of innovative technologies and equipment. Social capital is the basis for building a competitive market economy. It will allow us to establish new criteria for improving the welfare of 128 societies, since the concept of "social capital" is based on the idea of expected return on investment in social relations. From the Strategy "Kazakhstan 2030" (1997) to the Strategy "Kazakhstan 2050" and subsequent annual messages of the President of the Republic Kazakhstan and state policy documents on communication and communication between people, mutual respect, tolerance and trust between different religions, education and is aimed at developing the cultural level.

References:

1. Воробьёва Л.В. Роль доверия в современном обществе «Преподаватель XXI век» 2009 №2 Стр 295-299.
2. Гамбетта Д. 2011. Коды криминального мира. Как общаются между собой преступники (Пер. с англ. В. И. Васильева.) Чебоксары: Перфектум.
3. КОНСТРУКТИВНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ ДИАЛОГ – ОСНОВА СТАБИЛЬНОСТИ И ПРОЦВЕТЕНИЯ КАЗАХСТАНА / Послание Касым-Жомарта Токаева 2 сентября 2019г..

4. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / О 74 Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б. ISBN9965-808-85-6.
5. Валерий Ледяев. Социология власти. Теория и опыт эмпирического исследования власти в городских сообществах. – М.: Высшая Школа Экономики (Государственный Университет), 2012. – 472 с.
6. Салықжанов Р.С., Джаманкулов К.Э. Основы социального капитала современной молодежи // Сборник материалов Астанинского социологического форума, посвященного Дню Первого Президента Республики Казахстан. Астана. 2014. – С.307-313.
7. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology. 1988. Volume 94. P. 95- 120.
8. Fukuyama F. Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity. Изд-во: АСТ. – 2004. – P. 730. ISBN: 0684825252
9. Giddens A. The consequences of modernity. Stanford: Stanford univ. press, 1990;
10. Luhmann N. Identitätsgebrauch in selbstsubstitutiven Ordnungen, besonders Gesellschaften // Luhmann N. Soziologische Aufklärung. Bd 3. Opladen, 1981. S. 198—227
11. Putnam R. For democracy to work. Civic traditions in modern Italy. - М., 1996. S. 224.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Олійник Галина Михайлівна

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка, Україна

Главацька Ольга Леонідівна

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка, Україна

Розвиток та виховання дитини в сім'ї є основною ланкою становлення дитини як особистості.

Сім'я з дитиною із інвалідністю – це сім'я з особливим статусом, особливості та проблеми якої визначаються не тільки особистісними якостями всіх її членів та характером взаємовідносин між ними, але й більшою зайнятістю вирішенням проблем дитини, закритістю сім'ї для зовнішнього світу, дефіцитом спілкування, відсутністю працевлаштування матері, але головне – специфічним статусом у сім'ї дитини з інвалідністю, що обумовлено її хворобою.

Сім'ї, що мають дітей з інвалідністю, представляють одну з найбільш уразливих груп населення. Соціальна підтримка таких сімей – це вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних з допомогою дитині: з її виживанням, лікуванням, освітою, соціальною адаптацією й інтеграцією в суспільство. Батьки в подібних родинах відчувають вплив різноманітних негативних факторів, який можна означити як сімейний стрес.

Різні аспекти порушеної проблеми знайшли висвітлення у наукових працях А. Венгер, З. Зайцевої, І. Іванової, А. Капської, М. Ніколаєва, М. Сварника, Е. Стребелевої, С. Тарасюк, Л. Яскал, які розглядали питання соціальної адаптації та соціалізації дітей з інвалідністю як важливої складової загального процесу допомоги родині; технологічний аспект соціально-педагогічної роботи з сім'ями обґрунтований Н. Заверико, А. Капською, С. Харченком, Є. Холостовою.

Особливості роботи з родинами, які виховують дітей з інвалідністю, висвітлювались Н. Грабовенко, В. Жмиром, І. Івановою, Д. Кизимовичем, А. Маллером, І. Ніжащою, Н. Писаренком, Т. Титаренко, Г. Цикото. Вивченням правового аспекту соціального захисту даної категорії займались Л. Дроздова, Т. Зарембо, П. Павленок, І. Пінчук, А. Савінов. Психологічну допомогу родині

дитини з особливими потребами обґрунтували Є. Волкова, Н. Пезешкіан, Л. Пінчукова, С. Шаховська та ін.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що успіх у вихованні дітей з інвалідністю у великій мірі визначається системністю і співпрацею роботи працівників школи, сім'ї та суспільства. Ця робота повинна бути направлена на розвиток особистих якостей дітей з інвалідністю, формування у них матеріального світогляду, на успішне оволодіння ними загальноосвітніх знань та майбутньої професії. При вирішенні цих завдань на перший план виступає процес соціалізації дітей з інвалідністю з опорою на збереження їх особистісних якостей, пошук оптимальних умов та засобів виховної діяльності [1; 4].

Дослідники (Е. Багаєва, І. Зверєва, Н. Дементьєва, А. Москвіна, А. Сагдулаєв та ін.) зазначають на тому, що специфіка виховання дітей з інвалідністю у сім'ї у значній мірі визначається своєрідністю їх психіки та необхідністю здійснення корекційних суспільних впливів на процес їх розвитку.

Багато науковців (А. Капська, Г. Локтінова, В. Сорочинський, Є. Холостова та ін.) важливу роль у системі соціальної допомоги сім'ї відводять соціальному педагогу. Одне із завдань соціального педагога – сприяти соціальній адаптації та реабілітації сім'ї з дитиною із інвалідністю, підвищувати її ситуаційно-рольову адаптованість, яка передбачає здатність членів сім'ї оволодіти новими поведінковими ролями в новій, досить несприятливій ситуації [5; 8].

Л. Грачов виділяє специфічні обов'язки соціального педагога по відношенню до батьків.

Завдання соціального педагога згладити негативне ставлення дитини з інвалідністю, її батьків до школи взагалі, повернути до себе, зацікавити наступними заняттями [3].

Зрештою, усі батьки потребують допомоги соціальних педагогів. Е. Ярська-Смірнова вважає, що родину необхідно націлити на роботу зі своєю дитиною. Реалізація цього завдання потребує індивідуальних занять з дитиною, у яких беруть участь і батьки.

Виходячи із цього, соціальний педагог покликаний виконувати наступні функції:

- *діагностичну* (вивчення особливостей сім'ї, виявлення її потенціалів);
- *охоронно-захисну* (правова підтримка сім'ї, забезпечення її соціальних гарантій, створення умов для реалізації її прав і свобод);
- *організаційно-комунікативну* (організація спілкування, ініціювання спільної діяльності, спільного дозвілля, творчості);
- *соціально-психолого-педагогічну* (психолого-педагогічна освіта членів сім'ї, надання невідкладної психологічної допомоги, профілактична підтримка і патронаж);
- *прогностичну* (моделювання ситуацій і розробка певних програм адресної допомоги);
- *координаційну* (встановлення і підтримання об'єднання зусиль департаментів допомоги сім'ї та дитинству, соціальної допомоги населенню, відділів сімейного неблагополуччя органів внутрішніх справ,

соціальних педагогів освітніх установ, реабілітаційних центрів і служб) [9].

Деякі батьки недостатньо уявляють собі можливості дітей у навчанні. Вони виявляють негативне ставлення до працівників школи, особливо в перший період навчання дітей, не розуміючи того, що саме цей тип навчального закладу найбільше сприяє розвитку їх дітей [2; 8].

Батьки запрошуються і на спортивні змагання, свята, пов'язані із шкільними традиціями.

Важливим у роботі соціального педагога, як зазначає М. Галагузова, Л. Мардахаєва, є встановлення контакту з батьками.

Беручи до уваги недостатню освіченість в літературі окремих проблем виховної роботи з дітьми, можна рекомендувати письмові консультації, які знаходяться в "куточках для батьків".

На думку дослідників (Е. Багаєва, Н. Дементьєва), найбільш ефективною формою роботи з сім'ями, які виховують дітей з інвалідністю є систематичні бесіди інформаційного та консультативного характеру. Відвідування сімей не завжди можливе через далеку відстань. Інформація про мікроклімат в сім'ї, особливості ставлення до дитини з особливими освітніми потребами, орієнтація батьків щодо питань виховання дасть змогу індивідуально працювати з сім'єю, а також більш конкретніше визначити напрямки і засоби соціально-педагогічної дії на дитину у школі [4].

Дослідження теоретико-практичних основ роботи соціального педагога з сім'ями, які виховують дітей-інвалідів дає нам можливість зробити наступні **ВИСНОВКИ**.

Завданнями соціальних педагогів у роботі з сім'ями, що виховують дітей з інвалідністю, є: турбота про права сімей з дітьми з особливими освітніми потребами; надання конкретної допомоги дитині, його сім'ї; прийняття участі у розробці програм соціального забезпечення; стимулювання зусиль сім'ї з соціальної реабілітації дитини з інвалідністю; інтеграція дитини з інвалідністю та його родини в життя місцевого співтовариства.

Таким чином, соціальний педагог сприяє соціальній адаптації та реабілітації сім'ї з дітей з інвалідністю, підвищенні її ситуаційно-рольовій адаптованості, яка передбачає здатність членів сім'ї оволодіти новими поведінковими ролями в новій, досить несприятливій ситуації.

Список літератури

1. Акатов Л. І. Соціальна реабілітація дітей із обмеженими можливостями здоров'я. Психологічні основи: Навч. посібник для студ. Вищ. Навч. закладів. М. : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. 368 с.
2. Грабовенко Н. В. Методичні рекомендації соціальним педагогам щодо соціально-педагогічної роботи з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими функціональними можливостями, в умовах реабілітаційного центру. Луганськ : Вид-во ЛПСТ, 2007. 70 с.

3. Грачев Л. К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов / *Социальное обеспечение*. 1995. №9. С. 11-12.
4. Дементьева Н. Ф. Соціальна робота з сім'єю інваліда: Навчальний посібник. – 2-ге вид. М. : Фенікс, 2006. – 165 с.
5. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник. Київ: Освіта, 2005. 264 с.
6. Методика и технологии работы социального педагога. / Под ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева. М. : Педагогика, 2002. 254 с.
7. Соловйова Т. Г. Соціально-педагогічна робота з батьками дітей з особливими потребами: сутність і зміст. *Наука і освіта*. 2005: Дніпропетровськ, Том 42. Соціальна педагогіка. С. 29-33.
8. Сорочинський В. Є. Організація роботи соціального педагога. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 265 с.
9. Ярская-Смирнова Е. Р. Социальная работа с инвалидами. СПб. : Питер, 2004. 316 с.

ANALYSIS OF MATHEMATICAL MODELS FOR THE STUDY OF INTERNAL COMBUSTION ENGINES

Kolesnikova Tatiana

Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor in the Department of Machine Operation and Repair
Prydniprovskya State Academy
of Civil Engineering and Architecture, Ukraine

Zarenbin Vladimir,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor, Department of Machine Operation and Repair
Prydniprovskya State Academy
of Civil Engineering and Architecture, Ukraine

Sakno Olga

Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor in the Department of Machine Operation and Repair
Prydniprovskya State Academy
of Civil Engineering and Architecture, Ukraine

Introduction. Currently, the design of internal combustion engines (ICE) is not conceivable without mathematical modelling and computer optimisation. The urgency of such works increases with toughening of norms on fuel economy and toxicity of internal combustion engines.

Modern conditions of internal combustion engine design require minimum time and material costs. As a consequence, for the calculation and design of internal combustion engines, it is necessary to use modern computer technology, which allows the simulation of processes occurring in the internal combustion engine cylinder.

The mathematical modelling of internal combustion engines can be applied to the following list of tasks:

1. Prediction and improvement of engine characteristics (speed, load, etc.).
2. Improvement of the gas exchange system. Optimisation of gas distribution phases, optimum design of inlet and outlet channels and windows, optimum design of pipelines (manifolds).
3. Improvement of the turbocharger system.
4. Optimising combustion and mixing to meet given emissions and fuel consumption limits - optimising the compression ratio, optimising injection timing, optimising injection characteristics (including a multiple injection strategy), optimising combustion chamber shape and fuel equipment parameters

5. Improvement of ICE operation in unsteady modes and optimization of control system algorithms.

To solve these problems by methods of mathematical modelling, software is currently used that implements mathematical models of two main classes:

1. thermodynamic models of internal combustion engines, which consider the engine as a set of thermodynamic systems. (These programs have the greatest distribution).

2. Models on the basis of the solution of spatial hydrodynamics problems (in English-speaking environment named as Computational Fluid Dynamic or CFD).

Engine elements are divided into a large number (hundreds of thousands) of three-dimensional cells, for each of which a system of equations of conservation of energy, mass, momentum and state is solved in three dimensions, (actively developing direction.) Models and programs of each class are designed to solve their specific problems.

Models based on spatial hydrodynamics problems are very time consuming and time consuming, so let us consider thermodynamic models in more detail.

The thermodynamic model has a number of assumptions: the cylinder is neglected as a volume pressure difference, the cylinder is considered as an open thermodynamic system, or as a combination of several thermodynamic systems. The velocity field in it is not considered, the pressure and temperature inside each thermodynamic system are not considered to depend on coordinates, but only depend on time (angle of rotation of the crankshaft). In terms of numerical methods of fluid and gas mechanics: whole cylinder is one cell, for which system of mass and energy balance equations together with equation of state (1) is solved:

$$\begin{aligned} dm &= \sum_j^n dm_j; \\ dU &= -pdV + dQ_x - dQ_w + \sum_{j=1}^n dI_j; \\ pV &= mRT, \end{aligned} \quad (1)$$

where: U - internal energy; p - pressure; T - temperature; dQ_w - heat transferred to the walls; dQ_x - heat from combustion; dI_j - total enthalpy brought to the working body with mass dm_j from the j -th source of mass (enthalpy calculated by braking parameters); m - working body mass, R - gas constant.

To calculate the amount of heat transferred to the walls (calculation of heat exchange with machines) Newton-Richman equation (2) is used:

$$dQ_w = \alpha_w F_w (T - T_w) \Delta t, \quad (2)$$

where: $\alpha_w = f(f)$ - heat transfer coefficient from gas to walls; $F_w = f(f)$ - current area of heat exchange of gas with walls; T_w - temperature of heat receiving surface; $\Delta t = \Delta f / (6 n)$ - calculation step in time; Δf - calculation step in crank angle (usually not more than 1 degree of crank rotation); n - crankshaft rotation speed.

Calculation of combustion is the most complicated and at the same time the most relevant part of the mathematical model of an internal combustion engine. The combustion models developed by V.I. Grinevetsky [1], I.I. Wibe [2], Watson [3] and other authors do not allow taking into account the specific features of the combustion chamber design and the combustion equipment of an ICE, as well as the effect of mode parameters. The phenomenological model of Hiroyasu [4] takes these factors into account. In the Wiebe combustion model, the kinetic parameters of the combustion process (combustion duration φ_z and the function exponent m) are selected by calculation so that the centre of gravity (CoG) of the Wiebe curve (Fig. 1) approximately corresponds to the 360° angle of rotation of the crankshaft (r.c.v.).

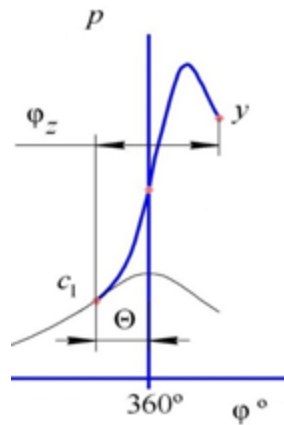

Fig.1 Wiebe combustion process curve

The mathematical model of gas exchange is calculated in a quasi-static way [5], considering the inlet and outlet pipelines as open thermodynamic systems. With the following assumptions for both collectors: instantaneous propagation of disturbances, instantaneous mixing, no dependence of gas parameters on coordinates. The gas parameters in the reservoirs are determined from a system of equations containing mass and energy conservation equations as well as the equation of state. The assumption that the gas parameters in the manifold are independent of the coordinates makes it possible to calculate the workflow in only one cylinder, assuming that the other cylinders operate identically.

This approach has almost no effect on the calculation speed, but it makes the calculation stable and much more accurate, and significantly extends the scope of the gas exchange model based on the 0-dimensional manifold representation.

However, there are problems which in principle cannot be solved within the framework of 0-dimensional representations. These are problems where the assumption of independence of gas parameters from coordinates is unacceptable: investigation of non-uniformity of filling in cylinders, design of pipelines for dynamic supercharging.

In this case, manifolds have to be considered in non-stationary, 1-dimensional representation, i.e. the equation of conservation of mass and energy is added to the equations of conservation of momentum, but due to the length of pipelines, this not thermodynamic, but gas dynamic system of equations has to be solved in each cell, into which manifolds are divided.

The parameters in each cylinder are calculated individually. The disadvantage of the non-stationary calculation method is the multiple increase in the volume of calculations, which makes it difficult to solve optimization problems.

The class of thermodynamic programs includes DIESEL RK program, which is designed for calculation and optimization of the following types of internal combustion engines: diesel, petrol spark, carburetor, petrol injection, gas spark, conventional, prechamber.

The program DIESEL-RK allows to carry out [6]: construction of design external speed characteristic of the engine, design definition and optimization of fuel consumption, calculation and optimization of process of combustion and structure of engine exhaust gases, definition of a detonation threshold, optimization of phases of gas distribution, calculation and optimization of recirculation of exhaust gases, selection and optimization of parameters turbocharging and gas bypass, translation of a diesel engine on gas.

A calculation flow diagram for a reciprocating engine is shown in Fig. 2.

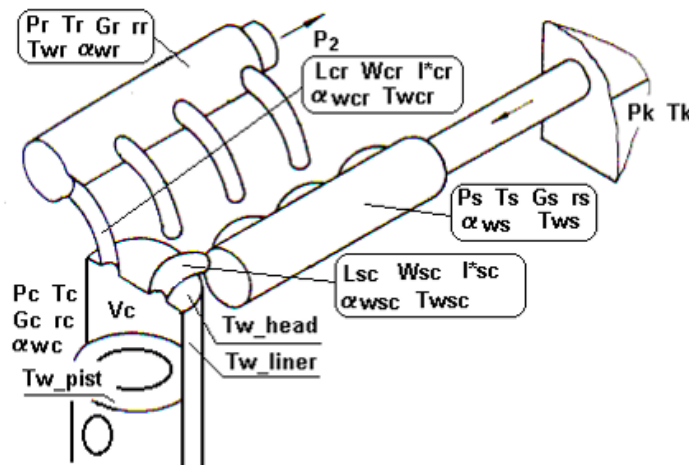

Fig.2. Calculation scheme of piston engine operation (DIESEL-RK program)

The DIESEL-RK program [6] enables precise description of the combustion chamber configuration in the piston, nozzle atomizer parameters and its location in the combustion chamber, as well as description of the fuel supply law and conditions of interaction of fuel flames with the air vortex and combustion chamber walls. In addition to regular (diesel) fuel, the DIESEL-RK program [6] enables simulation of diesel operation processes on alternative fuels - ethyl and methyl esters, and it is also possible to create an independent database of alternative fuels by varying the elemental composition of fuel (C, H and O) and thermophysical properties [6].

Disadvantages of thermodynamic programs should include:

- limited methods of calculation of heat release in the engine: Hiroyasu's model (developed in 1976-1985) [4] is oriented on calculation of development of free jets, but it doesn't pay enough attention to interaction of jets with walls and doesn't support process with multiple injection;

- the "heavy" interface makes it difficult for an untrained user to use the software promptly: a large amount of data needs to be entered to start work, which makes the software suitable only for professionals in a corporate environment.

The strengths of the programmes include:

- the co-operation of thermodynamic programs with other packages is organised, in particular the integration of thermodynamic programs with CFD technologies is provided [7].

- It is possible for user to develop and implement in these programs his own methods of calculation of various processes in internal combustion engines, including combustion;

- support and training of users is organised.

Conclusions. The use of methods of mathematical modelling of working processes to refine the design of modern engines and assess their parameters at the stage of creating new modifications is a promising direction.

References

1. Woschni G. Die Berechnung der Wandeverluste und der thermischen Belastung der Bauteile von Dieselmotoren // MTZ. –1970. – N12. – S. 491-499.
2. Internal combustion engines. Theory of piston and combined engines / D.N.Vyrubov [et al]; Edited by A.S.Orlin, M.G.Kruglov. - Moscow: Mashinostroenie, 1983. - 372 c.
3. Wibe I.I. New about the working cycle of engines.-M.: Mashgiz, 1962. -272c.
4. Watson N., Pilley A.D., Marzouk M. A Combustion Correlation for Diesel Engine Simulation // SAE Tech. Pap. Ser. – 1980. – N 800029. – P. 1-19.
5. Hiroyuki Hiroyasu, Toshikazu Kadota and Masataka Arai. Development and Use of a Spray Combustion Modeling to Predict Diesel Engine Efficiency and Pollutant Emissions // Bull. JSME. – 1983. – V. 26, N 214, Paper 214-12. – P. 576-583.
6. Simson A.E., Kaminsky A.I., Morgulis P.S. Turbocharging of high-speed diesels. - L.: Mashinostroenie, 1976. - 288 c.
7. K Kuleshov A.S. Mathematical Modelling and Computer Optimisation of Fuel Supplies and ICE Workflows / A.S. Kuleshov, L.V. Grekhov. - MOSCOW STATE TECHNICAL UNIVERSITY, 2000. - 64 c.
8. Magnussen B.F. The Eddy Dissipation Concept for Turbulent Combustion Modelling. Its Physical and Practical Implications, Presented at the First Topic Oriented Technical Meeting, International Flame Research Foundation, Ijmuiden / B.F.

ИЗМЕНЕНИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НАТЯЖЕНИЯ НИТЕЙ ОСНОВЫ НА ТКАЦКОМ СТАНКЕ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ПОЛОТЕНЧАТЫХ ТКАНЕЙ

Акрамов Абдували Маматхонович,
Ст.препод., Наманганский инженерно-технологический институт

Алиева Дильбар Ганиевна
к.т.н., доцент., Наманганский инженерно-технологический институт,

Изучение натяжения нитей основы на ткацких станках, а также анализ экспериментов даёт нам возможность определять не только силу натяжения нитей основы, но и изменение других параметров и характер вибрации нитей основы. Нити основы могут иметь определённое начальное натяжение, для обеспечения нормального производства ткани определённого строения, а также для нормального протекания технологического процесса на ткацком станке. Первоначальное натяжение нитей основы в процессе работы ткацкого станка считается одним из основных параметров вырабатываемой ткани.

На ткацком станке натяжение пряжи (основа, уток) измеряется с помощью различных датчиков натяжения. Если статическое натяжение измеряется с помощью цифровых измерительных приборов, то динамическое натяжение в основном определяется с помощью тензодатчиков.

На современных ткацких станках необходимое натяжение устанавливается и контролируется компьютеризированной системой управления станком. Рабочее циклическое натяжение ткацкого станка в основном делится на три этапа:

- натяжение в среднем положении;
- натяжение во время процесса зевобразования;
- натяжения во время процесса приёба.

Если мы рассмотрим работу тормозных суппортов для нитей основы, в этом случае статическое натяжение нитей основы определяется по следующей формуле:

$$K_{cm} = QP/p$$

где: Q – вес груза, кг;
 P – радиус тормозной шайбы, см;
 p – радиус намотки нити основы на навое, см.

Динамическое натяжение основных нитей определяется следующим образом:

$$K_d = I\varphi/p$$

где: I – вес навоя с нитями основы в момент инерции, кгс см²

φ – угловая скорость цилиндрической части навоя.

p - диаметр намотки нити основы на навое, см.

В процессе ткачества, в зависимости от натяжения нитей основы, в небольших пределах изменяется изогнутость, плотность и прочность ткани. Изменение натяжения пряжи в основном влияет на обработку трикотажных и ткацких нитей, удлинение разрыва и толщину ткани. То есть величина натяжения пряжи оказывает существенное влияние на технологический процесс ткачества и строение ткани. Определение оптимального значения натяжения нитей - очень ответственная и важная задача. Значение натяжения нитей зависящее от структуры ткани и свойств нитей, не может быть определено расчетным путем, так как это соотношение не было определено аналитически.

Необходимая величина натяжения нитей определяется экспериментально для каждой конкретной ткани. Учитывая, что существует взаимосвязь между значением линейного натяжения нитей, изменения линейного натяжения нитей на ткацких станках может использоваться в качестве критерия для оценки натяжения нитей. Значение натяжения для каждой нити составляет около 3-7% от её прочности с учетом структуры ткани.

Рис. 1. Осциллограмма натяжения нити при производстве полотенчатых тканей.

На рисунке показана кривая изменения натяжения нити основы в процессе ткачества за один цикл движения ткацкого станка, т.е. за период изготовления одного элемента ткани.

На горизонтальной оси показано время (период изготовления одного элемента ткани), сек.

На вертикальной оси представлены значения натяжения нити P (N) в период изготовления одного элемента ткани.

В нашем исследовании натяжения пряжи в ткани полотенца (полотенца, завернутые в вафлю) мы описали изменение кривой натяжения и значения натяжения следующим образом;

В данном исследовании натяжения нити в полотенчатых тканях (полотенца вафельного переплетения) изменения кривой натяжения нитей основы, а также силы натяжения нити описывается ниже следующим:

- строением вырабатываемой ткани;
- параметрами работы ткацких станков;
- типом ткацких станков;
- конструктивными особенностями основных рабочих органов ткацких станков.

В заключении приходим к выводу, что периодичность колебаний натяжения нити зависит от переплетения ткани, то есть от адаптации технологического процесса к вырабатываемой ткани.

Использованная литература

1. Ахунбабаева О.А. «Приращение натяжения вследствие прибоа» // Изв.-я ВУЗов: Технология текст. Пром. - 1985. № 5, с. 293
2. Букаев П.Т., Манухин А.С. «Устройство и обслуживание ткацких станков АТПР»: Учеб. пособие. - М.: Легкая индустрия, 2000.- 312с.
3. Букаев П.Т. «Оценка технологичности ткани» // Текст. пром. - 1993. - № 3, с. 78-81
4. Сиддиқов.П.С “Тўқимачилик маҳсулотлари технологияси ва жиҳозлари” . Научные технологии.2012 й-187 с.

ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМ ГОЛОСУВАННЯ ЗАСОБАМИ БЛОКЧЕЙН

Заячук Ярослав Іванович,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних систем і мереж
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу, Україна

Піяк Олег Миколайович

Студент, магістр II курсу
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу, Україна

Вибори – це найпоширеніша форма участі громадян у суспільно-політичному житті держави та місцевих органів самоврядування [1]. Для проведення легітимних виборів необхідно прийняти заходи для запобігання порушенням під час голосування та підрахунку голосів, забезпечити збереження результатів голосування незмінними, спростити процес голосування для забезпечення високої явки виборців. Традиційна система голосування, яка використовується в багатьох державах, до яких належить й Україна, не може цілком гарантувати, що вибори були проведені з дотриманням усіх зазначених вимог [2–3].

Правове регулювання електронного голосування ускладнюється тим, що потребує відображення технічних параметрів цифрових технологій: політика щодо ризиків, вимоги до перевірки, контроль, високий ступень захисту даних, вимоги щодо прозорості, надійності систем тощо [4].

У роботі [5] проведено детальний аналіз існуючих систем е- та і-голосування, їх проблем та перспектив. На основі проведених досліджень автор надає такі рекомендації щодо системи е-голосування державного рівня [5]: 1) уряди мають бути прозорі щодо усіх аспектів е-голосування; 2) органи, уповноважені проводити вибори, повинні оприлюднювати офіційний список програмного забезпечення, використаного для е-виборів; 3) публічний доступ до елементів системи е-голосування та інформації про них, зокрема, документації, вихідного коду та угод про нерозголошення, має бути забезпечений для залучених сторін та ширшої громадськості заздалегідь до початку виборів; 4) запровадження електронних технологій голосування має включати розробку комплексних, детальних, покрокових інструкцій включно із посібником щодо процедур; 5) складові системи е-голосування мають бути відкриті для перевірки та сертифікації; 6) системи е-голосування мають створювати надійні та достатньо деталізовані дані спостережень для проведення спостереження за виборами; 7) має існувати можливість надійно визначити час, коли певна подія створила дані спостереження; 8) слід дотримуватися достовірності, доступності та цілісності даних; 9) вітчизняні та міжнародні спостерігачі повинні мати доступ до усієї

необхідної документації щодо процесу е-голосування, до тестування програмного забезпечення та обладнання, та до процесів оцінки і сертифікації.

Експерти збігаються у думці, що запровадження електронного голосування вимагає новітніх інформаційних технологій та програмного забезпечення, що гарантують надійність передачі даних в Інтернеті як виборців, так і виборчих комісій. Як таку технологію пропонується використання під час голосування протокол блокчейну.

У роботі [1] запропонований варіант системи електронного голосування на основі технології блокчейн. Використання доступного списку виборців та розподілених баз даних, реалізованих на основі технології блокчейн, дає змогу реалізувати систему електронного голосування. Запропонована система не тільки пропонує автоматизувати процес підрахунку голосів, а й дасть змогу виборцям проголосувати дистанційно, використовуючи власний смартфон або персональний комп'ютер без додаткового обладнання, власноруч перерахувати результати виборів, а також перевірити те, що їх голос був зарахований та не був змінений, при цьому, запропонований алгоритм підпису голосу забезпечує таємницю голосування.

Серед технологій що можуть підвищити безпечність та прозорість інтернет-голосування в багатьох роботах пропонується гомоморфне шифрування.

Запровадження в Україні віддаленого електронного голосування передбачає реалізацію зусиль в декількох напрямках: нормативно-правовому, техніко-технологічному та інформаційно-виховному, з обов'язковим дотриманням принципів та стандартів європейської виборчої спадщини.

На основі проведеного аналізу систем е-голосування можна зробити висновок, на сьогодні вже створено основне науково-технологічне підґрунтя для розбудови інформаційних систем якісно нового рівня [6]. Це децентралізовані електронні системи, які побудовані за технологією блокчейн та які здатні краще забезпечити функціонування в умовах збільшення спектру інформаційних послуг та при зростанні кількості користувачів [6]. Децентралізоване збереження даних та, що найголовніше, децентралізоване, неупереджене та незалежне прийняття рішення в блокчейн-системах є запорукою розбудови якісно нової загальнонаціональної системи електронного голосування. Впровадження такої системи має за мету унеможливити втручання в виборчий процес, зробити його прозорим та безпечним, підвищуючи тим самим довіру до національної влади, державних інформаційних ресурсів, зменшити час та накладні витрати, підвищити безпеку, тощо [6].

Список літератури

1. Букраба О.М., Мазепа Ф.С., Карнишов К.Р., Яковенко О.О., Кушніренко Н.І. Система електронного голосування на основі технології Блокчейн. Обробка інформації в складних організаційних системах. 2018. Вип. 4 (155). С. 41–46.

2. Постанова Верховної Ради України “Про схвалення Концепції запровадження системи електронного голосування в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DF87900A.html/.

3. Сіденко І.Г. Перспективи впровадження електронного голосування в Україні [Електронний ресурс] / І.Г. Сіденко //Харків, 2012. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/conf/2012-2/doc/1/12.pdf/>.

4. Корнієнко В.О. Електронне голосування в Україні / В. О. Корнієнко // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчяпроголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м.Одеса, 21 трав.2021 р.)/за загальною редакцією С.В. Ківалова.– Одеса:Видавничий дім «Гельветика», 2021.–Т.1. – С. 302-305.

5. Хуткий Д. Інтернет-голосування: виклики та рішення. Аналітична записка. Брюссель, 2020. 21 с.

6. Проблеми, принципи побудови та перспективи розвитку національної системи електронного голосування в Україні / І.Д.Горбенко, В.В.Онопрієнко, Ю.І.Горбенко, А.А.Кузнецов // Радіотехніка. - Харків: ХНУРЕ, 2020. - № 200. - С. 85-97.

МЕТРОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗДАНДЫРУ - ӨЛШЕУДІ ҚАМТАМАСЫЗДАНДЫРУ

Кауымбаев Рахымжан Токтарбаевич

доктор PhD, доцент
М.Х.Дулати атындағы Тараз
өңірлік университеті, Қазақстан

Бескемпір Жанат Жомартұлы

магистрант
М.Х.Дулати атындағы Тараз
өңірлік университеті, Қазақстан

Шатан Олжас Маратұлы

магистрант
М.Х.Дулати атындағы Тараз
өңірлік университеті, Қазақстан

***Аннотация.** Талдау нысаны ретінде метрологиялық қамтамасыздандыру жөніндегі концепция мен стандарт жобасы табылады. Қарастырылып отырған құжаттан терминологиялық, концептуальдық, логикалық кемшіліктер табылған және негізделген.*

***Түйінді сөздер:** метрологиялық қамтамасыздандыру, өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру, концепция, өлшеуді қамтамасыздандыру, өлшем бірліктері, метрологиялық қамтамасыздандыру нысаны*

Бірнеше жылдар бойы метрологиялық журналдардың беттерінде және интернетте метрологиялық қамтамасыздандыру бойынша нормативтік құжат құрастырудың қажеттілігі туралы сұрақ талқыланып келеді. Метролог-практиктердің басым көпшілігі тәжірибелік қызметтің әртүрлі түрлерін метрологиялық қамтамасыздандыру және бірқатар терминологиялық тұжырымдарды нақтылау сұрақтарын, қазіргі заман деңгейінде реттейтін, ұлттық стандарт құрастыру уақыты келген деп санайды [1].

Бұның негіздемесі ретінде келесі дәлелдер ұсынылады:

1) Метрологиялық қамтамасыздандыру терминінің құқықтық құжаттарда қолданылудан жазықсыз алынып тасталынған («заңдық метрологиядан алынып тасталған» [2]).

2) «Өлшем бірлігін қамтамасыздандыру туралы» Заңда (алдында болған аты дәл осындай ҚР Заңынан ерекшелігі) кәсіпорындар мен ұйымдардың метрологиялық бөлімдерінің қызметтерін және тіршілігін қолдайтын, ешқандай тұжырымдамалар жоқ [1].

3) Бұрын қолданыста болған МЕМСТ 1.25 құжатының қолданыстан алынып тасталуы әртүрлі сфераларда метрологиялық қамтамасыздандыру бойынша

жұмыстардың позицияларын жоғалтуына және кәсіпорындар мен ұйымдарда метрологиялық қызметтердің ролдері мен статусының төмендеуіне әкелді [1,3].

4) «Қазіргі уақытта метрологиялық қамтамасыздандыру бойынша жұмыстардың құрамы және мазмұны бойынша ұсыныстарды айқындайтын, осындай жұмыстардың жүргізілуін ұйымдастыру және оларды көрсету формалары бойынша жалпы құжаттар жеткіліксіз» [2].

5) «Жаңа, қазіргі күнгі экономикалық жағдайларға барабар метрологиялық қамтамасыздандырудың ұйымдастыру негіздерін тұжырымдау керек» [2].

«Метрологиялық қамтамасыздандыру» термині заңдық метрологиядан тұтас алынып тасталынған деп тұжырымдау шындыққа онша жанаспайды. ҚР СТ 2.0-2001 «МӨЖ. Негізгі баптар» стандартында анықтама берілген:

Өлшем бірлігін қамтамасыздандыру – өлшем бірлігінің берілген деңгейіне жету үшін қажетті ғылыми, құқықтық, ұйымдастыру және техникалық негіздерді, ережелерді, нормалар мен құралдарды бекітуге және қолдануға бағытталынған қызмет.

Салыстыру үшін, МЕМСТ 1.25-76 құжатына сәйкес, *«метрологиялық қамтамасыздандыру* – өлшем бірлігіне және талап етілген дәлдігіне жету үшін қажетті ғылыми және ұйымдастыру негіздерді, техникалық құралдарды, ережелер және нормаларды бекіту және қолдану».

Өлшем бірлігі өлшеу дәлдігін қамтамасыздандыруды да білдіретін болғандықтан, өлшем бірлігін қамтамасыздандыру мен метрологиялық қамтамасыздандыру анықтамаларын бірдей ұқсас деп санауға болады (МЕМСТ 1.25-76 құқықтық құжат екендігін ескере отырып).

Демек, сонымен ҚР СТ 2.0-2001 құжатын құрастырушылардың пікірінше, осы құжаттағы «өлшем бірлігін қамтамасыздандыру» термині бұрыннан қолданыста болып келген МЕМСТ 1.25-76 құжатындағы «метрологиялық қамтамасыздандыру» терминінің синонимі болып табылады.

Жоғарыдағы «өлшем бірлігін қамтамасыздандыру» және «метрологиялық қамтамасыздандыру» терминдерінің келтірілген анықтамаларының сәйкестіліктерін ескере отырып, мынадай қорытынды жасауға болады, яғни «Өлшем бірлігін қамтамасыздандыру туралы» ҚР Заңы Қазақстан Республикасында *метрологиялық қамтамасыздандыру сұрақтары бойынша мемлекеттік деңгейдегі құқықтық акты* болып табылады.

Бүгінгі күннің шындығына келетін болсақ, «метрологиялық қамтамасыздандыру» термині «өлшем бірлігін қамтамасыздандыру» терминіне сәйкес келмейді.

Мақалада [3] ерекше атап көрсетілген, «өлшем бірлігін қамтамасыздандыру бойынша қызмет өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандырудың құрамдас бөлігі болып табылады».

Бұндай мәлімдеме экономиканы бір орталықтан басқару кезінде кеңінен қолданылып келді. Ол кезде метрологиялық қамтамасыздандыру облысында міндеттердің екі тобы бөлініп көрсетілді: «өлшем бірлігін қамтамасыздандыру және міндеттерді метрологиялық қамтамасыздандыру бойынша қызметтер үшін спецификалық қосымша» [4]. Міндеттердің бірінші тобын «метрологиялық қызмет органдары» шешкен болса, екінші топтың міндеттерін шешуге барлық

мекемелік органдар және өлшеу ақпараттарын «өндірумен және тұтынумен», оны алу процестерін қамтамасыздандырудың нормативтік және прибормен қамтамасыздандырылуымен байланысқан, барлық техникалық қызметтер қатысты [4].

2000 жылы «Өлшем бірлігін қамтамасыз ету туралы» ҚР Заңы қабылданғаннан кейін өлшем бірлігін қамтамасыздандыру міндеті тәуелсіз жеке болды. Заң өлшеу сапасын қамтамасыздандыру ісіне мемлекеттің қатысу дәрежесін және формасын анықтады және өлшеумен байланысқан сұрақтарды шешуде кәсіпорындар мен ұйымдарға үлкен көлемде бостандық береді. «Метрологиялық қамтамасыздандыру» термині жаңа экономикалық жағдайлар үшін нақты анықталмаған және қатысы жоқ болып қалды.

Бұндай жағдайда метрологиялық қамтамасыздандыру ретінде Заңмен реттелінбейтін міндеттерді шешуді түсіндіруге болады, яғни оларды заңдық тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің құзіретіне жатқызады.

«Метрологиялық қамтамасыздандыруды» түсіну үшін мақала [1] авторы МЕМСТ 1.25-76 құжатында бекітілген анықтаманы пайдалануды ұсынады, өйткені ол «жерлендірілген» сипатқа ие және өнеркәсіп кәсіпорындарына арналып бағытталынған. Келесідей жағдайлар бұндай дәлелдермен келісуге жағдай жасамайды, яғни:

- «ғылыми және ұйымдастыру негіздерін, техникалық құралдар, ережелер және нормалар белгілеу және қолдану» қызметің кез-келген сферасында кездеседі;

- тізімге келтірілген негіздердің мазмұны негізделген әрі ұзақ түсіндіруді қажет етеді;

- өлшем бірлігіне жету (құқықтық нормаларды сақтау бөлімі бойынша) қамтамасыздандырумен байланыспаған;

- «қамтамасыз ету» сөзі «белгілеу және қолдану» сөздерімен нашар келісіледі.

«Советник метролога» журналының №4/2012 санында «Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру Концепциясы» жарияланды, оның артынша осы журналдың №5/2012 санында «МӨЖ. Метрологиялық қамтамасыздандыру. Негізгі баптары» ұлттық стандартының жобасы жарық көрді. Келтірілген құжаттардың авторлары «метрологиялық қамтамасыздандыру» терминінің орнына «өлшеудің метрологиялық қамтамасыздандырылуы» терминін ұсынды. Осы жаңалық туралы мақалада [1] әділ аталып көрсетілген, яғни «Өлшеуді өлшеудің үстіне қолдану? Бұның естілуі анық нашар». Осы ескертудің мәні мен мағынасын түсініп, ортақ мағыналы нормаларға ұмтылып, ұсынып отырған терминді «диверсификациялаудан» бас тартудың орнына, стандарт жобасының авторлары оны қорғай бастады [3], «өлшеудің метрологиялық қамтамасыздандырылуы» түсінігінің енгізілуін ұсынылып отырған стандарт жобасындағы негізгі жетістіктердің бірі ретінде санайды [5].

Метрологиялық қамтамасыздандыру – бұл өлшеудің нормативтік қамтамасыздандырылуы, өлшеудің әдістемелік қамтамасыздандырылуы, өлшеудің техникалық қамтамасыздандырылуы, өлшеудің ұйымдастырушылық

қамтамасыздандырылуы, өлшеудің кадрлық қамтамасыздандырылуы және т.б. кіретін жалпылама түсінік.

Осыдан аламыз: метрологиялық қамтамасыздандыру - ... өлшеуді қамтамасыздандыру (бірақ өлшеумен қамтамасыздандыру емес).

[5] сәйкес, «өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру (ӨМК) – шешім қабылдау үшін қажетті әрі жеткілікті қасиеттерге ие, өлшеу ақпараттарын алуға арналып бағытталынған, элементтер мен процестердің жиынтығы». Концепция авторларының пікірлері бойынша [6] былай ойлау керек, яғни терминнің «мәнін және мазмұнын түсініксіздеу түсіну» мәселесін кетіреді және «метрологтар үшін үйреншікті түрде оны тиімді пайдалануға жағдай жасайды».

Қамтамасыздандыру (тек қана метрологиялық емес) – бұл амалдар (процестер) жиынтығы, бірақ ешқандай да элементтер жиынтығы емес. Өлшеу ақпараттарын алуға арналып бағытталынған процесті өлшеу деп атайды. Шешімдер қабылдау үшін жеткілікті және қажетті қасиет (толықтық, дәлдік, анықтылық, уақтылық, өзектілік), өлшеу сапасының сипаттамасы ретіндегі – метрологияның «жаңа беті». Дәлдікпен – бәрі түсінікті. Ал қалған қасиеттерді сандық тұрғыда бағалау – түсіндірмені қажет етеді.

«ӨМК элементі» және «ӨМК процесі» терминдері стандарт жобасын құрастырған авторлардың жаңа енгізмелері болып табылады.

«Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру элементтері ретінде материалдық объектілер, мысалы өлшеу құралдары, стандарттық үлгілер, эталондар, өлшеу әдістемелері және т.б. қарастырылады».

«Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру процестері ретінде өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру элементтерінің сәйкестігін растаумен байланысқан амалдар (өлшем бірлігін қамтамасыздандыру) қарастырылады, яғни: типін бекіту мақсатында өлшеу құралдарын сынау; өлшеу құралдарының типтерін бекіту; шамалар бірліктерін беру (тексеру, калибрлеу); эталондарды аттестаттау; метрологиялық сараптама; өлшеу әдістемелерін аттестаттау және т.б.».

Сәйкестікті растау мысалдары ретінде атап өтілген жоғарыдағы амалдардың барлығы да өлшем бірліктерін қамтамасыздандыруды мемлекеттік реттеу формалары болып табылады (калибрлеу Заңның анықтамасы бойынша сәйкестікті растау болып табылмайды) және оларды метрологиялық қамтамасыздандыруға жатқызуға болмайды.

«Метрологиялық қамтамасыздандыру» анықтамасын тиянақтау үшін, оның мәнін құрайтын, амалдардың (жұмыстар, қызметтер, ұйымдастыру-техникалық шаралар және т.б.) мақсатты бағытталғандығын пайдалануға болады: метрологиялық қамтамасыздандыру – қажетті дәлдікпен өлшеуді орындау үшін жағдайлар тудыру (өлшеудің қажет етілген сапасына жету үшін, нақты ақпараттар алу және т.б.). Қарапайым, түсінікті, қысқа және шындыққа сай.

Стандарт жобасының негізгі жетістіктеріне оны құрастырушылар келесі баптарды [5] жатқызады:

- өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандырудың «объекті» және «субъекті» түсініктерінің логикалық негізделген анықтамалары берілген;
- өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандырудың құрылымы келтірілген;

- өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру субъектілерінің негізгі міндеттері тұжырымдалған;
- өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандырудың негізгі этаптары келтірілген.

Стандарт жобасының авторлары жаңа терминдерді енгізген, яғни: «өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру предметі», «өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру объектісі», «өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру субъектісі».

«Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру предметін өлшеу құрайды», белгілі бір объектіде орындалатын.

«Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру объектісі юолып кез-келген материалдық объекті немесе процесс табылады. Мысалы. Бұйымдар әзірлеудің технологиялық процесі...» [5].

Орыс тілінің сөздігі (авторы Ожегов С.И., 1985ж.) бойынша «зат (предмет) – қандай-да бір әрекет бағытталған нәрсе», «объекті – қандай-да бір қызмет бағытталған құбылыс, зат». ӨМҚ өлшеуге бағытталған әрекет болып табылмайды, бірақ стандарт жобасының авторларының пікірлері бойынша «өлшеуді орындау үшін жағдай туғызу» болып табылады [2]. Сонымен, «ӨМҚ заты» - өлшеу жағдайы (кеңейтілген түсіндірмеде), өлшеу – «ӨМҚ объектісі», кез-келген материалдық объекті немесе процесс – бұл өлшеу субъектілері.

«ӨМҚ субъектісі» ретінде жергілікті атқарушы үкімет органдары, заңдық тұлғалар және жеке кәсіпкерлер табылады. Стандарт жобасында өлшем бірлігін қамтамасыздандыру облысында нормативтік-құқықтық реттеуді және мемлекеттік саясатты жасау жөніндегі функцияларды жүргізетін жергілікті атқарушы билік органдарының шешетін міндеттерінің тізімі келтірілген, өлшем бірлігін қамтамасыздандыру сферасында мемлекеттік қызметтер түрлерін көрсету бойынша функцияларды жүргізетін, жергілікті атқарушы биліктің, заңдық тұлғалардың және жеке кәсіпкерлердің міндеттерінің тізімдері келтірілген. Неліктен құжатта метрологиялық қамтамасыздандыру міндеттері туралы айтылмаған, тек жоғарыда келтірілген субъектілердің өз өкілеттіліктері шегінде орындайтын функциялары туралы айтылған. Мысалы, метрологиялық қамтамасыздандыруға мыналардың қандай қатынасы бар, яғни «өлшеу құралдарының жарамсыздық белгісінің формалары» немесе «типін бекіту туралы куәлік беру», «өлшеу шамаларын және параметрлерінің тізімін анықтау және жіктеу» [5]. Бас метрологтар метрологиялық қамтамасыздандыру туралы нормативтік құжаттың жарыққа шығуын күтуде.

Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру (ӨМҚ) субъектілерінің арасынан Мемстандартты және оның органдары арқылы шешілетін міндеттерді баяндаудың қажеттілігінің мақсатқа лайықтылығы күмән туғызады, өйткені бұның барлығы техникалық реттеу және метрология жөніндегі Комитет туралы Бапта келтірілген және интернет сайттарында қол жетімді. Ал заңдық тұлғалар мен кәсіпкерлер орындайтын шаралар мен жұмыстардың келтірілген тізімі, өлшеуді қамтамасыздандырумен байланысты емес.

Өнімдер өндірісінің жекелеген стадияларына қатысты баяндалған ӨМҚ бойынша жұмыстардың негізгі этаптарының мазмұнына, сонымен қатар өлшеуді

қамтамасыздандыруға қатысы жоқ және өндірісті ұйымдастыруға қатысты міндеттер кіреді (өнімдер сапасын бақылау).

Стандарт жобасын бағалай отырып, ол келесі себептер бойынша метрологтар күткенге сәйкес келмейді деген қорытындыны жасауға болады, яғни:

- өнімдер сапасын қамтамасыздандыруда метрологиялық қызметтердің орны көрсетілмеген және ролі көрініс таппаған;

- жаңа терминдердің қисынсыз енгізілуі мәтінді түсінуді қиындатады және сөйлемді нақты заттан қайсыбір абстракцияға қарай аударып жібереді;

- метрологиялық қамтамасыздандырудың міндеттері тұжырымдалмаған;

- аралас түсініктер кездеседі, яғни «өлшем бірлігін қамтамасыздандыру», «метрологиялық қамтамасыздандыру», «өлшеуді қамтамасыздандыру» және «өлшеулермен қамтамасыздандыру»;

- авторлар «метрологиялық қамтамасыздандыру» терминіне жарамды анықтама ұсынбаған;

- жоба стандарты «метрологиялық қамтамасыздандыру бойынша жұмыстардың құрамы және мазмұны, оларды жүргізуді ұйымдастыру және көрсету формалары бойынша ұсыныстарды белгілейтін қорытылған құжат» болып табылмайды [2].

Метрологтарға әртүрлі тәжірибелік қызмет түрлерін метрологиялық қамтамасыздандырудың негізгі баптарын реттейтін ұлттық стандарт қажет, «яғни кәсіпорын және ұйым басшыларын тәжірибелік қызметтің әртүрлі түрлерін метрологиялық қамтамасыздандыру міндеттерін шешуде үлкен түсіністікпен, неғұрлым мұқият қарауға және сөйтіп метрологиялық қызметті күшейтуге мүмкіндік жасауға итермелейді» [1].

Баспа беттерінде [5,7] «елімізде метрологиялық қамтамасыздандыруды ұйымдастыруға жауапты ретінде атқарушы биліктің жергілікті органдарын бекіту туралы» талаптар ұсынылуда. Бұл органды басқаруға, баспа авторларының пікірлерінше [7], өздері құрастырған, бірақ әлі абстрактылы «елімізде метрологиялық қамтамасыздандыруды ұйымдастырудың функциональды-құрылымдық негізі» болуы тиіс. Мәні бойынша, бұл дегеніміз заңдық тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің метрологиялық қызметтерінен бастап, жергілікті метрологиялық қамтамасыздандыру органдарына дейін бағынышты болатын Мемлекеттік метрологиялық қызметті қайта құру ұсынылған. Егер бұл бұлай болмаса, онда жаңа құрылатын орган нені басқарады? Мемстандарт немен айналысады? Өлшеуді метрологиялық қамтамасыздандыру бойынша қызметтің әртүрлі аспектілерінің мазмұнының концепциясына [8] сәйкес, жаңа орган нормативтік құжаттар (ұлттық стандарттар және ұсыныстар, барлығы 15 құжатқа жуықтау) құрастыруды ұйымдастыруы (тек қана) тиіс. Бірақ бұл міндетті орындауға техникалық реттеу және метрология жөніндегі Комитеттің де күші жеткілікті.

Метрологиялық қамтамасыздандыруға қатысты қолданылатын терминдерді, мақсаттар мен міндеттерін анықтайтын негізқалаушы стандарт болуы тиіс, сонымен қатар нақты жағдайларда өлшеу міндеттерін шешуді дайындау үшін ішінара пайдаланылуы мүмкін, жұмыстардың максимальды толық тізімі болуы

тиіс. Кейбір жұмыс түрлерінің түрлерін (типтерін) қосымша стандартта немесе ұсыныста көрсету керек.

Метрологиялық қамтамасыздандыру метрологиялық қызмет атқаратын функциялардың бірі (негізгі емес) болып табылады. Сондықтан, өнімдер мен қызметтер сапасын арттыру ісінде оны бірінші орынға шығару, өндірістік процесте метрологиялық қызметтің статусын негізсіз көтеру өнімді болып табылмайды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. В.Д. Гвоздев. Метрологическое обеспечение измерений. // Журнал «Законодательная и прикладная метрология», №4, 2013
2. Брюханов В.А. Новации с понятием "метрологическое обеспечение" могут принизить его и обесценить! // Главный метролог. 2012. -№5. -С.15-20.
3. Лукашов Ю.Е., Сквородников В.А. Диверсификация понятия «метрологическое определение // Главный метролог. – 2012. - № 2. – С.25-33.
4. Лукашов Ю.Е., Сквородников В.А. Ещё раз о диверсификации понятия "метрологическое обеспечение" // Главный метролог. – 2012. -№5. -С. 21-24
5. Рейх Н.Н., Тупиченков А.А, Цейтлин В.Г. Метрологическое обеспечение производства / Под ред. Исаева Л.К. – М.: Изд-во стандартов, 1987. - 248 с.
6. ГОСТ Р 8 ...ГСИ. Метрологическое обеспечение. Основные положения (проект) // Советник метролога.- 2012. -№5. -С.7-15.
7. Проект - концепция метрологического обеспечения измерений (1-я редакция) // Советник метролога.- 2012. -№ 4. -С.15-25.
8. Лукашов Ю.Е., Маликова Х.О., Сквородников В.А. Концептуальный подход к проблемам совершенствования метрологического обеспечения в РФ // Законодательная и прикладная метрология. – 2013. -№3. -С.21-24.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК КОНТЕЙНЕРИЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Кузьменко Альбіна Ігорівна,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри транспортних технологій та логістики,
Університет митної служби та фінансів, Дніпро, Україна

Довгошия Вадим Васильович,

студент II курсу магістратури,
Університет митної служби та фінансів, Дніпро, Україна

Контейнерні перевезення вантажів успішно застосовують як у міжнародному, так і у внутрішньому сполученні. Контейнеризація є важливим напрямком технічного прогресу у галузі доставки вантажів, адже контейнерні перевезення дозволяють звільнити вантажовласника від необхідності транспортного пакування та маркування, знижують витрати на вантажно-розвантажувальні та складські роботи при змішаному сполученні; вони є більш економічним та екологічним видом транспортування вантажів порівняно із звичайною схемою. Пошуку шляхів удосконалення контейнерних перевезень присвятили свої наукові доробки чимало науковців. Серед них: Андрієнко М. М., Бех П. В., Боцвін Д. В., Коган Л. А., Корнієнко В. П., Котенко А. М., Крячко К. В., Мироненко В. К., Семенець Г. В., Шевченко В.І., Шилаєв П.С. та інші.

На сьогоднішній день є недостатньою кількістю терміналів мультимодальних перевезень на залізничному транспорті. Це гальмує вихід української продукції на світовий ринок, та призводить до того, що 80% контейнерів перевозиться автомобільним транспортом [1]. В даний час відбувається процес переорієнтації товаро-транспортних потоків, проте є ризики залишитись «сірою» зоною в міжнародній мережі контейнерних перевезень через відсутність розвинутої інфраструктури (див. рис.1).

Малотоннажні контейнери, що використовуються на автомобільному транспорті, набули значного розвитку в початковому етапі контейнеризації. У даний час питома вага їх безперервно знижується, так як для підвищення продуктивності на цьому виді транспорту у зростаючих розмірах впроваджуються середньо- та великотоннажні контейнери [2].

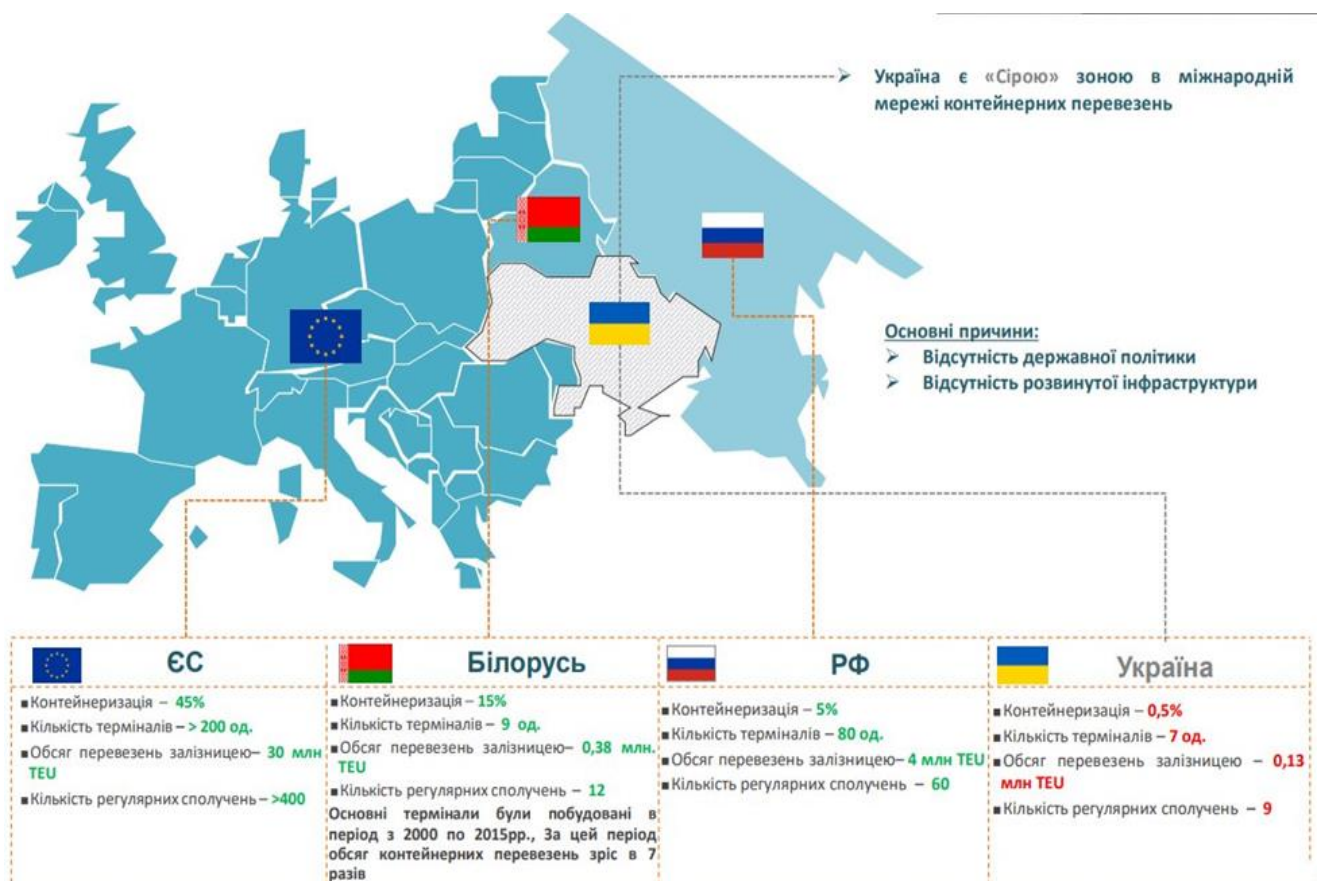

Рисунок 1. Порівняння стану контейнеризації у країнах ЄС, Білорусі, Російській Федерації та Україні [1])

В умовах недостатньої кількості терміналів раціональним рішенням може бути запровадження технології перевезення вантажів у великотоннажних контейнерах із вантажопідйомними стійками [3], як у суто автомобільному, так і в автомобільно-залізничному сполученні.

Вантажопідйомні стійки можуть швидко складатися-розкладатися та фіксуватися вручну або спеціальними приводами [3]. Вони транспортуються разом із контейнером, що розширює можливості його використання та скорочує час, що витрачається на навантаження та розвантаження. Управління всіма вантажопідйомними стійками контейнера здійснюється одним оператором з пульта управління з кабелем або радіокеруванням з переносного пульта [3]. Таким чином, запропонована у [3] конструкція транспортабельного контейнеру (див. рисунок 2) з вантажопідйомними стійками дозволяє здійснювати операції завантаження та вивантаження контейнера на напівпричіп-контейнеровоз або на платформу універсального транспортного засобу, встановлювати необхідну висоту контейнера на опорній поверхні, що розширює можливості використання таких контейнерів. Вона також дозволяє підвищити ефективність використання автотранспортних засобів за рахунок скорочення часу простоїв на операціях завантаження та розвантаження контейнера.

Виявлено, що порівняно з існуючою пропонується технологія дозволить зменшити час доставки контейнерів приблизно на 24,6%, а час роботи автомобілів при цьому скоротиться у 10 разів [3].

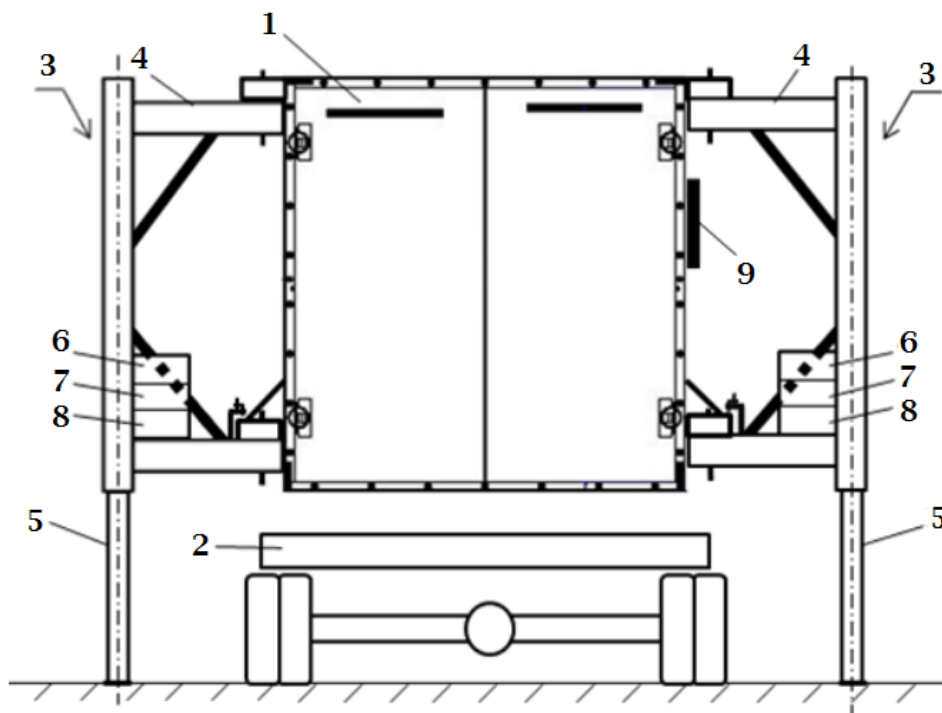

Рисунок 2. Схема навантаження контейнерів за допомогою конструкції з вантажопідіймними стійками: 1 – корпус контейнера; 2 – платформа автотранспортного засобу; 3 – вантажопідіймні стійки; 4 - силовий корпус; 5 - телескопічний висувний елемент; 6 – гідронасос; 7 – ємність із робочою рідиною; 8 – дроселюючий розподільник; 9 – шафа управління [3]

Необхідно зазначити, що за підтримки європейських експертів Мінінфраструктури вже розпочало підготовку Дорожньої карти розвитку мультимодальних перевезень в Україні [4], що передбачає практичні кроки з розбудови сталої мережі контейнерних терміналів. Таким чином, розвиток транспортно-логістичної інфраструктури України за рахунок контейнеризації перевезень на підставі ефективних інженерних рішень дозволить швидко, дешево та ефективно виконувати перевезення та забезпечить належний рівень транспортного сервісу та супутніх послуг.

Список літератури

1. Довгань В. Як розвивати мультимодальні перевезення? : веб-сайт. URL: https://cfts.org.ua/blogs/yak_rozvivati_multimodalni_perevezennya__393
2. Ярополов В. А., Барченко С. Г. Развитие контейнерных перевозок в России // *Современные наукоемкие технологии*. 2014. № 5-1. С. 151-152. URL: <https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=33789>
3. Рябов И. М., Горина В. В. Разработка и оценка эффективности технологии перевозки грузов в крупнотоннажных контейнерах с грузоподъемными стойками в автомобильно-железнодорожном сообщении. *Научный рецензируемый журнал "Вестник СибАДИ"*. 2020;17(3):400-412. <https://doi.org/10.26518/2071-7296-2020-17-3-400-412>
4. Криклій В. Верховна Рада підтримала розвиток мультимодальних перевезень в Україні : веб-сайт. URL: <https://mtu.gov.ua/news/32665.html>

ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ В АТМОСФЕРІ ТВЕРДИХ ДОМІШОК

Пасічник Ксенія Миколаївна

Студентка II курсу

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Стрижак Гліб Олександрович

Студент II курсу

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Однією з головних негативних сторін глобальної автомобілізації є забруднення довкілля. У великих містах та поблизу автошляхів одним з основних джерел забруднення атмосфери стає автотранспорт. Відмінними рисами такого джерела можна вважати, по-перше, те, що автомобілі, на відміну промислових підприємств, широко зустрічаються в житлових районах і місцях відпочинку; по-друге, викиди автомобільних двигунів є складною і недостатньо вивченою сумішшю різних компонентів. Поряд із газоподібними домішками в атмосферу з вихлопними газами потрапляють і тверді частинки (сажа, оксиди металів тощо) [1]. Особливо багато твердих частинок міститься у вихлопних газах дизельних двигунів. Виникає питання про просторовий розподіл концентрації домішок, залежність їхньої концентрації від відстані до джерел викидів, швидкості вітру та інших факторів. У цій роботі дається аналітичне розв'язання задачі про розподіл твердих домішок по висоті та на відстані від джерела викидів при різних швидкостях вітру. Рівняння перенесення домішок, яке описує зміну концентрації забруднюючих атмосферу речовин у часі та просторі, у загальному випадку має вигляд

$$\frac{\partial q}{\partial t} = - \left(u \frac{\partial q}{\partial x} + v \frac{\partial q}{\partial y} \right) - (w + v_g) \frac{\partial q}{\partial z} + D_s \left(\frac{\partial^2 q}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial y^2} \right) + \frac{\partial}{\partial z} \left(D_z \frac{\partial q}{\partial z} \right), \quad (1)$$

де q – концентрація домішки; u, v, w – проекції швидкості частинок на осі x, y, z відповідно; D_s – коефіцієнт дифузії у горизонтальній площині; D_z – коефіцієнт дифузії по вертикалі.

Дослідити розподіл домішок, вирішуючи рівняння (1) у загальному вигляді досить складно, проте можна виконати оцінку забруднення атмосфери для деяких окремих випадків. Викиди домішок здійснюються, як правило, протягом тривалого часу. Це означає, що процес викиду та поширення домішки з джерела можна розглядати як постійний, і в рівнянні (1) покласти $\frac{\partial q}{\partial t} = 0$. Якщо вважати

вертикальну швидкість повітря малою, то рівняння (1) можна знехтувати членом $w \frac{\partial q}{\partial z}$. При цьому слід врахувати дифузію домішки лише в поперечному до вітру напрямку (тобто тільки по осі z), оскільки в поздовжньому напрямку роль дифузії

мала порівняно з адвективним перенесенням по осі x . Рівняння (1) ми вирішимо моделі постійного коефіцієнта дифузії $D_z = \text{const}$. Крім того, обмежимося розподілом тільки легких домішок, так що їх гравітаційною швидкістю v_g знехтуємо. Таким чином, рівняння (1) для концентрації $q^*(x, z)$ набуде вигляду

$$\frac{\partial q}{\partial x} = \frac{D_z}{u} \frac{\partial^2 q}{\partial z^2}, \quad (2)$$

де u збігається зі швидкістю вітру. Рішення цього рівняння має задовольняти граничним умовам: прагнути нуля на нескінченності ($q^* \rightarrow 0$ при $x \rightarrow \infty, z \rightarrow \infty$); також концентрація $q(x, z)$ при $z=H$, (де H – висота джерела домішки на земній поверхні) дорівнює концентрації домішки на виході джерела. Рівняння (2) формально має той самий вигляд, що і відоме в математичній фізиці однорідне рівняння теплопровідності [2], що дозволяє скористатися для цього випадку розв'язанням задачі для такого рівняння. У цьому слід врахувати граничні умови, характерні завдання про поширення домішок над земною поверхнею. Одне з умов – це завдання концентрації q при $x=0, q(x, z)|_{x=0} = \varphi(z)$, де $\varphi(z)$ – функція розподілу концентрації за висотою над землею. В даному випадку цією функцією є гостра функція джерела домішок, що вважатимемо майже точковим, тобто. є гострою функцією координати z у вузькому інтервалі ΔH ($\Delta H \ll H$) точки $z=H$:

$$\varphi(z) = q(x, z)|_{x=0} = q_H \left(e^{-\frac{(z-H)^2}{(\Delta H)^2}} + e^{-\frac{(z+H)^2}{(\Delta H)^2}} \right), \quad (3)$$

де q_H – концентрація домішки на виході з джерела; H – висота, на якій розташоване джерело. Для твердих домішок, які реагують із землею), гранична умова для вирішення рівняння (2) має вигляд , а сама концентрація домішок визначається виразом

$$q(x, z) = q_H \frac{\Delta H}{2\sqrt{x}} \sqrt{\frac{u}{D_z}} \left(e^{-\frac{(z-H)^2}{4D_z x}} + e^{-\frac{(z+H)^2}{4D_z x}} \right). \quad (4)$$

Ця функція описує величину твердих домішок на різних висотах над поверхнею землі та на різних відстанях від джерела, розташований на висоті H . Як бачимо з (4), ця функція задовольняє і початковому рівнянню дифузії (2), і граничним умовам. Поблизу земної поверхні $q(z, x)$ має вигляд

$$q(x, z) = \frac{q_H \Delta H}{2} \left(\frac{u}{D_z} \right)^{\frac{3}{2}} \frac{H_z}{x^{\frac{3}{2}}} e^{-\frac{H^2 u}{4D_z x}}. \quad (5)$$

Як видно з (5) значення концентрації зростає з висотою, хоча при досить великих значеннях z концентрація швидко зменшується. Що стосується

поглинаючої здатності земної поверхні концентрація значно швидше зменшується зі збільшенням відстані джерела викидів, тобто. домішки поширюються на порівняно короткі відстані. Поставлене завдання про просторовий розподіл концентрації твердих домішок зведено до розв'язання задачі Коші у рівнянні турбулентної дифузії. Отримано аналітичні залежності концентрації домішок від відстані до джерела викидів, швидкості вітру та інших факторів.

Роботу виконано на кафедрі фізики Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Список літератури

1. В.И. Коробкин. Экология и охрана окружающей среды: Учебник / В.И. Коробкин, Л.В. Передельский. - М.: КноРус, 2013. - 336 с.
2. М.Е. Боговский Уравнения математической физики. Учебное пособие. М.Е. Боговский. - Москва: МФТИ, 2019 - 106 с.

ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННЯ ЖІНОЧОГО ЖИЛЕТА З ХУТРОВИМ ОЗДОБЛЕННЯМ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Проданчук Ірина Вікторівна

Кандидат технічних наук, доцент кафедри технології та конструювання швейних виробів
Київський національний університет технологій та дизайну

Татенко Зореслава Олександрівна

Магістр кафедри технології та конструювання швейних виробів
Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. Метою дослідження є розробка жіночого жилета з хутровим оздобленням на основі принципів трансформації в стилістиці сучасного дизайну. Мета дослідження досягнута шляхом вирішення таких завдань: аналіз існуючих жилетів трансформерів, тенденції жіночої моди цього сезону, визначення місця розташування хутрового оздоблення на жилеті.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес проектування жіночого жилета-трансформер з хутряним оздобленням. Предметом дослідження є елементи трансформації жіночого жилета.

Методи та засоби дослідження. Основою для дослідження стали патентний пошук аналогів трансформуючого одягу, періодичні видання модного спрямування, праці фахівців з дизайн-проектування жіночого одягу з хутряним оздобленням. Використано методи трансформації та статистичного аналізу. Також були використані текстові, статистичні і графічні програми Microsoft Word, Microsoft Excel, Xara 3D.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Наукова новизна роботи полягає у визначенні закономірностей дизайн-проектування одягу різноманітних форм з використанням принципів трансформації. Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці нового виду одягу жилет-сумка з хутряним оздобленням, якій немає аналогів.

Результати дослідження. Розробка нового асортименту жилет-сумка є трудомістким процесом, так як він містить етапи та аспекти на багатьох рівнях - від задуму до виготовлення моделі. На основі аналізу виявлено, що виріб жилет-сумка, який розроблений на основі трансформації не має аналогів.

За результатами досліджень розроблений новий асортимент виробу жилет-сумка з хутряним оздобленням. Виріб виготовлений з костюмно-пальтової тканини на підкладці та оздоблений хутром.

Зовнішній вигляд моделі представлений на рисунках 1 і 2.

Жіночий жилет складається з передньої і задньої частин (рис.1). Передня частина складається з верхньої (рис. 1, а.1) та нижньої (рис. 1, а.2) частин. Задня частина жилета складається з нижньої частини (рис. 1, б.2) і бретелей (рис. 1,

б.3). Бретелі з двох боків мають кнопки для з'єднання з виробом. На нижніх 2 частинах жилета по лінії низу розташована роз'ємна тасьма-блискавка. Бретелі 3, на яких розташовані кнопки, виконують функцію ручок для сумки, а верхня частина переду 1 виконує функцію перекидного клапана.

Трансформація виробу здійснюється в такий спосіб. Перетворення предмета одягу в сумку виконується на основі нижніх частин жилета 2, які з'єднуються по лінії низу застібкою-тасьмою «блискавка». Бретелі, завдяки кнопкам з обох боків, роз'єднуються з виробом-жилет і з'єднуються з виробом-сумка, утворюючи ручки. Верхня частина переду перекидається на сумку, утворюючи декоративний клапан.

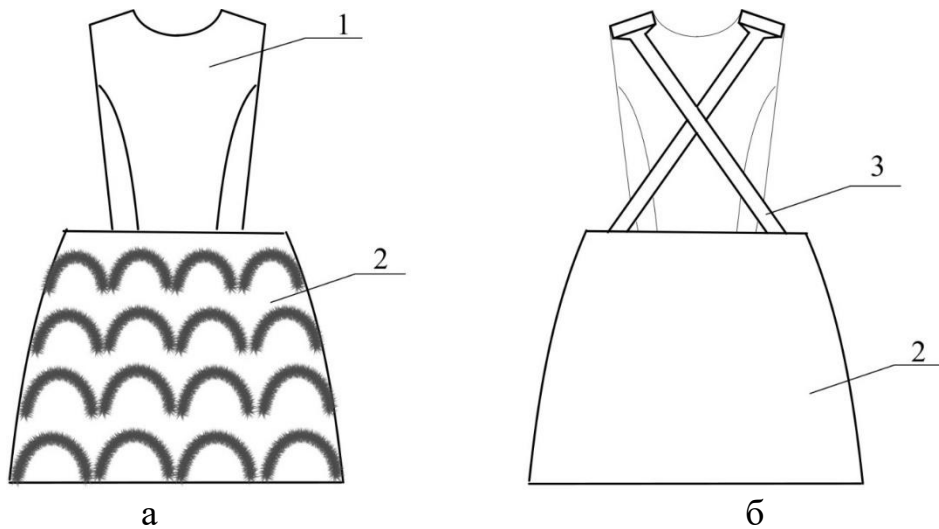

Рисунок 1. Загальний вигляд жіночого жилета з хутровим оздобленням:
 а – вид спереду;
 б – вид ззаду;
 1 – верхня частина переду;
 2 – нижня частина переду і ззаду;
 3 – бретелі

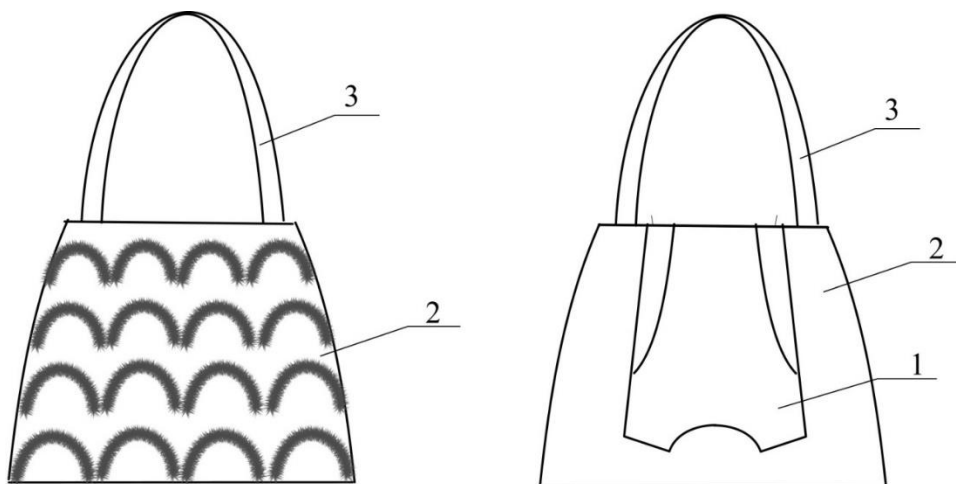

Рисунок 2. Загальний вигляд сумки з хутровим оздобленням

Висновки. Таким чином, було виконано патентний пошук, який показав що аналогів не існує. Жилет-трансформер виконує не тільки художньо-естетичну функцію, але й сприяє розширенню функціональних можливостей виробу, зручність і безпечність в експлуатації, естетичність та економічність виробу.

Виготовлення даної продукції можливо в умовах промислового виробництва з використанням стандартного швейного обладнання.

Ключові слова: жилет, сумка, трансформація, дизайн-проекування виробу, хутряне оздоблення.

Список літератури

1. Жіночі хутряні жилети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timelady.ru/270-zhenskie-mehovye-zhiletu.html>.

2. Все про хутряні жилети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kamelia-fur.ru/shilet/>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕРГОНОМІЧНО-КОМФОРТНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРИ СТВОРЕНІ ФОРМЕНОГО ОДЯГУ ДЛЯ УЧНІВ

Проданчук Ірина Вікторівна

Кандидат технічних наук, доцент кафедри технології та конструювання
швейних виробів
Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. Метою роботи є вдосконалення процесу проектування форменого одягу (ФО) для учнів молодшої шкільної вікової групи враховуючи ергономічні показники якості. Для цього на основі аналізу існуючих зразків форменого одягу для учнів, та сучасних підходів до проектування необхідно визначити особливості ергономічних показників якості, які включають комплекс антропометричних, гігієнічних і психофізіологічних показників. Враховуючи антропометричні особливості дітей, при створенні ФО застосовуючи систему «учень – формений одяг – середовище» доцільно використовувати типові елементи трансформації та їх основні функції. На основі проведеного аналізу удосконалити класифікацію різноманітних елементів трансформації та деталей форменого одягу.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес проектування форменого одягу для учнів молодшої шкільної вікової групи. Предметом дослідження є ергономічні показники до існуючого форменого одягу для учнів молодшої вікової групи.

Методи та засоби дослідження. У роботі використана загальна методологія системного підходу до проектування форменого одягу. Застосовано методи анкетного опитування та експертних оцінок. Для обробки результатів досліджень застосовано системно-структурний аналіз та математично-статистичні методи обробки результатів. Також були використані текстові, статистичні і графічні програми Microsoft Word, Microsoft Excel, Xara 3D.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Набуло подальшого розвитку проектування форменого одягу на основі визначення особливостей ергономічних показників на основі математично-статистичної обробки даних анкетних опитувань учнів, батьків та освітньо-педагогічних працівників загальноосвітніх закладів. Вперше розроблено класифікацію елементів трансформації до проектування асортименту форменого одягу з урахуванням антропометричних особливостей учнів молодшої вікової групи.

Результати дослідження. Ергономічні показники повинні відповідати віковим анатомо-фізіологічним особливостям учнів, виду діяльності і метеорологічним умовам середовища. На основі анкетного опитування та експертного аналізу існуючого форменого одягу, при взаємодії елементів системи «учень – формений одяг – середовище» найбільше значення мають антропометричні, гігієнічні і психофізіологічні показники, а також необхідно враховувати елементи трансформації та деталей одягу, які мають здатність до

трансформації [1]. Антропометричні показники полягають у відповідності форменого одягу розміру, формі тіла, пропорціям, особливостям будови фігури, характеру виконуваних рухів. Конструкція виробів повинна будуватися на основі розмірної типології і забезпечувати зручність і максимальну свободу рухів при обмеженні переміщення одягу відносно тіла. При проектуванні ФО для учнів необхідно врахувати, що незручний одяг позбавляє їх активності, заважає рухатися, сковує рухи. Тісний ФО негативно діє на зріст і розвиток організму, порушує кровообіг, травмує шкіряний покрив. Так, температура тіла збільшується при тиску одягу на поверхню тіла дитини, що приводить до змінення механізму регулювання температури тіла внаслідок роздратування нервових закінчень в шкірі, що реагує на тиск. При проектуванні форменого одягу важливо враховувати статичну та динамічну відповідності, які впливають на зручність одягу в експлуатації [1]. В результаті аналізу визначено, що при проектуванні ФО для учнів частково враховують ергономічні показники, задовольняючи біологічні і соціальні потреби споживачів. Ергономічна оцінка якості асортименту форменого одягу означає дослідження тих властивостей, які характеризують відповідність розмірів, форми, кольору виробу, взаємного розташування його частин антропометричним, фізіологічним, психологічним, психофізіологічним вимогам і забезпечують зручність використання виробу, оптимізацію фізичного навантаження на учнів [1,2]. Фізіологічні властивості ФО характеризують тепловий стан організму, його відповідність силовим і енергетичним можливостям учнів, що характеризується різною мірою напруженості основних фізіологічних функцій, що визначають працездатність. Тому фізіологічні вимоги можуть бути пред'явлені до механічних властивостей матеріалів, з яких виготовляють ФО: вони повинні мати максимальну еластичність, щоб зусилля, необхідні на подолання опору одягу, не викликали підвищеної стомлюваності учнів. Відомо, що при виконанні рухів учню необхідно витратити зусилля і енергію на подолання опору ФО [3,4]. Використовуючи трансформацію елементів форменого одягу дозволяє змінювати розмірні ознаки одягу, а також і його зовнішній вигляд, що сприяє подовженню терміну експлуатації та розвиває творчу діяльність дитини в ігровій формі, що покращує настрій та зацікавленість до форменого одягу. Такі можливості одягу позитивно впливають на психофізіологічний розвиток дитини. Завдяки великому асортименту фурнітури: люверси, кнопки, гудзики, тасьма «блискавка», різноманітні текстильні та еластичні тасьми та ін. можливо здійснювати різноманітні конструктивно-технологічні трансформуючі елементи, які можуть виконувати функції роз'ємно-з'єднання деталей одягу між собою [5]. На основі проведеного аналізу існуючих комплектів та асортименту форменого одягу для учнів було удосконалено класифікацію трансформуючих елементів та деталей форменого одягу з урахуванням особливостей конструктивно-технологічних їх рішень.

Висновки.

Таким чином, проведений аналіз ергономічних показників при створенні форменого одягу для учнів молодшої вікової групи дозволив:

- встановити, що при експлуатації ФО по своїй конструкції і фізико-гігієнічним показникам матеріалів повинен відповідати віковим анатомо-фізіологічним особливостям, виду діяльності і метеорологічним умовам,

- встановити, що серед всіх показників якості до ФО найбільшу увагу необхідно приділяти ергономічним показникам, які дозволять якісно оцінити ергономічно-комфортні властивості системи «учень-формений одяг-середовище», що сприятиме здоровому та творчому розвитку учнів,

- удосконалити класифікацію трансформуючих елементів та деталей форменого одягу, що збільшить термін експлуатації виробів та сприятиме зменшенню витрат при проектуванні та експлуатації форменого одягу.

Ключові слова: ФО для учнів, елементи трансформації, дитячий одяг, ергономічні показники, кольорова гама форменого одягу для учнів.

Список літератури

1. Проданчук І.В. Удосконалення процесу проектування комплексу форменого одягу учнів молодшої шкільної групи: дис. канд. техн. наук.: 05.18.19 – технологія текстильних ма-теріалів, швейних та трикотажних виробів / Проданчук Ірина Вікторівна. – К. 2010. – 303 с.

2. Йолкіна А.Є. Вплив кольорової гами форменого одягу на психофізіологічний розвиток дитини / Йолкіна А.Є., Проданчук І. В. // Вісник КНУТД. – К.: КНУТД, 2014. – №4. – С. 156–160.

3. Проданчук І.В. Створення якісного форменого одягу для дітей молодшої вікової групи / Проданчук І.В., Білоусова Г.Г. // Вісник КНУТД. – 2005. – №6. – С.123–127.

4. Проданчук І.В. Аналіз тотальних розмірних ознак та їх вплив на анатомо-фізіологічні особливості учнів, які необхідно враховувати при проєктивні форменого одягу. / Проданчук І.В., Слізков А.М., Барбаренко Я.Ю. / Вісник КНУТД. –2012р. – №5 (67). – С. 104 – 109.

5. Проданчук І.В. Аналіз трансформуючих елементів форменого одягу з урахуванням вікових змін дітей молодшої вікової групи: тези доповідей VII Всеукр. наук. конф. молодих вчених та студентів [«Наукомістки технології виробництва матеріалів, виробів широкого вжитку та соціального призначення»], КНУТД. – К.: КНУТД, 2009. – 326с.

АНАЛІЗ ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННЯ ЖІНОЧИХ ЖИЛЕТОК З НАТУРАЛЬНОГО ХУТРА

Проданчук Ірина Вікторівна

Кандидат технічних наук, доцент кафедри технології та конструювання швейних виробів
Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. Метою дослідження є підбір та безпосередньо створення, сучасних та стильних жіночих жилетів з використанням натурального хутра лисиці. Завданням дослідження є: проаналізувати існуючі класифікації жіночих типів фігур для врахування особливостей кожного типу фігури при дизайн-проектванні жіночих жилеток з натурального хутра лисиці.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес проектування жіночих жилетів з натурального хутра лисиці. Предметом дослідження є метод комбінаторики поєднуючи хутро лисиці з різними матеріалами.

Методи та засоби дослідження. У роботі використана загальна методологія системного підходу до проектування жіночих жилетів з натурального хутра лисиці. Застосовано методи анкетного опитування та експертних оцінок. Для обробки результатів досліджень застосовано системно-структурний аналіз та математично-статистичні методи обробки результатів. Також були використані текстові, статистичні і графічні програми Microsoft Word, Microsoft Excel, Xara 3D.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Набуло подальшого розвитку дизайн-проектвання хутряних жіночих жилетів на основі визначення оптимального підбору матеріалів для створення виробу, обравши метод комбінаторики поєднуючи хутро лисиці з різними матеріалами, в залежності від типу жіночої фігури.

Результати дослідження. Жилет жіночий з натурального хутра лисиці, за всю свою історію існування регулярно міняв зовнішній вигляд, однак, в середині 20 століття він набув того фасону та форму, яка зберіглася до наших днів. Результати аналізу особливостей у дизайн-проектванні жіночих жилеток з натурального хутра лисиці показав, що даний виріб є універсальним предметом гардеробу.

Він йде до лиця жінкам будь-якого віку і статури, але тільки в тому випадку, якщо правильно підібрана його довжина, структуру самого хутра, силуетна форма та членування виробу. Сучасний жилет цілком може замінити верхній одяг в міжсезоння. Це хороша альтернатива накидкам, светрам і жакетам. За результатами аналізу визначено наступне:

- силуетні форми жилетів з хутра поділяються на три види: прилеглий, напівприлеглий, прямий. Під час дослідження було виявлено, що найбільш використовується напівприлеглий силует 63%;
- довжини жилетів більше використовуються до середини стегон 52%;

ABOUT MODERN PROBLEMS IN SCIENCE AND WAYS TO SOLVE THEM

- розташування хутра в жіночому жилеті має велике значення, оскільки воно може скрити недоліки у фігурі. Отже розташування хутра є горизонтальне, вертикальне, фігурне, діагональне і комбіноване;
- виріб може бути виготовлений цілком з хутра або хутро використовується з іншими матеріалами;
- при виготовленні жилетів застосовують прості, складні методи та використовують метод комбінаторики на 79%;
- горловина в жилеті оформляється різними способами такими як з коміром, без коміра та капюшоном.

На рис. 1 представлено варіанти розташування хутра в моделях жіночих жилеток з натурального хутра лисиці [1,2].

Рисунок 1. Варіанти розташування хутра в моделях жіночих жилеток з натурального хутра лисиці:

а, л – «в ялинку», б, к – по діагоналі, в, з – горизонтальне, в – вертикальне, г, д, м – комбіноване

Жилет з хутра буде доречний як елемент вечірнього наряду, для урочистих подій чи походу до театру. Тверді позиції він займає і в повсякденному житті, оскільки ефектно поєднує в собі розкіш і практичність. В святковому жилеті використовують такі види матеріалів, як гіпюр і хутро, фатин і хутро, органза і хутро, а для повсякденного – пальтова тканина і хутро, костюмна тканина і хутро, трикотажне полотно і хутро, шкіра і хутро, замша і хутро та просто хутро.

Висновок. Отже, в результаті аналізу жіночих жилеток з натурального хутра лисиці можна зробити висновок, що жилет зшитий з хутра є універсальним предметом гардеробу, а якщо схилитись до актуальності цих хутряних виробів то, найбільш використовується напівприлеглий силует без коміра, довжиною до

середини стегон. Хутряні жилети з лисиці користується популярністю повсякденні жилети з комбінацією шкіри + хутро, замша + хутро та на 100% з хутра. Отже в хутряній промисловості на етапі проектування широке застосування може знайти комбінаторика. Як показує практика і аналіз науково-технічних джерел, використання принципів комбінаторики при розробці нових моделей виробів є найбільш ефективним

Ключові слова: силуетні форми жилетів, комбінаторика, хутряний одяг, проектування жіночих жилетів з натурального хутра, інноваційні технології та дизайн хутряних жилетів, методи обробки виробів з хутра.

Список літератури

1. Жіночі хутряні жилети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timelady.ru/270-zhenskie-mehovye-zhiletu.html>.
2. Все про хутряні жилети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kamelia-fur.ru/shilet/>.

ЯКІСТЬ ТА БЕЗПЕЧНІСТЬ ПРЯНОЇ СИРОВИНИ

Рубанка Катерина Володимирівна

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри технології консервування
Національний університет харчових технологій, Україна

Прянощі зазвичай отримують з різних частин рослин, а саме: квітів, стеблів, листя, коріння, плодів та трав. Найбільш вживаними спеціями є аніс, чорний перець, кардамон, чилі, кориця, гвоздика, коріандр, фенхель, часник, імбир, цибуля, паприка, розмарин, шавлія та чебрець [1, с. 70]. Ці прянощі мають великий попит, оскільки при використанні у відповідних порціях вони можуть надати їжі неповторний аромат. Але така продукція має високу ціну, через тривалу та складну систему поставок, обмежене виробництво та спецефічну переробку. Крім того складний процес аукціонів, посередники та експорт все це робить їх схильними до фальсифікації [2, с. 134]. А тому контроль якості та моніторинг безпеки цих компонентів є актуальною проблемою промисловості.

Вченими різних країн зроблена підбірка способів фальсифікату прянощів. Так, сушену м'якоть червоного буряку додають до порошку чилі [3, с. 656], порошок крейди до куркуми [4, с. 281], сушене насіння папаї до перцю чорного горошком, шкірку мигдалю та лушпиння арахісу до кмину, оливкове листя до материнки [2, с. 135].

Крім того часто з метою здешевлення продукту використовують матеріал нижчої якості того ж продукту, наприклад, додавання старих і відпрацьованих спецій до свіжого продукту, або додають неістівні частини тієї ж рослини, що і пряність для збільшення об'єму, наприклад, додання тичинок у чистому шафрані [5, с. 559]. Хімічні сполуки, такі як барвники та штучні ароматизатори, також додають до прянощів, щоб замаскувати їх фактичну якість.

Загалом, проблеми з продовольчим фальсифікатом можуть негативно позначитися на харчовій промисловості і, відповідно, економіці. Тому ідентифікація якості та безпечності пряної сировини, є важливим для продовольчого ринку.

Сучасні прилади, модернізовані методики та досягнення в галузі фундаментальних наук, інформаційних та комунікаційних технологій надають засоби для точного вимірювання сполук, їх ідентифікації та виявлення залишків небезпечних речовин. Ідентифікація харчових продуктів включає набір протоколів, які допомагають оцінити продукт відповідно до його етикетки, а відповідність продукту нормативній документація забезпечує безпечність продукту. За дами різних вчених найбільш точними методами, які забезпечують виявлення домішок прянощів є вібраційна спектроскопія, яка включає FT-IR, Raman спектроскопію, інфрачервону спектроскопію та гіперспектральну візуалізацію. А такі методи як HSI та HSI-Raman спектроскопії є дієвими в ідентифікації прянощів. За даними Nikitha Modupalli [2, с.146] акустичні та ультразвукові методи, методи електронного зондування також можуть стати

багатообіцяючими для забезпечення оцінки якості та безпеки прянощів. Проте хемометрія та спектроскопія PCA, PLS-DA та PLS є багатовимірними методами і в даний момент залишаються найбільш дієвими при дослідженні ідентифікації прянощів та виявлення в них домішок.

Список літератури

1. Yashin A. Antioxidant activity of spices and their impact on human health: a review / A. Yashin, Y. Yashin, X. Xia, B. Nemzer // *Antioxidant*. — 2017. — Volume 6. — P. 70.
2. Modupalli N. Emerging non-destructive methods for quality and safety monitoring of spices / N. Modupalli, M. Naik, C.K. Sunil, V. Natarajan // *Trends in Food Science & Technology*. — 2021. — № 108. — P. 133–147.
3. Dhanya K. SCAR markers for adulterant detection in ground chilli / K. Dhanya, S. Syamkumar, S. Siju, B. Sasikumar // *British Food Journal*. — 2011. — Volume 113(5). — P. 656–668.
4. Nallappan, K. Identification of adulterants in turmeric powder using terahertz spectroscopy / K. Nallappan, J. Dash, S. Ray, B. Pesala // *In International conference on infrared, millimeter, and terahertz waves, IRMMW*. — 2013.

АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СВОЙСТВ ГИДРООЧИЩЕННЫХ ФРАКЦИЙ ПИРОЛИЗНОГО ДИСТИЛЛЯТА

Худайбердиев Абдукарим Абсаломович

старший преподаватель

Наманганский инженерно-технологический институт, Узбекистан

Хурмаматов Абдуғаффор Мирзабдуллаевич

д.т.н. профессор ИОНХ АН РУз, Узбекистан

Худайбердиев Абсалом Абдурасулович

д.т.н. старший научный сотрудник ИОНХ АН РУз, Узбекистан

Каталитическая переработка пиролизного дистиллята ГХК в нефтепродукты способствует расширению ассортимента и увеличению объема производства нефтепродуктов на НПЗ республики. В этом аспекте разработка высокоэффективных процессов каталитической переработки пиролизного дистиллята - гидроочистки сырья и гидрирования промежуточных продуктов реакций (гидрогенизата), имеет важное научно-практическое значение.

Эксперименты по изучению процессов гидроочистки пиролизного дистиллята и гидрирования гидрогенизата проведены в опытном автоклаве, в ходе которых основное внимание было уделено снижению остаточного содержания серы в пробах сырья, промежуточного продукта и дистиллятов фракций. Определение остаточного содержания серы в пробах объектов исследования осуществлено по ускоренному методу определения серы по ГОСТ 1437-75 [1].

Опыты проведены с целью выявления влияния гидрирующих свойств катализатора и технологических параметров исследуемых процессов на глубину превращения серосодержащих компонентов сырья в присутствии АНМ катализатора.

В табл. 1 представлены основные показатели дистиллятов фракций гидрогенизата пиролизного дистиллята, подвергнутого к гидроочистке в присутствии катализатора АНМ при 350 °С, давлении водородосодержащего газа 3,5 МПа и соотношении катализатора к сырью 1:10.

Таблица 1

Показатели свойств гидроочищенных фракций пиролизного дистиллята

№ п/п	Наименование показателей	Показатель фракций	
		легкой нефти	тяжёлой нефти
1	Плотность при 20 °С, кг/м ³	644,8	731,7
2	Содержание общей серы, %	0,001	0,00053
3	Содержание меркаптановой серы, % (ppm)	0,0007 (0,7)	0,0005 (0,5)
4	Кислотность, мг КОН/100 см ³	0,0	3,6
5	Коррозионная активность (проба на медную пластинку)	1a	1a
5	Фракционный состав по ГОСТ 2177-99:		
	- температура начала кипения $t_{нк}$, °С:	32	88
	10 %	39	97
	20 %	41	101
	30 %	43	105
	40 %	45	107
	50 %	47	112
	60 %	49	118
	70 %	52	125
	80 %	57	134
	90 %	64	144
	95 %	66	156
	- температура конца кипения $t_{кк}$, °С	68	163
6	Выход, %	95,5	98,0
7	Остаток, %	3,0	1,1
8	Потери, %	1,5	0,9

Данные табл. 1 свидетельствует о том, что качественные показатели полученных образцов дистиллятов фракций легкой и тяжелой нефти соответствуют требованиям стандартов предприятия KSt 16472899-022:2006 для легкой нефти и KSt 16472899-026:2006 для тяжелой нефти. Согласно стандартам температура начала кипения легкой нефти не регламентируется, а конец ее температуры кипения $t_{кк} \leq 85$ °С. Аналогичным образом для фракции тяжелой нефти стандартный предел выкипания пробы составляет: $t_{нк} \geq 85$ °С, $t_{кк} \leq 180$ °С. Помимо этого, в соответствии с данными табл. 1, полученные пробы дистиллятов также характеризуются сниженным содержанием общей серы, мягкими условиями перегонки и регламентированным значением меркаптановой серы [2,3].

В табл. 2 приведены результаты анализа основных показателей дистиллятов керосиновой фракции, полученные путем перегонки гидрогенизата пиролизного дистиллята, подвергнутого к гидроочистке при следующих условиях проведения опытов: температура 350 °С и давление водородосодержащего газа 3,5 МПа, в присутствии катализатора АНМ (1:10). Результаты опытов сравнены с показателями неотпаренного дистиллята керосина Джет А-1 [2].

Таблица 2

**Основные показатели свойств гидроочищенных фракций керосина из
пиролизного дистиллята**

№ п/п	Наименование показателей	Контрольные по- казатели неотпар. дистиллята керо- сина Джет А-1	Фракция керосина	
			до гидро- очистки	после гидро- очистки
1	Плотность при 20 °С, кг/м ³	780	778,3	775,1
2	Содержание общей серы, %	0,09	0,1	0,08
3	Кислотность, мг КОН/100 см ³	0,78	1,86	0,82
4	Содержание меркаптановой серы, %	-	0,051	0,0145
5	Коррозионная активность (проба на медную пластинку)	выдерживает, 3а	не выдер- живает	выдержи- вает, 3а
6	Содержание ароматических углеводородов, %	26,8	28,97	27,76
7	Фракционный состав, % (об.), °С:			
	- температура начала кипения $t_{нк}$	109	149	90
	10 %	138	157	125
	20 %	149	162	145
	30 %	160	167	155
	40 %	169	170	164
	50 %	181	173	169
	60 %	185	177	174
	70 %	192	180	178
	80 %	199	184	182
	90 %	209	191	189
	95 %	217		
	- температура конца кипения $t_{кк}$, °С	227	204	199
8	Выход, %	98,0	98,0	97,5
9	Остаток, %	1,2	1,2	1,8
10	Потери, %	0,8	0,8	0,7

Как видно из табл. 2, гидроочищенный в присутствии АНМ катализатора дистиллят керосиновой фракции по сравнению с керосином Джет А-1 (не товарная продукция) имеет сниженную плотность (на 4,9 кг/м³), в ней массовая доля серы меньше на 0,01 % и перегоняется в относительно мягких режимах (температурный предел выкипания образца ниже на 19-28 °С). При этом кислотность данного образца повышена на 0,4 мг КОН/100 см³. Содержание меркаптановой серы в пробе гидроочищенной керосиновой фракции составляет 0,0145, что меньше на 0,037 % по сравнению с ее содержанием в неочищенной фракции.

В целом, вышеприведенные результаты опытов по изучению процессов гидрогенизации пиролизного дистиллята в присутствии катализатора АНМ показывают, что при температуре 350 °С и давлении водорода 3,5 МПа серосодержащие соединения исходного сырья подвергаются глубоким

превращениям в нужный углеводородный состав конечной продукции (нафты и керосина) за счет совмещенного протекания процессов гидроочистки и гидрирования в присутствии катализатора. В результате, по нашему мнению, образующиеся дистилляты фракций являются обогащенными изо-парафино-нафтеновыми углеводородами с малым содержанием высококипящих n-алканов, полициклических ароматических углеводородов, смолистых веществ, гетероатомных органических соединений, содержащих серу, азот, кислород и металлы. В результате существенно снижается температурный режим перегонки, облегчается фракционный состав гидрогенизата, плотность и вязкость полученных дистиллятов фракций падают, в их пробах остаточное содержание серы уменьшается в 1,25 раза (от 0,1 до 0,08 %). Благодаря этому выход гидрогенизата увеличивается, а технологические показатели получаемых дистиллятов фракций улучшаются.

Список литературы

1. Химия нефти. Руководство к лабораторным занятиям: Учебное пособие для вузов/ И.Н. Дияров, И.Ю. Батуева, А.Н. Садыков, Н.Л. Солодова. - Л.: Химия, 1990. - 240 с.
2. Технологический регламент установки атмосферной перегонки смеси газоконденсата и нефти и фракционирования гидроочищенной нефти (установка 10) Бухарского НПЗ. - TR 16472899-001:2009.
3. Постоянный технологический регламент установки гидроочистки газойля Бухарского НПЗ (установка 13) TR 16472899-003:2015.

ДИНАМІКА ВІЙСЬКОВИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ПІД ЧАС КРИЗИ, БОЙОВИХ ДІЙ ТА ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ

Яглінський Віктор Петрович,
доктор технічних наук, професор

Дінь Костянтин Кіонгович,
Кнаїссі Лотфі,
Джербі Сабрі

Студенти

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Анотація: Розглянуто динаміку впливу фінансування військового бюджету на сталий розвиток технологічних іновацій і технічного прогресу. Проаналізована взаємна інтеграція цивільної і військової логістики та обговорені питання корисного використання сучасних засобів і методів функціонування логістичних систем.

Ключові слова: новітні технології, оперативні дії, державні резерви, економія витрат.

Кардинальні зміни у світовому суспільстві протягом останнього часу породжують технологічні революції, котрі відбуваються не тільки у соціальному житті а й у військовій сфері. Безпека і оборона не можуть залишатися осторонь розвитку і впливу новітніх технологій. Саме під час ведення війни розвиток новітніх технологій набуває свого найвищого рівня. На службу війні ставилися все нові і нові відкриття та винаходи, що в свою чергу спонукало прискорення технічного прогресу. У воєнній сфері такі новітні технології спрямовані на розширення здатності сил та засобів діяти в оперативній обстановці, що швидко змінюється [1]. Військово-політичний блок НАТО об'єднує 30 країн-членів і ставить своєю метою зберегти свої переваги у розробці і застосуванню передових технологій у сфері безпеки і оборони саме завдяки вдалому застосуванню передових наукових знань, нових технологічних розробок та іновацій. Встановлено, що така існуюча тенденція дала змогу Китаю вийти на перше місце у світі по темпам росту інвестицій в оборонні та військові дослідження. За останні 15 років частка Китаю у світовому бюджеті витрат на наукові дослідження зростає з 3 до 27 %, тобто на 900 %.

Слід зауважити, що значний вплив на розвиток економіки має логістика і її невід'ємна частина – транспортна логістика, яка пов'язана з організацією виготовленням, переміщенням та зберіганням матеріальних потоків. До того ж методи і засоби цивільної транспортної логістики здійснюють прямий вплив на досконалість військової транспортної логістики і, таким чином, підвищують воєнно-економічну безпеку будь-якої країни. Виходячи із властивостей

ключових заходів цивільної логістики, можна виділити певний склад дій для мінімізації засобів та процесів з метою забезпечення нагальних потреб військової логістики (рис. 1).

Інтеграція цивільних логістичних засобів держави і засобів військової логістики збройних сил заслуговує детального подальшого розгляду, вивчення та винесення необхідних відповідних рішень. До таких логістичних засобів слід додати: логістичні термінали та перевантажувальні центри, ремонтно-відновлювальні бази, склади і їх базу, комунікаційні мережі, лікувальну базу і госпіталі, телекомунікаційну інфраструктуру і т.ін.

Планування логістичного забезпечення збройних сил країни слід виконувати для трьох важливих варіантів, а саме: в стані миру (традиційне планування), в стані економічної або військової кризи (кризове планування) та під час війни (воєнне планування). Такі види планувань сильно відрізняються за умовами, операційними засадами та просторово-часових обмеженнях [2]. На кожному етапі планування вимагає наявності і появи нових якісних завдань, нових критеріїв оцінювання, глибоких змін і якості створених планів. Від правильності побудови системи управління значною мірою залежатиме ефективність функціонування усієї логістичної системи держави та військової логістики збройних сил.

Рис. 1. Взаємна інтеграція цивільної та військової логістики

Висновки. Вивчення наукових та прикладних результатів дослідження цивільної логістики сприяє вмілому застосуванню інструментів, методів та засобів управління для ефективного функціонування військових логістичних систем, запобігання невизначеності та забезпечення успіхів на кожному етапі життєвого циклу.

Список літератури

1. Ларіна Р.Р. Формування та забезпечення надійності регіональних логістичних систем : монографія. Донецьк : Норд-Пресс, 2005. 284 с.
2. Проблеми та перспективи розвитку логістичного аутсорсингу в транспортній системі України / А.М. Пасічник та ін. *Управління проектами, системний аналіз і логістика*. 2014. Вип. 14(1). С. 146-159.

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ МАТЕРІАЛЬНИХ ПОТОКІВ ТРАНСПОРТНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛОГІСТИКИ

Яглінський Віктор Петрович,

доктор технічних наук, професор,
професор кафедри підйомно-транспортного
та робототехнічного обладнання,
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Дінь Костянтин Кіонгович,

Студент V курсу
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Кнаїссі Лотфі,

Студент V курсу
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Джербі Сабрі

Студент V курсу
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Вступ. Підвищення ефективності економічної системи зорієнтовано на розв'язання широкого спектру проблем. В Україні, як в інших країнах світу, формуванню транспортно-логістичної системи країни приділяється нажаль ще недостатня увага в системі пріоритетів розвитку економіки [1].

Мета роботи. Оцінка розподілу світових військових витрат між розвиненими країнами світу і визначення параметрів матеріальних потоків транспортної військової логістики.

У період 2009-2016 рр. світові військові витрати стабілізувалися, а з 2017 року почали зростати знову і досягли у 2020 році рекордної суми - майже \$2 трлн, що на 2,6 % більше проти 2019 р. На 5 країн світу у 2020 році припадає 62 % усіх світових військових витрат. Серед них США, Китай, Індія, Росія і Велика Британія (рис. 1). Беззмінним лідером залишаються США. У 2020 р. витрати на оборону Пентагону, як лідера, зросли проти 2019 року на 4,4 %, досягнувши рекордних \$ 779 млрд, і склали 39 % загальносвітових витрат.

Основні статті витрат американського військового бюджету – це інвестиції в галузі високих технологій і тривала програма модернізації армії: звичайного і ядерного озброєння, військово-морських і військово-повітряних сил.

Головним об'єктом військової логістики є наскрізний матеріальний потік, що починається від первинного джерела сировини, матеріалів, виробника, постачальника та закінчується у кінцевого споживача, який безпосередньо потребує цей товар або послугу.

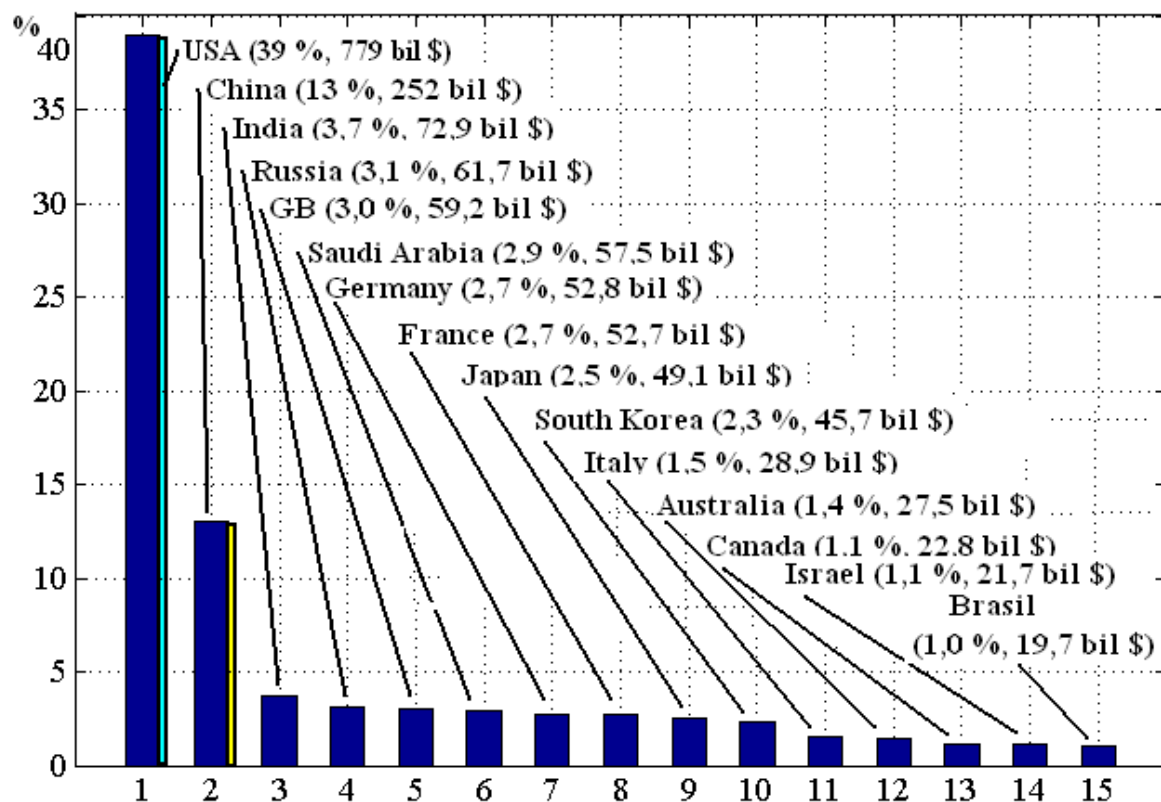

Рис. 1. Діаграма розподілу військових витрат в % від світових витрат і у мільярдах (billion) доларів США. Режим доступу: <https://www.sipri.org/publications/2021/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2020>

Ефективність функціонування будь-якої транспортно-логістичної системи залежить від взаємодії основних елементів транспортної логістики, якими є: учасники логістичного процесу, вантажі, що створюють відповідні матеріальні потоки, рухомий склад, тягові засоби, дороги, термінали, тара, упаковка, засоби безпеки тощо [2, 3].

Матеріальний потік має одиницю вимірювання $N_{\text{О.В.}}^{\text{М.П.}}$:

$$N_{\text{О.В.}}^{\text{М.П.}} = \frac{\text{одиниця виміру вантажу}}{\text{одиниця вимірювання часу}}$$

Одиниця вимірювання вантажу – це штуки, тонни, літри, кілограми, метри; одиниці вимірювання часу – це хвилина, година, декада, доба, місяць, рік.

Представлені параметри властивостей матеріальних потоків (рис. 2) взаємодіють між собою і диктують умови функціонування військової транспортної логістичної системи. Крім того, важлива роль у процесі переміщення вантажних матеріальних потоків військового призначення належить необхідності контролю стану самого вантажу і його тари. Тому необхідно передбачити наявність контролю, що здійснюється за допомогою органів відчуття, з використанням простих приладів або лабораторного обладнання.

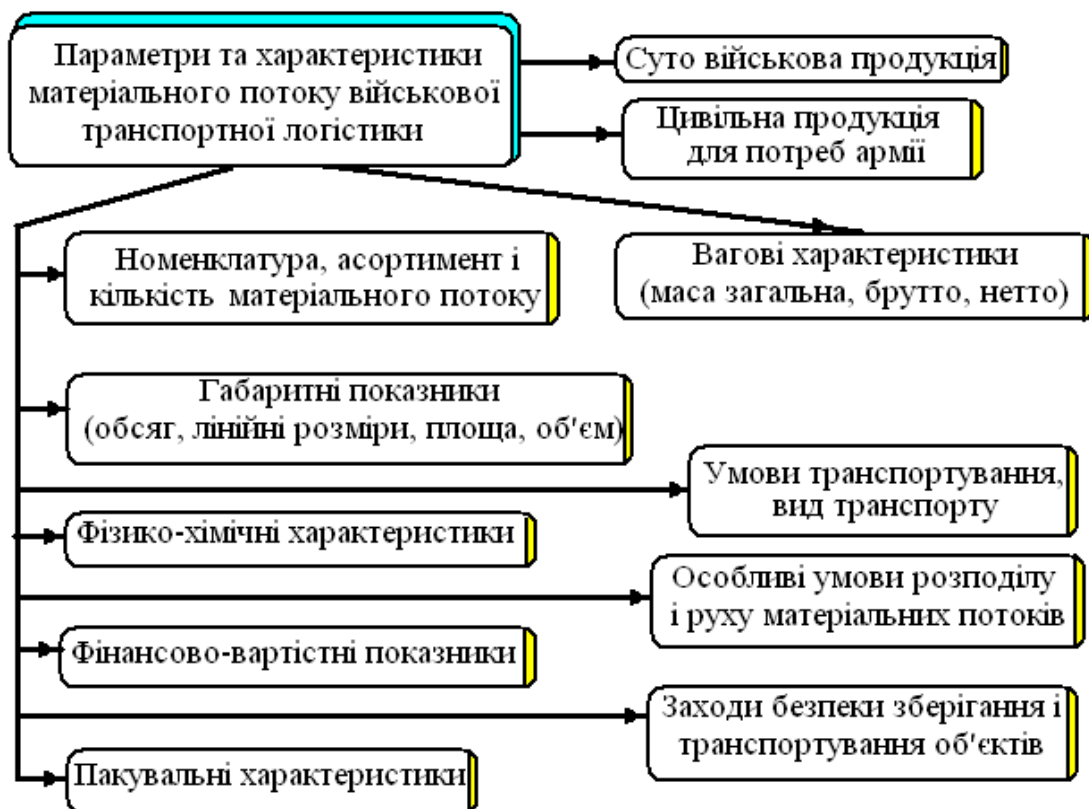

Рис. 2. Перелік визначених параметрів матеріальних потоків транспортної військової логістики

Список літератури

1. Ларіна Р.Р. Формування та забезпечення надійності регіональних логістичних систем : монографія. Донецьк : Норд-Пресс, 2005. 284 с.
2. Проблеми та перспективи розвитку логістичного аутсорсингу в транспортній системі України / А.М. Пасічник та ін. *Управління проєктами, системний аналіз і логістика*. 2014. Вип. 14(1). С. 146-159.
3. Бажан Л. І. Формування підходу до інтелектуалізації моделювання транспортно-логістичної системи / Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. Зб. наук. праць МННЦІТіС. – Київ, 2012. вип. 17. – С. 23–37.

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РИНКУ ПОСЛУГ ГЛЕМПІНГІВ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Галасюк Світлана Сергіївна,

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний економічний університет, Україна

Парфенюк Дарія Валеріївна,

Магістрант
Одеський національний економічний університет, Україна

На підставі дослідження думок вчених [1-4] з'ясовано, що глемпінг – це «гламурний кемпінг», один із різновидів стаціонарного відпочинку в природному оточенні з особливістю розміщення в специфічному засобі – глемпі, який передбачає набір зручностей для комфортного проживання. Під час пандемії коронавірусу та карантинних обмежень цей тип засобів розміщення здобуває все більшу популярність.

Дослідження глемпінгів, розташованих на Одещині, проводилось шляхом узагальнення інформації з пошукової системи Google, порталу Booking.com, а також офіційних сторінок в соціальних мережах Facebook та Instagram, в яких визначаються зважені оцінки на підставі відгуків гостей.

Враховуючи новизну глемпінгів як типу засобів розміщення та їх поки що низький рівень представлення в інтернеті, нами проаналізовані саме ті заклади, які є діючими на даний час (тобто не пілотні та анонсовані проекти, що знаходяться на стадії тестування).

Оцінка популярності глемпінгів Одеського регіону в мережі інтернет представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Популярність глемпінгів Одеського регіону в мережі інтернет

Найменування глемпінгів	Найменування глемпінгів та значення показників їх популярності на популярних ресурсах мережі інтернет							
	Booking.com		Google		Facebook		Instagram	
	Зважена оцінка	Кількість відгуків	Зважена оцінка	Кількість відгуків	Зважена оцінка	Кількість підписників	Кількість публікацій	Кількість підписників
«Mandra Zatoka»	8,9	9	9,4	66	8,6	1597	171	54100
Долина Хюгге	8,4	44	9,0	77	9,0	754	63	6890
Кози та матроси	0	0	Немає даних		9,8	14047	77	10300
Мінімаліст	Не представл.		Немає даних		0	0	19	5118

Складено за джерелами [5-13]

За даними таблиці 1 можна зробити такі висновки щодо популярності досліджуваних глемпінгів Одещини:

- Всі глемпінги найбільш повно представлені в мережі Instagram, де «Mandra Zatoka» є лідером за кількістю підписників (54100 осіб) та кількістю власних публікацій (171 од.). На другому місці знаходиться глемпінг «Кози та матроси», сторінка якого має 1030 підписників та 77 публікацій. Однак варто звернути увагу, що у даному разі інтерес користувачів Instagram не спрямований на діяльність саме глемпінгів. Так, наприклад, на сторінці «Mandra» в Instagram представлена інформація не лише по глемпінгу в Затоці, але й по закладах, що знаходяться в Черкаській та Херсонській областях. А сторінка в Instagram про глемпінг «Кози та матроси» містить ще й відомості про козячу ферму, ресторан, виробництво бринзи, а також про контактний зоопарк і козотерапію. Тому потрібно враховувати, що дані про кількість підписників та публікацій тут будуть завищені. Що стосується глемпінгів «Долина Хюгге» та «Мінімаліст», то показники їх активності в мережі Instagram характеризуються такими даними: кількість підписників – 6890 і 5118 осіб; кількість публікацій власних можливостей – 63 і 19 відповідно. Відомості про популярність цих двох глемпінгів є більш достовірними.

- В мережі Facebook також представлені всі досліджувані глемпінги, проте сторінка «Мінімаліста» дотепер знаходиться в стадії формування та завантаження інформації.

- У Google немає відгуків про глемпінги «Кози та матроси» і «Мінімаліст», що пояснюється їх недавнім відкриттям та невеликою кількістю запитів через осінню пору року. І, навпаки, глемпінги «Mandra Zatoka» та «Долина Хюгге» вже мають власні оцінки в цій пошуковій системі – 9,4 та 9,0 бали за 66 та 77 відгуками відповідно. Це хороший показник, який свідчить про набуття популярності цими глемпінгами.

- Представництво на порталі з готельного бізнесу Booking.com засвідчено у трьох глемпінгах – «Mandra Zatoka», «Долина Хюгге» і «Кози та матроси», проте рейтингові оцінки отримали тільки два перших заклади – 8,9 та 8,4 бали. Кількість відгуків про ці глемпінги поки що мала.

Варто зазначити, що досліджувані глемпінги Одеського регіону, не зважаючи на їх переважне розташування біля морського узбережжя, мають значні розбіжності по типах глемпів та комплексу надаваних додаткових послуг.

Так, наприклад, глемпінг «Мінімаліст» є концептом, що поєднує максимальний комфорт мікро-котеджу з можливістю відпочинку на природі. Розташований за 7 км від Одеси на березі Чорного моря і працює цілорічно. Складається з трьох глемпів у вигляді затишних куполів з усіма зручностями. При цьому кожен купол обладнаний унікальним наповненням: вініловий програвач, телескоп, камін на дровах, посуд для чайної церемонії або проектор з екраном. До додаткових послуг на цій локації належать: каяки та SUP, зона мангалу, доставка їжі із закладів харчування компанії «Мінімаліст».

Долина Хюгге – це екологічний глемпінг-парк, розташований біля моря, який працює цілорічно, представляє собою розташовані на одній території глемп-намети, тініхауси (дерев'яні будиночки площею 20 кв.м.), афрейми (дворівневі

ABOUT MODERN PROBLEMS IN SCIENCE AND WAYS TO SOLVE THEM

будиночки з панорамним видом, кухнею та зоною відпочинку). До зручностей належать: душ, паркінг, інтернет, ресторан (сніданок входить у вартість), зона відпочинку біля вогнища. Додаткові послуги: басейн (в сезон працює цілодобово), катання на квадроциклах, дайвінг, прогулянки на конях.

Глемпінг «Кози та матроси» представляє собою п'ять просторих глемпінг-тентів на дерев'яних піддонах, які стоять біля козячої ферми, де можна поспілкуватися з козами. У дворівневому глемпі є всі зручності: санвузол, двоспальне ліжко на першому рівні, на другому поверсі можуть розміститися діти, столова зона та тераса зі столиками та стільцями. Глемпи поділяються на стандартні і сімейні та працюють в теплий сезон. До додаткових послуг можна віднести можливість відвідування ферми з козами, ресторан, участь у фестивалях, козотерапію. Систематизація відомостей про глемпінги-конкуренти Одеського регіону представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Систематизація відомостей про конкурентні переваги глемпінгів
«Mandra Zatoka», «Долина Хюгге», «Кози та матроси» і «Мінімаліст»

Показники		Найменування глемпінгів			
		«Mandra Zatoka»	«Долина Хюгге»	«Кози та матроси»	«Мінімаліст»
Рік введення в експлуатацію		2020	2020	2021	2021
Спеціалізація глемпінгу	- основна	Відпочинок біля моря			
	- додаткова	-	-	сільський туризм	-
Відстань від морського узбережжя		800 м	65 м	3000 м	0 м
Місцезнаходження (селище Одеської області)		Затока	Чорно-морське	Миколаївка	Нова Дофінівка
Організація послуг розміщення					
Вартість проживання на добу в глемпі, грн.		від 1800	від 1400	від 2800	від 2700
Загальна кількість глемпів		7	17	5	3
Типи глемпів (всі оснащені санвузлами) та їх кількість					
- купол з кухнею (цілорічний)					3
- тініхаус – дерев'яні будиночки			4	4	
- шатер із терасою			7		
- афрейм			6	1	
- шатер-люкс з міні-кухнею		2			
- шатер тримісний		1			
- призма на воді		4			
Організація послуг харчування					
- наявність закладів ресторанного госп-ва		Кафе	Ресторан	Ресторан	Доставка їжі
- приготування їжі в глемпі		•		•	•
- надання мангалу для BBQ		•	•	•	•
Організація транспортних послуг					
- трансфер до пляжу				•	
- трансфер до терміналів основних перевізників		•	•	•	•
- паркінг		•	•	•	•

Показники	Найменування глемпінгів			
	«Mandra Zatoka»	«Долина Хюгге»	«Кози та матраси»	«Мінімаліст»
Організація спортивно-оздоровчих послуг та послуг з біологічного відновлювання організму				
- користування басейном		•		
- користування майданчиком для волейболу	•			
- послуги сауни / лазні		•		
- послуги масажного кабінету				
- користування чаном				•
Організація дозвілля				
- козотерапія в контактному зоопарку			•	
- проведення фестивалів			•	
- відпочинок на козячій фермі			•	
- дегустація бринзи і сирів			•	
- кулінарні майстер-класи			•	
- пішохідні екскурсії			•	
- організація свят та вечірок	•			
- прогулянки на квадроциклах		•	•	
- оренда велосипедів		•		
- прогулянки на каяках	•			•
- риболовля		•		
- дитячий майданчик			•	
Додаткові послуги, отримувані в дестинації (поза глемпінгом)				
- водні розваги і відпочинок на пляжі	•	•	•	•
- дайвінг і відвідування підводного музею		•		
- відвідування ресторану «Чорноморка – вилов риби»			•	
- екскурсії на лавандове поле			•	
- прогулянки на конях		•		
- відвідування атракціонів готеля-курорту «Рута»	•			

Авторська розробка, складена за джерелами [5-13]

Аналіз відомостей таблиці 2 свідчить, що:

- Послуги розміщення надаються у глемпах різних видів – таких, як: шатри, куполи, призми на воді, тініхауси, афрейми, що суттєво збільшує унікальність їх пропозицій. Всі глемпи мають індивідуальні санвузли, деякі – власні міні-кухні. Найбільшим за місткістю вважається глемпінг «Долина Хюгге» (17 глемпів), найменшим – «Мінімаліст» (3 глемпи).

- Послуги харчування – на території трьох глемпінгів працюють заклади ресторанного господарства (кафе чи ресторани). Виняток – глемпінг «Мінімаліст», в якому діє пропозиція доставки їжі з однойменного ресторану, що

входить до складу цієї компанії; крім того, всі глемпи-куполи цього закладу оснащені міні-кухнями та зонами для барбекю.

- Спортивно-оздоровчі послуги та послуги з біологічного відновлення організму – представлені в початковому вигляді, враховуючи провідний досвід з організації цих послуг у світі. Так, у глемпінгу «Долина Хюгге» можна скористатися басейном та сауною, а в «Мінімалісті» - чаном, який розташований просто неба та морському узбережжі; «Mandra Zatoka» пропонує активні ігри на волейбольному майданчику. Єдиний глемпінг, в якому поки що немає жодної з цих послуг – «Кози та матроси», що пояснюється його недавнім відкриттям.

- Послуги з проведення дозвілля. Найбільший перелік дозвіллевих послуг містить глемпінг «Кози та матроси». Завдяки вдало вибраній локації, яка забезпечує можливості відпочинку на фермі, гостям глемпінгу пропонуються різноманітні послуги – узяття участі в кулінарних майстер-класах, фестивалях, дегустаціях продукції власного виробництва (бринзи та сирів), козотерапія тощо. Глемпінг «Долина Хюгге» більш орієнтований на відпочинок активних туристів, тому пропонує прогулянки на квадроциклах і велосипедах, а також риболовлю. Глемпінги «Mandra Zatoka» і «Мінімаліст» мають схожі послуги – прогулянки на каяках (по акваторії лиману та моря відповідно). Також «Mandra Zatoka» займається організацією різноманітних свят та тематичних вечірок.

- Транспортні послуги – у більшості випадків вони тотожні і характерні для всіх досліджуваних глемпінгів. Це стосується організації паркінгу та трансферу до терміналів основних перевізників (якщо гості прибувають залізницею, літаками чи автобусами). Виняток – глемпінг «Кози та матроси», який розташований за 3 км від морського узбережжя, тому для гостей є послуга трансферу на пляж, де знаходиться ще один заклад цієї компанії – популярний ресторан «Чорноморка. Вилов риби».

- Додаткові послуги, які можна отримувати в дестинації, – характеризують переваги місцевості, де розташовані глемпінги. Так, усі глемпінги можуть пропонувати відпочинок на морському узбережжі. При цьому, глемпінг «Мінімаліст» розташований саме на пляжі (його куполи знаходяться практично на воді). Відстань до моря у глемпінгу «Долина Хюгге» становить 65 м, у «Mandra Zatoka» - 800 м, у «Кози та матроси» - 3 км. Крім цього, глемпінги пропонують й інші цікаві можливості своїх місцевостей – відвідування підводного музею («Долина Хюгге»), екскурсії на лавандове поле («Кози та матроси»), обслуговування на атракціонах лунапарку, розташованого на території готеля-курорту «Рута» («Mandra Zatoka»).

Порівняльний аналіз глемпінгів-конкурентів Одеського регіону, проведений методом бальної оцінки, представлено в таблиці 3.

Основними критеріями конкурентоспроможності глемпінгів, за якими проводилась їх оцінка, є: місцезнаходження закладу; асортимент послуг; вартість проживання; номерний фонд; імідж глемпінгу.

Варто зазначити, що зведений показник якості готельного продукту глемпінгів «Mandra Zatoka», «Долина Хюгге» «Кози та матроси» і «Мінімаліст» розрахований на підставі аналізу окремих груп критеріїв. При цьому було

визначено вагомість кожної групи критеріїв конкурентоспроможності та бали, відповідні їм (за 10-ти бальною шкалою). При виставленні рейтингу чотирьох глемпінгів враховувалися відгуки клієнтів, залишені ними в пошуковій системі Google, на сайті Booking.com, а також на їх сторінках у Facebook та Instagram.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз конкурентного середовища глемпінгів Одеського регіону за методом бальної оцінки

Показники оцінки якості надаваних послуг	Критерії оцінки / бали	Питома вага показника, Q	Найменування глемпінгів							
			Mandra Zatoka		Долина Хюгге		Кози та матроси		Мінімаліст	
			Бали	Оцінка	Бали	Оцінка	Бали	Оцінка	Бали	Оцінка
Місце розташування глемпінгів	Узбережжя моря, лиману, на фермі, а також додаткові зручності в дестинації	0,2	9	1,8	9	1,8	8	1,6	10	2,0
Послуги проживання – номерний фонд глемпінгів	Комфорт, інтер'єр, естетика, чистота; співвідношення «ціна-якість обслуговування»	0,3	10	3,0	9	2,7	9	2,7	9	2,7
Послуги харчування	Інтер'єр об'єктів харчування, режим роботи, кухня, цінова політика	0,2	10	2,0	8	1,6	9	1,8	8	1,6
Асортимент додаткових послуг	Розважальні, спортивно-оздоровчі послуги, екскурсії	0,2	7	1,4	9	1,8	8	1,6	7	1,4
Імідж глемпінгу	Фірмовий стиль, постійні клієнти, архітектура	0,1	10	1,0	9	0,9	10	1,0	9	0,9
Зведений показник якості обслуговування в глемпінгу		1,0	9,2		8,8		8,7		8,6	

Авторська розробка, складена за джерелами [5-13]

Аналіз даних, представлених в таблиці 3, показує, що глемпінги-конкуренти отримали такі бали: «Долина Хюгге» - 8,8, «Кози та матроси» - 8,7, «Мінімаліст» - 8,6. Проте найбільшу кількість балів серед конкурентів має глемпінг «Mandra Zatoka» (9,2 бали). Це пояснюється відмінною якістю надаваних послуг розміщення і харчування, його вдалим розташуванням, через що глемпінг приєднаний до систем життєзабезпечення, а також можливістю користуватися додатковими зручностями дестинації для ще більшого комфорту гостей. Також на діяльність цього закладу позитивно впливає політика керуючої компанії «Ribas Hotels Group», яка є власником трьох глемпінгів «Mandra» в різних регіонах України та має намір розширювати й далі цю мережу.

Однак проблемою глемпінгу «Mandra Zatoka» є недостатній асортимент пропонованих послуг, оцінений клієнтами на 7 балів із 10-ти можливих. Тому даний заклад зможе зайняти більш вигідну позицію серед конкурентів, підвищити власну популярність та якість пропонованих послуг, якщо розширить їх асортимент.

Список літератури

1. Гурбик Ю.Ю., Ковальчук М.В. Основні переваги організації глемпінг-бізнесу в Україні. Achievements and prospects of modern scientific research: the 3rd International scientific and practical conference (Buenos Aires, February 7-9, 2021). P. 298-300.
2. Давиденко І.В. Глемпінг як перспективна форма розвитку екотуризму. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 26 (1). С. 10-13.
3. Олійник О.В., Мостенська Т.Л., Тарасюк Г.М., Чагайда А.О. Перспективи розвитку готелів у стилі глемпінг в Україні. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 4 (90). С. 38-46.
4. Покоłodна Н.М., Полчанінова І.Л., Рябаєв А.А. Глемпінг як перспективний різновид туризму та готельного бізнесу. Бізнес-інформ. 2021. № 6. С. 157-169.
5. Глемпінг «Mandra Zatoka» в мережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/glamping.mandra>.
6. Глемпінг «Mandra Zatoka» в мережі Instagram. URL: https://www.instagram.com/glamping_mandra.
7. Глемпінг «Долина Хюгге» в мережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/hygge.valley>.
8. Глемпінг «Долина Хюгге» в мережі Instagram. URL: https://www.instagram.com/hygge_valley.
9. Глемпінг «Кози та матроси» в мережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/KozyTaMatrosy>.
10. Глемпінг «Кози та матроси» в мережі Instagram. URL: https://www.instagram.com/kozy_ta_matrosy.
11. Глемпінг «Мінімаліст» в мережі Facebook. URL: <https://x.facebook.com/mnmlst.glamping>.
12. Глемпінг «Мінімаліст» в мережі Instagram. URL: <https://www.instagram.com/mnmlst.glampings>.
13. Сайт бронювання готельних послуг. URL: <http://www.booking.com>.

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВПЛИВУ НА РЕПРОДУКТИВНУ ЗДАТНІСТЬ ВРХ

Овчарук Василь Михайлович

кандидат ветеринарних наук,
завідувач відділення «Ветеринарна медицина» ВСП
“Немішаївський фаховий коледж НУБіП України”

Овчарук Ніна Петрівна

кандидат ветеринарних наук,
викладач спеціальних дисциплін ВСП
“Немішаївський фаховий коледж НУБіП України”

Огороднійчук Сергій

студент 3 курсу ВСП
“Немішаївський фаховий коледж НУБіП України”

У міру економічного зростання різних країн, росте рівень промисловості, споживання і кількість сировини, що видобувається. У зв'язку з цим зростають і екологічні проблеми, які в даний час набули глобального характеру. Це обумовлено тим, що при плануванні і реалізації матеріального прогресу суспільства не були взяті до уваги екологічні основи людського життя і життя інших істот. Тому в даний час майже всі країни, особливо ті, які відносяться до економічно розвинених, намагаються сформулювати свою екологічну політику, відрегулювати планове використання природних ресурсів і забезпечити фінансові ресурси для їх відновлення. Провідну роль в забезпеченні екополітики здійснює держава, проте в сучасному суспільстві держава не є єдиним суб'єктом екополітики, а лише одним з них поряд з політичними партіями, науковими організаціями, господарськими суб'єктами, громадськими рухами і т. п [1].

Україна є аграрною країною, де протягом останніх років сільськогосподарський сектор демонструє стійке економічне зростання. Уряд визначає розвиток тваринництва пріоритетним завданням аграрного сектору у найближчі роки [2]. Відмічається бурхливий розвиток так званих агрохолдингів – великих виробників, що контролюють фактично повний цикл виробництва, з потужними фінансовими та природними ресурсами. На підприємствах інтенсивного тваринництва на обмеженій території водночас можуть утримуватись тисячі, сотні тисяч та навіть мільйони тварин.

Вивчаючи репродуктивну здатність великої рогатої худоби в умовах промислових ферм слід відмітити ряд факторів, які впливають на відтворюваність поголів'я.

Більшість тварин мають високі генетичні можливості та репродуктивний потенціал, але реалізація даного механізму не повна, оскільки організм тварини знаходиться під впливом безлічі факторів.

Фактори довкілля, такі як клімат, годівля та утримання, вважаються основними факторами стресу для здоров'я та виробництва тварин. Ці зовнішні фактори або подразники трансдукуються різними рецепторами і можуть призвести до епігенетичних змін у послідовності генів великої рогатої худоби. Порушення відтворення часто є результатом неналежних умов розведення великої рогатої худоби і часто пов'язані зі стресом. Ці порушення негативно впливають на виробничі та репродуктивні ознаки великої рогатої худоби [3].

Основними факторами впливу на репродуктивну функцію у природі є хімічні забруднювачі довкілля, такі як токсичні метали. Вони можуть проникати в організм через систему травлення, дихальну систему або через шкіру.

На дисфункцію репродуктивної системи здебільшого впливає свинець. Отруєння свинцем призводить до втрати вагітності. Більш того, інші забруднювачі, такі як мікотоксини в кормах, можуть впливати на відтворення. Через мікотоксини у тварин, які споживають заражений корм, можуть не виявлятися симптоми тічки. Мікотоксини, крім своєї канцерогенної активності, мають естрогенну, яка викликає гіперестрогенізм у корів. Це призводить до збільшення репродуктивних органів, а також до їх запалення або викидня і порушення дозрівання ооцитів. Токсини виробляються цвілевими грибами, мають високотоксичну дію і часто сприяють затримці плаценти у корів [4,5].

Ще одним фактором, що впливає на коефіцієнти скорочення поголів'я у тваринництві, є пестициди та гербіциди. Ці речовини повсюдно зустрічаються у навколишньому середовищі. Вони сприяють гормональній дисфункції в гіпоталамо-гіпофізарно-гонадній системі. Вплив пестицидів на тварин викликає утворення кіст яєчників. Він також сприяє виникненню синдрому полікістозних яєчників, модулюючи ендокринну систему та знижує концентрацію естрогену та прогестерону.

Ліпофільні речовини, що містяться в пестицидах, накопичуються, наприклад, у яєчниках. Там ці речовини негативно впливають на стінку фолікула яєчника, знижуючи якість бластоцисти, обмежуючи імплантацію ембріона або навіть запобігаючи заплідненню. Ферми прагнуть постійно підвищувати свою продуктивність, тому впроваджуються методи допоміжної репродукції. Існують методи допоміжного відтворення, такі як множинна овуляція, перенесення ембріонів або запліднення *in vitro*. Реакція яєчників корів на гормональну стимуляцію варіюється, що впливає на період тільності та отелення.

На результати допоміжних репродуктивних технологій також впливають, серед іншого, фактори стресу, такі як клімат. Необхідно забезпечити коровам відповідні умови утримання для отримання відповідних продуктивних та репродуктивних показників молочної худоби. Це дуже важливо для благополуччя корів. Тварини повинні бути розміщені у відповідних системах, що забезпечують комфорт та здоров'я корів.

Харчування тварин також є важливим фактором. Зміни в раціоні можуть вплинути на плодючість тварин, у тому числі вони можуть вплинути на

нормальну функцію яєчників [6]. Надлишок жиру також є причиною ослаблення імунної системи корови або зниження продуктивності. Тому слід стежити за рівнем жиру в організмі. Низьке споживання енергоцінних кормів коровою перед отеленням може призвести до ризику післяпологового захворювання та зниження ефективності лактації [7]. У цей період можуть виникнути захворювання обміну речовин, а також інфекційні захворювання, наприклад, мастит або запалення матки. Ці хвороби впливають на репродукцію [8].

Вирішальним аспектом, що впливає на правильну статеву циклічність у дійних корів, також є система утримання та щільність їх поголів'я. На великих фермах, використовується стійловий спосіб утримання. При цьому організують майданчики для вигулу корів, адже худобі необхідно рухатися. Однак малорухливий спосіб життя призводить до негативних наслідків, таких як постійний стрес, слабкий імунітет, проблеми з кістками, порушення травлення і обміну речовин, яловість. У корів не має можливості, наприклад, тертись один об одного або обнюхувати. В результаті це впливає на прояв видимих симптомів тічки. Більше того, у корів, що містяться в ізоляції, нижча концентрація регулюючого естрадіолу, наприклад, статевого циклу. У системі стійлового утримання велика рогата худоба характеризується вищим надоем при одночасному зниженні показників фертильності в порівнянні з іншими системами утримання.

Ферми з вільним утриманням дозволяють тваринам взаємодіяти та виявляти природну поведінку. Отже, у цій системі утримання корови характеризуються вищим коефіцієнтом плодючості [9].

Тип підстилки у корівнику є вирішальним фактором для забезпечення здоров'я, довголіття та високого надою тварин. Підходящий наповнювач гарантує комфорт, коли тварини відпочивають, і може запобігти появі кульгавості та маститу, що знижують активність великої рогатої худоби та статеву функцію. Матеріал підстилки повинен забезпечувати комфорт та спонукати корів лягти, а також захищати їх від можливих травм.

Підстилка для корів може бути зроблена з органічних матеріалів, таких як солома, стружка, тирса, та неорганічних матеріалів - бетону, піску або гумових матів. Набивний матеріал повинен бути сухим, щоб запобігти зростанню мікроорганізмів у вологій підстилці. Найкращим м'яким матеріалом для підстилки для великої рогатої худоби є солома. Крім того, солома знижує ризик травмування та покращує репродуктивну здатність. У свою чергу, деревна стружка через свій відносно великий розмір і гострі кінчики може викликати травми і пошкодження шкіри тварини [10].

Враховуючи все вище перераховане можна зробити висновок, що багато факторів впливають на продуктивність і відтворюваність великої рогатої худоби. Основними з них є годівля, система утримання та стрес, який виникає при порушенні умов утримання. Суттєвими факторами, що знижують плодючість корів, є також забруднення кормів пліснявою, грибками та забруднення навколишнього середовища – наприклад, пестицидами, гербіцидами та токсичними металами. Тому важливо для отримання високої продуктивності та плодючості великої рогатої худоби створити належні умови.

Список літератури

1. Укрінформ «Аграрний експорт України наближається до історичного рекорду» <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2326909-agroprodovolcij-eksport-ukraini-nablizaetsa-do-istoricnogo-rekordu-eksperti.html>
2. <https://www.kmu.gov.ua/news/rozvitok-tvarinnickoyi-galuzi-ye-prioritetnim-napryamom-dlya-minagropolitiki-na-2018-rik-olga-trofimceva>
3. Liam Polsky, Marina A.G. von Keyserlingk Invited review: Effects of heat stress on dairy cattle welfare <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28918147/>
4. Alam M.S., Silpa M.V. 2020. Impacts of heavy metal feed contaminants in cattle farming. Indo Australian Workshop; p. 147–152.
5. Rodrigues M.L., et al. (2014) The impact of proteomics on the understanding of functions and biogenesis of fungal extracellular vesicles. *J Proteomics* 97:177-86
6. Singh, A.; Sharma, J.; Paichha, M.; Chakrabarti, R., 2020. *Achyranthes aspera* (prickly chaff flower) leaves- and seeds-supplemented diets regulate growth, innate immunity, and oxidative stress in *Aeromonas hydrophila*-challenged *Labeo rohita*. *J. Appl. Aquacult.*, 32 (3): 250-267
7. J.D.Allen, L.W.Hall, R.J.Collier, J.F.Smith Effect of core body temperature, time of day, and climate conditions on behavioral patterns of lactating dairy cows experiencing mild to moderate heat stress <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022030214007164>
8. Jiří Bezdíček, Andrea Nesvadbová, Alexander Makarevich, Elena Kubovičová Relationship between the animal body condition and reproduction: the biotechnological aspects <https://aab.copernicus.org/articles/54/249/2011/>
9. Sawa A. and Bogucki M.: Effect of housing system and milk yield on cow fertility, *Arch. Anim. Breed.*, 54, 249–256, <https://doi.org/10.5194/aab-54-249-2011>, 2011.
10. Marcjanna Wrzecińska, Ewa Czerniawska-Piątkowska & Alicja Kowalczyk The impact of stress and selected environmental factors on cows' reproduction <https://doi.org/10.1080/09712119.2021.1960842>

Scientific publications

MATERIALS

The XII International Science Conference
«About modern problems in science and ways to solve them»

Graz, Austria. 416 p.

(December 06 – 08, 2021)